

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก
Study the Buddhist Method of Propagating Doctrines to Low Caste People
in the Tipitaka

โดย

ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี

พระมหายงยุทธ ชีรธมโม,ดร.

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม,รศ.ดร.

พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย,ดร.

พระครูพิสิฏฐ์ธรรมพิสุทธ์,ดร.

รศ.ดร. กฤต ศรียะอาจ

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800767117/2567

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก
Study the Buddhist Method of Propagating Doctrines to Low Caste People
in the Tipitaka

โดย

ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี

พระมหายงยุทธ ชีรธมโม,ดร.

พระมหามงคลกานต์ รุจิธมโม,รศ.ดร.

พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย,ดร.

พระครูพิสิฏฐธรรมพิสุทธ์,ดร.

รศ.ดร. กฤต ศรียะอาจ

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800767117/2567

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Study the Buddhist Method of Propagating Doctrines to Low Caste People
in the Tipitaka

By

Dr.Dhanardhip Hardnaulee

Phramaha Yongyut Dhiradhammo,Dr.

Assoc. Prof. Dr. Phra Maha Mongkolkan Dhitadhammo

Phra Sukheesama Silatechaputtiyo,Dr.

Phrakru Phisitdhammaphisut,Dr.

Assoc. Prof. Dr. Krit Sriya-At

Buddhist Faculty Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E 2567

Research Project Funded by

Buddhist Faculty Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800767117/2567

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก

ผู้วิจัย: ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี,

พระมหายงยุทธ อธิธมโม,ดร.

พระมหามงคลกานต์ อธิธมโม,รศ.ดร.

พระสุชีศม สีลเดชปุตติโย,ดร.

พระครูพิสิฐฐธรรมพิสุทธ์

ดร. รศ.ดร. กฤต ศรียะอาจ

ส่วนงาน: คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๗

ทุนอุดหนุนการวิจัย: คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาพุทธวิธีเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก ๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บทบาท ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์ร่วมสมัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาเรียบเรียงบรรยายเป็นเชิงพรรณนาโดยใช้กระบวนการศึกษาวิเคราะห์นำไปสู่การ บูรณาการและสร้างองค์ความรู้ใหม่ผลวิจัยพบว่า

๑) พุทธวิธีเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎกครอบคลุมคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าด้วยกฎเกณฑ์ หลักธรรมและการวิเคราะห์ทางปรัชญา ปรากฏวิธีการเผยแผ่หลากหลายแง่มุมที่สะท้อนถึงบทบาทในการสอนของพระองค์ มีสาระสำคัญ ๔ ประการ (๑) สันติสนา คือ การอธิบายเนื้อหาธรรมะให้ชัดเจนตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย (๒) สมาทปนา คือ การชักจูงให้ผู้ฟังเห็นจริง เชื่อในสิ่งที่ได้ฟังและอยากนำไปปฏิบัติ (๓) สมุตเตชนา กระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความกล้าหาญ มั่นใจ มีกำลังใจที่จะนำธรรมะไปปฏิบัติ (๔) สัมปหังสนา สอนธรรมด้วยวิธีที่สนุกสนาน น่าสนใจ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกเบิกบาน ร่าเริง

๒) พุทธวิธีเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก ปรากฏการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์ไปยังวรรณะต่ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการยอมรับคนวรรณะต่ำเข้าสู่คณะสงฆ์เป็นการนำเสนอเส้นทางสู่การหลุดพ้นทางจิตวิญญาณที่ก้าวข้ามข้อจำกัดของระบบวรรณะ

๓) วิเคราะห์ บทบาท ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยเป็น การวิเคราะห์วิธีการเผยแพร่คำสอนสู่คนวรรณะต่ำคือการศึกษาศาสนาพระไตรปิฎกภาษาบาลีอย่าง ลึกซึ้งซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เชื่อถือได้ของพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยการสังเคราะห์คำสอนและมี ความหมายโดยนัยที่เผยแพร่เข้าสู่วรรณะต่ำ มีหลักการสำคัญว่าด้วยบริบทและภาพรวมของ พระไตรปิฎกบ่งชี้ถึงทัศนคติของชาวพุทธต่อระบบวรรณะโดยสะท้อนถึงบทบาทและการ ประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: พุทธวิธี; การเผยแพร่หลักคำสอน; วรรณะต่ำ; พระไตรปิฎก; พระพุทธศาสนา เถรวาท

Research report name: A Study of the Research on the Buddhist Method of Propagating Teachings to Lower Castes in the Tipitaka

Researcher: Dr.Dhanardhip Hardnaulee,
Phramaha Yongyut Dhiradhammo, Dr.
Assoc. Prof. Dr. Phra Maha Mongkolkan Dhitadhammo,
Phra Sukheesama Silatechaputtiyo, Dr.
Phrakru Phisit Thamphisut, Dr.
Assoc. Prof. Dr. Krit Sriya-at

Department: Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2567 / 2024

Research Scholarship Sponsor: Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research aims to: 1) Study the Buddhist methods of disseminating the teachings in the Tripitaka, 2) Study the Buddhist methods of disseminating teachings to lower castes in the Tipitaka, and 3) Study and analyze the Buddhist methods of disseminating teachings to lower castes in the Tripitaka, including their roles, impacts, and ways to apply them in contemporary society. It is a qualitative research study based on information from the Tipitaka scriptures, commentaries, sub-commentaries, and other related contemporary scriptures, using an analytical study process to lead to integration and creation of new knowledge. The research findings are:

1) The Buddhist methods of disseminating teachings in the Tipitaka encompass the Buddha's teachings on rules, principles, and philosophical analysis, showing various dissemination methods that reflect the roles of the Buddha and his disciples in teaching. The key points are: (1) Sandassana: explaining the content of the Dhamma clearly, straightforwardly, and understandably;(2) Samadapana: persuading listeners to truly believe and wish to practice what they have heard; (3) Samuttejana: encouraging listeners to be brave, confident, and motivated to practice the Dhamma; and (4) Sampahamsana: teachingDhamma in an enjoyable and interesting way that makes listeners feel cheerful and lively.

2) The Buddhist methods of disseminating teachings to lower castes in the Tipitaka show the effective dissemination of the Buddha's teachings to lower castes, especially by accepting lower caste individuals into the monastic order, presenting a path to spiritual liberation that transcends the limitations of the caste system.

3) The analysis of the Buddhist methods of disseminating teachings to lower castes in the Tripitaka includes the roles, impacts, and ways to apply them in contemporary society. It is an analysis of the methods of disseminating teachings to lower castes by delving into the Tripitaka, which is a trusted scripture of Theravada Buddhism, synthesizing teachings with implied meanings that reach lower castes. The key principles involve the context and overall picture of the Tipitaka, Buddhist attitudes towards caste, the dissemination of teachings to lower castes, roles and impacts, and application in contemporary society.

Keywords: Buddhist method; propagation of doctrine; low caste; Tipitaka; Theravada Buddhism

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก” ฉบับนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สนับสนุนให้ดำเนินการวิจัยและขอขอบคุณ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ให้สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อยที่ได้รับเมตตาอนุเคราะห์ให้ความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาการวิจัยในครั้งนี้ รวมถึงผู้ที่ไม่ได้เอ่ยนามมาในที่นี้ด้วย

ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี และคณะ

๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ข)
กิตติกรรมประกาศ	(ค)
สารบัญ	(ง)
สารบัญภาพ	(จ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย	๗
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย	๘
๑.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๘ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๓
บทที่ ๒ พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก	๑๔
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี การสื่อสาร	๑๔
๒.๑.๑ ความหมายของการสื่อสาร	๑๔
๒.๑.๒ องค์ประกอบของการสื่อสาร	๑๕
๒.๑.๓ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร	๑๘
๒.๑.๔ ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิส เบอร์โล (David K. Berlo)	๑๙
๒.๑.๕ ทิศทางของการสื่อสาร	๒๐
๒.๑.๖ วิธีการสื่อสารในองค์กร	๒๐
๒.๑.๗ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ	๒๑
๒.๒ การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก	๒๕
๒.๒.๑ จุดเริ่มต้นของเผยแผ่หรือการสอนของพระพุทธเจ้า	๒๕
๒.๒.๒ ลักษณะคำสอนที่สำคัญของพระพุทธเจ้า	๒๘
๒.๒.๓ พุทธวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า	๓๒
๒.๒.๔ หลักการเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้า	๓๖
๒.๒.๕ จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า	๓๗
๒.๒.๖ ปรัชญาการสอนของพระพุทธเจ้า	๓๗
๒.๒.๗ พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า	๓๘

บทที่ ๓ พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่นักรรณะต่ำในพระไตรปิฎก	๖๑
๓.๑ พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนทั่วไปในพระไตรปิฎก	๖๑
๓.๑.๑ แนวคิดเรื่องการเผยแผ่	๖๓
๓.๑.๒ วิธีการการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า	๖๔
๓.๑.๓ กลยุทธ์และนโยบายการเผยแผ่	๖๗
๓.๑.๔ กิจกรรมเผยแผ่ของสาวกยุคแรก	๖๘
๓.๒ แนวคิดเรื่องการเผยแผ่คำสอนในพระไตรปิฎก	๗๒
๓.๒.๑ มุมมองการเผยแผ่ต่อวรรณคดี	๗๖
๓.๒.๒ แนวคิดนักรรณะต่ำในพระไตรปิฎก	๗๗
๓.๒.๓ คุณค่าและผลลัพธ์ของมนุษย์	๘๐
๓.๒.๔ พุทธวิธีการเผยแผ่คำสอนนักรรณะต่ำพระไตรปิฎก	๘๓
บทที่ ๔ วิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก บทบาท ผลกระทบ และแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย	๘๗
๔.๑ วิเคราะห์วิธีการทางพระพุทธศาสนา	๘๗
๔.๒ การวิเคราะห์วิธีการสอนในทรรศนะของศาสนาพราหมณ์ฮินดู	๙๐
๔.๓ วัตถุประสงค์การเผยแผ่หลักคำสอนแก่ประชาชนในพระไตรปิฎก	๑๐๕
๔.๔ ระบบวรรณคดี: อิทธิพลทางสังคม และการเมือง	๑๑๓
๔.๕ ความยึดมั่นถือมั่น (Egoism)	๑๑๖
๔.๖ วิเคราะห์ระบบวรรณคดี	๑๑๘
๔.๗ การจัดประชุมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)	๑๒๑
บทที่ ๕ สรุป ผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๓๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๖
บรรณานุกรม	๑๔๗
ภาคผนวก	๑๕๒
ภาคผนวก ก หนังสือนำ	๑๕๒
ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย:แบบสัมภาษณ์/แบบสนทนากลุ่มย่อย	๑๕๕
ภาคผนวก ค ภาพการลงพื้นที่ภาคสนาม/รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๕๗
ภาคผนวก ง รับรองงานผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	๑๖๐
ภาคผนวก จ แบบสรุปโครงการวิจัย	๑๖๑
ภาคผนวก ซ ประวัติผู้ทำการวิจัย	๑๖๕

สารบัญแผนภาพ/ตาราง

๑.๑	แผนภูมิกรอบการวิจัย	๗
๒.๑	ตารางที่ ๑ แสดงวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร	๑๙
๒.๒	ตารางที่ ๒ แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล	๑๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นและความสำคัญของปัญหา

การประยุกต์การเผยแผ่หลักคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งเหมาะสมแก่บุคคลทุกระดับชั้น กรณีวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนต่อคนในวรรณะต่ำ (คนวรรณะศูทรและจัณฑาล) แม้ว่าพระไตรปิฎกจะไม่ได้กล่าวถึงการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะอย่างชัดเจน ในแง่มุมที่เป็นสากลและเสมอภาคของคำสอนทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาว่า พระพุทธเจ้าและสาวกของพระองค์เข้าถึงความแบ่งแยกและความเสมอภาคในการเผยแผ่ธรรมะได้อย่างไร ประเด็นสำคัญต่าง ๆ เช่น ธรรมชาติของความทุกข์ การปฏิเสธลำดับชั้นหรือวรรณะและการเน้นย้ำถึงความประพัตติและความเมตตาตามหลักจริยธรรมโดยวิเคราะห์หลักคำสอนจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลักโดยเน้นกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงได้ตอบกับบุคคลจากภูมิหลังทางสังคมที่หลากหลาย เช่น บุคคลที่มาจากวรรณะพราหมณ์ซึ่งมีภูมิหลังความเชื่อที่แตกต่างกันและส่งเสริมหลักจริยธรรมของชุมชนที่ก้าวข้ามการแบ่งชนชั้นวรรณะ^๑

คำว่า "วรรณะต่ำ" มีรากฐานมาจากโครงสร้างทางสังคมในภูมิภาคชมพูทวีป ซึ่งระบบวรรณะกลายเป็นส่วนสำคัญของชีวิตทางศาสนา สังคมและกฎหมาย ระบบวรรณะตามที่ระบุไว้ในตำราโบราณของอินเดีย เช่น มนุสมฤติ (กฎหมายของมนุ) แบ่งสังคมออกเป็น ๔ วรรณะหลัก ได้แก่ พราหมณ์ (นักบวช), กษัตริย์ (นักรบ), แพศย์ (พ่อค้า), และศูทร (คนรับใช้) นอกจากนี้ยังมี "ดาลิต" หรือ "จัณฑาล" ซึ่งถือว่าอยู่นอกระบบวรรณะและมักถูกเรียกว่า "วรรณะต่ำ" แหล่งสำคัญในการศึกษาต้นกำเนิดของคำว่า "วรรณะต่ำ" และบริบทที่เริ่มมีการใช้คำนี้ ได้แก่ ตำราฮินดูโบราณ ระบบวรรณะถูกกล่าวถึงครั้งแรกในตำราเกี่ยวกับศาสนาและกฎหมาย เช่น ฤคเวท และ มนุสมฤติ ตำราเหล่านี้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับวรรณะตามกำเนิดและอาชีพ วรรณะต่ำ เช่น ศูทรและดาลิตหรือจัณฑาล^๒ ถูกกล่าวถึงในตำราเหล่านี้ว่า "เป็นกลุ่มคนที่รับใช้วรรณะสูง ๓ วรรณะข้างต้น" การอ้างอิงแนวคิดเหล่านี้ เป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการจัดประเภท "วรรณะต่ำ" ในภายหลัง

ยุคอาณานิคมอังกฤษ คำว่า "วรรณะต่ำ" เป็นที่นิยมในช่วงที่อังกฤษเข้ามาปกครองอินเดีย รัฐบาลอังกฤษได้ทำการจัดระบบและทำให้ระบบวรรณะเป็นทางการมากขึ้น โดยการจำแนกสังคมอินเดียออกเป็นวรรณะต่าง ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ในการสำรวจสำมะโนประชากรและการปกครองเอกสารในยุคอาณานิคม ระบบกฎหมายและงานเขียนของนักวิชาการชาวอังกฤษทำให้เกิดการใช้คำว่า "วรรณะต่ำ" เพื่ออธิบายกลุ่มคนที่อยู่นอกลำดับชั้นของวรรณะพราหมณ์ ซึ่งส่งผลให้คำนี้ฝังรากลึกมาก

^๑ Rosas, Paul, "Caste and Class in India", Science and Society, vol. 7, no. 2 (Spring 1943), pp. 141-167. In JSTOR.

^๒ A. Chanda, "Decoding Displacement as Dalits: The Study of the Effect of Partition on the Namasudra Community," Journal of Research: The Bede Athenaeum 10, no. 1 (2019): 47-57.

ขึ้น ผู้นำดาลิตและนักปฏิรูปสังคม เช่น ดร.บี.อาร์.อัมเบดการ์ ซึ่งมาจากพื้นเพวรรณะต่ำ (ดาลิต) ได้ท้าทายการกดขี่ในระบบวรรณะ อัมเบดการ์เองเคยใช้คำว่า "ชนชั้นที่ถูกกดขี่" ก่อนที่จะทำให้คำว่า "ดาลิต" เป็นที่นิยมเพื่ออธิบายกลุ่มคนที่ถูกกดขี่โดยระบบวรรณะ คำว่า "วรรณะต่ำ" ในขบวนการปฏิรูปสังคมสมัยใหม่กลายเป็นคำที่ใช้เพื่ออธิบายกลุ่มคนที่ถูกขับไล่จากลำดับชั้นทางสังคม^๓

ดังนั้น คำว่า "วรรณะต่ำ" มีต้นกำเนิดมาจากลำดับชั้นทางวรรณะที่ถูกกล่าวถึงในตำราโบราณของอินเดีย เช่น มนุสมฤติ แต่การใช้คำนี้ในยุคปัจจุบันเกิดจากนโยบายในยุคอาณานิคมอังกฤษและขบวนการปฏิรูปสังคม แม้ว่า คำนี้จะไม่ปรากฏชัดเจนในตำราโบราณ แต่แนวคิดเกี่ยวกับสังคมที่มีการแบ่งชั้นทำให้เกิดการตีความคำนี้ในยุคปัจจุบัน ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงมองว่า ปัญหาระบบวรรณะต่ำนั้นย่อมเป็นบ่อเกิดของความเหลื่อมล้ำและเกิดความอยุติธรรมในสังคมอย่างเลวร้ายของมนุษยชาติโลก

ด้วยเหตุนี้เอง ผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาแนวทางการสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก เช่น หลักการแห่งพรหมวิหารธรรม ความเมตตาและความกรุณาของพระพุทธเจ้าที่ทรงให้การยอมรับของพระสาวกจากชั้นทางสังคมต่าง ๆ เข้าสู่คณะสงฆ์ (การเปิดรับคนทุกชนชั้นเข้าสู่ชุมชนสงฆ์ในมิติความเท่าเทียมและเสมอภาคกัน) มุ่งหวังที่จะให้ความกระจ่างต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ความเสมอภาคเป็นเส้นทางที่ก้าวข้ามอุปสรรคทางสังคมได้หรือไม่ มากน้อยแค่ไหน อย่างไร” ทั้งนี้ จะได้วิเคราะห์เชิงคุณภาพจากข้อความที่ปรากฏและเกี่ยวข้องในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นทุติยภูมิอื่นๆที่จำเป็น

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งค้นหาวิธีการโดยปริยายที่พระพุทธเจ้าและสาวกของพระองค์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ (หลักคำสอน) แก่บุคคลวรรณะต่ำ โดยการตรวจสอบบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความหมายในวงกว้างของคำสอนทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับความสามัคคีและการไม่แบ่งแยกทางสังคม มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจว่า ศาสนาพุทธสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงต่อการปฏิบัติกับบุคคลในวรรณะต่ำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างไรและกล่าวถึงประเด็นความท้าทายระบบวรรณะที่มีอยู่ในอินเดียโบราณโดยส่งเสริมแนวทางการเผยแผ่คำสอนทางจิตวิญญาณที่ครอบคลุมและเท่าเทียมกันมากขึ้น^๔ พระไตรปิฎกเป็นชุดคัมภีร์หลัก (Core Doctrines) ทางพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมในวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาเถรวาทถูกแบ่งออกเป็น ๓ ปิฎกเรียกโดยทั่วไปว่า ตระกัฏฐาสามใบ ได้แก่ (๑) พระวินัยปิฎก หมายถึง กฎระเบียบและวินัยของสงฆ์ (๒) พระสุตตันตปิฎก หมายถึง หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงเสด็จดำเนินไปตามสถานที่ต่างๆเพื่อทรงแสดงธรรมตามเหตุการณ์นั้นๆโดยต่างบุคคล เวลาและสถานที่ และ (๓) พระอภิธรรมปิฎก หมายถึง กรอบแนวคิดเชิงจิตภาพ (Mentalities) รวมถึงการวิเคราะห์ทางปรัชญาและจิตวิทยา^๕ พระไตรปิฎกมุ่งเน้นไปที่คำสอนของพระพุทธเจ้าและหลักการปฏิบัติทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักเกี่ยวกับการเผยแผ่คำสอนแก่คนวรรณะต่ำ ดังเราจะสังเกตว่าแนวคิดเรื่องวรรณะตามที่เราเข้าใจกันในศาสนาพราหมณ์นั้นดูไม่ได้กล่าวถึงอย่างชัดเจนในตำราของพระพุทธศาสนายุคแรก ภายหลังพระพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นประเพณีที่มี

^๓ J. E. Lee, "Counter-Discourses of Lower-Caste Intellectuals in Colonial and Postcolonial India: Mainstream Hindu Discourses and the Phule-Ambedkar Ideology," International Journal of Religion 5, no. 3 (2024): 175–185.

^๔ Josephson, S. J. 2011. For the Benefit of the Many: Resignification of Caste in Dalit and Early Buddhism (master's thesis, The Ohio State University), pp.10-34.

^๕ Fung, Gregory. (2003). An Exploration of the Pāli Buddhist Tipitaka Using Selected Verses of the Dhammapada. California Institute of Integral Studies ProQuest Dissertations.pp.2-15.

อิทธิพลอย่างชัดเจนของอินเดียโบราณซึ่งรณรงค์การปฏิเสธรูปแบบวรรณะที่เข้มงวดซึ่งแพร่หลายในสังคม พราหมณ์อินเดียในขณะนั้น^๖ พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำถึงความเสมอภาคของปัจเจกบุคคลและทรงสนับสนุนชุมชนสงฆ์อย่างกว้างขวางซึ่งก้าวข้ามลำดับชั้นทางสังคมที่ประสบความสำเร็จพอสมควร^๗

ในพระไตรปิฎกนั้น มีคำสอนที่เกี่ยวกับความสามัคคีในสังคม ความเห็นอกเห็นใจและหนทางสู่ความหลุดพ้นอยู่ในหลักคำสอนต่างๆมากมาย พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนให้สาวกเผยแผ่หลักธรรมแก่ทุกคนโดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยจะพิจารณาให้เป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้คนทุกภูมิหลังที่แตกต่างกัน (Different Background)

คำสอนของพระพุทธเจ้ามุ่งหมายไว้อย่างชัดเจนสำหรับสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยเน้นถึงความ เป็นสากลแห่งความทุกข์และศักยภาพในการหลุดพ้นโดยวิถีทางที่ก้าวข้ามวรรณะทางสังคม หรือความแตกต่างอื่นใด หลักคำสอนสากล (Universal Doctrines) เหล่านี้ ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงแรงดึงดูดความ สนใจจากเหล่าสาวกผู้มีภูมิหลังที่หลากหลายและแตกต่างกันทั่วไป คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น เรามัก เรียกกันว่า พุทธศาสนา (พุทธสส สาสน) หมายถึง คำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้า มีรากฐานมาจากการรับรู้ถึงธรรมชาติแห่งความทุกข์ของมนุษย์และการแสวงหาความหลุดพ้นจากความทุกข์นั้น (Enlightenment) การเน้นความเป็นสากลนี้ ปรากฏชัดในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าหลายประการ เช่น ความจริงอันสูงสุด (อริยสัจสี่) ประการแรกประกอบด้วยความทุกข์ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ เริ่มต้นด้วยการรับรู้ทุกข์ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะแปลว่า ความทุกข์ หรือกลไกการขับเคลื่อนธรรมชาติที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ (ตลอดเวลา) อย่างไรก็ตาม สาระทั้งหมดนั้นมักจะครอบคลุม ความหมายว่าด้วยความไม่พึงพอใจในบริบทที่กว้างมากขึ้นด้วย

พระพุทธเจ้าทรงตระหนักว่า ความทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของสภาวะของมนุษย์และส่งผลกระทบ ต่อทุกคน โดยไม่คำนึงถึงวรรณะ สถานะทางสังคม หรือภูมิหลังใดๆ ความจริงอันสูงสุดประการที่สอง ประกอบด้วยเหตุแห่งทุกข์ เรียกว่า สมุทัย หรือกลไกทำให้ทุกข์เกิดขึ้น หรือเราเรียกว่า อานาจขับเคลื่อน เพื่อรังสรรค์การเปลี่ยนแปลงคือความทุกข์ ในกรณีนี้ พระพุทธเจ้าทรงระบุเหตุแห่งความทุกข์ว่า ตัณหา (Tanhā) หรือความผูกพัน (Attachment) หมายถึง ความอยาก หรือ ความปรารถนาในฝ่ายอกุศลและมัน ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่ง แต่เป็นแง่มุมสากล (Common Truths) ของประสบการณ์ ชีวิตของมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำว่ากิเลสและความผูกพัน (Desires and Attachments) ของเรานั้นนำไปสู่ความทุกข์ และหลักการนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกชนชั้นวรรณะทั้งมนุษย์และ สัตว์ ไม่ว่าพวกเขาจะอยู่ในสถานะทางสังคมใดก็ตาม ความจริงอันประเสริฐประการที่สามประกอบด้วย ความดับทุกข์ เรียกว่า นิโรธ เป็นเครื่องมือที่ยอดเยี่ยมของพระพุทธศาสนา นั่นก็คือมีวิธีดับทุกข์ที่ สมบูรณ์ ความดับทุกข์เกิดจากการขจัดตัณหาและความผูกพัน (Desires and Attachments) ขอย้ำ อีกครั้งว่า หลักการนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในระดับสากล (Common Conditions) และไม่เฉพาะ กลุ่มหรือชนวรรณะใดโดยเฉพาะ ความจริงอันประเสริฐที่สี่หรืออริยสัจข้อที่ ๔ ได้แก่ หนทางแห่งความ ดับทุกข์ เรียกว่า มรรค กล่าวคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ กล่าวโดยย่อ คือ ๑) ความเข้าใจที่ถูกต้อง ๒) การ

^๖ Satya, Laxman. "A Reinterpretation of Buddhism." In Book Title, edited by Editor's Name, 5121–5124. City: Publisher, 2006.

^๗ The Major Religions In India. (2020). WorldAtlas. Archived from the original on 24 February 2021; Retrieved 28 July 2021.

คิดถูก ๓) การพูดถูก ๔) การกระทำที่ถูกต้อง ๕) การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง ๖) ความเพียรพยายามที่ถูกต้อง ๗) สติที่ถูกต้อง และ ๘) สมาธิที่ถูกต้อง อันประกอบด้วยหลักการต่างๆ คือ หนทางไปสู่ความดับทุกข์ เส้นทางนี้เปิดสำหรับทุกคน โดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคมหรือวรรณะของพวกเขา พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธระบบวรรณะที่แพร่หลายในสมัยของพระองค์และเน้นย้ำถึงความเท่าเทียมกันของสิ่งมีชีวิตทั้งปวง (All Human Beings) พระองค์ทรงสอนว่า ความก้าวหน้าทางวิญญาณไม่ได้ถูกกำหนดโดยการเกิด (No by Birth) แต่โดยการกระทำ (But by Actions) และความตั้งใจ (By Intentions) ของคนๆ หนึ่ง ในพระไตรปิฎกเราจะพบได้เสมอว่า พระเมตตาของพระพุทธเจ้านั้น ได้แผ่ไปถึงคนทั้งปวงซึ่งครอบคลุมคนทุกวรรณะและพระองค์ทรงต้อนรับผู้คนจากทุกสาขาอาชีพ (Different Backgrounds) เข้าสู่ชุมชนสาวกของพระองค์ที่เรียกว่า “คณะสงฆ์ : Sangha; Buddhist monastic order, traditionally composed of four groups: monks, nuns, laymen, and laywomen.”^๘ แม้ว่า คำสอนหลักของพระพุทธเจ้าจะเป็นสากล แต่พระองค์ก็มักจะปรับคำสอนให้เหมาะกับบริบททางวัฒนธรรมและสังคมเฉพาะของผู้ฟัง ทำให้ผู้คนจากหลากหลายภูมิหลังทั้งจากครอบครัว ความเชื่อ และอาชีพ สามารถเชื่อมโยงและเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาได้ นั่นจะเป็นความเข้าใจพื้นฐานในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงบรรจุการตรัสรู้และทรงกำหนดอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นรากฐานแห่งคำสอนของพระองค์โดยตระหนักว่า ความทุกข์ทรมานเป็นลักษณะโดยธรรมชาติของการดำรงอยู่และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดย่อมมีปรากฏการณ์ทางประสบการณ์ พระพุทธเจ้าทรงระบุความทุกข์ทรมานในรูปแบบต่างๆ รวมถึงความเจ็บปวดทางกาย ความทุกข์ทรมานทางจิตใจ และธรรมชาติของชีวิตที่ไม่พึงปรารถนาโดยทั่วไป ทรงเน้นย้ำว่า ความทุกข์ทรมานนี้ เป็นสากลและไม่จำกัดเพียงชนชั้นทางสังคมหรือเศรษฐกิจโดยเฉพาะ (ดังได้กล่าวข้างต้นแล้ว) ความเป็นสากลแห่งความทุกข์นี้หล่อหลอมไว้ในคำกล่าวที่ว่า “ชีวิตคือทุกข์” เราจึงสรุปได้ว่า อริยสัจนั้น ได้กล่าวถึงเหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์และทางให้ถึงความดับทุกข์โดยแท้จริง

อนึ่ง เราพึงตระหนักว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น ประกอบด้วยแนวทางแห่งจริยธรรมเพื่อช่วยให้บุคคลเอาชนะความทุกข์ทรมานและบรรลุการตรัสรู้ การรับรู้ว่า ความทุกข์เป็นลักษณะสากลของมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในปรัชญาพุทธศาสนาและเป็นหลักการที่จะยืนยันได้ว่า มนุษย์ทุกสถานะจะถูกธรรมชาติครอบงำโดยสมบูรณ์แบบ การมีสถานะทางสังคมที่แตกต่างกันย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงความทุกข์ของวัฏจักรได้ โดยชี้แนะผู้ปฏิบัติให้เข้าใจถึงเหตุแห่งความทุกข์และค้นหาเส้นทางแห่งความดับทุกข์^๙ เพราะหลักการเหล่านี้ จะเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เราทราบได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีนโยบายอย่างไร หรือมีเนื้อหาอย่างไรในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับการสอนธรรมแก่คนวรรณะต่ำ (วรรณะศูทร)^{๑๐}

ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ฮินดู นักวิชาการหลายคนเชื่อว่า ศาสนาพราหมณ์ฮินดูเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก โดยมีหลักปฏิบัติและต้นกำเนิดย้อนหลังไปมากกว่า ๔,๐๐๐ ปี ปัจจุบันศาสนาพราหมณ์ฮินดูเป็นศาสนาที่ได้รับความนิยมมากเป็นอันดับสามของโลก รองจากศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ โดยมีผู้นับถือศาสนาพราหมณ์มากกว่าหนึ่งพันล้านคน ประเทศอินเดียเป็นแผ่นดิน

^๘ “Sangha”. Lexico UK English Dictionary. Oxford University Press. Archived from the original on 5 July 2020.

^๙ Moffitt, Phillip (๒๐๐๘), Dancing with Life: Buddhist Insights for Finding Meaning and Joy in the Face of Suffering, Rodale, Kindle Edition. (An explanation of how to apply the Four Noble Truths to daily life)

^{๑๐} พ. พ. (ไทย) ๒๕/๑๓๘-๓๒๑/๕๗๒

กำเนิดของชาวพราหมณ์ฮินดูมากกว่า ๙๔ % ทั่วโลก^{๑๑} รากฐานและประวัติศาสตร์ของศาสนานี้ยากต่อการค้นพบหลักฐานที่แน่นอนเนื่องจากไม่มีบุคคลผู้ก่อตั้งเป็นหลักซึ่งแตกต่างไปจากศาสนากระแสหลักของโลก ศาสนาพราหมณ์ฮินดูจะแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ตรงที่เป็นกลุ่มของประเพณีและปรัชญามากมาย ชาวพราหมณ์ฮินดูนับถือคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์หลายแบบ เช่น การนับถือเทพเจ้าระดับสูงระดับกลาง และเทพเจ้าชั้นต่ำเป็นจำนวนมาก รวมถึงประเพณีการเฉลิมฉลองเทศกาลและประเพณีต่างๆ นับจำนวนไม่ได้ แม้ว่า แนวความคิดของชาวพราหมณ์ฮินดูจะมีผลกระทบต่อการก่อตัวของระบบวรรณะของอินเดีย แต่อำนาจทางการเมืองและศาสนาก็ได้หล่อหลอมระบบนี้ขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเวลาผ่านไปและแม้เบื้องต้นจะไม่มีการบังคับใช้อย่างเข้มงวดก็ตาม แต่มันกลับกลายเป็นวัฒนธรรมที่ไม่อาจปฏิเสธได้ในที่สุด ปัจจุบันศาสนาพราหมณ์ฮินดูมีนิกายหลัก ได้แก่ นิกายตรีมูรติ (Trimurti)^{๑๒} ลัทธิไศวนิกาย (Shaivism)^{๑๓} ไวษณพ (Vaishnavism)^{๑๔} ลัทธิศักติ (Shaktism)^{๑๕} นอกจากนี้ ยังมีนิกายเล็กๆ หลายนิกายที่ปฏิบัติตามประเพณีทางศาสนาที่แตกต่างกัน นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า หุบเขาสินธุ (Indus Valley Civilizations) ซึ่งอยู่ใกล้กับปากีสถานในปัจจุบัน เป็นแหล่งกำเนิดของศาสนาพราหมณ์ฮินดูในช่วงระหว่าง ๒,๓๐๐ ถึง ๑,๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล อย่างไรก็ตาม ชาวพราหมณ์ฮินดูจำนวนมากแย้งว่า ศาสนาของพวกเขาเป็นอมตะและเป็นเช่นนั้นมาโดยตลอด กล่าวคือเป็นอยู่โดยถาวร ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ศาสนาพราหมณ์ฮินดูตรงกันข้ามกับศาสนาอื่นๆ คือ เป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อต่างๆ มากมาย แทนที่จะมีผู้ก่อตั้งเพียงคนเดียว กลับมีแหล่งที่มาของความเชื่อที่แตกต่างกันมากมายและหลากหลาย เมื่อจะกล่าวถึงศาสนาพราหมณ์ฮินดู ก็จำเป็นต้องเอ่ยถึงสมัยพระเวท คือย้อนกลับไปประมาณ ๑,๕๐๐-๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ในสมัยพระเวท จะมีพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มากมาย เช่น การสวดมนต์และการสังเวยพลีกรรม (Sacrifice) ที่แพร่หลาย โดยเฉพาะในห้วงระหว่าง ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล มีช่วงเวลาที่แตกต่างกันสามช่วง กล่าวคือ (๑) ช่วงปุราณิกมหากาพย์ (Puranic Epics) และ (๒) ช่วงคลาสสิก (Classics) ชาวพราหมณ์ฮินดูเริ่มให้ความสำคัญกับการบูชาเทพเจ้า โดยเฉพาะพระศิวะ เทวี และพระวิษณุ เป็นต้น (๓) ช่วงร่วมสมัย (Religious Emergencies) เป็นห้วงของการผสมผสานคำสอนและวัฒนธรรมหลากหลายเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นศาสนาในมิติใหม่ เรียกว่าศาสนาพราหมณ์ฮินดู^{๑๖} เรามีข้อสังเกตว่า ศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพุทธศาสนามีความคล้ายคลึงกันหลายประการ แม้พระพุทธศาสนาจะไม่ได้ถือกำเนิดจากศาสนาพราหมณ์ฮินดูโดยตรง แต่มีความ

^{๑๑} Commissioner., India. Census (1 January 1893).. “General report on the census of India, 1891: Census Reports - 1891”, JSTOR saoa.crl.25352825.

^{๑๒} Rigopoulos, Antonio. 2024, "Trimurti." In *Handbuch der Orientalistik*, 2. Abt., Indien, vol. 6, 8190. Leiden: Brill.

^{๑๓} Greenberg, Yudit Kornberg (2008), *Encyclopedia of Love in World Religions*, ABC-CLIO, p. 255, ISBN 978-1-85109-9801.

^{๑๔} Redington, James D. (1992). “Elements of a Vallabhite Bhakti-synthesis”. *Journal of the American Oriental Society*. 112 (2) : 287-294. doi:10.2307/603707. JSTOR 603707.

^{๑๕} McDermott, Rachel Fell (2 0 0 5). “Bengali religions”. In Lindsay Jones (ed.). *Encyclopedia of Religion: 15 Volume Set*. Vol. 2 (2nd ed.). Detroit, Mi: MacMillan Reference USA. pp. 824–832. ISBN ๐-02-865735-7.

^{๑๖} Mehta, D. 2015. "The Ayodhya Dispute: The Absent Mosque, State of Emergency, and the Jural Deity", *Journal of Material Culture* 20, no. 4: 397-414. <https://doi.org/xxxxxxx>.

สอดคล้องกันบางกรณีอย่างมีนัยสำคัญ และทั้งสองศาสนาเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิด (Reincarnation/Rebirth) กรรม (Act/Karma) เป็นต้น

นอกจากนี้ ศาสนาพราหมณ์ฮินดูมีชีวิตแห่งความจงรักภักดีและเกียรติยศเป็นหนทางสู่ความหลุดพ้นและการตรัสรู้ ทั้งนี้ยังมีความแตกต่างที่สำคัญบางประการระหว่างสองศาสนา พุทธศาสนายืนยันอย่างหนักแน่นต่อกรณีการปฏิเสธระบบวรรณะโดยสิ้นเชิงและละทิ้งพิธีกรรมที่ไร้สาระมากมายอีกด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก
๒. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก บทบาท ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎกเป็นอย่างไร?
๒. ผลกระทบและแนวทางการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎกเป็นอย่างไร?
๓. การวิเคราะห์, บทบาท, ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้หลักการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎกเป็นอย่างไร?

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น ๒ ด้าน ดังนี้

ก. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยจะมุ่งศึกษาถึงพุทธวิธีการเผยแผ่หรือการสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และเอกสารทางวิชาการต่างๆ ด้วยวิธีการรวบรวม ประมวลเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการการเผยแผ่และการสอนด้วยวิธีการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์และอธิบายโดยแยกแยะ โดยมีตัวอย่างจากพระไตรปิฎกประกอบการวิจัย

ข. ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่และพุทธวิธีการสอนคนวรรณะต่ำ, บทบาท, ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยในพระไตรปิฎกโดยจะสืบค้นจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และ คัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพุทธวิธีการสอนคนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก

๑.๕ กรอบแนวความคิดการวิจัย

สำหรับงานวิจัยเรื่อง พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก : ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยของการเผยแผ่หลักธรรมในพระไตรปิฎก มีเป้าหมายเพื่อการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบและแนวทางทางการประยุกต์ใช้เรื่องพุทธวิธีการเผยแผ่และการสอนคนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก โดยคณะผู้วิจัย ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเอาไว้ดังต่อไปนี้และนำมาวิเคราะห์ สรุปผลการวิจัย และนำเสนอผลงานวิจัย

กรอบแนวความคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

พุทธวิธีการสอน (Buddha's Teaching Methods) หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาหรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์^{๑๗}

คณวรรณะต่ำ หมายถึง คณวรรณะศูทร เป็นวรรณะชั้นต่ำสุดในสังคมอนุทวีปอินเดียตามทรรศนะของศาสนาพราหมณ์ฮินดู และ คณวรรณะจัณฑาล เป็นวรรณะที่นอกเหนือจากกลุ่ม ๔ วรรณะ เป็นกลุ่มที่ ๕ ตามปรากฏความในคัมภีร์พระเวท ฤคเวท และ มนุส്മฤติ เป็นต้น

ผลกระทบ หมายถึง พุทธวิธีการสอนจะมีผลอย่างไรต่อการประยุกต์ใช้สำหรับนักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทบาท หมายถึง ผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้ในที่นี้หมายถึงพฤติกรรมโดยรวมของพุทธวิธีการสอนในพุทธศาสนาและการแสดงออกโดยมีผลกระทบสะท้อนถึงสังคม

การประยุกต์ หมายถึง การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้เพื่อการเผยแผ่ในสังคมร่วมสมัย

๑.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๑ วรเมธีศรีสกุล อุทัยและคณะ ได้อธิบายถึงพุทธวิธีการเรียนการสอนไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนที่น่าอัศจรรย์โดยมีการแบ่งแยกระดับไว้หลายระดับขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้ฟังด้วย จึงพอสรุปได้เป็น ๓ ลักษณะ กล่าวคือ ๑) การสอนแบบร้อยแก้วควบคู่ไปกับแบบร้อยกรอง ๒) การสอนร้อยกรองล้วน ๆ ๓) การสอนแบบร้อยแก้วล้วน ๆ เราจะสามารถศึกษาได้โดยการเล็งเห็นผล ๓ ด้าน กล่าวคือ (๑) การพัฒนากายภาพ เช่น การพัฒนาพฤติกรรม และอุปนิสัย เป็นต้น (๒) การฝึกฝนอบรมจิตใจ การขับเคลื่อนคุณภาพของจิตให้มีประสิทธิภาพในการทำหน้าที่ เช่น การเจริญสติ และสมาธิ (๓) การพัฒนาปัญญา สร้างการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผลิตองค์ความรู้เพื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนำไปสู่การบรรลุผลที่พึงประสงค์ได้ โดยมีสาระสำคัญจากการปฏิบัติตามหลักการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา โดยตั้งเป้าประสงค์หรือจุดมุ่งหมายไว้ที่ ๑) การสร้างประโยชน์สุข ความอนุเคราะห์ การเกื้อกูล การสร้างความผาสุก การสงเคราะห์ชาวโลก พระองค์ทรงมีเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการสอนมี ๓ วิธี คือ (๑) ใช้เหตุการณ์เป็นอุปกรณ์ (๒) การใช้ภาพนิมิต (๓) การใช้วิธีประเมินจากศักยภาพของผู้ฟัง^{๑๘}

๑.๗.๒ สิทธิเดช เรืองเดชและคณะ กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธมีวัตถุประสงค์หลักๆ กล่าวคือ (๑) เพื่อศึกษาวิธีการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ (๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสอนเพื่อบูรณาการวิธีการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธด้วยพุทธวิธีการสอนและ (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนวิถิพุทธได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการสอนในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาผู้เรียน โดยมีพื้นฐานมาจากหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งจะเน้นกรอบการพัฒนาทั้งภายในและ

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), “พุทธวิธีในการสอน” พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๔.

^{๑๘} วรเมธีศรีสกุล อุทัยและคณะ. ๒๐๑๘. “พุทธวิธีการเรียนการสอน”. Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus 5 (1):71-81. <https://soo2.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/243754>.

ภายนอก ส่งเสริมการเป็นอยู่ที่ดี มีคุณภาพ เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเน้นทรงเน้นเกี่ยวกับตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ (Child Centre) ทรงคำนึงถึงศักยภาพของผู้เรียนและทรงใช้หลักธรรมที่เหมาะสมแก่จริตของผู้ฟัง ทรงพิจารณาความแตกต่างของผู้ฟัง ทรงประยุกต์ใช้กระบวนการสอนให้เหมาะสมกับบุคคล ทรงเริ่มจากการสอนด้วยวิธีที่ง่ายไปสู่ความยากขนาดกลางและยากในที่สุด มักจะทรงดึงความสนใจของผู้เรียนหรือผู้ฟังและนำเข้าสู่อารมณ์ การสร้างความเข้าใจที่ดีในเนื้อหาที่กำลังสอนจนเกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพ การบูรณาการพุทธวิธีการสอนร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วยด้านต่างๆ เช่น ด้านกายภาพ (Physical) ด้านการเรียนการสอน (Educational Management) ด้านผู้สอนและผู้เรียน (Teachers and Learners) ด้านการส่งเสริมระบบวิถีปฏิบัติแบบพุทธ (Buddhist Supplement) จึงเห็นผลการวิจัยชัดเจนต่อรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ คือ การสอนบูรณาการหลักธรรมและพุทธวิธีการสอนเน้นการพัฒนาให้ครูมีคุณลักษณะที่ดีตามทฤษฎีการพัฒนาด้านในมุมมองของพระพุทธศาสนามีการพัฒนาให้นักเรียนให้เกิดความรู้ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าอย่างเหมาะสมในสังคมผ่านกิจกรรมดังกล่าว^{๑๙}

๑.๗.๓ พระสุริยา ไชยประเสริฐ และคณะ ได้อธิบายงานเรื่อง พุทธวิธีการสอนในศตวรรษที่ ๒๑ มีเนื้อหาโดยสรุป ดังนี้ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าและ (๒) เพื่อศึกษาวิธีการสอนในศตวรรษที่ ๒๑ รวมถึง (๓) เพื่อประยุกต์ใช้ในการเรียนสอน ทั้งนี้ ด้วยการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัย ผลงานวิชาการ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องและทำการวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงเนื้อหาและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาในประเด็นเรื่องพุทธวิธีการสอนในศตวรรษที่ ๒๑ ผลการวิจัยพบว่า การเน้นให้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติด้วยตนเองหรือทักษะการเรียนรู้จากการค้นคว้าด้วยตนเองเป็นพุทธวิธีการสอนเป็นการเรียนรู้แบบพุทธวิธี เป็นการปฏิบัติตนระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เพื่อให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้ ทางด้านพุทธพิสัย ทักษะพิสัย จิตพิสัย บูรณาการระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การสอนในศตวรรษที่ ๒๑ จะต้องเป็นการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะ การคิดสร้างสรรค์ การใส่ใจนวัตกรรม การสื่อสารที่ดี การมีวิจรรย์ญาณ การแก้ปัญหา และการเต็มใจร่วมมือ โดยผู้สอนคอยพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ผู้เรียนสามารถบูรณาการสร้างทักษะและองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่แตกต่างเพื่อนำมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่ได้อย่างมีความสุขเกิดทักษะใหม่ที่ได้จากกิจกรรม นวัตกรรม รวมถึงเทคโนโลยี เป็นต้น^{๒๐}

๑.๗.๔ พระครูวินัยธรวรรณ ญาณวโร และคณะ ได้อธิบายสาระสำคัญในงานวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธวิธีการสอนในการสอนสังคมศึกษาไว้ว่า การบูรณาการหลักพุทธวิธีการสอนในการสอนสังคมศึกษารวมถึงเทคนิคการสอนทางพุทธศาสนาในการสอนสังคมศึกษา มีหลายกลวิธี (๑) ขั้นตอนแรก ครูควรแนะนำและสอนโดยการปลูกฝังปัญญาและความศรัทธา (๒) ขั้นตอนที่สอง ครูเป็นบุคคลสำคัญที่มีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้เชิงบวก จึง

^{๑๙} เรื่องเดช สิทธิเดช. ๒๐๒๒. “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ”. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธ โข ส ป ริ ท ร ร ศ น์ ๘ (๓):๒ ๑ ๙ -๓ ๑ . <https://soo2.tci-thaijo.org/index.php/Palissueksabuddhaghosa/article/view/255608>.

^{๒๐} พระสุริยา ไชยประเสริฐและคณะ. (๒๐๒๓). พุทธวิธีการสอนในศตวรรษที่ ๒๑. Journal of Santayaphiwat Wat nongnokkod Vol 1 (3). pp.58-92.

เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเทคนิคต่างๆให้แก่ผู้เรียน และ (๓) ขั้นตอนที่สาม ใช้ความฉลาดด้วยกลวิธีการคิดที่พัฒนาแล้ว นำไปประยุกต์ใช้แนวทางของปัญญา ผึกฝนจนเห็นผล เน้นย้ำความสำคัญของอาจารย์และนักเรียนในการเป็นเพื่อนกัน (๔) ขั้นตอนที่สี่ มีสายสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและนักเรียน นักเรียนสามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม คิดชัดเจน และสื่อสารกับตัวเองได้จนกว่าจะใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้ การศึกษาถือเป็นกุญแจสำคัญในการช่วยให้ผู้คนเข้าถึงศักยภาพสูงสุดทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ตลอดจนความสามารถในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและเติมเต็มชีวิตในสังคม การศึกษาไทยมีรากฐานมาจากปรัชญาพระพุทธศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนามีลักษณะความรู้เฉพาะตน (The Specific Knowledge by Self) และให้ความสำคัญกับการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักการบางประการจึงสามารถนำไปใช้กับการศึกษาได้กับสถานการณ์ร่วมสมัย ในการสอนให้เริ่ม โดยให้ความสำคัญกับนักเรียนก่อน เช่น แยกการสอนตาม IQ หรือประเภทบุคลิกภาพ ครูที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกตามการวิจัยเทคนิคการสอนทางพุทธศาสนาที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก คือ พระพุทธเจ้า พุทธศาสนาสามารถสอนได้โดยใช้เทคนิคต่างๆ มากมาย รวมทั้งการเสวนา การอภิปราย ช่างถามตอบ กฎหมายและข้อบังคับ อุปกรณ์ช่วยการมองเห็น การเล่าเรื่อง การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย และการใช้สื่อการสอน ยกตัวอย่าง เช่น เกมภาษา เกมคำศัพท์ การฝึกตัวเอง การให้รางวัลและการลงโทษ การแก้ปัญหาโดยแรงจูงใจและวิธีการสอนอื่นๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสั่งสอนตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์และประสบผลสำเร็จอย่างมาก ทั้งนี้ โดยพระองค์ทรงคำนึงถึงวัตถุประสงค์สูงสุดคือประโยชน์ของผู้ถูกสอน แนวคิดทางพระพุทธศาสนา เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ชาวพุทธปฏิบัติตามประเพณีแห่งวินัยหรือ แบบแผนแห่งธรรมมนุษย์ชีวิต

งานวิจัยชิ้นนี้ ได้รวบรวมหนังสือและตำราเรียนที่หลากหลายซึ่งกล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคการสอนทางพุทธศาสนา โดยมีแหล่งที่มาของวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ (๑) เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก (๒) เพื่ออนุเคราะห์โลก (๓) เพื่อประโยชน์ (๔) เพื่อการเกื้อกูล (๕) เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๒๑} ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าบางครั้งจึงถูกเรียกว่า “พระบรมศาสดา” ของโลก กลวิธีการสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ย่อมถือประโยชน์แก่ผู้ที่พอใจธรรม ดังนั้น หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงไม่ยกเว้นแก่คนใดคนหนึ่งแต่จะครอบคลุมบุคคลทุกสถานะและทุกชนชั้น^{๒๒} จึงสรุปได้ว่า นักการศึกษา หรือ นักเผยแผ่ศาสนา ควรนำเอาพุทธวิธีการสอนที่ไม่แบ่งแยกนี้มาประยุกต์ใช้ต่อการเผยแผ่หลักคำสอนแก่ชุมชนและสังคมร่วมสมัยอย่างเท่าเทียมกัน

ข.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๕ Somchai Saranurak กล่าวไว้ในผลงานวิชาการของหัวข้อเรื่อง “Buddha Teaching Methodology & Applications” ไว้ว่า พุทธวิธีการสอนได้รับการแสดงให้เห็นว่ากลยุทธ์การสอนของพระพุทธเจ้าช่วยให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ตามศักยภาพของพวกเขา สิ่งหนึ่งที่ควรระวังจากวิธีการสอนทางพุทธศาสนาคือพระพุทธเจ้าทรงเป็นศูนย์กลางกระบวนการศึกษาที่อยู่รอบลูกศิษย์ มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ (๑) ตระหนักถึงความต้องการ ความสามารถ และศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูต้องประเมินศักยภาพการเรียนรู้ของนักเรียนเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น (๒) เลือกสื่อการสอนที่เหมาะสมซึ่งสอดคล้องกับความถนัดและรูปแบบการเรียนรู้ของ

^{๒๑} ขุ. ขุ. (ไทย) ๒๕/๒๖๓/๒๖๔-๒๗๑

^{๒๒} พระครูวินัยธรบรรณ ญาณวโรและคณะ. การบูรณาการหลักพุทธวิธีการสอนในการสอนสังคมศึกษา. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๗ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕). หน้า ๙๗๗- ๙๘๐.

นักเรียน (๓) ใช้กลยุทธ์ สื่อ และวิธีการสอนที่สอดคล้องกับความชอบในการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นประสิทธิภาพการสอนจะเพิ่มขึ้นเมื่อนักการศึกษารวมองค์ประกอบทั้งสามนี้ไว้ในแผนการสอนและการเตรียมตัวซึ่งสอดคล้องกับเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า^{๒๓}

๑.๗.๖ พระณัฐธัญ ธรรมทินโนและคณะ กล่าวถึงบทวิจารณ์หนังสือ : Book Review ในหัวข้อเรื่อง “พุทธวิธีในการสอน : Buddhist Methods of Teaching” ไว้ว่า ครูที่ดีที่สุดตลอดกาล คือ พระพุทธเจ้า ความสามารถในการสอนและการสั่งสอนของพระองค์นั้นยอดเยี่ยมมากและกลายเป็นครูที่ประสบความสำเร็จดีที่สุดที่สามารถเป็นได้ หนึ่งในพระนามพระพุทธเจ้าที่ปราชญ์มอบให้คือคำว่า “พระบรมครู” ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้า เป็นครูหรือศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นวิธีที่ชาวพุทธสรรเสริญถึงกันอยู่เสมอ ดังมีความในภาษาบาลีบทหนึ่งเรียกว่า “สตถา เทวมนุสฺसान” เป็นบทสรรเสริญพระพุทธเจ้า แปลว่า “ครูของผู้คนและเทพเจ้า” นอกจากนี้ คำว่า “อนุตตโร ปุริสทมม สารถิ” ยังเพิ่มคุณลักษณะของพระพุทธเจ้าโดยระบุว่า เป็นบุรุษที่มีความสามารถเฉพาะตัวในการฝึกสอนบุคคล แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการฝึกตนเองของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับการควบคุมและสร้างวินัยให้กับร่างกาย เราสามารถฝึกได้ด้วยตัวเองซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า (๑) มนุษย์สามารถฝึกฝนอบรมตน การบังคับควบคุมตนเองได้จนกระทั่งมีกายวาจาปกติเรียบร้อยงดงาม เรียกว่า สิลสิกขา (๒) การมีสติปัญญา รู้จักแยกแยะ พินิจพิจารณา รู้จักคิด คิดได้ ศึกษาเป็น รู้เข้าใจเรา เข้าใจเขา เข้าใจโลก เข้าใจชีวิตและเข้าใจสังขารธรรม เรียกว่า ปัญญาสิกขา นอกจากนี้ (๓) การทรงสอนย้ำหลักการให้ทานเสียสละ สงเคราะห์แก่สังคม การทัดเทียมกันของมนุษย์ด้วยการบรรลุนิพพาน หรือการยกเลิกระบบความเชื่อถือระบบวรรณะ เป็นต้น ซึ่งประเด็นนี้นำไปสู่การศึกษาค้นคว้าระบบวรรณะในทรรณะของพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก^{๒๔}

๑.๗.๗ Chatree Payi, et. all. กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “An Analysis of Buddhist Instructional Methods in Kasibhāradavājasutta” ไว้ว่า เนื่องจากการสอนเป็นวิชาที่เป็นความรู้แท้จริงในการสอนตลอดจนวิทยาศาสตร์และศิลปะ การเผยแพร่ธรรมะสู่ประชาชนจึงเป็นการปฏิบัติที่เหนียวแน่น ศรัทธาสรางขึ้นแก่ผู้ที่ไม่ภักดี (ผู้ยังไม่ศรัทธา) และเข้มแข็งขึ้นในผู้ที่สอนผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ การเทศนาถือเป็นช่องทางเผยแพร่หลักคำสอนที่ประสบผลสำเร็จสูงสุดตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น การสร้างกฎเกณฑ์ความสามัคคีในแนวทางการสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญรูปแบบทั่วไปของการกล่าวสอนธรรมะของพระพุทธเจ้า คือ พระสูตรซึ่งเป็นตัวแทนของภูมิปัญญาของพระองค์และบ่งชี้ว่า หัวข้อธรรมะใดที่เหมาะสมสำหรับผู้ฟัง การให้ตัวอย่างและการเปรียบเทียบ การสอนเชิงเปรียบเทียบช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจทั้งผลลัพธ์เชิงบวกและเชิงลบ ความเข้าใจของผู้ฟังจะอำนวยความสะดวกด้วยคุณลักษณะการเปรียบเทียบ เมื่อเปรียบเทียบสองรายการ คุณลักษณะของรายการเหล่านั้น

^{๒๓} Saranurak, somchaisara. 2 0 2 1 .“BUDDHA TEACHING METHODOLOGY & APPLICATIONS”. The Journal of Buddhist Innovation Review 2 (2). Phranakhon Sri Ayutthaya Thailand:46-58. <https://soo5.tci-thaijo.org/index.php/JBIR/article/view/254646>.

^{๒๔} Dhammadinno, P. N. ., & Daosayam Vajirapanno, P. . (2020). Book Review Buddhist Methods Of Teaching. Journal of Modern Learning Development, 5(5), 348–355. Retrieved from <https://soo๖.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/244009>.

อาจตรงกันข้ามหรือเทียบเคียงได้ ด้วยเหตุนี้ ลักษณะอุปมาอุปมัยที่เป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่ง ก็คือ การทำให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่ท้าทายได้ง่ายขึ้น ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพที่พวกเขาได้ยินได้ง่ายขึ้น^{๒๕} เป็นต้น

๑.๘ วิธีการดำเนินการวิจัย

สำหรับรูปแบบการวิจัยเรื่อง ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำใน พระไตรปิฎก : ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยในพระไตรปิฎก คณะผู้วิจัยได้มีการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยไว้ดังนี้

(๑) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีแนวทางการศึกษาในการ จัดเก็บข้อมูลอันประกอบด้วย

๑.๑. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) เป็นข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพจาก การเก็บจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ที่จัดเก็บข้อมูลในการรวมกลุ่มสมาชิก จากการทำงาน ร่วมกัน จากการสัมภาษณ์นักวิชาการที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นด้านศาสนา ปรัชญาและด้านสังคม จำนวน ๖ คน โดยใช้วิธีการเจาะจงตามประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย

๑.๒. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) เป็นการสนทนากลุ่มของผู้รู้และ ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้ คือ (๑) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา (ผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก) (๒) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านปรัชญา (๓) ผู้ทรงคุณวุฒิทางการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

(๒) แผน/ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยนั้น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัยใน ๒ ส่วน ตามลำดับขั้นตอนดังนี้ คือ

(๒.๑) ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ได้ศึกษาข้อมูลจาก แหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และงานเรียบเรียงในเรื่องของศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะ ต่ำในพระไตรปิฎก : ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในพระไตรปิฎกที่เป็นหนังสือ บทความใน วารสาร เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ และฐานข้อมูลที่เป็นแหล่งสืบค้นงานวิจัย (Data sources) เพื่อใช้ ในการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(๒.๒) ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาจากการประชุมกลุ่ม คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจาก หลักฐานเชิงเอกสารแล้วจะจัดให้มีการประชุมกลุ่มย่อยเกี่ยวกับประเด็นเรื่องของแนวคิดเรื่อง “ศึกษา พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก” : ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ ในสังคมร่วมสมัยพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการวิจัย

(๓) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ชนิดของเครื่องมือวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์และการ สนทนากลุ่มย่อย

(๔) การวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยในรูปแบบของเชิงคุณภาพ ซึ่งมีแนวทางในการแสวงหาข้อมูลอยู่ ๒ ทางก็คือ (๑) ข้อมูลจากการศึกษาด้านเอกสารพระไตรปิฎกและ

^{๒๕} Payi, Chatree, et. all. (2020). “An Analysis of Buddhist Instructional Methods in Kasibhāradavājasutta”. Journal of Modern Learning Development 5 (2):23045. <https://soo6.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/240459>.

อรรถกถา หนังสือ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ (๒) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หรือการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่อให้เห็นถึงภาพที่เป็นจริงของศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก : ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยในพระไตรปิฎก เพื่อจะได้รวบรวมเป็นประเด็นที่จะนำไปอธิบายกลั่นกรองแนวคิดเรื่องของการศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก: ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในพระไตรปิฎกต่อไป

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก

๑.๙.๒ ทำให้ทราบผลกระทบและแนวทางการศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก

๑.๙.๓ ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์อัตลักษณ์, บทบาท, ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยของพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก

บทที่ ๒

พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก

การศึกษางานวิจัยเรื่อง “ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจำแนกประเด็นการศึกษา ดังนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร

การศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าท่านนั้นถือว่าเป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารหรือการสอนโดยตรง เพราะการสื่อสารหรือการสอนนั้น เป็นกลไกที่จะนำไปสู่การประยุกต์โดยการนำเอาหลักคำสอนหรือสารจากที่หนึ่งส่งไปยังอีกที่หนึ่งได้นั้นก็ด้วยการยอมรับหรือความเข้าใจในเนื้อหาของ การสื่อสาร การสอนหรือการสื่อสารนั้นๆ จึงจะประสบความสำเร็จ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการสอน/การเผยแผ่หรือการสื่อสารให้มากขึ้น ผู้วิจัย จึงได้นำเอาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมาอธิบายไว้ ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการสื่อสาร

สำหรับความหมายของคำว่า การสื่อสาร (Communication) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Communis” หมายถึง “ร่วม” เมื่อเรากำลังสื่อสาร หมายถึงว่า เราพยายามสร้างความร่วมมือกัน ในบางสิ่งบางอย่างกับใครคนใดคนหนึ่ง ได้แก่ ผู้สื่อสารกำลังพยายามแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิดและทัศนคติ ระหว่างกันและกัน ดังนั้น การสื่อสาร ก็คือ การถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิด ประสบการณ์และข่าวสารระหว่างมนุษย์ด้วยกัน หรือ หมายถึง เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยใช้สื่อหรือช่องทางต่าง ๆ เพื่อมุ่งหมายโน้มน้าวจิตใจให้เกิดผลในการให้เกิดการรับรู้ หรือเปลี่ยนทัศนคติ หรือให้เปลี่ยนพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง^{๒๖} หรือหมายถึง กระบวนการที่มนุษย์เชื่อมโยงความนึกคิดและความรู้สึกให้ถึงกันเพื่อให้เกิดการตอบสนองในเชิงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน^{๒๗} หรือการถ่ายโอน (Transfer and Understanding of Meanings) ดังนั้น การติดต่อสื่อสารจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อสามารถส่งผลต่อความหมายและผู้รับสาร สามารถเกิดความเข้าใจถูกต้อง การสื่อสารอาจมีลักษณะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication) และเป็นเครือข่ายองค์กรหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า การติดต่อสื่อสารขององค์กร (Organization communication)^{๒๘} หรือหมายถึง การสื่อสารเป็นการส่งมอบสารสนเทศและข่าวสารที่มีความหมายต่างๆ จากฝ่ายหนึ่งไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง โดยการใช้สัญลักษณ์ที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน หรือเป็นการ

^{๒๖} Kelley, Robert (1977:9) อ้างอิงมาจาก เสนาะ ตีเยวาร์, (๒๕๓๘), การสื่อสารในองค์กร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘). หน้า ๓๓.

^{๒๗} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การสื่อสารรณรงค์เชิงยุทธศาสตร์เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์เน้นการเจาะจงกลุ่ม, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ริ้วเขียว, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^{๒๘} โอภัส แก้วจาปา, ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

แลกเปลี่ยนสารสนเทศและการส่งมอบสิ่งที่มีความสำคัญต่าง ๆ^{๒๙} หรือ หมายถึง กระบวนการติดต่อส่งผ่านข้อมูล ความคิด ความเข้าใจ หรือความรู้สู่ระหว่างบุคคล ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ (๑) ผู้ส่งสาร (๒) สาร (๓) สื่อ และ (๔) ผู้รับสาร^{๓๐} หรือหมายถึง กระบวนการ ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารของหน่วยงานกับบุคลากรทุกระดับภายในองค์กร ซึ่งมีความสัมพันธ์กันภายใต้สภาพแวดล้อมบรรยากาศขององค์กรและสังคมซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสถานการณ์^{๓๑}

จากสาระสำคัญและความหมายที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จึงสรุปได้ว่า คำว่า การสื่อสาร (Communication) หมายถึง “กระบวนการถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสาร และเรื่องราวต่าง ๆ จากผู้ส่งสาร ไปสู่ผู้รับสารโดยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง ในสภาพแวดล้อมหนึ่ง ๆ จนเกิดการเรียนรู้ความหมายในสิ่งที่ถ่ายทอดร่วมกันและตอบสนองต่อกันได้ตรงตามเจตนาของทั้งสองฝ่าย ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารขององค์กร”

๒.๑.๒ องค์ประกอบของการสื่อสาร

สำหรับการสื่อสารนั้นจะขาดเสียไม่ได้ในเรื่องขององค์ประกอบ (Communication Elements) เนื่องจากว่าหากขาดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้วก็จะทำให้การสื่อสารนั้นล้มเหลวหรือไม่ก่อให้เกิดการสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างกันได้ โดยองค์ประกอบของการสื่อสารมีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ผู้ส่งสาร (Sender) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความคิด มีความต้องการ มีความตั้งใจที่จะส่งข้อมูลข่าวสาร มีอารมณ์ มีความรู้สึก นึกคิด มีความคิดเห็น ทศนคติ มีความเชื่อ และอื่นๆ ไปยังผู้รับสารเพื่อก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อผู้รับสาร ดังนั้น ผู้ส่งสารจึงถือเป็นองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งในการเลือกข้อมูลข่าวสาร การเลือกวิธีการและช่องทางที่จะทำให้สารไปถึงผู้รับสารรวมทั้งการเลือกกลุ่มผู้รับสารผู้ส่งสารอาจเป็นบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลทั้งการส่งสารและผู้ส่งสารจะส่งสารโดยมีเจตนาหรือไม่มีเจตนาก็ได้ ข้อมูลข่าวสารอาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ นั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ลักษณะการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารจะประสบผลสำเร็จหรือความล้มเหลว สิ่งสำคัญขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารบางคนอาจมีบุคลิกน่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใสในสายตาของผู้รับสารบุคคลบางคนอาจไม่เป็นเช่นนั้นมีปัจจัยอยู่หลายประการที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้รับสาร ซึ่ง เจมส์ ซี แมคโครสกี (James C. McCroskey) จากภาควิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยอลาบามา เบอร์มิงแฮม ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวเอาไว้ ๕ ประการ ได้แก่

๑.๑ ความสามารถ (Competence) ได้แก่ ความรู้ความสามารถในข้อมูลข่าวสารและในการส่งสาร รวมทั้งความสามารถในการจัดการควบคุมสถานการณ์ในการสื่อสาร

^{๒๙} วิรัช สงวนวงศ์วาน, การจัดการและพฤติกรรมองค์กร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า, ๒๕๔๗), หน้า ๑-๓.

^{๓๐} ธิตินภ ชยธวัช, แม่ไม้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ซี.พี. บุ๊ค แสตนด์การ์ด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๐.

^{๓๑} นงคราญ ดงเย็น และคณะ, การสื่อสารในองค์กร, ค้นเมื่อ ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๖. <http://comschool.site๔๐.net/s8.html>

๑.๒ คุณลักษณะหรือบุคลิกลักษณะ (Character or Appearance) ได้แก่บุคลิกที่ดีทั้งภายในและภายนอก ผู้ส่งสารจะต้องแสดงถึงความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบดีสามารถตัดสินใจกระทำในสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมทั้งแสดงลักษณะการให้ความอบอุ่น เป็นที่น่าไว้วางใจ อันจะสามารถสร้างความเชื่อถือ เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้รับสาร

๑.๓ ความสุขุม เยือกเย็น (Composure) หมายถึง ความแคล่วคล่องในการสื่อสาร ไม่มีอาการที่แสดงถึงความตื่นเต้นหวาดกลัว หรือควบคุมอารมณ์ไม่ได้

๑.๔ การเป็นคนที่ยอมรับหรือเป็นที่รู้จักทางสังคม (Social Ability) ลักษณะเช่นนี้จะทำให้ได้รับความรู้สึกที่ดีจากผู้รับสารในเบื้องต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้รับสารคาดหวังอยู่ก่อนแล้ว แต่ถ้าหากผู้ส่งสารทำการสื่อสารไม่ดี อาจส่งผลทางลบต่อผู้รับสารในครั้งต่อไป

๑.๕. การเป็นคนเปิดเผย (Extroversion) เกิดขึ้นโดยการให้ข้อมูลที่เพียงพอ และไม่ปิดบังข้อมูลของผู้ส่งสารจะทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง รู้สึกไว้วางใจผู้ส่งสาร มีผลทำให้ผู้รับสารสามารถรับรู้และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร^{๓๒}

๒. สาร (Message) หมายถึง เรื่องราวอันมีความหมาย ซึ่งถูกแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใดๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๒.๑ รหัสสาร (Message Codes) คือ ภาษา (Language) หรือสัญลักษณ์ (Signal) ที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อแสดงออกแทนความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยมและวัตถุประสงค์ต่างๆ ของผู้ส่งสาร รหัสสารอาจถูกแสดงออกมาเป็นสารที่เป็นทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน รหัสที่ไม่ใช่ภาษาพูดหรือภาษาเขียนที่ผู้ส่งสารจะเลือกใช้รหัสสารแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับระบบสังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมของผู้รับสาร ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

๒.๒ เนื้อหาของสาร (Message Content) หมายถึง เรื่องราว หรือเนื้อหาต่างๆ ที่ผู้ส่งสารต้องการจะถ่ายทอดหรือส่งไปยังผู้รับสาร แบ่งได้หลายประเภทตามเนื้อหาของสารในรูปแบบต่างๆ มีเนื้อหาเชิงวิชาการ และเนื้อหาไม่ใช่เชิงวิชาการ เป็นต้น

๒.๓ การจัดเรียงลำดับ (Message Treatment) หมายถึง รูปแบบวิธีการ ในการนำรหัสสารมาเรียบเรียงเพื่อให้ได้ใจความตามเนื้อหาที่ต้องการ ซึ่งขึ้นอยู่กับโครงสร้างของภาษา (Structure of Languages) และบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคล (Self-Personality)^{๓๓}

๓. ช่องทางการสื่อสาร (Channel or Media) หมายถึง พาหนะหรือเครื่องมือการนำพาข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารที่ใกล้ตัวที่สุด อาศัยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ อันได้แก่ การมองเห็น การได้ยิน การดมกลิ่น การลิ้มรสและการสัมผัส รวมถึงคลื่นแสงสี คลื่นเสียงและอากาศที่อยู่รอบๆ ตัว ซึ่งลักษณะการสื่อสารไม่ว่าผู้ส่งสารจะใช้กลยุทธ์อะไร การสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่

๓.๑ ความเหมาะสมของสื่อกับผู้ส่งสาร ได้แก่ ความสามารถในการใช้สื่อของผู้ส่งสาร

^{๓๒} กิติมา สุรสนธิ, **ความรู้ทางการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐.

^{๓๓} Brashers, Dale E., and Sally Jackson, "Changing Conceptions of 'Message Effects': A 24-Year Overview", Human Communication Research 25, no. 4 (1999): 457-77.

๓.๒ ความเหมาะสมของสื่อกับเนื้อหาของสาร ได้แก่ ระดับความสามารถของสื่อในการถ่ายทอดเนื้อหา อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ได้อย่างครบถ้วนหรือมากน้อยเพียงใด

๓.๓. ความเหมาะสมของสื่อกับผู้รับสาร ได้แก่ ความสามารถที่ผู้รับจะสามารถเข้าถึงสื่อประเภทต่างๆ

๓.๔ ความเหมาะสมของสื่อกับสภาพแวดล้อม ได้แก่ การเข้ากันได้ของสื่อกับสภาพแวดล้อมในสถานการณ์ของการสื่อสารที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เช่น พื้นที่เป็นภูเขา หรือเป็นเกาะ

๓.๕ ความเหมาะสมของสื่อกับปัจจัยด้านการเงิน ได้แก่ การพิจารณาถึงงบประมาณการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับการเลือกใช้สื่อ^{๓๔}

๓.๖. การใช้สื่อเดียว เป็นการใช้สื่อใดสื่อหนึ่งในการส่งถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสารไปยังผู้รับสาร เช่น ผู้ส่งอาจใช้สื่อบุคคลในการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้แก่ผู้รับ^{๓๕}

๓.๗. การใช้สื่อแบบผสม (Mix Media Forum) เป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารโดยการใช้สื่อหลายประเภทเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๓๖}

ในการสื่อสารไม่ว่าผู้ส่งสารจะใช้กลยุทธ์อะไร การสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชำนาญในการใช้สื่อของผู้ส่งสาร สื่อกับเนื้อหาของสาร สื่อกับผู้รับสาร สื่อกับสภาพแวดล้อม และกับปัจจัยด้านการเงิน

๔. ผู้รับสาร (Receiver) เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลที่สำคัญในการสื่อสาร แม้การสื่อสารจะเริ่มต้นจากผู้ส่งสาร แต่บุคคลที่จะแสดงว่า การสื่อสารประสบความสำเร็จหรือไม่ นั่นก็คือผู้รับสาร ถ้าผู้รับสารต้องการรับสารตามที่คุณส่งสารส่งในขณะนั้น หรือผู้รับสารมีความรู้ในการที่จะทำความเข้าใจต่อสาร ก็จะทำให้การสื่อสารสำเร็จได้โดยง่าย ในทางตรงข้ามหากผู้รับสารขาดความสนใจ ปิดกั้นการรับข่าวสาร หรือผู้รับที่ไม่สามารถทำความเข้าใจในสารที่คุณส่งให้ได้ก็จะทำให้การสื่อสารนั้นล้มเหลว ดังนั้น การสื่อสารทุกครั้งสิ่งที่ผู้ส่งจะต้องพิจารณาและคำนึงถึงอย่างมากก็คือผู้รับสาร^{๓๗}

อนึ่ง ในการสื่อสารทุกครั้งผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาและคำนึงถึงผู้รับสาร แบ่งเกณฑ์เป็นกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

๔.๑ ผู้รับสารทั่วไป (General Audience) เป็นผู้รับสารที่ไม่ได้เป็นเป้าหมายของผู้ส่งสารโดยตรง^{๓๘}

๔.๒ ผู้รับสารเป้าหมาย (Target Audience) เป็นกลุ่มผู้รับที่ผู้ส่งสามารถคาดคะเนจำนวนได้ (Predictable Size) มีลักษณะที่เหมือน ๆ กัน (Homogeneous) และผู้ส่งจำเป็นต้องให้ความสนใจ

^{๓๔} Sutrisna, N., Istina, I. N., Nurhayati, N., and Wibisono, M. G. "Evaluation of Land Suitability and Financial Feasibility Analysis for Land Use Planning in Riau Province." *Sumatra Journal of Disaster, Geography and Geography Education* 3, no. 2 (2019): 47-56.

^{๓๕} Biggers, J. D., and M. C. Summers. "Choosing a Culture Medium: Making Informed Choices." *Fertility and Sterility* 90, no. 3 (2008): 473-83.

^{๓๖} Weinberg, Bruce D., and Ekin Pehlivan. "Social Spending: Managing the Social Media Mix." *Business Horizons* 54, no. 3 (2011): 275-282.

^{๓๗} อ่างแล้ว, กิตติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๓๘} Paul, John. "La Caduta degli Angeli Ribelli." *General Audience* 13, no. 3 (1986): 361-366.

กับการแสดงออกของผู้รับสารกลุ่มนี้ รวมทั้งยอมรับในสิ่งที่ผู้รับสารวิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนะ (Accepted Expression) ด้วย^{๓๙}

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารของผู้รับสาร มี ๒ ประการ

๑. ปัจจัยทางด้านการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะความสามารถความชำนาญในการถอดรหัสสาร รวมทั้งทัศนคติในการสื่อสาร ความรู้เรื่องสารและการสื่อสาร^{๔๐}

๒. ปัจจัยทางด้านประชากรศาสตร์ อันได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพ ศาสนา อายุ เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อพฤติกรรมการสื่อสารของมนุษย์

- สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-Economic Status) อันได้แก่ อาชีพ (Occupation) รายได้ (Income) เชื้อชาติและชาติพันธุ์ (Race and Ethnic Group) ตลอดจนภูมิหลังของครอบครัว (Family Background) ปัจจัยเหล่านี้ มีอิทธิพลอย่างมากต่อผู้รับสาร โดยมักมีบทบาทในการเป็นตัวกำหนดในเรื่องของการเลือกเปิดรับสื่อที่ผู้รับสารสามารถเข้าถึงได้

- การศึกษา (Education) ความรู้เป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมของบุคคลที่มีต่อเรื่องราวต่างๆ เนื่องจากสถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่ปลูกฝังอบรมและหล่อหลอมเกล้าให้บุคคลเป็นคนที่มีความรู้สึกลึกซึ้ง การศึกษาเป็นสถาบันที่ปลูกฝังอบรมและหล่อหลอมเกล้าให้บุคคลเป็นคนที่มีความรู้สึกลึกซึ้ง การศึกษาเป็นสถาบันที่ปลูกฝังอบรมและหล่อหลอมเกล้าให้บุคคลเป็นคนที่มีความรู้สึกลึกซึ้ง

- ศาสนา (Religion) ศาสนานับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความเชื่อ ค่านิยมและการดำเนินวิถีชีวิตอย่างไรขึ้นอยู่กับความยึดมั่น ความศรัทธาในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล ซึ่งเรามักเรียกกันว่า ศาสนา หรือ ลัทธิ

๓. ปัจจัยด้านบุคลิกลักษณะของบุคคล (Personalities of Audience) เป็นลักษณะของบุคคลแต่ละคนที่เติบโตและถูกหล่อหลอมมาจากสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน รวมทั้งการสั่งสมทางด้านความรู้ สึก สภาพจิตใจ และพฤติกรรมที่จะแสดงออกรวมทั้งการโต้ตอบในลักษณะที่ต่างกันของบุคคล ลักษณะของผู้รับสารเหล่านี้ ผู้ส่งสารต้องวิเคราะห์ให้เข้าใจอย่างชัดเจนและเลือกวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมเพื่อเข้าถึงผู้รับสาร ดังกล่าวนั้น

๒.๑.๓ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

จากการนิยามความหมายของการสื่อสาร มีข้อสังเกตคือ การสื่อสารต่อกันทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างหวังผลการตอบสนองของการสื่อสารหรือมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารแตกต่างกัน ตามแต่

^{๓๙} Sutton, J., Gibson, C. B., Spiro, E. S., League, C., Fitzhugh, S. M., and Butts, C. T. "What It Takes to Get Passed On: Message Content, Style, and Structure as Predictors of Retransmission in the Boston Marathon Bombing Response." In *Effective Communication During Disasters*, edited by G. A. G. Manfredo, 217-248. Apple Academic Press, 2016.

^{๔๐} M. D. Slater, "Persuasion Processes Across Receiver Goals and Message Genres," *Communication Theory* 7, no. 2 (1997): 125-148.

^{๔๑} Rosenberg, Sarah A., Emily J. Moody, Laura C. Lee, Carla DiGuseppi, George C. Windham, Lillian D. Wiggins, and Martha D. Fallin. "Influence of Family Demographic Factors on Social Communication Questionnaire Scores." *Autism Research* 11, no. 5 (2018): 695-706.

ความต้องการของบุคคลที่มีอยู่ ณ ช่วงเวลานั้น วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารอาจมีเพียงข้อเดียวหรือหลายข้อพร้อมกัน แต่โดยสรุป ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร ดังนี้ ^{๔๒}

ตารางที่ ๑ แสดงวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร	วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร
เพื่อแจ้งให้ทราบ (to inform or to tell)	เพื่อทราบ (to know or to understand)
เพื่อให้ความรู้ (to teach or to educate)	เพื่อเรียนรู้ (to learn)
เพื่อชักจูง (to propose or to persuade)	เพื่อตัดสินใจ (to decide)
เพื่อสร้างความพอใจ หรือให้ความบันเทิง (to please or to entertain)	เพื่อสนุกสนาน (to enjoy)

จากตารางที่ ๑ แสดงให้เห็นการสื่อสารแต่ละครั้งย่อมมีวัตถุประสงค์ อาจมีวัตถุประสงค์เพียงข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ โดยวัตถุประสงค์ข้อแรก ผู้ส่งสารต้องการแจ้งข้อมูลข่าวสารบางอย่างให้ผู้รับสารได้ทราบ ส่วนข้อที่สอง ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารได้มีความรู้ในข้อมูลข่าวสารที่ส่งออกไป ข้อที่สาม ผู้ส่งสารต้องการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ หรือพฤติกรรมของผู้รับสาร ส่วนข้อสุดท้าย ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความสุขสนุกสนานรื่นเริง มีอารมณ์สดชื่นแจ่มใส

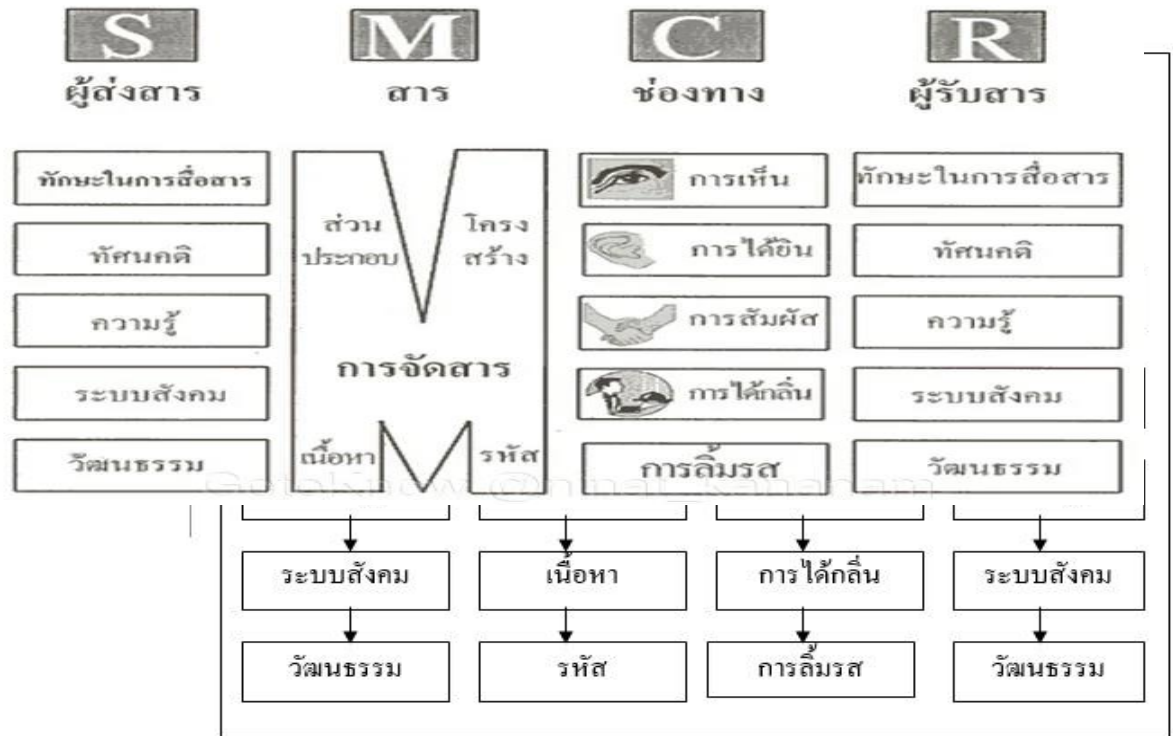
๒.๑.๔ ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิส เบอร์โล (David K. Berlo)

เบอร์โล (David K. Berlo) ได้อธิบายหลักการของการสื่อสารที่มนุษย์ใช้ติดต่อสื่อสารถือเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบ (Ingredients) ที่สำคัญ ๖ ประการ คือ ๑. แหล่งสาร (Communication source) ๒. ผู้เข้ารหัสสาร (Encoder) ๓. เนื้อหาข่าวสาร (Message) ๔. ช่องสาร (Channel) ๕. ผู้ถอดรหัสสาร (Decoder) ๖. ผู้รับสาร (Communication receiver) ^{๔๓}

^{๔๒} อึ้งแล้ว, กิติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, หน้า ๒๓.

^{๔๓} ปรม สดเวทิน. *หลักนิเทศศาสตร์*. (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

ตารางที่ ๒ แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล^{๔๔}

เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของการสื่อสารว่าจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น จะต้องมียุคประกอบ ๔ ปัจจัย คือ

๑. ปัจจัยของผู้ส่งสาร ประกอบด้วย ทักษะการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคม วัฒนธรรม
๒. ปัจจัยของสาร ประกอบด้วย รหัส เนื้อหา การจัดเสนอ
๓. ปัจจัยช่องทางการสื่อสาร ประกอบด้วย การเข้ารหัสและการถอดรหัสสารสิ่งที่นำสาร มีคลื่นแสง วิทยุ โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ และพาหนะของสิ่งนำสาร มีอากาศช่องทางที่จะนำไปสู่ประสาทความรู้สึกหรือการถอดรหัสของผู้รับสาร มีการเห็น ได้ยิน สัมผัส ได้กลิ่น การลิ้มรส
๔. ปัจจัยของผู้รับสาร ประกอบด้วย ทักษะการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคม วัฒนธรรม^{๔๕}

๒.๑.๕ ทิศทางของการสื่อสาร ประเภทของการสื่อสารตามทิศทางของการสื่อสารซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การสื่อสารทางเดียว (One - Way Communication) เป็นการส่งข่าวสารหรือการสื่อความหมายไปยังผู้รับแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยที่ผู้รับไม่สามารถมีตอบสนองในทันที (Immediate Response) ให้ผู้ส่งสารทราบได้ แต่อาจจะมีปฏิกิริยาสนองกลับ (feedback) ไปยังผู้ส่งภายหลังได้ การสื่อสารในรูปแบบนี้ จึงเป็นการที่ผู้รับไม่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ทันที จึงมักเป็นการสื่อสารโดยอาศัยสื่อมวลชน เช่น การฟังวิทยุ หรือการชมโทรทัศน์ เหล่านี้ เป็นต้น

^{๔๔} ทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล (Berlo) จาก <https://www.gotoknow.org/posts/674697> สืบค้น

๒. การสื่อสารสองทาง (Two-Way Communication) เป็นการสื่อสารหรือการสื่อความหมายที่ผู้รับมีโอกาสตอบสนองมายังผู้ส่งได้ในทันที โดยที่ผู้ส่งและผู้รับอาจจะอยู่ต่อหน้ากันหรืออาจอยู่คนละสถานที่ก็ได้ แต่ทั้งสองฝ่ายจะสามารถมีการเจรจาหรือการโต้ตอบกันไปมา โดยที่ต่างฝ่ายต่างผลัดกันทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับในเวลาเดียวกัน เช่น การพูดโทรศัพท์ การประชุม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ด้วยศักยภาพของเทคโนโลยีในปัจจุบัน เช่น คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต การสื่อสารสองทางสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องเกิดระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่อาจเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลกับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ก็ได้และการตอบสนองก็ไม่จำเป็นต้องกระทำในทันที เช่น การที่เราไปเขียนคำถามทิ้งไว้บนเว็บบอร์ดหรือกระดานข่าว อาจต้องรอเวลาที่จะมีคนมาตอบหรือให้ ความเห็น ซึ่งก็จัดว่าเป็นการสื่อสารสองทางเช่นกัน^{๔๖}

๒.๑.๖ วิธีการสื่อสารในองค์กร

๑. การสื่อสารด้วยวาจา (ภาษาพูด) คือ การพูดที่เป็นประโยค มีจังหวะจะโคน น้ำเสียงมีทั้งเบาและค่อย มีความเร็วหรือช้าของการพูด

๒. การสื่อสารด้วยกิริยาท่าทาง (ภาษากาย) เช่น การกลอกตา การจ้องตา การพยักหน้า การก้มคิ้ว การแสดงออกทางสีหน้า การสัมผัส และการใช้มือ

๓. การสื่อสารด้วยลายลักษณ์อักษร (ภาษาเขียน) ได้แก่ สัญลักษณ์และรูปภาพต่างๆ การจะเลือกวิธีการสื่อสารนี้มีปัจจัยเกี่ยวข้องอีกมากมาย ทั้งนี้ จะขึ้นอยู่กับผู้ส่ง และผู้รับ ตลอดจนเหตุการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง บางครั้งการสื่อความหมายอาจจะต้องใช้ทั้ง ๒ หรือ ๓ วิธีร่วมกัน เพื่อให้สื่อ นั้นมีน้ำหนัก และมีความหมายลึกซึ้งขึ้น และเมื่อมีการส่งสารแล้วยังต้องสังเกตปฏิกิริยาย้อนกลับของผู้รับเพื่อที่จะทำให้ทราบว่าข่าวสารที่ส่งไปนั้นบรรลุเป้าหมายเพียงใด ปฏิกิริยาย้อนกลับนี้ อาจจะมีทั้งพอใจ ไม่พอใจ หรือมีความเข้าใจมากน้อยเพียงใดอีกด้วย

๒.๑.๗ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

การสื่อสารเป็นกลยุทธ์หรือกระบวนการหรือเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในการติดต่อ และการทำงานร่วมกันของบุคคลในสังคมเพื่อบรรลุเป้าหมาย แต่หากไม่เรียนรู้และเข้าใจความต้องการของตนเอง ไม่เข้าใจผู้อื่นแล้วไม่ว่าจะมีกระบวนการสื่อสารที่ดีและมีอุปกรณ์สื่อสารที่ทันสมัยเพียงใดก็ไร้คุณค่า วิโรจน์ ไสวณณะ^{๔๗} กล่าวว่า การสื่อสารจำเป็นจะต้องเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เมื่อ บุคคลมีความแตกต่างกันการสื่อสารที่ดีจะต้องใช้ความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีควบคู่กันไปด้วยจึงจะทำให้ การสื่อสารนั้นประสบผลสำเร็จ

เนื่องจากการสื่อสารที่ผิดพลาดจะส่งผลกระทบต่อการบรรลุประสิทธิผลขององค์กรเสมอ การสร้างระบบการสื่อสารภายในองค์กรที่ดีจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของผู้บริหารทุกองค์กร คือ การจัดระบบการสื่อสารตลอดจนการไหลของข้อมูลข่าวสารในองค์กรและลด ความผิดพลาดหรืออุปสรรคในการสื่อสาร ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีสรุปได้ ดังนี้

^{๔๖} Shannon, Claude E. "Two-Way Communication Channels." In Proceedings of the Fourth Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability, vol. 1: Contributions to the Theory of Statistics, edited by Jerzy Neyman, 611–645. Berkeley: University of California Press, 1961.

^{๔๗} วิโรจน์ ไสวณณะ, *คู่มือสู่ความสำเร็จอันไร้ขอบเขต*, (กรุงเทพมหานคร:สำนักงานนิตยสารโลกทิพย์, ๒๕๔๕), หน้า ๙๕.

๑. การติดตามผลและให้ข้อมูลย้อนกลับ (follow-up and feedback) เป็นวิธีการที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลที่ส่งไปว่าผู้รับเข้าใจตรงกับผู้ส่งเพียงไร วิธีการนี้จะทำให้กระบวนการสื่อสารเป็นแบบสองทาง (two-way communications) ซึ่งอาจเกิดขึ้นในการพบปะกันหรือหากเป็นการใช้เอกสารติดตามผลและข้อมูลย้อนกลับอาจตรวจสอบได้จากการโต้ตอบ การแสดงออกของผู้รับสารจะทำให้เราทราบว่า การสื่อสารมีความถูกต้องเพียงไร

๒. การใช้การสื่อสารหลายวิธี (parallel channels and repetition) การใช้วิธีการสื่อสารและช่องทางการสื่อสารหลายวิธีทำให้การติดต่อสื่อสารมีความถูกต้องยิ่งขึ้น เช่น มีการส่งการด้วยเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว และยังมีการประชุมและสั่งการด้วยวาจาและใช้โอกาสพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการด้วย ก็จะทำให้การสื่อสารถูกต้องมากยิ่งขึ้น

๓. ระยะเวลา (timing) ปัญหาด้านระยะเวลาเป็นสาเหตุหนึ่งของการสื่อสารที่เบี่ยงเบนไปทั้งในแง่ของความกดดันด้านเวลาและความไม่เหมาะสม ในการสื่อสารเวลาหนึ่ง ๆ องค์กรและกลุ่มอาจกำหนดมาตรฐานด้านเวลาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวได้ เช่น ระบุไว้ล่วงหน้าว่าจะทำงานหนึ่งให้เสร็จเมื่อใดเพื่อเป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่งเวลาและติดต่อระหว่างกันในการรายงานและสั่งการในองค์กร นอกจากนี้ ยังต้องแยกระหว่างงานประจำกับงานจรซึ่งจะช่วยลดแรงกดดันด้านเวลาอันจะทำให้การสื่อสารมีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น^{๔๘}

๔. ให้ความสนใจกับภาษา (Attention to language) ในการสื่อสารนั้นการเลือกใช้ศัพท์ระดับของคำและความหมายของคำเป็นวิธีการหนึ่งที่จะลดความผิดพลาดในการสื่อสารได้ การเลือกใช้คำและระดับของภาษานี้จะเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจกับผู้ที่เราจะสื่อสารด้วยว่า ควรจะใช้ภาษาในระดับใด

๕. ศูนย์กลางข้อมูล (Information communication and information centers) การสื่อสารโดยวิธีการนี้จะเป็นการสื่อสารที่รวดเร็วและยืดหยุ่น และมีความถูกต้องของข้อมูลมาก ซึ่งองค์กรอาจใช้ศูนย์กลางข้อมูลเป็นแหล่งกระจายข่าวโดยไม่ผ่านช่องทางที่เป็นทางการขององค์กรก็อาจจะทำให้การสื่อสารมีความถูกต้องและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น^{๔๙}

๖. การให้รู้เท่าที่จำเป็น (The exception principle and the need to know) เป็นการวางระบบในการสื่อสารในองค์กรให้มีการสื่อสารในกรณีพิเศษและให้มีการรับข้อมูลเฉพาะที่จำเป็น โดยการเสนอข้อมูลไปยังฝ่ายบริหารเฉพาะที่ฝ่ายบริหารต้องการ ในขณะที่เดียวกันฝ่ายบริหารก็ให้ข้อมูลหรือสื่อสารกับพนักงานเฉพาะสิ่งที่พนักงานจำเป็นต้องรู้เท่านั้น ซึ่งจะทำให้การสื่อสารไม่มีข้อมูลมากเกินไป วิธีการนี้จะเหมาะกับองค์กรที่มีสายการบังคับบัญชาสูง

๗. การใช้ธรรมเนียมปฏิบัติในการสื่อสาร (Communication etiquette) เป็นความพยายามที่จะวางระบบในการสื่อสารโดยใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร เช่น โทรสาร ให้ใช้สื่อสารเฉพาะในเรื่องที่จำเป็นและเร่งด่วน ซึ่งการใช้เครื่องมือโดยไม่จำเป็นอาจจะทำให้การสื่อสารผิดพลาดหรือมีมาก

^{๔๘} K. G. Smith and C. M. Grimm, A Communication-Information Model of Competitive Response Timing, Journal of Management 17, no. 1 (1991): 5-23.

^{๔๙} มัชฌมกานต์ เผ่าสวัสดิ์และกิตติศักดิ์ สิงห์สูงเนิน, "การพัฒนาระบบจัดการศูนย์ข้อมูลเว็บไซต์บนเทคโนโลยีคลาวด์คอมพิวเตอร์: กรณีศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์", Journal of Research and Development, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Faculty of Science and Technology 18, no. 2 (2023): 15-28.

เกินความจำเป็น การสร้างธรรมเนียมปฏิบัติที่เหมาะสมจึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการสื่อสารได้^{๕๐}

๘. การฟังอย่างตั้งใจ (listen actively) เป็นการลดความผิดพลาดจากการสื่อสาร การตั้งใจฟังจะทำให้ข้อมูลจากผู้ส่งสารต้องการจะส่งถึงผู้รับสารครบถ้วน ในขณะที่เดียวกันการฟังอย่างตั้งใจนั้นผู้รับสารสามารถคิดต่อและไตร่ตรองสิ่งที่ได้ฟังและอาจมีการสอบถามหรือทำความเข้าใจข้อมูลข่าวสารได้มากขึ้น นอกจากนี้ การฟังอย่างตั้งใจจะทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีระหว่างผู้ที่สื่อสารและเกิดการยอมรับกัน ซึ่งจะเป็นการพัฒนากระบวนการความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคลากรภายในองค์กรตามมาด้วย

นอกจากนั้น เราจะพบว่าประสิทธิภาพในการสื่อสารขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ได้แก่

๑. ระดับความรู้ (Knowledge) ผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มีความรู้ใกล้เคียงกันในเรื่องที่ต้องการจะสื่อสารอาจง่ายต่อการทำความเข้าใจกัน

๒. ทักษะคติ (Attitude) การที่ต่างฝ่ายต่างมีทัศนคติที่ดีต่อการส่งและการรับย่อมมีโอกาสพิจารณาตามความเป็นจริงได้ดีกว่า การมีทัศนคติเชิงลบต่อกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจด้วยอารมณ์ที่ไม่เหมาะสม

๓. ระดับสังคมและวัฒนธรรม (Social Cultural System) ผู้ส่งสารและผู้รับสารที่เข้าใจระบบสังคมวัฒนธรรมของผู้ที่มาติดต่อกัน จะสามารถเลือกวิธี การจัดเนื้อหาสาระ รูปแบบที่ติดต่อให้สอดคล้องเหมาะสมได้ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ควรเลือกให้เหมาะกับบุคคลเป้าหมายของการติดต่อสื่อสาร

การสื่อสารด้านการเจรจาโต้ตอบอย่างมีประสิทธิภาพ

๑. รู้ขั้นตอนของการสื่อสาร มีความตั้งใจ ความเข้าใจ การยอมรับ และนำไปสู่การปฏิบัติให้ตรงตาม เป้าหมายของการส่งสารได้อย่างเกิดประสิทธิภาพ

๒. ใช้ภาษาธรรมดาที่ใช้อยู่ประจำ

๓. รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราจะสามารถรู้และเข้าใจจิตใจ รวมถึงความคิดซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่า คู่สื่อสารจะโต้ตอบมาอย่างไร

๔. เข้าใจภาษาท่าทาง

๕. เรียนรู้วิธีรับและวิธีให้ผลย้อนกลับ การศึกษาว่า ข่าวสารที่ส่งไปนั้นผู้รับข่าวสารเข้าใจหรือไม่และต้อง รับผิดชอบต่อ หากการสื่อสารล้มเหลว ส่วนการตรวจสอบที่ใช้กันมากคือ “การดูผลย้อนกลับ” (Feedback) ซึ่งทำได้โดยการเปิดโอกาสหรือกระตุ้นให้ผู้รับสารสามารถสื่อสารย้อนกลับมาให้ได้สม่ำเสมอ

๖. พัฒนานิสัยการฟังที่ดี^{๕๑} ควรฟังทั้งความหมายของการพูดและการแสดงความคิดเห็น ประกอบของผู้พูดและต้องดูว่า มีความหมายซ่อนอยู่ในคำพูดเหล่านั้นหรือไม่ ทักษะการฟังที่ดีสามารถลดความเข้าใจผิด ความขัดแย้งในการปฏิสัมพันธ์กับคน การใช้ความคิด การจับประเด็น ฝึกความจำ

^{๕๐} Kongjan, K., Dounghummes, N., and Bhibulbhanuvat, S., "มารยาทการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของคนไทย (Communication Etiquette for Thais' Usage of Social Media)", วารสารปริชาต (Parichart Journal) 34, no. 1 (2021): 156.

^{๕๑} วลีตา นีระพันธุ์, ปริญธันท์ ไชยบุตร, และ องอาจ นามวงษ์, “การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ๑๒, no.3 (๒๐๒๔): ๑๐๐๕-๑๐๑๘.

และฝึกฝนการจดจ่อแน่วแน่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ควรแสดงความรำคาญ ไม่อยากฟัง หรือฟังแบบขอไปที โดยไม่ได้สนใจในสิ่งที่ผู้อื่นพูดจริง ๆ เปลี่ยนเรื่องพูดหรือคุยเรื่องอื่นแทรก ขัดจังหวะ ไม่ควรคิดเอาเองว่าเขาคงเข้าใจเหมือนอย่างที่เราเองเข้าใจ ควรสื่อสารอย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อให้มั่นใจว่าเขาเข้าใจในสิ่งที่เราพูดจริง ๆ หรือในการจัดการเกี่ยวกับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในยุคใหม่นี้ เราสามารถที่จะดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสารในองค์กรได้ ดังนี้

(๑) ให้ความสำคัญแก่การสื่อสารภายในองค์กร (Focus on Internal Branding)

ในขณะที่องค์กรธุรกิจกำลังพยายามสื่อสารกับกลุ่มสาธารณชนภายนอกเพื่อสร้างตราชื่อหรือสร้างตราองค์กร (Corporate Branding) หรือเพื่อโฆษณาองค์กรให้เป็นที่ยอมรับนั้น บริษัทจะต้องไม่ละเลยการสื่อสารภายในกับพนักงานของตนอย่างจริงจัง เพื่อให้พนักงานรับรู้และยอมรับใน “ความคิด” (Ideas) หรือ ในสิ่งที่บริษัทกำลังพยายามสื่อสารกับกลุ่มภายนอกอย่างเป็นทางการเดียวกัน รวมถึงช่วยกระตุ้นให้พนักงานตื่นตัว สามารถให้การสนับสนุนตามทิศทางการดำเนินงานขององค์กรด้วยความเข้าใจร่วมกันอย่างจริงจัง ซึ่งจัดว่า เป็นการสร้างความเข้มแข็งของตราองค์กรจากภายใน (Internal Branding) ทั้งนี้ ขั้นตอนต่อไปที่สำคัญหลังจากการให้พนักงานได้รับรู้และยอมรับแนวทางแล้วก็คือทำให้พนักงานเชื่อว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายที่วางนั้นได้

(๒) สื่อสารขึ้นบนและลงล่าง (Communicate Up and Down)

นอกเหนือจากการสื่อสารจากบนลงล่าง องค์กรต้องริเริ่มและกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารจากล่างขึ้นบนอย่างจริงจัง โดยอาศัยทั้งการสื่อสารอย่างเป็นทางการและอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างสำนึกการมีส่วนร่วม (Sense of Participation) ให้เกิดขึ้นในทุกระดับทำให้พนักงานเกิดความเชื่อมั่นในการสื่อสารสอดคล้องกับความต้องการของฝ่ายบริหารถือว่าเป็นความกล้าเผชิญหน้ากับผู้สื่อสารโดยตรง^{๕๒}

(๓) หาโอกาสในการประชุมแบบเผชิญหน้า (Make Time for Face-to-Face Meetings)

จากการจัดประชุมกลุ่มเล็กภายในแผนกหรือฝ่าย วิธีหนึ่งที่มีแนวโน้มได้ว่าพนักงานจะมีโอกาสเข้าถึงฝ่ายบริหารก็คือการจัดให้มีการประชุมพนักงานกลุ่มใหญ่ (จำนวนมาก) อย่างสม่ำเสมออย่างน้อยที่สุดควรเป็นประจำทุกไตรมาส โดยใช้การประชุมเป็นช่องทางในการถ่ายทอดข่าวสารเกี่ยวกับนโยบาย ผลประกอบการความก้าวหน้าและการริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ ขององค์กร รวมทั้งแสดงให้เห็นว่าองค์กรได้ดำเนินการเพื่อตอบสนองปฏิกิริยาป้อนกลับ (Feedback) ที่พนักงานได้เคยให้ไว้ก่อนหน้านี้^{๕๓}

(๔) สื่อสารทางออนไลน์ (Communicate Online)

ในขณะที่การประชุมมีความสำคัญอย่างมากสำหรับองค์กร เริ่มตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา การสื่อสารทางระบบเครือข่ายการสื่อสารภายใน (Intranet) ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก

^{๕๒} Choti Chawaranon, Wasana, and Kanthong Wattanapradit, “แนวทางการสื่อสารสำหรับบุคลากรทุกวัยในองค์กรตามหลักวิถีพุทธสันติ” วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ ๑๒, no.3 (๒๐๒๔) : ๑๐๙-๑๑๙.

^{๕๓} ศิระ ศรีโยธิน, "การสื่อสารภายในองค์กรจากแนวคิดการสร้างแบรนด์ภายในองค์กร" Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts) 10, no. 2 (2017): 1025-1039. ดูเพิ่มเติมใน : Larsen, J., Urry, J., & Axhausen, K. (2008). Coordinating face-to-face meetings in mobile network societies. Information, Communication & Society, 11(5), 640-658.

โดยช่วยเปิดโอกาสให้สมาชิกขององค์กรทุกระดับและทุกฝ่าย ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็วขึ้น นับเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่การช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ (Trust) ในองค์กร^{๕๔}

(๕) สื่อสารโดยเน้นการเห็นด้วยตา (Communicate Visually)

ในสังคมสมัยใหม่ ผู้คนให้ความสนใจกับสื่อที่มีการถ่ายทอดด้วยภาพมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ เว็บไซต์ หรือสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้มีประสบการณ์ด้วยตาตนเอง ย่อมช่วยดึงดูดความสนใจของพนักงานได้ดี นอกจากนี้ ยังเปิดโอกาสให้มีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบระหว่างกัน (Interaction) ได้อีกด้วย^{๕๕}

๒.๒ การเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก

เมื่อพูดถึงการเผยแพร่จะพบว่าในทางพระพุทธศาสนานั้นจะปรากฏเนื้อหาว่าด้วยการเผยแผ่คำสอนประกอบด้วย (๑) ใช้กรอบของการสื่อสารเพื่อให้การสื่อสารนั้นเกิดผลสำเร็จและผู้คนเกิดความเข้าใจในคำสอนมากที่สุด เพราะเมื่อคนเข้าใจคำสอนแล้วก็ถือว่า การสื่อสารนั้นได้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ แต่หากการสื่อสารไม่สำเร็จก็เท่ากับว่าการสื่อสารนั้นถือว่าไม่มีประสิทธิภาพ (๒) ในการเผยแผ่คำสอนเกิดขึ้นมาจาก “การสอนและรูปแบบของการสอนซึ่งผู้สอนจะต้องหาวิธีการมาปรับใช้เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จกับการสอน ดังนั้น เมื่อพูดถึงการเผยแผ่โดยนัยก็คือการสอนองค์ความรู้สู่ผู้รับสารนั่นเอง เพราะเมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปเผยแผ่คำสอนนั้นก็คือทรงเสด็จไปเพื่อสอนหรือเอาคำสอนไปเพื่อใช้วิธีการสอนที่จะสามารถนำคำสอนให้สามารถเข้าถึงผู้รับการสอนในดินแดนต่างๆ ได้สมบูรณ์นั่นเอง ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการเผยแผ่หลักคำสอน โดยข้อเท็จจริงก็คือการสื่อสารคำสอนนั่นเอง

ผู้วิจัย จะได้กล่าวถึงการสอนและรูปแบบของการสอนของพระพุทธองค์ให้เห็นว่าการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์นั้นพระองค์ทรงใช้รูปแบบการสอนอย่างไร โดยกรอบแนวคิดเรื่องการสอนของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมี ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ จุดเริ่มต้นของเผยแผ่หรือการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ก่อนที่ทรงเสด็จออกผนวชทรงมีพระนามว่า “สิทธัตถะ” หมายถึง ผู้ที่สำเร็จความมุ่งหมายแล้ว หรือผู้ปรารถนาสิ่งใดย่อมได้สิ่งนั้น ทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ กษัตริย์ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะและพระนางสิริมหามายาพระราชบิดาของกษัตริย์ราชสกุลโกลิยวงศ์แห่งกรุงเทวทหะ แคว้นโกลิยะ^{๕๖} พระองค์ได้ทรงเสด็จออกผนวชเมื่อมีพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา หลังจากที่ทรงพยายามหาคำตอบเรื่องของชีวิตและโลก จนค้นพบว่า ชีวิตมนุษย์ล้วนตกอยู่ในวัฏสงสารคือการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และสุดท้าย เมื่อทรงพบว่าการบวชเป็นบรรพชิตเป็นเพียงทางเดียวที่จะออกจากวัฏสงสารนี้ได้ จึงทรงเสด็จออกบรรพชาที่แม่น้ำอโนมา จากนั้น ได้เสด็จไปปฏิบัติธรรมกับอาฬารดาบสและอุทกดาบส ก่อนจะปลีกวิเวกไปปฏิบัติธรรมที่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา กับปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ โดย

^{๕๔} Subrahmanyam, Kaveri, and Patricia Greenfield. "Online Communication and Adolescent Relationships." The Future of Children 18, no. 1 (2008): 119-146.

^{๕๕} V. Suwannakornrat, P. Wasusirikul, and S. Taveetanaviriya, "การประยุกต์ใช้การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมในการจัดรูปแบบการเรียนการสอนภาษาจีน," Journal of Sinology 16, no. 1 (2022): 172-196.

^{๕๖} พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ (สมาน), พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

วิธีการทรมานร่างกาย ในที่สุดพระองค์ก็ทรงพบว่าที่ทรงพยายามมาใช้ทางที่จะหลุดพ้นจึงทรงล้มเลิกวิธีการดังกล่าวแล้วหันมาปฏิบัติตามแนวทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือ การเจริญสติภาวนาในที่สุดก็ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ^{๕๗}

ภายหลังจากการตรัสรู้พระพุทธองค์ก็ทรงมีความขวนขวายน้อยเกิดความดำริที่จะไม่แสดงธรรมโปรดสัตว์ เพราะทรงเห็นว่าธรรมที่ทรงค้นพบด้วยการตรัสรู้นั้น เป็นธรรมชาติอันล้ำลึก ยากแก่ผู้ที่ยังยึดติดในกามคุณจะรู้ได้ แต่ก็ทรงตระหนักในหลักความจริงว่า มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั้งปวง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ คือ เป็นสัตว์ที่แนะนำสั่งสอนได้ แต่ถึงกระนั้นมนุษย์ก็ยังมีระดับของความแตกต่างในความพร้อมทางด้านสติ ปัญญา ความรู้ ความสามารถ ประกอบกับคำอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหมว่า “พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดแสดง ขอพระสุตเจ้าได้โปรดแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีรู้ในตาน้อยมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้สดับธรรมเพราะจักมีผู้รู้ธรรม” พระองค์จึงได้ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ^{๕๘} เมื่อทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีรู้ในตาน้อย มีรู้สิ้นตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี มีอุปมาเหมือนในกออุบล ในกอปทุม หรือในกอบุณฑริก ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ ฉันทะ พระพุทธองค์ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีรู้ในตาน้อย มีรู้สิ้นตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี ฉันทะ อนึ่ง นอกจากบัวจมอยู่ในน้ำ บัวอยู่เสมอน้ำ บัวพ้นน้ำ ๓ เหล่านี้ พระอรธกถาจารย์ได้กล่าวถึงบัวเหล่าที่ ๔ คือ บัวที่มีโรคยังไม่พ้นน้ำเป็นภิกษาของปลาและเต่า เป็นต้น แล้วแบ่งบุคคลเป็น ๔ เหล่า^{๕๙} คือ (๑) อุกมฏัตถุญ (๒) วิปจิตถุญ (๓) เนยยะ (๔) ปทปรมะ แล้วเปรียบอุกมฏัตถุญ เป็นเหมือนบัวพ้นน้ำ ที่พุดต้องแสงอาทิตย์แล้วก็บานในวันนี้ เปรียบวิปจิตถุญ เป็นเหมือนบัวอยู่เสมอน้ำที่จะบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเนยยะ เป็นเหมือนบัวจมอยู่ในน้ำที่จะขึ้นมาบานในวันที่ ๓ ส่วนปทปรมะ เปรียบเหมือนบัวที่มีโรค ยังไม่พ้นน้ำ ไม่มีโอกาสขึ้นมาบาน เป็นภิกษาของปลาและเต่า พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูหมื่นโลกธาตุนั้นเป็นเหมือนกออุบล เป็นต้น ได้ทรงเห็นโดยอาการทั้งปวงว่าหมู่ประชาผู้มีรู้ในตาน้อยมีประมาณเท่านี้ หมู่ประชาผู้มีรู้ในตามากมีประมาณเท่านี้และในหมู่ประชาทั้ง ๒ นั้น อุกมฏัตถุญบุคคล มีประมาณเท่านี้^{๖๐} ดังนั้นจากจุดนี้เองที่ถือได้ว่าเป็น “จุดเริ่มต้น” ของการสอนธรรมหรือการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์

^{๕๗} ปริมาณุชิตชินโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิศดาร: ปริจเฉทที่ ๖ มหาภิเนษมนปริวรรต, (พระนคร:โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๕), หน้า ๘๕-๑๓๒.

^{๕๘} พุทธจักขุหมายถึง (๑) อินทรีย์ปโรปริยัตถิญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้ว่า สัตว์นั้นๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แคไหน เพียงใดมีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีความพร้อม ที่จะตรัสรู้หรือไม่ (๒) อาสยานุสยญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้อัธยาศัยความมุ่งหมาย สภาพจิตที่นอนอยู่ (ขุ.ป. ๓๑/๑๑๑/๑๒๔, ๑๑๓/๑๒๖)

^{๕๙} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒, อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๐/๑๔๒, ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗)

^{๖๐} ที.ม.อ. ๖๙/๖๔-๖๕, สารตถ.ฎีกา ๓/๙/๑๙๒-๑๙๓.

นอกจากนั้น ในการเผยแพร่ธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้นก็ได้ไม่ได้เพียงแค่วิธีคิดหรือการตัดสินใจพระทัยเท่านั้น แต่พระองค์ทรงดำเนินการเผยแพร่หรือการสอนภายหลังจากที่ทรงตัดสินใจพระทัยแล้วโดยการเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ภายหลังจากที่ทรงเสด็จไปถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันแล้ว เมื่อครั้งปัญจวัคคีย์ เกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า จึงปรารถนาที่จะเข้าไปหา นั่งใกล้ เงี่ยหูฟัง ฟังธรรม จดจำธรรม พิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม มีความยินพอใจ มีความขยันอดทน ไตร่ตรอง และอุทิศกายและใจ เพราะเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์ ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ด้วยธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปัญจวัคคีย์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี่ยโสตสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญานั่นเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้”^{๖๑}

ซึ่งจากจุดนี้ไปถือว่า ทรงดำเนินการเผยแพร่ธรรมไปในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นกล่าวคือ ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์และพระสาวกรุ่นแรกอีกหลายรูปจนท่านเหล่านั้นบรรลุอรหันต์ทั้งหมด โดยในช่วงแรกทรงเป็นผู้ให้การบวชแก่พระสาวกทั้งหมดแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา เมื่อมีผู้เข้ามาบวชมากขึ้นพระองค์ก็ได้ส่งสาวกจำนวน ๖๐ รูป ออกประกาศศาสนาภายใต้แนวคิดที่ว่า “ไปเพื่อการประโยชน์สุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๖๒} ดังความในภาษาบาลีจารึกไว้ว่า “...จกร ภิขเว จาริกิ พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย, อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ มา เอเกเน เทว อคมิตถ, เทเสถ ภิขเว ธมฺมํ อาทิกุลยาณํ มชฺเฌกุลยาณํ ปริโยสานกุลยาณํ สาดถิ สพฺพญฺชนํ, เกวลปริญฺณํ ปริสุทฺธิํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสถ...”^{๖๓} แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงพากันจาริกไปเพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความผาสุกแก่พวกเขา จงอนุเคราะห์แก่ชาวโลกด้วย จงชี้แจงประโยชน์ ความเกื้อกูล ความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธอจงประกาศพระสัทธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด โดยเนื้อหาที่ตรงตามข้อเท็จจริง (สาดถิ สัพพญชนํ) และประกาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์และบริบูรณ์โดยสิ้นเชิง” หลังจากสาวกได้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ต่างๆ ทำให้มีผู้เลื่อมใสพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากแล้ว จึงทรงอนุญาตให้สาวกสามารถดำเนินการบวชได้ โดยใช้วิธีการ “ติสรณคมนุปสัมปทา” คือ การปฏิญาณตนเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัย และต่อมาก็ทรงอนุญาตการบวชแบบญัตติจตุตถกรรมวาจาตามลำดับ เพื่อเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากฝังลึกและแพร่หลายในดินแดนต่างๆ เหล่านั้น

จากนั้นทรงดำเนินการจัดการประชุมพระอรหันต์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป เพื่อประกาศเจตยีนของพระพุทธศาสนาในท่ามกลางวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์และศาสนาอื่นๆ ที่มีปรากฏอยู่ในยุคนั้น ในวันตรงกับขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ (มาฆบูชา) ซึ่งตรงกับวันสำคัญของศาสนาพราหมณ์ เป็นวันทำพิธีลอยบาป ที่เรียกว่า ศิวราตรี ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอันเป็นหลักการที่สำคัญของพระพุทธศาสนา เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์^{๖๔} โดยในโอวาทปาติโมกข์นั้น พระองค์ทรงใช้สื่อบุคคลช่วยในการส่งสาร และทรงเน้นคุณสมบัติของผู้ส่งสาร โดยประกาศหลักการว่า

^{๖๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๖๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๖๓} สุตต. ส. สคาถาคโค (บาลี) ๑๕/๔๒๘/๑๕๓-๑๕๔.

^{๖๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๑.

“ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศล ให้ถึงพร้อมการทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^{๖๕}

ซึ่งหลักพระโอวาทปาติโมกข์นี้ถือว่า “เป็นจริยธรรมหรือบทบัญญัติของพระธรรมทูต” หรือผู้ที่ทำหน้าที่ในการออกสอนหรือออกเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์ (Buddhist Missionaries)^{๖๖} และผลจากการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ในตลอด ๔๕ พรรษา ก็มีคนเข้ามาบวชและมาศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์กันอย่างแพร่หลายเป็นผลทำให้จำนวนพระสงฆ์มีมากขึ้นตามไปด้วย ท้ายสุดเมื่อทรงเห็นว่าพระศาสนานั่นคงแล้วพระองค์ก็ได้ประกาศปลงอายุสังขารและปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ที่เมืองกุสินารา โดยภารกิจที่พระองค์ทรงทำก่อนการปรินิพพาน ก็คือการบวชสักทบทปริพาชกและประกาศมอบพระธรรมวินัยให้เป็นศาสดาแทนพระองค์และทรงแสดงปัจฉิมโอวาทว่า ให้ดำเนินชีวิตไปด้วยความไม่ประมาทและแล้วพระองค์ก็ทรงเข้าสู่การปรินิพพานในวันเพ็ญเดือน ๖ นั้นเอง

๒.๒.๒ ลักษณะคำสอนที่สำคัญของพระพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่มีคำสอนที่เป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากศาสนาอื่นๆ ในสังคมอินเดีย เนื่องจากเป็นศาสนาที่เกิดมาจากการตรัสรู้ความจริงคือกฎธรรมดาสงสารของโลกของพระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมจะพบว่า พระพุทธศาสนามีลักษณะคำสอนที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

(๑) ลักษณะที่ ๑ : คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง

นับเป็นลักษณะของคำสอนในอันดับต้นๆ ของพระพุทธศาสนาที่มีปรากฏในการแสดงธรรมครั้งแรกของพระพุทธองค์หลักจากการตรัสรู้ ก็คือ การที่ทรงสอนว่า หลักคิดของทุกคนโดยทั่วๆ ไปมีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) การคิดเพื่อเสพสุขหรือสิ่งสมสิ่งอันวนความสะดวกให้กับตนเองตามอำนาจของกิเลส (กามสุขัลลิกานุโยค) (๒) การคิดเพื่อทำให้ตัวเองเดือดร้อน ด้วยเหตุว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของความสุขในอนาคต (อัตตakilมณานุโยค) ส่วนพระองค์ทรงค้นพบและนำมาสอน ก็คือ (๓) การคิดแบบทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งในแนวคิดทั้ง ๓ นี้พระพุทธศาสนาสอนให้ทำตามข้อที่ ๓ และคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดก็เป็นไปในลักษณะของทางสายกลางแทบทั้งสิ้น^{๖๗} คือ ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน ด้วยการกระทำตามหลักอริยมรรค ๘ และการปฏิบัติที่สูงขึ้นไปก็คือปฎิจจสมุปบาทและมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น

(๒) ลักษณะที่ ๒ : มีหลักการเป็นสากล สำหรับลักษณะคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทประการต่อมาก็คือมีลักษณะเป็นการสอนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นสากล คือสามารถนำไปใช้ได้ทุกที่ทุกเวลา (อกาลิก) เหมาะสมกับคนทุกเชื้อชาติ เช่น คำสอนเรื่องกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว หรือคำสอนเรื่องศีล ๕ ซึ่งถือว่าศีล ๕ เป็นหลักคำสอนแบบมนุษยธรรมคือคำสอนที่จำเป็นและเหมาะสมกับ

^{๖๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐-๙๑/๕๐-๕๑. ดูเพิ่มเติมใน : สุริย์ มีผลกิจ, **พุทธประวัติ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอมฟอร์มจำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๘.

^{๖๖} Chögyam Trungpa. The Path of Individual Liberation: The Profound Treasury of the Ocean of Dharma, Volume One. Vol. 1. Boston: Shambhala Publications, 2014.

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

คนทุกคน คำสอนที่เป็นสากลของพระพุทธเจ้ามาจากการตรัสรู้กฎธรรมชาติชื่อว่าหลักอหิทัปปัจจยตาบ้าง ปฏิจจนูปบาทบ้าง^{๖๘} ดังที่มีเนื้อความปรากฏว่า ธรรมชาติ คือ ธรรมะเป็นกฎสากล กล่าวคือ มีเหตุผล และเป็นสิ่งที่สามารถตรวจสอบหรือพิสูจน์ได้^{๖๙}

(๓) **ลักษณะที่ ๓ : ถ้อยคำสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ** สำหรับคำว่า ลักษณะคำสอนที่ถ้อยคำสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ หมายถึง คำสอนของพระพุทธศาสนาเมืองคัมภีร์ประกอบของคำสอน ๒ ประเภท คือ คำสอนประเภทสังขธรรม และหลักคำสอนที่เป็นหลักจริยธรรม^{๗๐} ใน ๒ ประการนั้น คำสอนประเภทสังขธรรมถือว่า เป็นสาระ เป็นความจริง ส่วนคำสอนประเภทจริยธรรมถือว่า เป็นรูปแบบของการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาเห็นว่า คำสอนทั้งสองส่วนมีความสำคัญที่จะต้องเป็นไปด้วยกัน หรืออีกประการหนึ่งคำสอนที่เป็นสาระ ก็คือ พระธรรม ส่วนคำสอนที่เป็นรูปแบบ ก็คือ พระวินัย ซึ่งพระธรรม และพระวินัยล้วนมีความสำคัญเท่ากัน^{๗๑}

(๔) **ลักษณะที่ ๔ : เป็นกรรมวาท กิริยวาท วิริยวาท** พระพุทธเจ้ามีคำสอนที่จัดเป็นกรรมวาท คือ การสอนเรื่องกรรมเพื่อไม่ให้แบ่งคนโดยชาติกำเนิด แต่ให้แบ่งด้วยการกระทำมากกว่า ดังพระพุทธพจน์ว่า “กมฺมฺนา วสโ โล โหติ กมฺมฺนา โหติ พฺราหฺมโณ” “คนไม่ใช่ต่ำทราหมเพราะชาติกำเนิด แต่จะเป็นคนต่ำทราหม ก็เพราะกรรมคือการกระทำ คนมิใช่จะเป็นพราหมณ์ เพราะชาติกำเนิด แต่เป็นพราหมณ์ คือ ผู้บริสุทธิ์ เป็นคนดีคนประเสริฐ ก็เพราะกรรมคือการกระทำ”^{๗๒} (ทางกาย วาจา และความคิด) นอกจากนั้น ยังมีคำสอนที่จัดเป็นกิริยวาท เพราะสอนว่า ทำกรรมใดแล้ว ก็เป็นอันทำคือเป็นสิ่งที่มียผล นอกจากนั้น ยังมีคำสอนที่จัดเป็น วิริยวาท คือสอนว่า ความเพียรพยายามมีผลจริง สอนให้ทำการด้วยความเพียรพยายาม ให้ความสำคัญแก่ความเพียร^{๗๓} เพราะความเพียรเป็นเพียงสิ่งเดียวที่นำไปสู่ความสำเร็จได้

(๕) **ลักษณะที่ ๕ : เป็นวิภังชวาท** คำสอนในพระพุทธเจ้าจัดเป็นวิภังชวาทหรือเป็นวิภังชวาท คือ การแสดงความจริงหรือการสอนโดยแยกแยะจำแนก หมายความว่า ไม่มองความจริงเพียงด้านเดียว แต่มองความจริงแบบแยกแยะจำแนกครบทุกแง่มุม ไม่ดึงไปอย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือ แยกแยะความจริงให้เห็นทุกแง่มุมด้าน ไม่ตีคลุมไปอย่างเดียว ต่างจากคนจำนวนมากที่มีลักษณะมองทุกอย่างแบบตีคลุม และจับเอาแง่เดียวไปเหมารวมเป็นทั้งหมด ทำให้เกิดมีการผูกขาดความจริงโดยง่าย

(๖) **ลักษณะที่ ๖ : มุ่งอิสรภาพ** ลักษณะคำสอนพระพุทธเจ้าประการหนึ่งก็คือ สอนให้มนุษย์แสวงหาอิสรภาพหรือความหลุดพ้น หรือความเป็นอิสระ เพราะพระพุทธเจ้าวางจุดหมายไว้ที่วิมุตติหรือการหลุดพ้น ซึ่งเป็นหลักการสำคัญและเป็นการให้ความสำคัญแก่อิสรภาพในทุกขั้นตอน ไม่เฉพาะในขั้นสุดท้ายที่ว่าการให้คนเข้าถึงความหลุดพ้นเท่านั้น แต่มีลักษณะของการไม่ยึดติดถือนั่น ไม่มีอุปาทานในสิ่งต่างๆ โดยตลอด

^{๖๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒/๒๙.

^{๖๙} Brunnholz, Karl (2014), When the Clouds Part, The Uttaratantra and Its Meditative Tradition as a Bridge between Sutra and Tantra. Boston & London: Snow Lion. p.5.

^{๗๐} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕.

^{๗๑} ท.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๖/๓๘๒.

^{๗๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๑.

^{๗๓} ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๔๔/๗๖.

(๗) **ลักษณะที่ ๗ : เป็นศาสนาแห่งปัญญา** พระพุทธเจ้าเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับปัญญา ถือว่าปัญญาเป็นยอดธรรมหรือเป็นธรรมแกนกลาง ดังพุทธพจน์ว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง^{๗๔} และตรัสว่าการเป็นอยู่ด้วยปัญญาว่า เป็นชีวิตที่ประเสริฐ^{๗๕} ดังนั้น ปัญญาจึงถือว่าเป็นธรรมที่นำมาใช้ในการพิจารณาตัดสินปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตได้

(๘) **ลักษณะที่ ๘ : สอนหลักอนัตตา** พระพุทธเจ้าสอนเรื่องอนัตตา คือ ความไม่มีตัวตน หรือไม่ควรยึดสิ่งใดว่าเป็นตัวตนเป็นเราเป็นเขา เพราะสรรพสิ่งตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ และอนัตตา^{๗๖} คือ การไม่ยึดมั่นว่า เป็นตัวตนของเราของเขา หลักอนัตตาถือว่าเป็นหลักธรรมใหม่ ที่ไม่เคยมีผู้ค้นพบมาก่อน และเป็นหลักธรรมที่หักล้างกับความเชื่อดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์ (พราหมณ์ฮินดู) ที่เห็นว่า ทุกสิ่งเป็นอัตตา ซึ่งศาสนาต่างๆ ในสมัยพุทธกาลมีแต่คำสอนที่ให้พยายามเข้าหาอัตตา เข้าถึงอัตตา แต่จะมีเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่สอนหลักอนัตตา ที่ประกาศว่า ในที่สุดแล้วสิ่งทั้งหลายไม่ใช่อัตตา ไม่สามารถยึดถือเป็นอัตตาได้

(๙) **ลักษณะที่ ๙ : มองตามเหตุปัจจัย** พระพุทธเจ้ามีลักษณะคำสอนอีกประการหนึ่งก็คือ การสอนว่าสรรพสิ่งย่อมเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย คือ การมองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นหลักที่แสดงลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ถึงขั้นที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่าการเห็นทุกสิ่งตามเหตุปัจจัยนั้นแหละคือการเห็นธรรมว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจาสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่า เห็นปฏิจาสมุปบาท” ^{๗๗} ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะคำสอนที่ให้นุชน้อมมองว่า ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัยไม่ใช่ถูกกำหนดโดยอำนาจของเทพเจ้าใดๆ

(๑๐) **ลักษณะที่ ๑๐ : เชื่อว่า มนุษย์ประเสริฐ ด้วยการฝึกฝนพัฒนา** พระพุทธเจ้ามีลักษณะคำสอนสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ คือ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้^{๗๘} หรือมนุษย์มีธรรมชาติพิเศษ คือ เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ (พัฒนาได้) และต้องฝึก^{๗๙} เช่น กรณีของเจ้าชายสิทธัตถะเป็นตัวอย่าง ตลอดถึงพระสาวกทั้งหลายตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นต้น^{๘๐} ก็เป็นผู้ที่สามารถฝึกฝนและพัฒนาได้โดยพื้นฐานการพัฒนาตามหลักของคำสอนที่ว่า มนุษย์ฝึกได้ครบถ้วนทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านกาย ศีล จิตและปัญญา^{๘๑} โดยหลักการฝึกอยู่ที่การฝึกคือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพราะเหตุนี้เองเป็นเหตุให้สามารถฝึกฝนให้มนุษย์บรรลุธรรมจนมีศักยภาพเหนือเทวดาและมนุษย์ด้วยกันได้

^{๗๔} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๓๙/๑๐๖.

^{๗๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๗๓/๘๐., ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๔๔/๖๖.

^{๗๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐/๒๗.

^{๗๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๖/๓๓๘., ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๐๖/๒๗๐.

^{๗๘} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑/๑.

^{๗๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนวัฒนธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓-๔๕., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), “การสร้างสรรคปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ,” พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓ – ๑๘. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), “นิติศาสตร์แนวพุทธ,” พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑. , พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), “ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่,” พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐ – ๓๑., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), “ลักษณะแห่งพุทธศาสนา” พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙-๕๓.

^{๘๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐-๖๓/๑๕-๗๙.

^{๘๑} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๔-๑๔๕.

(๑๑) **ลักษณะที่ ๑๑ : เป็นศาสนาแห่งการศึกษา** พระพุทธเจ้ามีคำสอนที่เน้นมากในเรื่องของการศึกษา คือ การเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาภายในและจิตให้รู้แจ้งเห็นจริงในโลกและชีวิต นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังเห็นว่า การดำเนินชีวิตที่ดีที่ประเสริฐจะต้องเป็นการดำเนินชีวิตไปบนเส้นทางของการศึกษาและการพัฒนาตนเองอยู่เสมอตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งก็คือการประมวลองค์ประกอบของมรรคมีองค์ ๘^{๘๒} หรือพูดง่าย ๆ ว่า ชีวิตที่ดีงามคือชีวิตแห่งการศึกษา^{๘๓}

(๑๒) **ลักษณะที่ ๑๒ : ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก** สำหรับลักษณะสำคัญของคำสอนพระพุทธเจ้าอีกประการหนึ่งก็คือ การให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งคำว่า ปัจจัยภายใน หมายถึง จิตใจหรือสภาวะที่อยู่ภายใน และปัจจัยภายนอก หมายถึง ร่างกายที่เป็นองค์ประกอบภายนอก ซึ่งพระพุทธเจ้าเห็นว่า ชีวิตเรานี้แบ่งได้เป็น ๕ ส่วน คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ แต่สรุปรวมได้เป็น กายกับจิต^{๘๔} คือรูปและกาย และตั้งแต่เวทนาไปก็เป็นจิต ในทั้งกายกับจิตนี้มีความสำคัญเท่าเทียมกันคือยอมรับว่ากายกับจิตเป็นเหตุปัจจัยแก่กันในการทำหน้าที่พึ่งพิงกัน แต่ไม่ได้เป็นอิสระแยกจากกัน^{๘๕} และนี่คือคำว่า การให้ความสำคัญกับปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก^{๘๖} เพราะเมื่อองค์ประกอบของการเรียนรู้ทั้งสองประการครบถ้วน จึงจะก่อให้เกิดความรู้ที่เป็นสัมมาทิฐิได้

(๑๓) **ลักษณะที่ ๑๓ : ให้อัตนัตถ์อยู่ด้วยความไม่ประมาท** สำหรับลักษณะคำสอนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระพุทธเจ้าก็คือ ความไม่ประมาท กล่าวคือพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญว่าธรรมทั้งมวลที่ทรงแสดงรวมลงในธรรมอันเดียวกันก็คือ ความไม่ประมาท^{๘๗} เพราะความไม่ประมาทเป็นหนทางของความดี^{๘๘} หรือประโยชน์ทุกอย่างที่มนุษย์พึงปรารถนาที่จะได้ด้วย ความไม่ประมาทหรือความไม่อยู่โดยปราศจากสติ มีความระมัดระวังย่อมจะไม่ทำเหตุแห่งความผิดพลาดได้^{๘๙} อนึ่ง พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำมากโดยตรัสเป็นปัจฉิมวาจาว่า “สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”^{๙๐} แสดงให้เห็นว่าความไม่ประมาทเป็นลักษณะคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่ง

(๑๔) **ลักษณะที่ ๑๔ : เห็นทุกข์ แต่เป็นสุข หรือ ทุกข์เพื่อเห็น แต่สุขเพื่อเป็น** พระพุทธเจ้าสอนให้มองเห็นความทุกข์แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุข คือ ท่านมุ่งสอนให้รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริงว่า สรรพสิ่งรวมทั้งชีวิตเรานี้มันก็เป็นทุกข์ คือตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา แต่เมื่อพิจารณาในไตรลักษณ์นี้ก็มี^{๙๑} ในอริยสัจ ๔ ก็ดี^{๙๒} สอนให้เราเห็นว่า ทุก

^{๘๒} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒., อ.จ.ก. (ไทย) ๒๒/๑๐๕/๖๒๖-๖๒๗.

^{๘๓} ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๑/๖๕.

^{๘๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๑/๓๓๐, ส.ส.พ. (ไทย) ๑๘/๒๓๘/๒๓๗, ๒๔๕/๒๕๙.

^{๘๕} ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๒๕.

^{๘๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙-๓๐.

^{๘๗} อ.จ.ก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๔๒๕

^{๘๘} ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๒๐

^{๘๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๔๐๑.

^{๙๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๙๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๙-๒๔/๒๖-๓๑.

^{๙๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๘/๖๑๐.

อย่างมันมีแต่ความทุกข์ ความเศร้าหมอง แล้วก็จะพากันเครียดและเห็นว่า มันเป็นการสอนให้ทุกคนมองโลกในแง่ร้ายหรือไม่? แต่จริงๆแล้วพระพุทธเจ้าสอนให้พัฒนาตนเองไปสู่ความสุขนั่นเอง แต่ขั้นแรกก่อนจะถึงความสุขจะต้องพิจารณาให้เห็นหลักความจริงก่อนว่า “ทุกสิ่งทุกอย่าง มันย่อมจะต้องผ่านความทุกข์ยากไปก่อน เมื่อผ่านความทุกข์อุปสรรคปัญหาไปแล้ว ก็จะพบความสุขในที่สุด”

(๑๕) **ลักษณะที่ ๑๕ : มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน** ลักษณะของพระพุทธเจ้าอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นศาสนาเพื่อปวงชน หรือเพื่อสรรพสัตว์ โดยสรรพสัตว์ในที่นี้หมายถึง เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นหลักที่ถูกประกาศเป็นเจตนารมณ์ครั้งแรกในการส่งพระสาวกออกไปประกาศศาสนาของพระพุทธองค์ว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหุชน เพื่อความสุขแก่พหุชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก^{๙๓} คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่มวลมนุษยชาติใดชาติหนึ่ง แต่หมายถึงคนทุกคนที่มีความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๓ พุทธวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า สำหรับวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้าแบ่งออกเป็น ๔ วิธี คือ

๑. วิธีการยอมรับคำสอนของนักปราชญ์อื่น คือ ยอมรับคำสอนของนักปราชญ์ต่าง ๆ ที่พระองค์เห็นว่าดีอยู่แล้วที่มีมาก่อนหน้านี้หรือร่วมสมัยกับพระองค์ ซึ่งจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับคำสอนของพระองค์ได้และคำสอนนั้นจะต้องเป็นเรื่องจริงมีประโยชน์ เช่น พระองค์ทรงนำเอาฉันทสมาบัติ มาสอนเกี่ยวกับการทำจิตให้เป็นสมาธิหรือสอนผู้ประกอบความเพียรทางจิตให้บำเพ็ญฉันทสมาธิ นั้น ฉันทสมาบัติ เป็นของนักพรตจำพวกฤๅษีและครั้งที่พระองค์ทรงผนวชใหม่ ๆ ก็ได้เข้าไปศึกษาอยู่ที่สำนักของอาหารดาบสและอุทกดาบสซึ่งเป็นขลิลจำพวกฤๅษี ได้สอนให้พระองค์ทำฉันทสมาบัติจนได้สำเร็จรูปฉันทสมาบัติหลังจากพระองค์ตรัสรู้แล้วพระองค์ก็ได้นำวิธีการนั้นมาปฏิบัติและเผยแผ่สืบต่อมา

๒.วิธีการปฏิวัติ คือ วิธีการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด หมายถึง คำสอนของเจ้าลัทธิใด ที่สอนกันมาผิด ๆ ทำให้คนหลงมกมายไร้สาระ ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นสิ่งที่จะนำคนให้พ้นไปจากทุกข์ได้ พระองค์ก็จะทรงสอนเปลี่ยนแปลงให้ตรงกันข้ามกับคำสอนของเจ้าลัทธิเหล่านั้น เช่น บางลัทธิสอนให้คนหมกมุ่นอยู่ในกามคุณที่เรียกว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” ถือว่าการแสวงหาความสุขจากกามคุณเป็นหนทางแห่งความสุข พระองค์ตรัสชี้แจงตรงกันข้ามว่า “การหลีกออกจากกามเสียได้เป็นสุขอย่างยิ่ง”

บางลัทธิสอนให้ทรมานตนให้ได้รับความลำบากมากที่เรียกว่า “อิตถกิลมณานุโยค” ซึ่งถือว่าเป็นการประพฤติบะอย่างแรงกล้าเมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึงปรมาตมัน พรพรหมอันเป็นการหลุดพ้นได้เข้าถึงพรหมโลกไปอยู่ร่วมกับพระพรหมซึ่งถือว่าเป็นบรมธรรม พระองค์ตรัสปฏิเสธว่าเป็นการทรมานตนให้ลำบากเปล่า ไม่ใช่หนทางแห่งการตรัสรู้ ไม่ใช่การบำเพ็ญเพื่อตบะ เพราะสิ่งเหล่านี้พระองค์เคยทดลองทำอย่างยิ่งยวดมาก่อนแล้ว และตรัสว่า “ขันติเท่านั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง”

บางลัทธิสอนว่าการเข้าถึงปรมาตมัน พรพรหม หรือการได้อยู่ร่วมกับพระพรหมถือว่าเป็นบรมธรรม เป็นความสุข พระองค์ตรัสสอนว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่งการได้บรรลุพระนิพพานเท่านั้นเป็นบรมธรรมและพระนิพพานเป็นแก่นแท้ เป็นหลักธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา”

บางลัทธิสอนว่าการฆ่าสัตว์เพื่อเซ่นสรวงบูชาโยนิเป็นบุญมหาศาล พระองค์ตรัสสอนให้มีเมตตาต่อสัตว์ ไม่ให้ฆ่าสัตว์ เพราะสิ่งมีชีวิตทั้งหลายต่างก็กลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น หากใครฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อบูชาโยนิ ก็จะได้แต่บาปเท่านั้น ไม่เป็นบุญเลย มีแต่ความเศร้าหมอง

^{๙๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๓. วิธีการปฏิรูป คือ การนำเอาความเชื่อเดิมของประชาชนที่ติดอยู่แล้ว แต่ยังมีจุดบกพร่องอยู่บ้างมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขใหม่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้ผลในทางปฏิบัติสมบูรณ์ ในข้อนี้พระองค์ได้ทรงปรับปรุงแก้ไขหลักการเดิม และวิธีการของเหล่านักบวชที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ทำกันมาก่อนหน้านี้ ทรงนำมาประยุกต์แก้ไขเพิ่มเติมอีกครั้ง เช่น เรื่องการจำพรรษา และวันอุโบสถ เป็นต้น ซึ่งเป็นวันที่ประชาชนยึดถือปฏิบัติกันมาก่อนเป็นเวลานานแล้ว เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีจึงได้นำมาปรับปรุงใช้ใหม่และทรงปรับปรุงแก้ไขคำเรียกนักบวชในพระพุทธศาสนาว่า ภิกษุบ้าง สมณะบ้าง บรรพชิตบ้าง เพราะการเผยแผ่พระศาสนาจำต้องอาศัยถ้อยคำที่เข้าใจพูดกันในสมัยนั้น

๔. วิธีการบัญญัติหลักการขึ้นใหม่ คือ วิธีการนี้เป็นสิ่งที่ใครๆ ยังไม่ได้นำมาสั่งสอนกันในสมัยนั้น เช่น หลักอริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท อนัตตาและนิพพาน เป็นต้น^{๔๔} จึงสรุปได้ว่า หลักการสอนของพระพุทธเจ้า ยังมีคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ (๑) ทรงสอนด้วยการปฏิบัติ กล่าวคือ ทรงนำคำสอนที่มีอยู่เดิมมาอธิบายให้มีความหมายตรงกันข้ามกันโดยสิ้นเชิง เช่น การให้วิทิต ๖ จากเดิมมีความหมายว่า ให้วิทิตธรรมชาติ ๖ ทิศ เพื่อแสดงความเคารพต่อพระเจ้า แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนโดยให้ความหมายใหม่ว่า การให้วิทิต ๖ นั้น หมายถึง การให้บุคคลดังต่อไปนี้ เช่น ปุริตถิมทิต ทิตเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน ทักขินทิต คือ ทิตเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะเป็นทักษิณบุคล ควรแก่การบูชาคุณ ปัจฉิมทิต ทิตเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา เพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง หรือ เช่นคำว่า อตตะตา และอนัตตะตา (๒) ทรงสอนด้วยการปฏิรูป กล่าวคือ ทรงนำคำสอนเก่ามาดัดแปลงให้มีความหมายที่แตกต่างไปจากเดิม หรือ ปรับความหมายให้ดีขึ้น หรือ ปรับคำสอนให้ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ร่วมสมัยมากขึ้น อีกนัยหนึ่ง ก็คือ การปรับปรุงให้เหมาะสม หรือ ปรับปรุงให้ดีขึ้น นั่นเอง (๓) ทรงผลิตคำสอนขึ้นมาใหม่ กล่าวคือ คำสอนนั้น ไม่เคยมีมาก่อนเลย แต่ทรงค้นพบด้วยพระองค์เองแล้วทรงนำไปสอน เช่น นิพพาน เป็นอนัตตะตา อริยสัจ ๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘

หลักการเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้า

๕. วิธีการปฏิบัติเชิงรุก หรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน

เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ธรรมะ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์ เพื่อสำรวจดูเวไนยสัตว์ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรลุดุธรรมแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็นพระกรณีกิจประจำวันของพระองค์อีกประการหนึ่งด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดเช่นนี้มักจะได้อบรมธรรมอยู่เสมอ เรียกว่า พุทธกิจ ๕ ประการของพระพุทธเจ้า ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่างตรวจดูสรรพสัตว์ผู้ที่สมควรและยังไม่สมควรตรัสรู้^{๔๕}

๖. วิธีการบริการชุมชน

วิธีการนี้เป็นการเผยแผ่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยสังคมอยู่เนืองๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่าง

^{๔๔} พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูยาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษาหมามกุฏ, ๒๕๓๕), หน้า ๕๐-๕๑.

^{๔๕} ที.อี. (บาลี) ๑/๖๑/๔๐, ดูพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธวิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘-๒๙.

ชาวบ้านและพระสงฆ์ เช่นการเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในภูมิต้นตู่ตรพระองค์ได้ทรงเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านโดยวิธีแก้ปัญหาโดยการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุขในสังคม^{๙๖}

๗. วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ

เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วยโดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้สิ้นพยศ การแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นักเพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งแง่ดีและไม่ดีในตัวเอง คือ ผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกอะไร เพราะคนที่เรียนวิชา “คัมภีร์”^{๙๗} ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน และตรัสว่า “เราเล็งเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้ จึงอึดอัดระอาเกลียดการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์”^{๙๘} แต่วิธีการที่ทรงโปรดและใช้อยู่เสมอคือ อนุสาสนีปาฏิหาริย์คือการสอนอย่างธรรมดา อธิบาย ชี้แจง โต้ตอบกันไปมาโดยไม่ต้องมีการใช้ฤทธิ์เดชเข้ามาช่วย เป็นวิธีที่ทำให้คนเข้าถึงสัจธรรมได้ตามพุทธประสงค์และมีความมั่นคงยืนยาวมาถึงปัจจุบัน^{๙๙}

๘. วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาแต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤตและทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต^{๑๐๐} ทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็วทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษาทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะ เช่นวรรณะศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย ประเด็นนี้ จึงพึงสังเกตเห็นได้ชัดเจนว่า แนวการสอนหลักธรรมของพระองค์นั้น ไม่เคยจำแนกความแตกต่างด้านชั้นวรรณะแต่อย่างใดเลย เนื่องจากในสมัยนั้นการใช้ภาษาสันสกฤตนั้นเปิดโอกาสให้เฉพาะคนในวรรณะสูง เช่น พราหมณ์ กษัตริย์ และ แพทย์ (ไวศยะ) เท่านั้น ไม่อนุญาตให้วรรณะศูทรและจัณฑาลมีโอกาสได้ฟังเลยแม้แต่น้อย แต่หากคนในวรรณะต่ำล่วงละเมิด แอบฟัง หรือแอบอ่าน ก็จะมีบทลงโทษ เช่น การนำเอาเหล็กแทงที่ตา หรือ การเอาตะกั่วเผาไฟแล้วกรอหู เป็นต้น ดังนั้น เราจึงกล่าวได้ว่า หลักคำสอนในพุทธศาสนานั้น

๙. วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างาม น่ามองน่าเลื่อมใสมิใช่เป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ดังมีจึงกิพราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรม

^{๙๖} ที.สี. (บาลี) ๙/๓๒๓ - ๓๕๘/๑๒๗ - ๑๕๐, ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓ - ๓๕๘/๑๒๓ - ๑๕๐.

^{๙๗} วิชาเกี่ยวกับการแสดงฤทธิ์หรือปาฏิหาริย์ต่างๆ แสดงโดยฤๅษีคัมภีร์

^{๙๘} ที.สี. (บาลี) ๙/๔๘๔/๒๑๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๔/๒๑๕.

^{๙๙} ที.สี. (บาลี) ๙/๔๘๖/๒๑๘, ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๖/๒๑๖.

^{๑๐๐} วิ.จู. (บาลี) ๗/๒๘๕/๔๖, วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๘๕/๗๑.

มีพระวรกายดุจพรหม โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก”^{๑๐๑} การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดึงดูดถึงความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น

๑๐. วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ยกวิธีสอนของพระพุทธเจ้าไว้ มีหลายแบบหลายอย่าง ซึ่งผู้วิจัยจะยกมาเพียง ๓ หัวข้อ ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อยๆคงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้

๑. **แบบสากัจฉา หรือสนทนา** วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั่น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน อย่างในมงคลสูตรว่า “กาเลน ธมมสากัจฉา เอตมมมงคลมุตตมํ การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม” (Kālena dhamma savanam Etam mangala muttamam : Opportune hearing of the Dhamma; this is Blessing Supreme)^{๑๐๒} เป็นต้น

๒. **แบบบรรยาย** วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่า เป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอที่จะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุม นั้น แต่ละคนจะรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ นับว่าเป็นความสามารถอัจฉริยอีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

๓. **แบบตอบปัญหา** ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ในสังคีตสูตร ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่าง คือ

๑) **เอกังสพพยากรณ์ปัญหา** ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรธรรกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”^{๑๐๓}

๒) **ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา** ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ พระอรธรรกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่นเขาถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด”

^{๑๐๑} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๒๕/๔๑๔, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

^{๑๐๒} Discourse on Blessings, (2 0 2 3), Mangala Sutta (Verse 9), Searched from <https://nalanda.org.my/e-library/mangalasutta/download/Mangala Sutta.pdf>

^{๑๐๓} Punthayat, Phongma, “ศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการตอบปัญหาของท้าวสักกะในสังกัปัญหาสูตร”, *Journal of MCU Buddhist Review* 8, no. 2 (2024): 167-180.

ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”^{๑๐๔}

๓) **วิภาษพยากรณ์ปัญหา** ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ เช่น เมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช้ไหม ?” ฟังแยกความออกตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสว่าจาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นไหม?” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสว่าจา ๖ ประการ หรือปัญหาว่า พระพุทธเจ้าทรงติเตียนตบะทั้งหมดจริงหรือ” ก็ต้องแยกตอบว่าชนิดใดติเตียน ชนิดใดไม่ติเตียน เป็นต้น

๔) **อุปนัยปัญหา** ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์ อันจักเป็นเหตุให้ไขว้เขว ยึดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ทานยกตัวอย่าง เมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรีระก็อันนั้นหรือ ?” “อย่างนี้เป็นคำถามประเภทเกินความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไร ผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย”^{๑๐๕}

๑๑.วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

วิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือ เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีและส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วๆ ขึ้นแทนที่และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน เพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่ง หลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ คือ ความเป็นของไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป^{๑๐๖} และหลักอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น^{๑๐๗} พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมก็ด้วยหลักธรรมข้อนี้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด^{๑๐๘}

^{๑๐๔} ผศ.ชาตรี ชุมนเสน, “ศึกษาวิเคราะห์วิภาษวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๓ (๒). ๒๕๖๐, หน้า ๙๘-๑๑๘.

^{๑๐๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๔๖ – ๔๘, ดูเพิ่มเติมใน จำนงค์ ทองประเสริฐ, **แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๙ – ๒๕๔, ปรีดา จันทน์แจ่มศรี, “ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาในสังคมไทยสมัยปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีการเผยแผ่ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ง จังหวัดนนทบุรี และโบสถ์คริสต์จักรแสงสว่าง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖, หน้า ๒๑ – ๓๙.

^{๑๐๖} **อง.ติก.** (บาลี) ๒๐/๑๓๗/๒๗๘ – ๒๗๙, **อง.ติก.** (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^{๑๐๗} Nipon Panwilai and Thanyarat Panhuaphai. “An Analysis of Dilemma Argument in Buddhist Philosophy’s View.” วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ 13, no. 3 (2017).

^{๑๐๘} **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓/๑๓ – ๑๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓/๒๐ – ๒๕.

๒.๒.๔ หลักการเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้า

การแสดงธรรมหรือการประกาศเผยแผ่หลักคำสอนพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ประสบผลสำเร็จได้โดยง่ายนั้น เพราะพระองค์ทรงยึดถือหลักการ ดังนี้

๑. อนุบุพพิกขา แสดงธรรมไปตามลำดับ ส่วนใดที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังถึงแม้จะมีเพียงคนเดียวก็จะต้องไม่ตัดเนื้อความให้เสียหาย แสดงจากง่ายไปหายากตามลำดับ

๒. ปริยายทสสาวิ ทรงชี้แจงยกเหตุผล หรืออุทาหรณ์ให้ผู้ฟังเข้าใจ

๓. อนุทยตา สอนด้วยมีจิตเมตตาต่อผู้ฟังจริงๆ คือ ประรณนาจะพาเขาพ้นจากทุกข์

๔. อนามิสันตระ ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่อามิสสินจ้าง คือ ไม่ได้ทรงเห็นแก่ลาภผลหรือรางวัลที่จะตอบแทน มุ่งประโยชน์สุขแก่ผู้ฟังอย่างเดียว

๕. อนุปัทจจะ ไม่แสดงธรรมด้วยการยกตนข่มท่าน ไม่เสียตีสื่อผู้อื่นให้ได้รับความเสียหายไม่บังคับให้ผู้ฟังเชื่อ ให้ผู้ฟังเชื่อโดยการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญาของตนเอง^{๑๐๙}

๒.๒.๕ จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า

๑. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น คือ ให้ผู้ฟังรู้และเข้าใจดีกว่าความรู้เดิมที่เขารู้มาทั้งชี้ให้เห็นว่า ถ้าปฏิบัติตามธรรมนั้นแล้วย่อมได้รับผลเช่นนั้นแน่นอน

คำว่า “ในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น” นั้น ได้แก่ ธรรมทั้งที่เป็นฝ่ายกุศลและอกุศล ฝ่ายที่เป็นบุญกุศลก็ริยาสัมมาปฏิบัติก็ควรเจริญให้เกิดให้มีขึ้น ส่วนที่เป็นบาปอกุศลก็ให้ละเสีย

๒. ทรงสั่งสอนมีเหตุให้ผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้ คือ ทรงชี้แจงถึงเหตุว่าสุขเกิดขึ้นแต่เหตุอันนี้ ทุกข์เกิดขึ้นจากเหตุอันนี้ เป็นต้น

๓. ทรงสั่งสอนเป็นอัศจรรย์ คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่การปฏิบัติ ได้แก่ สามารถสอนให้ผู้ฟังกลับใจจากความเห็นผิดมาทำความดีได้ เช่น สอนให้โจรองคฺสิมมาลเลิกฆ่าคนแล้วมาบวชเป็นภิกษุ เป็นต้น^{๑๑๐}

๒.๒.๖ ปรัชญาการสอนของพระพุทธเจ้า

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนของแต่ละบุคคลนั้นมีมาก ย่อมมีทัศนคติที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ใครจะศึกษาค้นคว้ามาด้วยวิธีการอย่างไร องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงมีปรัชญาการสอนของพระองค์เช่นเดียวกัน โดยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องการสอน ดังนี้

๑. การสอนเป็นการช่วยให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง ทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม ไม่ทำตามอำนาจกิเลสตัณหา

๒. การสอนเป็นการพัฒนาปัญญา และปัญญาเป็นความรู้ความเข้าใจที่ผุดเกิดขึ้นในภายในของบุคคลเองไม่มีใครหยิบยื่นให้ ความรู้นี้เรียกว่า เกิดปัญญาหรือมีจิตเป็นสัมมาทิฐิ

๓. ผู้สอนคือผู้แนะแนวหรือเป็นเพียงผู้ชี้แนวทางให้เป็นกัลยาณมิตรที่ดีหาทางช่วยเหลือผู้เรียนด้วยเทคนิควิธีการต่างๆ พยายามสรรหาอุบายกลวิธีและอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดปัญญาเห็นแจ้งด้วยตนเอง

^{๑๐๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

^{๑๑๐} คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเชียง, *วิชาธรรมภาคและคิปปิปฏิบัติ ฉบับมาตรฐาน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕-๑๖.

๔. การที่จะพัฒนาตนเองให้เกิดปัญญานั้น ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างปัญญาให้เกิดแก่ตน จะต้องเป็นผู้ลงมือกระทำเองให้มากที่สุด และต้องยอมรับคำชี้แนะจากผู้สอนโดยเคารพแล้วลงมือปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้สอน

๕. ผู้เรียนต้องเป็นอิสระในการใช้ความคิด ผู้สอนไม่มีการบังคับผู้เรียนให้เชื่อตาม โดยปล่อยให้ผู้เรียนรู้จักค้นหาเหตุผลเอาเอง หลักการนี้ พระองค์ทรงใช้หลักกาลามสูตรกับผู้เรียนมาแล้ว^{๑๑๑} ไม่มีการบังคับให้เชื่อให้ผู้เรียนพิสูจน์ให้เห็นจริงเสียก่อนจึงค่อยให้เชื่อตามจุดประสงค์หรือเป้าหมายสำคัญของการเรียนการสอนตามกระบวนการทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ความรู้นี้คือตัวปัญญานั้นเอง^{๑๑๒}

๒.๒.๗ พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้า

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องนำมาศึกษานั้นก็คือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอนในพระไตรปิฎกซึ่งจะเป็นการเน้นอธิบายในเรื่องของวิธีการในการสอน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องนำมาอธิบายในบทนี้เพราะเรื่องการสอนนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะนำไปใช้เพื่อวิเคราะห์ในเรื่องอื่นๆต่อไปโดยกรอบแนวคิดเรื่องของพุทธวิธีสอนนั้นก็มี ดังต่อไปนี้

๒.๒.๗.๑ คุณสมบัติของผู้สอน

สำหรับพุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ กัลยาณมิตร ซึ่งคำว่า กัลยาณมิตรนั้น หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี โดยทั่วไป มักจะก่อเกิด ซึ่งจะชักจูงหรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ซักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำสั่งสอนที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนากับบุคคล หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณ ทรงปัญญามีความสามารถ ซึ่งจะช่วยให้มีแวดล้อม สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทางเป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรมการครองชีวิตการประกอบกิจการ และการปฏิบัติธรรม สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ข้อนี้นี้จะเป็นเพียงองค์ประกอบภายนอกเท่านั้น^{๑๑๓}

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ท่านได้อธิบายไว้ว่า ผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริต เป็นต้น ชื่อว่า กัลยาณมิตร^{๑๑๔} และการวางตัวเหมาะสม การได้เจรจา สนทนากับผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ และผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ไม่ว่า ผู้้นั้นจะเป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ แล้วคอยศึกษาและปฏิบัติตามศรัทธาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาศีลและปฏิบัติตามศีลของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคะของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ตามสมควรและคอยศึกษาปัญญาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร เรียกว่า กัลยาณมิตตตา^{๑๑๕} สำหรับผู้สอนที่ตินั้นจะต้องมีคุณสมบัติที่ดี คือ มีความเป็นกัลยาณมิตรโดยจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

^{๑๑๑} อก. เอก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๒๑๒-๒๑๘.

^{๑๑๒} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๖-๗.

^{๑๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๕.

^{๑๑๔} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๖๒/๒๙๗.

^{๑๑๕} อก.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๔๔.

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้
๒. ครุ เป็นที่เคารพในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรม และปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วตตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่า เมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจนกขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

๖. คมกิริยจ กถ กตตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จณฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๑๑๖}

เมื่อพิจารณาประเด็นในเรื่องกัลยาณมิตรนั้นจะพบว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครู ยากที่จะหาใครทัดเทียมได้ เพราะพระองค์เป็นครูผู้สอนทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สตะว เทวมนุสสานิ) ให้ตรัสรู้ตามได้ และพระองค์ทรงมีเทคนิคในการเผยแผ่ธรรมะเป็นอย่างดี พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติในการเป็นครู โดยคุณสมบัติดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นคุณสมบัติที่ครูผู้สอนทุกคนจะต้องมี ก็คือ

๑. **พระปัญญาคุณ** พระปัญญาคุณที่เกี่ยวกับงานสอน ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างมาแสดง ๒ อย่างคือ ทศพลญาณและปฏิสัมภิทา

๑) ทศพลญาณ คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคตที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศศาสนาได้มั่นคง จะแสดงความหมายของที่เป็นพุทธคุณแท้กับความหมายที่ผู้สอนทั่วไปพื้งนำมาใช้ได้ ดังนี้

๒) ปฏิสัมภิทา คือปัญญาแตกฉานในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีทั่วไปแก่พระมหาสาวกทั้งหลาย ด้วย ดังนี้ ๑) อรรถปฏิสัมภิทา ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถอธิบายแยกแยะออกไปได้โดยพิจารณาแยกคาย แผลสั่น ๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในอรรถ (เนื้อความ) ๒) ธรรมปฏิสัมภิทา ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำหรือข้อธรรมต่าง ๆ เป็นคำอธิบายความหมายโดยพิสดาร มาตั้งเป็นกระพู่หรือหัวข้อแผลสั่น ๆ ปัญญาแตกฉานในธรรม ๓) นิรุตติปฏิสัมภิทา ความรู้แตกฉานในภาษารูภาษาต่าง ๆ และรู้จักใช้ ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจและเห็นตามได้ แผลสั่น ๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในนิรุตติ ๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ความมีไหวพริบสามารถเข้าใจคิดเห็นเหตุผลได้เหมาะสมทันการและมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ต่าง ๆ สร้างความคิดและเหตุขึ้นใหม่ได้ แผลสั่น ๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ^{๑๑๗}

^{๑๑๖} ม.ม. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๙, ม.ม. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๔.

^{๑๑๗} **อ.จตุกก.** (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๑๖; **ช.ปฎิ.** (ไทย) ๓๑/๒๖๘/๑๗๕; **อภ.วิ.** (ไทย) ๓๕/๗๘๔/๔๐๐.

๒. พระวิสุทธิคุณ^{๑๑๘}

ความบริสุทธิ์เป็นพระคุณสำคัญยิ่งเช่นกันที่จะกระทำให้ประชาชนเชื่อถือและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ความบริสุทธิ์นี้อาจมองลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

(ก) พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุผลที่ใครจะยกขึ้นมาตำหนิได้

(ข) ทรงทำได้อย่างที่สอน คือ พระองค์สอนอย่างไร ตัวพระองค์เองก็ทรงประพฤติปฏิบัติอย่างนั้นด้วย อย่างพระพุทธพจน์ที่ว่า ตถาคตพุดอย่างใด ก็ทำอย่างนั้น จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอน

(ค) ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขา อย่างเดียว ไม่มีพระทัยเคลือบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรืออามิสตอบแทนใด พระวิสุทธิคุณเหล่านี้จะให้เห็นการสรรณเสริญของบุคคลต่างๆ ในสมัยพุทธกาล เช่น “ดูกรนาคิตะ ขออย่าให้เราต้องข้องเกี่ยวกับยศเลย และขออย่าให้ยศมาข้องเกี่ยวกับเราด้วย บุคคลผู้ใดไม่ได้โดยง่ายซึ่งความสุขอันเกิดจากเนกขัมมะ ความสุขอันเกิดจากวิเวก ความสุขอันเกิดจากความสงบ ความสุขอันเกิดจากการตรัสรู้ อย่างที่เราได้ บุคคลนั้นจะยินดีกับความสุกสกปรกแบบอย่างความสุขที่เกิดจากการหลับและความสุขจากลาภสักการะสรรเสริญ^{๑๑๙} อนึ่ง คุณสมบัติของครูผู้สอนนั้นเฉพาะในด้านบุคลิกภาพ จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะทั้งทางด้านความสง่างามแห่งพระวรกาย พระสุรเสียงที่โน้มนำจิตใจ และพระบุคลิกลักษณะอันควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ทราบกันทั่วไป และที่ปรากฏรูปลักษณะของพระองค์ไว้ในคัมภีร์ต่างๆ เช่น

๑. ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ^{๑๒๐} และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ มีพระวรกายสง่างามอย่างที่มีผู้ชมว่า “พระสมณโคดม มีพระพุทธรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใสมีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก วรรณและพระสรีระดุจดั่งพรหม น่าดูน่าชม

๒. ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ และตรัสพระวาจาสุภาพ สละสลวย อย่างคำชมของจังกิพราหมณ์ที่ว่า “พระสมณโคดม มีพระวาจาไพเราะ รู้จักถ้อยคำได้งดงาม มีพระวาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อหาความชัดแจ้ง”^{๑๒๑} และคำของอุตรมาณพที่ว่า “พระสุรเสียงที่เปล่งเสียงก้องจากพระโอษฐ์นั้น ประกอบด้วยลักษณะ ๘ ประการ คือ (๑) นุ่มนวล (๒) ชัดเจน (๓) ไพเราะ (๔) ชวนฟัง (๕) กลมกล่อม (๖) ไม่พร่า (๗) ลุ่มลึก (๘) มีกังวาน หรือตามมหาบุรุษลักษณะข้อที่ ๒๙ ว่า พระสุรเสียงดุจดั่งพรหม ตรัสมีสำเนียงใส เพราะไพเราะดุจนกการเวก”

๓. ทรงมีพระอากัปกริยามารยาททั้งงดงามน่าเลื่อมใส เริ่มแต่สมบัติผู้ดี และมารยาทอันเป็นที่ยอมรับของสังคม ตลอดพระบุคลิกลักษณะที่เป็นเสน่ห์ทุกประการ พร้อมด้วยความองอาจ ความสง่างาม ความสงบเยือกเย็น การแสดงธรรมของพระองค์ นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัจธรรมแล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินสุขใจชวนให้อยากอยู่ใกล้ชิดสนิทพระองค์อยู่ไม่ว่าอย่างคำชมของ

^{๑๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๔๖), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. [ค้นเมื่อ ๑๘.๐๑.๒๐๒๔, จาก <https://84000.org/tipitaka/>

^{๑๑๙} อัง ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๑๓๒/ ๓๕๒-๓๕๕.

^{๑๒๐} บรรจบ บรรณรุจิ, *พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ไคลยวนพ่าย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นิวไทยมิตรการพิมพ์ ๑๙๙๖ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙๙-๓๐๑.

^{๑๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๒-๔๓๖/๕๓๐-๕๔๗.

บุคคลต่าง ๆ เช่น ท่านพระปิงคิยาเถระมองเห็นประโยชน์สารประโยชน์อันใด จึงเลื่อมใสในพระสมณโคดมถึงเพียงนี้” “ท่านผู้เจริญเปรียบเทียบเหมือนบุรุษผู้เฒ่าในรสนเลิศแล้ว ย่อมไม่ปรารถนาอื่น ๆ ที่เลว ฉันทใด บุคคลพึงธรรมของพระสมณโคดมพระองค์นั้นโดยลักษณะ จะโดยสุตตะ โดยเคยยะ โดยไวยากรณ์หรือโดยอัฏฐธรรมก็ดีย่อมไม่ปรารถนาวาทะของสมณะเป็นอันมากเหล่าอื่น โดยลักษณะนั้น ๆ เลย ฉันทนั้น เปรียบเหมือนบุรุษ ผิดอ่อนเปลี้ยมาได้รวงผึ้ง ก็พึงลิ้มรสย่อมได้รสแท้แสนชุ่มชื่น ฉันทใด บุคคลพึงธรรมของพระสมณโคดมพระองค์นั้น....ย่อมได้รับความดีใจรับความดีใจปราบปลื้มใจ ฉันทนั้น เปรียบเหมือนบุรุษ ได้ไม้จันทน์ เป็นจันทน์เหลือง หรือจันทน์แดงจะสุกกลิ่นตรงที่ใดจะเป็นรากลำต้น หรือที่ยอดก็ย่อมได้กลิ่นหอมสนิทเป็นกลิ่นแท้ ฉันทใด บุคคลพึงธรรมของพระสมณโคดมพระองค์นั้น.....ก็ย่อมได้ปราโมทย์ ได้ความโสมนัส ฉันทนั้น เปรียบเหมือนบุรุษอาพาธเจ็บปวดเป็นไข้หนัก นายแพทย์ผู้ฉลาดพึงบำบัดอาพาธเขาได้ฉับไว ฉันทใด บุคคลพึงธรรมของพระสมณโคดมพระองค์นั้นแล้ว.....ความโศกเศร้าปริเทวนาการ ความทุกข์โทมนัสและคับแค้นใจของเขา ย่อมหมดไป ฉันทนั้น เปรียบเหมือนสระใหญ่ มีน้ำใสเย็น จืดสนิท น้ำเจริญมีท่าเรียบน่านรมย์บุรุษผู้ร้อนด้วยแสงแดดถูกแสงแดดแผดเผาเหน็ดเหนื่อยหิวกระหาย เดินมาถึง เขาลงมาอาบ ตม ในสระน้ำนั้น พึงระงับความกระวนกระวายความเหน็ดเหนื่อย เพราะความร่ำร้อนทั้งปวงได้ ฉันทใด บุคคลพึงธรรมของท่านพระโคดมพระองค์นั้นแล้ว.....ความกระวนกระวายความเหน็ดเหนื่อยและความร่ำร้อนของเขา ก็ย่อมระงับไปได้หมดสิ้น “ชนทั้งหลายที่ท่านพระโคดมทรงชี้แจงให้เห็นแจ้งให้อาจหาญให้ร่าเริงด้วยธรรมคณาเมื่อลุดจากที่นั้งก็ยิ่งเสียวหลังกลับมามองด้วยไม่อยากจะละจากไป

ส่วนในด้านสติปัญญานั้นพระพุทธองค์ในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมครูทรงมีปฏิสัมภิทาญาณอันได้แก่ปัญญาอันแตกฉานในด้านต่าง ๆ มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑) **อรรถปฏิสัมภิทา** ปัญญาอันแตกฉานในอรรถแตกฉานในความหมายของถ้อยคำหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถอธิบายหัวข้อธรรมได้อย่างกว้างขวางโดยพิสดาร เมื่อเห็นเหตุใดเหตุหนึ่งก็สามารถอธิบายเชื่อมโยงกับอีกเรื่องหนึ่งให้เป็นเรื่องที่เกี่ยวโยงกันได้สามารถล่วงรู้ถึงผลต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นด้วย

๒) **ธรรมปฏิสัมภิทา** ปัญญาอันแตกฉานในธรรม ปัญญาในระดับนี้เป็นปัญญาขั้นเข้าใจแจ่มแจ้งในเนื้อความของข้อธรรมต่าง ๆ สามารถจำประเด็นในเนื้อเรื่องยาว ๆ นำมาเป็นหัวข้อกระทุ้งได้เมื่อมองเห็นผลที่ปรากฏ ก็สามารถสาวหาเหตุได้

๓) **นิรุตติปฏิสัมภิทา** ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ แตกฉานในเรื่องของภาษาต่าง ๆ ที่จำเป็นในการถ่ายทอดความรู้ คือรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงธรรมให้คนอื่นเข้าใจ มีเทคนิคในการอธิบายด้วยการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้น

๔) **ปฏิภาณปฏิสัมภิทา** ปัญญาอันแตกฉานในปฏิภาณ คือ มีไหวพริบ มีปัญญาที่ว่องไวสามารถพุดจาได้ตอบปัญหาได้ฉับพลันและสามารถแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าได้ดี เข้าใจแก้ไขปัญหาคด้วยเหตุผล ไม่มีใครจะกล่าวคัดค้านได้^{๑๒๒}

ในด้านพระปริสุทธิคุณก็จะพบว่าพระพุทธองค์นั้นทรงเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ที่เป็นคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งที่ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์สำเร็จได้อย่างง่ายดาย สามารถทำให้ประชาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนาและเลื่อมใสในพระองค์ ความบริสุทธิ์ที่พระองค์มี ได้แก่

^{๑๒๒} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๑๘.

(๑) พระองค์ทรงเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง ไม่มีการทำความชั่วทางกายทางวาจาและทางใจอีกแล้ว ไม่มีใครที่จะสามารถยกโทษตำหนิติเตียนได้อีก

(๒) เมื่อพระองค์สอนผู้อื่นอย่างไรก็ทรงทำได้เช่นนั้น ดังคำที่ว่า ตถาคตพูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้เองจึงเป็นเหตุให้ประชาชนศรัทธาเลื่อมใส เพราะมีความเชื่อมั่นในคำสอนและศรัทธาต่อพระองค์

(๓) พระองค์เป็นผู้มีพระหฤทัยบริสุทธิ์ทรงทำการสอนผู้อื่นด้วยจิตบริสุทธิ์ไม่มีอย่างอื่นเคลือบแฝง ทรงมุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อเขาอย่างเดียว ไม่ได้หวังเอกลาภอย่างอื่นที่จะตามมาและไม่ได้หวังผลตอบแทนที่เป็นอามิสสินจ้างดังมีคำกล่าวอยู่ตอนหนึ่งว่า

“พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพุทธะเองแล้วจึงแสดงธรรมเพื่อความตรัสรู้พระองค์เป็นผู้ฝึกเองแล้วจึงแสดงธรรมเพื่อความฝึกพระองค์เป็นผู้สงบระงับแล้วจึงแสดงธรรมเพื่อความสงบ พระองค์เป็นผู้ข้ามพ้นไปได้แล้วจึงทรงแสดงธรรมเพื่อความข้ามพ้นทรงเป็นผู้ดับเย็นแล้วจึงแสดงธรรมเพื่อความดับเย็น”^{๑๕}

“ท่านทั้งหลาย พระตถาคตมีกายสมาจาร วชิรสมาจาร และมโนสมาจารบริสุทธิ์ พระตถาคตมิได้มีความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจาและทางใจที่จะต้องปกปิดไว้ โดยตั้งพระทัยว่า ขอคนอื่นอย่าได้รู้ถึงความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจาและทางใจของเราเลย ดูก่อนโมคคัลลานะเราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์จึงบัญญัติได้ว่า เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ศีลของเราบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่เศร้าหมองบรรดาสาวกไม่ต้องคอยรักษาเราโดยศีล และเราไม่หวังให้สาวกช่วยรักษาเราโดยศีลเรามีอาชีวะบริสุทธิ์ ธรรมเทศนาบริสุทธิ์ ไวยากรณ์บริสุทธิ์ ญาณทัศนะบริสุทธิ์ไม่ต้องคิดหวังให้สาวกช่วยรักษา”^{๑๖} ภิคุชทั้งหลาย พระธรรมเทศนาของภิคุชเช่นไรไม่บริสุทธิ์ พระธรรมเทศนาของภิคุชเช่นไรบริสุทธิ์ ภิคุชรูปใดมีความคิดว่า “ขอให้ชนทั้งหลายฟังธรรมของเรา ครั้นฟังแล้วพึงเลื่อมใสในธรรมขอให้คนทั้งหลายที่เลื่อมใสแล้วแสดงอาการของผู้เลื่อมใสแก่เราธรรมเทศนาของภิคุชเช่นไรไม่บริสุทธิ์ ส่วนภิคุชรูปใดมีความคิดว่า “พระธรรมนี้เป็นของตรัสไว้ดีแล้วเป็นสันติภูมิโกเป็นอกาลิโก เป็นโอบนยโก วิญญูชนพึงรู้ประจักษ์จำเพาะตน ขอให้ชนทั้งหลายฟังธรรมของเราครั้นฟังแล้วขอให้เขาเข้าใจธรรม ครั้นเข้าใจชัดแล้วขอให้ปฏิบัติให้ได้อย่างนั้น ดังนี้แล้วแสดงธรรมแก่คนอื่นโดยเหตุที่ธรรมนั้นเป็นของดีถูกต้องโดยเหตุที่มีความการุณย์ โดยเหตุที่มีความเอื้อเอ็นดูแสดงด้วยอาศัยความอนุเคราะห์ธรรมเทศนาของภิคุชทั้งหลายเช่นนี้ชื่อว่าบริสุทธิ์”^{๑๗}

๒.๒.๗.๒ เนื้อหาที่จะนำมาสอน

สำหรับเนื้อหาที่จะนำมาสอนนั้นพระพุทธองค์ทรงคัดสรรมาเพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียนหรือผู้ฟังเนื่องจากว่าผู้ฟังแต่ละพื้นที่นั้นจะมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การนำหลักธรรมที่จะต้องนำมาสอนก็จะทรงคัดเลือกให้เหมาะกับคนที่มาฟังโดยเนื้อหาที่จะสอนนั้นพระพุทธองค์ทรงดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑.๑ ทรงสอนจากประสบการณ์เดิมของผู้เรียน คือสอนในสิ่งที่ผู้เรียนรู้เห็นและเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้วไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจยากหรือเขายังไม่รู้เห็นไม่เข้าใจเลยพระองค์ทรงสอนให้เข้าใจดีขึ้น อาจเรียกว่าสอนจากรูปธรรมไปหานามธรรมเนื้อหาต้องเป็นเนื้อหาที่คนฟังเข้าใจง่ายหรือเข้าใจอยู่แล้ว จึงค่อยโยงไปหาเรื่องที่ผู้เรียนเข้าใจยากหรือยังไม่เข้าใจเลย เช่น การแสดงอริยสัจ ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘

๑.๒ ทรงสอนเนื้อหาที่มีเรื่องทีลุ่มลึกลงไปตามลำดับจากง่ายไปหายากขึ้นเรื่อยๆ คือ ขั้นแรกเมื่อผู้ฟังยังไม่เข้าใจพระองค์ก็สอนเรื่องที่เข้าใจง่ายสำหรับผู้เรียนก่อนแล้วจึงค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้นและต่อเนื่องกันเป็นสายไปมีคำเปรียบเทียบกับในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า “พระธรรมของ

พระพุทธเจ้านั้นดุจมหาสมุทร”^{๑๒๓}มหาสมุทรมันนั้นถ้าเราดูจากฝั่งลงไปสู่ส่วนกลางจะเห็นว่าไม่ลึกชั้นลงทีเดียวจะค่อย ๆ ลาดลึกลงไปตามลำดับตัวอย่างห้วงธรรมนี้จะเห็นได้ชัดก็คือการแสดงอนุบุพพิกถา^{๑๒๔}

๑.๓ ทรงสอนด้วยให้เห็นของจริงถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ คือ ใช้อุปกรณ์การสอนประกอบได้พระองค์ก็จะสอนด้วยของจริงให้ผู้เรียนได้ดูได้เห็นได้ฟังเองยกตัวอย่างของจริงให้ดูซึ่งเรียกว่าผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงนั่นเอง

๑.๔ ทรงสอนตรงเนื้อหา คือ ทรงสอนตรงจุดความต้องการของผู้ฟังตรงเรื่องคมอยู่ในเรื่องมีจุดหมายที่แน่นอนไม่วกวน ไม่ไขว้เขวไม่ออกนอกประเด็นโดยเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเฉพาะในเนื้อหา

๑.๕ ทรงสอนมีเหตุมีผล คือผู้ฟังสามารถตรองตามคำสอนจนเห็นจริงได้และสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงตามนั้นสอนได้สมเหตุสมผลทำให้ผู้เรียนเชื่ออย่างสนิทใจ ไม่มีความกังขาอีกต่อไป

๑.๖ ทรงสอนเท่าที่จำเป็นที่ผู้เรียนต้องการรู้ คือพอดีสำหรับให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจทำให้การเรียนรู้ได้ผลไม่ใช่สอนตามที่ตนรู้หรือสอนแสดงภูมิความรู้เพื่อข่มผู้เรียนว่า ผู้สอนมีความรู้มาก มีปัญญามาก

๑.๗ ทรงสอนสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน คือ พระองค์สอนในสิ่งที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจอันเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเองแล้วสามารถให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิม เช่น จากพฤติกรรมร้าย ให้มาเป็นพฤติกรรมดี ตัวอย่างเช่น อนุสิมัล^{๑๒๕} เป็นต้น

ในการเลือกเนื้อหาที่จะนำมาสอนนั้นพระองค์ทรงมีหลักการว่า สิ่งที่จะนำมาสอนนั้นจะต้องมีประโยชน์แก่ผู้ฟังอย่างแท้จริงและถูกกาลเทศะด้วยหากว่าถึงจะเป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์แท้จริง แต่ถ้าไม่เหมาะสมกับกาลเทศะพระองค์ก็จะไม่สอน^{๑๒๖}

นอกจากนั้นจะพบว่าในการสอนซึ่งเป็นการที่จะต้องใช้คำพูดหรือการสนทนา ซึ่งพระองค์ก็ทรงเลือกที่จะใช้คำพูดให้เหมาะสมโดยพระพุทธองค์ทรงมีวิธีการพูด ๖ วิธี คือ

๑. ถ้าวาจาใด ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่พอใจของผู้อื่นพระองค์ก็จะไม่ตรัสวาจานั้น

๒. วาจาใดจริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นที่พอใจของผู้อื่นพระองค์ก็จะไม่ตรัสวาจานั้น

๓. วาจาใด จริงถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ก็ทรงเลือกตรัสวาจานั้น

^{๑๒๓} จำนงค์ ทองประเสริฐ, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔๕ - ๒๕๒

^{๑๒๔} วินย. (ไทย) ๔/๒๗/๓๒; ที.ส. (ไทย) ๘/๒๓๗/๑๘๘.

^{๑๒๕} พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.และคณะ, พจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : Thai Tipitaka Dictionary Mahachulalongkornrajavidyalaya University, รายงานการวิจัย, กองวิชาการ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗, หน้า ๒๗๑, หรือ ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๕๘๕/๘๘

^{๑๒๖} Notice : “Xing, G. (2002). The evolution of the concept of the Buddha from early Buddhism to the formulation of the Trikaaya theory. University of London, School of Oriental and African Studies (United Kingdom).”

๔. วาจาใด ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่ชอบใจของผู้อื่น พระองค์ก็จะไม่ตรัสวาจานั้น

๕. วาจาใด จริงถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงจะเป็นที่ชอบใจของผู้อื่น พระองค์ก็จะไม่ตรัสวาจานั้น

๖. วาจาใดจริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่ชอบใจของผู้อื่นพระองค์ก็ยังทรงเลือกกาลเวลาตรัสพระวาจานั้น^{๒๐}

๒.๒.๗.๓ ผู้เรียน

๒.๑ ทรงคำนึงถึงความรู้ของผู้เรียนพระพุทธเจ้าจะสอนใครจะทรงคำนึงถึงความรู้เดิมที่เขา มีอยู่เสียก่อนสังเกตดูบุคคลผู้ที่รับการสอนหรือผู้เรียนก่อนว่า บุคคลนั้นเป็นคนประเภทใดมีความรู้ ความเข้าใจหรือมีความพร้อมแค่ไหนและควรจะสอนอะไรแก่เขาแค่ไหนเพียงไร เพราะแต่ละคนนั้นมีความรู้ความสามารถที่แตกต่างกัน ฉะนั้น พระองค์จะต้องสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลนี้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกความแตกต่างระหว่างบุคคลออกเป็น ๔ ประเภท หรือดอกบัว ๔ เหล่า ดังนี้

๑. อุคฆติตัญญู ได้แก่ บุคคลผู้เป็นอัจฉริยะสามารถรู้ได้ฉับพลันเพียงแต่ยกหัวข้อธรรม ขึ้นพูดเท่านั้นก็ตรัสรู้ได้ทันที

๒. วิปจิตัญญู ได้แก่ บุคคลผู้มีความฉลาดพออธิบายเนื้อความจากหัวข้อธรรมก็รู้ได้ทันที

๓. เนยยะ ได้แก่ บุคคลผู้ที่อาศัยการฝึกฝนอบรมบ่อย ๆ ต้องใช้เวลาสักระยะหนึ่ง และในที่สุดก็จะสามารถบรรลุตามคำสอนนั้นได้

๔. ปทปรมะ ได้แก่ บุคคลผู้มีบทบาทเป็นอย่างยิ่ง คือ ผู้มีทิฏฐิมากหรืออาจจะเป็นผู้มีความรู้มากฟังมามาก รู้หลักวิชาการมากแต่ไม่สามารถตรัสรู้ธรรมในชาติปัจจุบันได้

๒.๒ ทรงปรับวิธีสอนให้เหมาะแก่บุคคลถึงแม้พระองค์จะทรงสอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างวาระต่างบุคคลกัน พระองค์ ก็จะใช้วิธีสอนที่แตกต่างกันออกไป

๒.๓ ทรงคำนึงถึงความพร้อมของบุคคลนอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว พระองค์ยังต้องดูความพร้อม ความสุกงอมความแก่รอบแห่งอินทรีย์ หรือญาณที่บาลีเรียกว่า “ปริปากะ” ของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไปบางคนมีพื้นฐานความรู้พอที่จะเข้าใจได้ แต่ยังไม่ถึงเวลาหรือยัง ไม่มีความพร้อมที่จะรับฟังถึงจะสอนก็ไม่สามารถบรรลุธรรมได้

๒.๔ ทรงสอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเองซึ่งวิธีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังเกิดความรู้ ความเข้าใจชัดเจนแม่นยำและได้ผลจริงอีกทั้งสามารถนำไปปฏิบัติด้วยตนเองได้ การสอนของพระองค์ ดำเนินไปในรูปแบบที่ให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกว่า ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นและโต้ตอบได้โดยเสรีหลักการนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งการสร้างปัญญา ซึ่งธรรมชาติของผู้เรียนนั้นมีความต้องการอิสระภาพในทางความคิดและโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนจะรู้สึกว่าได้มองเห็นความจริงด้วยตนเองแล้วจะเกิดความภูมิใจในตัวเองเป็นอย่างมาก

๒.๕ การสอนที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าการเรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี วิธีการนี้เมื่อผู้เรียนเข้าถึงความจริงจะทำให้รู้สึกว่าได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจในตนเอง

๒.๖ ทรงเอาใจใส่ต่อผู้เรียนเป็นพิเศษพระองค์ทรงเอาใจใส่ต่อบุคคลที่ควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษเป็นรายบุคคลไปตามสมควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์นั้น ๆ เช่น ครั้งหนึ่งพระองค์ทรงประทับนั่งบนธรรมาสน์เพื่อที่จะแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทแต่พระองค์ยังทรงนั่งนิ่งไม่ตรัสอะไรเลยเป็นเวลานาน พุทธบริษัทเห็นพระองค์ประทับนั่งนิ่งก็พากันนั่งเงียบเหมือนกันไม่กล่าวอะไรเลย จนกระทั่งมีชวานาคคนหนึ่งติดตามหาโคที่หายไปกว่าจะพบโคเวลาก็ล่วงเลยไปมาก แต่ใจอยากฟังธรรมของพระพุทเจ้าโดยตั้งใจไว้ตั้งแต่กลางคืนแล้ว เขาคิดว่าตนเองคงไปไม่ทันแน่ป่านนี้พระพุทเจ้าคงแสดงธรรมจบไปนานแล้ว แต่พอมาถึงเห็นพระพุทเจ้ายังประทับนั่งอยู่บนธรรมาสน์ คิดว่าเราไม่ได้ฟังตั้งแต่ต้นได้ฟังตอนท้ายสักหน่อยก็ยินดี เมื่อผูกวัวเสร็จแล้วจึงเดินเข้าไปปรากฏว่าพระพุทเจ้ายังไม่แสดงธรรมเลย พอพระองค์เห็นชวานาคคนนั้นเข้ามาจึงให้ชวานากินอาหารจนอิ่มสบายใจแล้วพระองค์จึงเริ่มแสดงธรรม^{๑๒๗}

๒.๗ ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่มีปัญญาด้อยคือ คนที่มีปัญญาน้อยเรียนล้าหลังก็เอาใจใส่ค่อย ๆ แนะนำไปจนกว่าจะประสบผลสำเร็จมีท่านจูฬปันถก^{๑๒๘} เป็นต้น

๒.๒.๗.๔ พุทธวิธีในการสอน

สำหรับประเด็นต่อไปในส่วนของพุทธวิธีในการสอนนั้นจะพบว่าพระพุทธองค์ทรงดำเนินการจัดการเรียนการสอนหรือดำเนินการสอนโดยทรงใช้วิธีการสอนที่หลากหลายทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้ผู้เรียนที่มีความหลากหลายอยู่แล้วได้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธองค์ได้มากขึ้น โดยพุทธวิธีในการสอนนั้นก็มิดังต่อไปนี้

(๑) การสอนแบบรูปธรรมไปหานามธรรม

วิธีการสอน แบบรูปธรรมไปหานามธรรมนี้ หมายถึง เป็นวิธีสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนกับผู้ฟัง ซึ่งมีขั้นตอนการสอนโดยเริ่มต้นด้วยการหยิบยกหัวข้อธรรม คือ หลักอริยสัจ ๔ ประการ ขึ้นมาแสดง มีลำดับการนำเสนอเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้ เช่น (๑) ทรงชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ อันได้แก่ ความเกิด, แก่, เจ็บ, และ ตาย เป็นต้น, (๒) ทรงชี้ให้เห็นถึงเหตุที่ก่อให้เกิดความทุกข์, (๓) ทรงชี้ให้เห็นถึงความดับทุกข์, (๔) ทรงชี้ให้เห็นถึงข้อปฏิบัติอันจะนำพาผู้ฟังนำไปปฏิบัติสู่ความพ้นทุกข์, ดังได้มีนักวิชาการที่ได้ให้ความสนใจถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบ รูปธรรมไปหานามธรรม ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบรูปธรรมไปหานามธรรม ไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๒๙} ว่าทรงสอนจากสิ่งที่รู้เห็นได้ง่ายไปหาสิ่งที่รู้เห็นได้ยาก หรือ สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยเห็น ดังตัวอย่างเช่น การสอนเรื่อง “อริยสัจ ๔ ประการ” โดยเปิดประเด็นถึงความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่คนเราสามารถมองเห็นกันได้ง่าย หรือที่ได้ประสบพบเห็นกันอยู่เป็นประจำ อาทิเช่น ความแก่ ความเจ็บ ความชรา และความตาย เป็นต้น ต่อจากนั้น จึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

^{๑๒๗} อรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท สุวรรณคัมภีร์ ๑๕, เรื่อง อุบาสกคนใดคนหนึ่ง, หน้า ๕ / ๘. [สืบค้น ๑๘.๐๑.๒๕๖๗ จาก <https://84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=25.0&i=25&p=5>]

^{๑๒๘} ชู. วิมาน. (ไทย) ๒๖/๓๗๓/๓๐๐-๓๐๑

^{๑๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดยธรรมสภาและสถาบันหนังสือธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๐.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบรูปธรรมไปหานามธรรม ไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๓๐}ว่า พระพุทธเจ้าทรงยกเอาความทุกข์ขึ้นแสดงก่อนเพราะทุกข์เป็นสิ่งที่เห็นได้ง่าย, หลังจากนั้นแล้ว ก็จะโยงไปถึงสาเหตุว่าทุกข์ที่เราเป็นเราเป็นนี้ มีสาเหตุมาจากอะไรพอรู้แล้วก็หยุดปัญหานั้นเสียด้วยการปฏิบัติตามหลักมรรค ๘ เป็นต้น

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบ รูปธรรมไปหานามธรรม ก็คือ การสอนจากสิ่งที่รู้เห็นได้ง่ายไปหาสิ่งที่รู้เห็นได้ยาก โดยมีขั้นตอนการสอนจากตัวทุกข์ (ปัญหาต่าง ๆ) ไปหาตัวสมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์) เสร็จแล้วไปหาตัวนิโรธ (ความดับทุกข์) จนถึงหลักสำคัญคือ มรรค ๘ (ข้อปฏิบัติ ๘ ข้อ) ที่จะนำไปปฏิบัติออกไปจากความทุกข์ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการสอนตามรายละเอียดดังกล่าวมานี้ มีตัวอย่างให้เห็นในสังขจวิงศ์^{๑๓๑}

(๒) การสอนแบบสอนไปตามลำดับ

วิธีการสอนแบบเรียงไปตามลำดับนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนกับผู้ฟัง ซึ่งมีขั้นตอนการสอนโดยใช้หลักอนุပ္พพิททา คือ “การกล่าวสอนไปตามลำดับ” ด้วยขั้นตอนเช่น ขั้นตอนที่ ๑ สอนด้วยการกล่าวถึงเรื่องของทาน (การให้, การเสียสละแบ่งปัน) ขั้นตอนที่ ๒ สอนด้วยการกล่าวถึงเรื่องของศีล (การรักษาศีล), ขั้นตอนที่ ๓ สอนด้วยการกล่าวถึงเรื่องของสวรรค์, ขั้นตอนที่ ๔ สอนด้วยการกล่าวถึงเรื่องโทษของกามคุณ ๕, ขั้นตอนที่ ๕ สอนด้วยการกล่าวถึงเรื่องของอานิสสของการออกจากกามคุณ ๕ เป็นต้น ดังได้มีนักวิชาการที่ได้ให้ความคิดเห็นถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบเป็นไปตามลำดับ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบเป็นไปตามลำดับ ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๓๒}ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนเนื้อหาที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุပ္พพิททา ตัวอย่างก็คือ อนุပ္พพิททา ไตรสิกขา และพุทธโอวาท ๓ เป็นต้น

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบเป็นไปตามลำดับ ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๓๓}ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับเป็นขั้นเป็นตอน เช่น สอนด้วยหลักอนุပ္พพิททา ซึ่งมีเนื้อหาเจาะลึกไปตามลำดับ คือ ขั้นที่ ๑ สอนเรื่องการให้ เพราะเข้าใจง่ายและปฏิบัติง่าย ทุกคนทำได้, ขั้นที่ ๒ สอนเรื่องการควบคุมกาย วาจา ให้อยู่ในกรอบของศีล ๕, ขั้นที่ ๓ สอนเรื่องสวรรค์ สวรรค์มองไม่เห็นด้วยตา บางคนสงสัยว่ามีจริงหรือเปล่า เรื่องสวรรค์จึงเป็นเรื่องลึกลงไปตามลำดับ และการปฏิบัติเพื่อให้ได้สวรรค์ก็ยิ่งต้องทำทั้งทานทั้งศีลให้สมบูรณ์ก็ยิ่งเป็นเรื่องยากขึ้นไปอีก, ขั้นที่ ๔ สอนเรื่องโทษของกามด้วยการชี้โทษของสิ่งใดแก่ผู้ที่ลุ่มหลงอยู่ในสิ่งนั้น, ขั้นที่ ๕ สอนเรื่องการออกจากกามด้วยการประพุดิพรหมจรรย์ จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบเป็นไปตามลำดับ ก็คือ การสอนตามขั้นตอนความลุ่มลึกลงไปตามลำดับ เพื่อให้ผู้ฟังได้รู้หลักการชำระจิตใจให้สูงขึ้นไปเรื่อยๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป วิธีการ

^{๑๓๐} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๑๓๑} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๘๘/๑๖๓.

^{๑๓๒} อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๐.

^{๑๓๓} อ่างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๑-๓๒.

สอนอย่างนี้มีตัวอย่างการสอนอยู่ในปัพพชากถา^{๑๓๔} ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแก่สกุลบุตรโดยการกล่าวไปตามลำดับแห่งอนุปพิทกา ๕ ประการ

(๓) การสอนแบบให้ผู้เรียนได้รู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น

วิธีการสอนแบบให้ผู้เรียนได้รู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็นนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้กับผู้ฟังโดยการใช้สื่อ คือ “ใบไม้” นั่นเอง ซึ่งมีขั้นตอนการสอน เช่น ทรงหยิบเอาใบไม้มากำมือหนึ่ง แล้วแสดงให้ผู้ฟังได้ดูได้เห็น ต่อจากนั้น ก็ตรัสถามกับผู้ฟังว่า “เห็นใบไม้ในมือของเราไหม” เมื่อผู้ฟังได้เห็น และทูลตอบแล้ว พระพุทธองค์ก็ตรัสเล่าให้ผู้ฟังได้เห็นถึงสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น “สิ่งที่เราได้รู้แล้ว แต่มิได้บอกก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก ก็เพราะสิ่งเหล่านั้น ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงมิได้บอก” เป็นต้น ในมุมมองนี้ ได้มีนักวิชาการที่ได้ให้ความคิดเห็นถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าแบบให้ผู้เรียนได้รู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็นไว้ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบให้ผู้เรียนได้รู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๓๕} ว่า ทรงสอนเท่าที่จำเป็น พอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าสอนเรื่องใบประจูดุลาภัยกับภิกษุด้วยการตรัสถามว่า “ใบประจูดุลาภัยในพระหัตถ์กับใบป่า อันไหนจะมากกว่ากัน” ภิกษุพากันกราบทูลว่า “ใบป่ามากกว่า” จากนั้นจึงตรัสว่า “สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอน เหมือนใบประจูดุลาภัยในป่า ส่วนที่นำมาสอนเหมือนใบประจูดุลาภัยในพระหัตถ์” และ ตรัสด้วยเหตุผลในการที่มิได้สอนทั้งหมดที่ตรัสรู้ ว่า “เพราะสิ่งเหล่านั้น ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องที่จะนำไปสู่จุดหมาย คือ นิพพานได้” ดังนี้

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบให้ผู้เรียนได้รู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๓๖} ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนเท่าที่จำเป็นจะต้องรู้ ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ เป็นต้น

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบ ให้ผู้เรียนได้รู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ก็คือ พระพุทธเจ้าทรงเน้นหลักการที่ผู้ฟังควรจะได้รู้เห็นที่สิ่งเป็นจุดหมายไปสู่พระนิพพาน ดังมีตัวอย่างการสอนในสิสสาสูตร^{๑๓๗} เป็นต้น ที่พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องใบประจูดุลาภัยกับกลุ่มพระภิกษุจำนวนมากในที่นั้น

(๔) การสอนแบบตรงตามหลักความจริง

วิธีการสอนแบบตรงตามหลักความจริงนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้กับผู้ฟัง เพื่อให้มองเห็นความจริงของหลักไตรลักษณ์ ซึ่งมีขั้นตอนการสอน เช่น ขั้นตอนที่ ๑ ทรงยกเอารูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ เป็นต้น ขึ้นมาเป็นประเด็นให้ผู้ฟังได้เห็น, ขั้นตอนที่ ๒ ทรงโยนคำถามไปว่า “ผู้ฟังเข้าใจในเรื่องของรูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ” นี้ เป็นอย่างไร ให้ผู้ฟังได้ตอบ เพื่อเป็นการทดสอบความเข้าใจของผู้ฟังว่ามีความเข้าใจตรงตามหลักความจริงหรือไม่, ขั้นตอนที่ ๓ พอรู้

^{๑๓๔} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

^{๑๓๕} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๐.

^{๑๓๖} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๑-๓๒.

^{๑๓๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

คำตอบของผู้ฟังแล้ว ไม่ว่าจะผิดหรือถูกก็ตาม พระพุทธองค์ก็จะชี้แจงให้ผู้ฟังเกิดความเห็นตรงตามหลักความจริงนั้นแล โดยไม่ให้ออกไปวกมาออกนอกเหนือจากเรื่องที่สอน เป็นต้น วิธีการสอนแบบนี้ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นไว้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบ ตรงตามหลักความจริงไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๓๘} ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว ไม่นอกเรื่อง

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบ ตรงตามหลักความจริงไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๓๙} ว่า ทรงสอนตรงตามเนื้อหา เนื้อหาว่าอย่างไรก็ว่าตามนั้น ไม่วกวน ไม่นอกเรื่องโดยไม่เกี่ยวกับเนื้อหา

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอน แบบตรงตามหลักความจริงนี้ ก็คือ การสอนให้อยู่ในหลักของเนื้อหาของความจริง หรือ ประเด็นที่ยกมาสอน ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง ต้องใคร่ครวญให้ดี ตัวเนื้อหาว่าอย่างไร ก็ว่าไปตามเนื้อหาตามหลักความจริงของเรื่องเนื้อหาที่เปิดเผยมานานี้ ดังมีตัวอย่างในหลักไตรลักษณ์^{๑๔๐} ที่พระพุทธเจ้าทรงถามสังกนิครณธบุตรว่า “ดูก่อนท่านอัคคิเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ‘รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, และวิญญาณเป็นอัตตาของเรา’ ท่านมีอำนาจในรูปนั้นว่า ‘รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, และวิญญาณของเราจนเป็นอย่างนั้นเกิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ” สังกนิครณธบุตรทูลตอบว่า “ข้อนี้มีได้เป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ” “ท่านจงคิดก่อน แล้วจึงค่อยตอบ เพราะคำหลังหรือคำก่อนของท่านไม่ตรงกัน”^{๑๔๑}

(๕) การสอนแบบมีเหตุมีผลสามารถเห็นจริงได้

วิธีการสอนแบบมีเหตุมีผลสามารถเห็นจริงได้นี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงหรือสอนให้ผู้ฟังได้มองเห็นวิธีการจำกัดความว่าง ซึ่งมีขั้นตอนการสอน เช่น ขั้นตอนที่ ๑ อย่างนึกถึงความว่างที่ตนเคยนึกถึง, ขั้นตอนที่ ๒ ให้พิจารณาธรรมะตามที่ตนได้ฟังได้เรียนมา, ขั้นตอนที่ ๓ ให้สาธยายธรรมะตามที่ตนได้ฟังได้เรียนมาโดยพิสดาร, ขั้นตอนที่ ๔ ให้ตั้งหูทั้ง ๒ ข้าง แล้วปีนบวดตัว, ขั้นตอนที่ ๕ ยืนขึ้น ใช้น้ำล้างหน้า แล้วมองดูรอบทิศทาง, ขั้นตอนที่ ๖ ให้นึกถึงว่ากลางวัน และกลางคืนเป็นอย่างไร กลางวัน และกลางคืนก็เป็นอย่างนั้น, ขั้นตอนที่ ๗ พึงเดินกลับไปกลับมา, ขั้นตอนที่ ๘ ถ้าผู้ฟังได้ปฏิบัติตามทั้ง ๗ โดยลำดับข้อต้นดังกล่าวมาแล้ว ยังไม่สามารถจำกัดความว่างได้ เพราะถูกความว่างเข้าครอบงำอย่างหนัก ก็ให้ผู้ฟังนอนลงด้วยอาการตะแคงข้างขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ กำหนดใจไว้ว่าจะตื่นนอนตามที่กำหนดไว้ ในขั้นตอนดังกล่าวมานี้ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบมีเหตุมีผลสามารถเห็นจริงได้ ไว้ดังนี้

^{๑๓๘} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๑.

^{๑๓๙} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๖.

^{๑๔๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๘/๓๕๔-๓๕๖.

^{๑๔๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๒-๔๐๓/๓๐๐-๓๐๙

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบมีเหตุมีผลสามารถเห็นจริงได้ ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๔๒} ว่า พระพุทธองค์ทรงสอนมีเหตุผล ผู้ฟังสามารถตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า “สนิทาน”

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบมีเหตุมีผลสามารถเห็นจริงได้ ไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๔๓} ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างมีเหตุผล เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้แสดงหรือสอน ไม่ว่า จะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม จะต้องมีเหตุมีผลที่ผู้ฟังตรงแล้วเห็นจริงตาม คือ ให้สมเหตุสมผล

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบมีเหตุมีผลสามารถเห็นจริงได้นี้ ก็คือ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนด้วยอาศัยหลักการ คือ การสอนที่ประกอบไปด้วยหลักของเหตุและผล ที่จะให้ผู้ฟังสามารถใคร่ครวญพิจารณาตามเห็นจริงได้ ดังมีตัวอย่างการสอนในจบปลายมานสูตรว่าด้วยอุบายแก้ความง่วง ที่พระพุทธองค์ทรงสอนกับพระโมคคัลลานะไว้ว่า “เธออย่าได้มึนสิการถึงสัญญาที่เหตุให้เกิดความง่วง, เธอพึงตรึกตรองพิจารณาธรรมตามที่ได้สดับมาได้เล่าเรียนมา, เธอพึงสาธยายธรรมตามที่ได้สดับมาได้เล่าเรียนมาโดยพิสดาร, ฯลฯ ถ้าเมื่อเธอทำแล้ว ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ ก็พึงสำเร็จสัพพัญญู”^{๑๔๔}

(๖) การสอนแบบรับรองผล

วิธีการสอนแบบรับรองผลนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงหรือสอนให้ผู้ฟังได้เกิดความมั่นใจในผลของการปฏิบัติ ซึ่งมีขั้นตอนการสอน ๔ ขั้นตอน ดังนี้ คือ ขั้นตอนที่ ๑ ทรงให้ผู้ฟังพิจารณาเห็นกายในกาย แบ่งออกเป็น ๖ ส่วนในการกำหนดรู้, ขั้นตอนที่ ๒ ทรงให้ผู้ฟังพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา แบ่งออกเป็น ๙ ส่วนในการกำหนดรู้, ขั้นตอนที่ ๓ ทรงให้ผู้ฟังพิจารณาเห็นจิตในจิต แบ่งออกเป็น ๑๖ ส่วนในการกำหนดรู้, ขั้นตอนที่ ๔ ทรงให้ผู้ฟังพิจารณาเห็นธรรมในธรรม แบ่งออกเป็น ๕ ส่วนในการกำหนดรู้ตาม, ขั้นตอนที่ ๕ ทรงแสดงรับรองผลอันสงส์ของการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ว่า ผู้ใดที่ปฏิบัติตามด้วยการกำหนดทั้งขั้นตอน ๔ ข้างต้นแล้ว จะทำให้ผู้นั้นได้บรรลุธรรม คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือ อนาคามิผล เป็นต้น อย่างช้า คือ ภายใน ๗ ปี หรือ อย่างเร็วสุด คือ ภายใน ๗ วัน เป็นต้น จากขั้นตอนการสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวมานี้ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นในวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบรับรองผล ไว้ดังนี้

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าแบบรับรองผล ไว้ในหนังสือชื่อ “พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน”^{๑๔๕} ว่า เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนเรื่องการเจริญมหาสติปัฏฐาน ๔ โดยมีขั้นตอนการสอน เช่น (๑) การพิจารณาเห็นกายในกาย มีขั้นตอนการพิจารณาถึง ๖ ขั้นตอน (๒) การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา มีขั้นตอนการพิจารณาถึง ๙ ขั้นตอน (๓) การพิจารณาเห็นจิตในจิต มีขั้นตอนการพิจารณาถึง ๑๖ ขั้นตอน (๔) การพิจารณาเห็นธรรมในธรรม มี

^{๑๔๒} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๑.

^{๑๔๓} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๑-๓๒.

^{๑๔๔} อภ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๐/๑๑๖-๑๑๗.

^{๑๔๕} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓๖-๓๓๗.

ขั้นตอนการพิจารณาถึง ๕ ขั้นตอน เสร็จแล้ว ก็ทรงตรัสแสดงรับรองผลอานิสงส์แห่งการปฏิบัติตามขั้นตอนทั้ง ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอน แบบรับรองผลนี้ ก็คือ วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงการรับรองผลในการปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ให้กับผู้ฟังหรือผู้ลงมือปฏิบัติอยู่ได้เกิดความมั่นใจมีกำลังใจในการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ดังมีตัวอย่างการสอนรับรองผลอานิสงส์การปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ ในมหาสติปัฏฐานสูตร^{๑๔๖} ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ ปี พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี” เป็นต้น

(๗) การสอนแบบปัญหาพยากรณ์

วิธีการสอนแบบปัญหาพยากรณ์นี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงหรือสอนให้ผู้ฟังได้รู้หลักของการพยากรณ์ปัญหาต่างๆ ซึ่งมีขั้นตอนการพยากรณ์ปัญหา ๗ ขั้นตอน ดังนี้ คือ ขั้นตอนที่ ๑ ถ้าแม้เรื่องอดีต เป็นเรื่องจริงแท้ ทั้งประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้น พระพุทธเจ้าก็รู้จักกาลที่จะพยากรณ์ปัญหานั้น, ขั้นตอนที่ ๒ ถ้าแม้เรื่องอนาคต เป็นเรื่องไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ พระพุทธเจ้าก็ไม่พยากรณ์เรื่องอนาคตนั่น, ขั้นตอนที่ ๓ ถ้าแม้เรื่องอนาคตเป็นเรื่องจริงแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์เรื่องอนาคตนั่น, ขั้นตอนที่ ๔ ถ้าแม้เรื่องอนาคต เป็นเรื่องจริงแท้ ทั้งประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้นพระพุทธเจ้าก็รู้จักกาลที่จะพยากรณ์ปัญหานั้น, ขั้นตอนที่ ๕ ถ้าแม้เรื่องปัจจุบัน เป็นเรื่องไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ พระพุทธเจ้าก็ไม่พยากรณ์เรื่องปัจจุบันนั้น, ขั้นตอนที่ ๖ ถ้าแม้เรื่องปัจจุบัน เป็นเรื่องจริงแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ พระพุทธเจ้าก็ไม่พยากรณ์เรื่องปัจจุบันนั้น, ขั้นตอนที่ ๗ ถ้าแม้เรื่องปัจจุบัน เป็นเรื่องจริงแท้ ทั้งประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้นพระพุทธเจ้าก็รู้จักกาลที่จะพยากรณ์ปัญหานั้น เป็นต้น จากขั้นตอนการสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวมานี้ ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็นในวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบปัญหาพยากรณ์ ไว้ดังนี้

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบ ปัญหาพยากรณ์ ไว้ในหนังสือชื่อ “พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน”^{๑๔๗} ว่า (ก) ถ้าอดีต, อนาคต, ปัจจุบัน ที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่มีประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์, (ข) ถ้าอดีต, อนาคต, ปัจจุบัน ที่ไม่จริงแท้ แต่ไม่มีประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์, (ค) ถ้าอดีต, อนาคต, ปัจจุบัน ที่ไม่จริงแท้ มีประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอน แบบรับรองผล นี้ก็คือ วิธีการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้ฟังได้รู้ว่า พระพุทธองค์เองทรงมีหลักการพยากรณ์ปัญหาอยู่ถึง ๗ ขั้นตอนในการที่จะพยากรณ์ปัญหานั้นๆ ให้แก่ผู้มาถามพระพุทธองค์ ในการจะพยากรณ์ปัญหานั้น พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์มากกว่าที่จะตอบตรงๆ ดังมีตัวอย่างการสอนแบบ ปัญหาพยากรณ์นี้ ในปาสาทิกสูตรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนกับนายจุนทะว่า “เพราะตถาคตเป็นกาลวาที ภูตวาที อุตถวาที ธัมมวาที วินยวาที ในธรรมทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน”^{๑๔๘} เป็นต้น

^{๑๔๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๔, ๔๐๕/๓๓๘-๓๔๐.

^{๑๔๗} อ่างแล้ว, สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า ๓๖๐.

^{๑๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๗, ๑๘๘/๑๔๕, ๑๔๖.

(๘) การสอนแบบการพูดให้เหมาะสมกับกาลเวลา

วิธีการสอนแบบการพูดให้เหมาะสมกับกาลเวลานี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงหรือสอนให้ผู้ฟังได้รู้หลักของการพูด ซึ่งขั้นตอนการการพูดให้เหมาะสมกับกาลเวลามีอยู่ ๖ ขั้นตอน ดังนี้ คือ ขั้นตอนที่ ๑ พระพุทธเจ้า ทรงรู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์และวาจานั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น พระพุทธเจ้าไม่กล่าววาจานั้น, ขั้นตอนที่ ๒ พระพุทธเจ้า ทรงรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น พระพุทธเจ้าไม่กล่าววาจานั้น, ขั้นตอนที่ ๓ พระพุทธเจ้า รู้ว่าจาที่จริงที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ พระพุทธเจ้ารู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น, ขั้นตอนที่ ๔ พระพุทธเจ้า ทรงรู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนอื่น พระพุทธเจ้าไม่กล่าววาจานั้น, ขั้นตอนที่ ๕ พระพุทธเจ้า ทรงรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนอื่น พระพุทธเจ้าไม่กล่าววาจานั้น, ขั้นตอนที่ ๖ พระพุทธเจ้า รู้ว่าจาที่จริงที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ พระพุทธเจ้า ทรงรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น เป็นต้น จากขั้นตอนการสอนของพระพุทธเจ้างดกล่าวนี ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็นในวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบการพูดให้เหมาะสมกับกาลเวลา ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบการพูดให้เหมาะสมกับกาลเวลา ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๔๙} ว่าเป็นการสอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง พระพุทธองค์ทรงมีพระเมตตาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงทรงตรัสสอนวิธีพูดให้เหมาะสมกับกาลเวลาถึง ๖ ประการ

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบการพูดให้เหมาะสมกับกาลเวลา ไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๕๐} ว่า สิ่งที่น่ามาสอนนั้นจะต้องมีความหมายแท้จริง หรือมีประโยชน์แท้จริง และต้องเหมาะสมแก่กาลเวลาด้วย

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบการพูดให้เหมาะสมกับกาลเวลานี้ ก็คือ การสอนการพูดถึงสิ่งแท้จริงและเป็นประโยชน์ ดังมีตัวอย่างการสอนในอภยราชกุมารสูตร^{๑๕๑} ว่าด้วยเกณฑ์ในการตรัสวาทาของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

(๙) การสอนแบบคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล

วิธีการสอนแบบคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคลนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงหรือสอนให้ผู้ฟังได้รู้ถึงหลักความแตกต่างของแต่ละบุคคล ซึ่งขั้นตอนการคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคลมีอยู่ ๖ ขั้นตอน ดังนี้ คือ ขั้นตอนที่ ๑ ต้องคำนึงให้รู้ว่าบุคคลนี้มีราคะจริต, ขั้นตอนที่ ๒ ต้องคำนึงให้รู้ว่าบุคคลนี้มีโทสะจริต, ขั้นตอนที่ ๓ ต้องคำนึงให้รู้ว่าบุคคลนี้มีโมหะจริต, ขั้นตอนที่ ๔ ต้องคำนึงให้รู้ว่าบุคคลนี้มีวิตกจริต, ขั้นตอนที่ ๕ ต้องคำนึงให้รู้ว่าบุคคลนี้มีสัทธาจริต, ขั้นตอนที่ ๖ ต้องคำนึงให้รู้ว่าบุคคลนี้มีญาณจริต เป็นต้น เมื่อรู้แล้วจึงควรสอนให้เหมาะสมตามจริตของ

^{๑๔๙} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๑.

^{๑๕๐} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๘.

^{๑๕๑} ที.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๘.

บุคคลนั้นๆ จากขั้นตอนการสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวมานี้ ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็นในวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล ไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๕๒} ว่า พระพุทธเจ้า ทรงรู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น คำนึงถึงจริต ๖ อันได้แก่ รากจริต, โทสจริต, โมหจริต, ศรัทธาจริต, พุทธิจริต, และวิตกจริต เป็นต้นแล้ว ก็ทรงสอนตามจริตของบุคคลนั้น ๆ

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคลไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๕๓} ว่าพระพุทธองค์จะทรงสอนใคร ทรงดูบุคคลผู้รับการสอนหรือผู้เรียนก่อนว่าบุคคลนั้นๆ เป็นคนประเภทใด มีพื้นความรู้ ความเข้าใจ หรือความพร้อมแค่ไหน และควรจะสอนอะไรแค่ไหน ครั้นรู้แล้ว จึงทำการสอน

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอน แบบคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคลนี้ ก็คือ วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงคำนึงก่อนแล้วจึงทรงสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างของบุคคล ดังมีตัวอย่างในตุมภกุสุตตนิทเทส^{๑๕๔} ที่พระพุทธองค์ทรงคำนึงว่า “บุคคลนี้มีรากจริต บุคคลนี้มีโทสจริต บุคคลนี้มีโมหจริต บุคคลนี้มีวิตกจริต บุคคลนี้มีศรัทธาจริต บุคคลนี้มีญาณจริต” ดังนี้แล้ว จึงตรัสสอนอสุกถาแก่บุคคลรากจริตสอนการเจริญเมตตาแก่บุคคลโทสจริต สอนแนะนำบุคคลโมหจริตให้ดำรงอยู่ในการพึงธรรมตามกาล สอนอานาปานสติแก่บุคคลวิตกจริต สอนความตรัสรู้ชอบแก่บุคคลศรัทธาจริตและสอนนิมิตแห่งวิปัสสนา แก่บุคคลญาณจริต เป็นต้น

(๑๐) การสอนแบบปรับการสอนให้เหมาะสมกับบุคคล

วิธีการสอนแบบปรับการสอนให้เหมาะสมกับบุคคลนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงหรือสอนให้ผู้ฟังได้รู้ถึงวิธีการปรับการสอนให้เหมาะสมกับบุคคล ซึ่งผู้เขียนจะชี้ให้เห็นเป็นเพียงตัวอย่างย่อย ๆ ๕ หลักการ ดังนี้ คือ หลักการที่ ๑ ปรับการสอนให้เข้ากับนิสัยของแต่ละบุคคล, หลักการที่ ๒ ปรับการสอนด้วยการสนทนา, หลักการที่ ๓ ปรับการสอนด้วยการบรรยาย, หลักการที่ ๔ ปรับการสอนด้วยตอบปัญหา, หลักการที่ ๕ ปรับการสอนด้วยวางกฎข้อบังคับ เป็นต้น จากทั้ง ๕ หลักการดังกล่าวมานี้ ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็น ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบปรับการสอนให้เหมาะสมกับบุคคล ไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๕๕} ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีปรับการสอนให้เหมาะสมกับบุคคล แม้ว่า จะสอนเรื่องเดียวกันก็จริง แต่ใช้สอนต่างวิธี และจะต่างกันที่ความชอบพอของแต่ละบุคคล และวิธีการสอนแบบนี้ก็มีลักษณะที่คล้ายกับวิธีการสอนแบบที่พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องการคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลนั่นเอง

^{๑๕๒} อ้างแล้ว, พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๒.

^{๑๕๓} อ้างแล้ว, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๘.

^{๑๕๔} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๒๙-๔๓๐.

^{๑๕๕} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๒.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอน แบบปรับการสอนให้เหมาะสมกับบุคคล ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๕๖} ไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรู้ว่า ใครเป็นบุคคลประเภทไหนแล้ว พระพุทธองค์ก็ทำการสอนด้วยการวิธีปรับสอนให้เหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบปรับการสอนให้เหมาะสมกับบุคคล นี้ ก็คือ วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงปรับการสอนให้เกิดความเหมาะสมกับอุปนิสัยของผู้ฟังนั่นเอง ซึ่งทั้ง ๖ หลักการดังกล่าวข้างต้นนั้น มีตัวอย่างวิธีการปรับการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้ เช่น ตัวอย่างที่ ๑ ทรงปรับการสอนตามจริตของบุคคล มีตัวอย่างอยู่ในตถุฎกสูตร^{๑๕๗} ตัวอย่างที่ ๒ ทรงปรับการสอนด้วยการบรรยายแก้ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๑๕๘} ตัวอย่างที่ ๓ ทรงปรับการสอนด้วยการสนทนาแก้เวท駄ผู้มาฟังมกคล ๓๘ ประการ ในมกคลสูตร^{๑๕๙} ตัวอย่างที่ ๔ ทรงปรับการสอนด้วยตอบปัญหาแก้ภิกษุทั้งหลายในปัญหพยากธมสูตร^{๑๖๐} ตัวอย่างที่ ๕ ทรงปรับการสอนด้วยวางกฎข้อบังคับ เป็นต้น

(๑๑) การสอนแบบคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียน

วิธีการสอนแบบคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียนนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักการ กล่าวคือ การพิจารณาคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียน ซึ่งมีขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ ทรงพิจารณาความพร้อมของผู้เรียน, ขั้นตอนที่ ๒ ทรงกำหนดดูสภาวะจิตใจของผู้เรียนว่ามีกำลังอินทรีย์มากน้อยแค่ไหนหรือถูกกิเลสครอบงำอยู่หรือเปล่า, ขั้นตอนที่ ๓ เมื่อรู้สภาวะจิตใจของผู้เรียนแล้วว่ามี ความตั้งใจพอดี เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม พระพุทธองค์ก็จะให้กรรมฐานแก่ผู้เรียน, ขั้นตอนที่ ๔ เมื่อรู้สภาวะจิตใจของผู้เรียนว่า มีความตั้งใจมากจนเกินไปหรือจนเกินความพอดี พระพุทธองค์ก็จะทรงตัดทอนด้วยการให้รอก่อนหรือทรงยับยั้งไว้ก่อน เป็นต้น จากขั้นตอนทั้ง ๕ ดังกล่าวมานี้ ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็น ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียน ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอน”^{๑๖๑} ไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงความพร้อม ความสูงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์หรือญาณ ที่บาลีเรียกว่า “ปริปากะ” ของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไปว่า ในแต่ละคราวหรือเมื่อถึงเวลานั้น ๆ เขาควรจะได้เรียนอะไรและเรียนได้แค่ไหนเพียงไร หรือว่าสิ่งที่ต้องการให้เขารู้นั้น ควรให้เขาเรียนได้หรือยัง (เคยกล่าวอ้างไว้แล้วแต่นำเนื้อหา มาเพื่อเน้นย้ำสำหรับกรอธิบาย)

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียนในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๖๒} ไว้ว่า พระพุทธเจ้านอกจากดูความแตกต่างของผู้เรียนแล้ว ทรงดูความพร้อมของผู้เรียนด้วย ซึ่งภาษาทางวิชาการเรียกว่า “ความสูงอมแห่งอินทรีย์” เพราะบางคนมีพื้นความรู้พอจะเข้าใจได้ แต่ยังไม่ถึงเวลาหรือยังไม่มีความพร้อม ก็ไม่สามารถรู้ได้

^{๑๕๖} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๘.

^{๑๕๗} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๒๙-๔๓๐.

^{๑๕๘} วิ.มท. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐-๒๑.

^{๑๕๙} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๖๑-๒๗๒/๕๖๑-๕๖๓.

^{๑๖๐} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๑๖๑} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๔.

^{๑๖๒} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๔๐.

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียนนี้ ก็คือ วิธีการสอนที่พระพุทธรเจ้าทรงเน้นถึงความพร้อมทางอินทรีย์ (ความพร้อมที่จะเข้าใจหรือเรียนรู้ได้) ของผู้เรียนเป็นหลัก ถึงแม้ว่าบางโอกาสผู้เรียนมีความเพียร ความตั้งใจอยากจะทำปฏิบัติก็จริง แต่ถ้าพระพุทธรเจ้าทรงเล็งเห็นว่าผู้เรียนถูกกิเลส (ความตั้งใจมากเกินไป) เข้าครอบงำอยู่ก็จะทรงใช้วิธีการยับยั้งให้รอก่อน ดังมีตัวอย่างการสอนในเมฆียสูตร^{๑๖๓} ที่พระพุทธรเจ้าทรงรู้ว่าญาณของพระเมฆียะยังไม่สุกงอมพอที่จะไปปฏิบัติธรรมอยู่เพียงลำพังให้เกิดผลสำเร็จขึ้นไปได้ พระพุทธรเจ้าจึงตรัสกับพระเมฆียะว่า “เมฆียะ เราอยู่คนเดียว เธอจงรอนกว่าภิกษุรูปอื่นจะมา” เพราะว่าพระพุทธรเจ้าทรงเล็งเห็นบาปอกุศลวิถิก ๓ ประการ กำลังจะเกิดขึ้นกับพระเมฆียะ^{๑๖๔} (พระเมฆียะถูกอกุศลวิถิกอันลามก ๓ ประการ คือ กามวิถิก พยาบาทวิถิก วิหิงสาวิถิก ครอบงำ)

(๑๒) การสอนแบบให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมด้วย

วิธีการสอนแบบให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมด้วยนี้ หมายถึง วิธีการสอนโดยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมด้วยในการถามตอบปัญหานั้น เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เพราะการเรียนการสอนที่ดีนั้นต้องประกอบไปด้วยทั้ง ๒ ฝ่าย กล่าวคือ ทั้งผู้สอนและผู้เรียน ต้องมีส่วนร่วมคิดร่วมวิเคราะห์แก้ไขปัญหาด้วยกัน การเรียนการสอนนั้น จึงจะมีความสมบูรณ์แบบ และจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่น ทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์องค์ความรู้ได้ไปในตัว วิธีการสอนนี้ จะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสอบถามและตอบปัญหาต่าง ๆ ก็ได้ และทั้งหมดดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็นไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมด้วย ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๖๕} ไว้ว่า หลักการสอนแบบนี้พระพุทธรเจ้าทรงใช้เป็นประจำ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของตนออกมา เป็นการชี้ข้อคิดให้แก่ผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิด และให้ผู้เรียนได้เป็นผู้วินิจฉัย พระพุทธรเจ้าทรงเป็นผู้สอนโดยเพียงนำชี้ช่องทางเข้าสู่ความรู้ในการแสวงหาความจริงแก่ผู้เรียน

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมด้วย ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๖๖} ไว้ว่า การให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมด้วยนี้ ดูเหมือนว่าจะเป็นวิธีที่พระพุทธรเจ้าทรงใช้บ่อย และเป็นวิธีการสอนที่ได้ผลด้วย ผู้ฟังหรือผู้เรียนบางคน พอได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนก็เกิดความภูมิใจ มั่นใจ และพร้อมที่จะรับฟังด้วยความสนใจ เมื่อมีความสนใจเต็มที่ไม่่ว่าจะสอนอะไรเขาก็รับรู้ได้ง่าย ดังพุทธพจน์ว่า สุตสฺส ลกเต ปณฺณํ ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญานั้นแล^{๑๖๗}

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมด้วยนี้ ก็คือ วิธีการสอนที่พระพุทธรเจ้าทรงประสงค์ให้ผู้ฟังหรือผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการร่วมแสดงความคิดเห็นออก เพื่อเป็นการช่วยผู้ฟังหรือผู้เรียนตรวจสอบพื้นฐานความเข้าใจของตนเอง ดัง

^{๑๖๓} อ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓/๔๓๐-๔๓๒.

^{๑๖๔} ข.ข. (ไทย) ๒๕/๘๕-๘๘/๑๐๘-๑๑๑

^{๑๖๕} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๖-๔๗.

^{๑๖๖} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๔๒.

^{๑๖๗} สุตต. ส. สคาถาคโค (บาลี) ๑๕/๘๔๕/๓๑๕-๓๑๖.

มีตัวอย่างการสอนให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมด้วยในสังขัตติยมสูตรตามที่พุทธองค์ตรัสถามว่า “อานนท์ เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร จักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง” พระอานนท์ ตอบว่า “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”^{๑๖๘}

(๑๓) การสอนแบบให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

วิธีการสอนแบบให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่กำลังศึกษาอยู่ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ว่า ครั้งแรกของสิ่งที่ทำการศึกษาอยู่นั้นอยู่ในรูปแบบใด ขณะลงมือทำอยู่ มีอะไรที่รู้สึกว่าจะเปลี่ยนแปลงไป ครั้นทำการศึกษาไปเรื่อย ๆ จนจบตามกระบวนการ สิ่งที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้นเป็นเช่นไร ซึ่งวิธีนี้ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งที่การศึกษาได้งายขึ้นและจดจำไปได้นาน ทั้งจะเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับตัวเอง ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็น ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๖๙} ไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงสอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำ และได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลาด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ^{๑๗๐} เป็นต้น

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๗๑} ไว้ว่า การสอนด้วยการพูดหรือด้วยการบรรยายให้ฟังอย่างเดียว นั้น ไม่สามารถจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงได้ทั้งหมด ต้องอาศัยการลงมือทำไปด้วยจึงจะก่อให้เกิดผลอย่างชัดเจน

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองนี้ ก็คือ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงปรารถนาที่สุดที่จะให้เหล่าพุทธบริษัททั้งหลายได้เรียนรู้กัน หลังจากที่ทุกคนได้ฟังการบรรยายถึงหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งแล้ว ควรจะนำเอาหลักธรรมเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติให้เห็นจริงกับตาด้วยตนเอง ดังมีตัวอย่างการสอนในลงมือทำด้วยตนเองในจูฬปันถกสูตร^{๑๗๒} ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนกับพระจูฬปันถกด้วยการประทานผ้าขาวให้ท่านผืนหนึ่ง แล้วตรัสบอกให้พระท่านเอามือลูบคลำไปคลำมาพร้อมด้วยการบริการรรมด้วยคำสั้น ๆ ว่า “รโฆหรณฺ รโฆหรณฺ” “ผ้าเช็ดฝุ่น ๆ” ในขณะที่ท่านลูบคลำผ้าไปมาอยู่นั้น ท่านได้เห็นความเปลี่ยนแปลง คือ จากผ้าสีขาว กลายเป็นผ้าสีดำ เพราะถูกเหงื่อและเสียดสีไปมา จึงคำนึงเปรียบเทียบ กับสภาพของจิตเดิมว่า แต่ก่อนจิตนี้คงบริสุทธิ์เหมือนผ้าขาว แต่เพราะจิตถูกกิเลสครอบงำ จึงมีสภาพเหมือนผ้าสีดำนี้ ด้วยวิธีนี้เองจึงทำให้ท่านได้บรรลุธรรม เป็นต้น

(๑๔) การสอนแบบสากัจฉา หรือสนทนา

วิธีการสอนแบบสากัจฉา หรือสนทนานี้ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้การสนทนาปราศรัยอยู่เป็นประจำกับพุทธบริษัททั้ง ๔ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ ก็ตาม การสนทนาปราศรัยของพระพุทธองค์นั้น บางทีก็ใช้กับคนจำนวนมาก หรือบางทีก็ใช้เป็นรายบุคคล ตามแต่สถานการณ์ในช่วงเวลา

^{๑๖๘} ส.ส. (ไทย) ๑๘/๘๖/๗๘-๗๙.

^{๑๖๙} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๔๖.

^{๑๗๐} หนังสือพิมพ์ธรรมลีลา ฉบับที่ ๗๒ [พ.ย. ๔๙] โดย ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, [เก็บถาวร ๒๐๐๗-๐๓-๑๒] ที่เวย์แบ็กแมชชีน. ผู้จัดการออนไลน์. เข้าถึงเมื่อ ๑๙/๐๑/๒๕๖๗.

^{๑๗๑} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**, หน้า ๔๒.

^{๑๗๒} ข.อุ. (ไทย) ๒๕/๕๐/๒๗๗-๒๗๘.

นั้น ประเด็นหลักของการสนทนานี้ นั่นก็คือ (๑) เพื่อเป็นการทักทายปราศรัยซึ่งกันและกัน, (๒) เพื่อเป็นการหยั่งถึงสภาพของผู้ฟังว่ามีความเข้าใจในหลักธรรมมากน้อยแค่ไหน, (๓) เพื่อเป็นการเปิดประเด็นเข้าสู่เนื้อหาของธรรมะ (๔) เพื่อเป็นการสำรวจบุคคลผู้มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ว่ามีความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยหรือไม่, (๕) เพื่อเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่อกันและกัน จากที่ได้กล่าวมานี้ ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็น ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบสากัจฉา หรือสนทนา ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๗๓} ไว้ว่า เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อย ไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อมีผู้มาเข้าเฝ้าหรือทรงพบนั่นยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรมในการสนทนานั้น พระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามก่อน เพื่อนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบสากัจฉา หรือสนทนา ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๗๔} ไว้ว่า เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุดในการสนทนา พระพุทธองค์จะทำหน้าที่นำสนทนา คือ ทำหน้าที่ซักถามโยนปัญหาให้ขบคิด แล้วทะลอมเข้าหาประเด็นที่ต้องการ บางทีเพียงตรัสเป็นนัย ๆ คู่สนทนาจึงอาจสรุปได้เอง

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบบรรยายนี้ ก็คือ วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อยที่สุดในการอบรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลาย และเป็นการแลกเปลี่ยนมุมมองทัศนะของกันและกัน เมื่อมีผู้มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ หากยังไม่ได้ศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย หรือยังไม่รู้ไม่เข้าใจถึงหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ ในการสนทนานั้น พระพุทธองค์ก็จะเป็นฝ่ายเริ่มถามก่อน เพื่อนำคู่สนทนาเข้าสู่หลักธรรมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ ดังมีตัวอย่างวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แบบสากัจฉา หรือ สนทนา ที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องและส่งเสริมให้สาวกทั้งหลายสนทนาธรรมกันในมงคลสูตร^{๑๗๕} ที่ได้รับไว้ว่า “กาเลน ธมมสากัจฉา เอตมมงคลมุตตมํ แปลว่า การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันสูงสุด”

(๑๕) การสอนแบบบรรยาย

วิธีการสอนแบบบรรยายนี้ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อยู่เป็นประจำทุกวัน ในการบรรยายธรรมะให้กับพุทธบริษัททั้งหลาย เพราะเป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้ฟังจำนวนมากได้เรียนรู้เนื้อหาสาระหรือข้อมูลความรู้ได้ในเวลาเดียวกัน ดังมีตัวอย่างในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๑๗๖} เป็นต้น ที่พระพุทธองค์ทรงบรรยายเรื่องถึงส่วนที่ ๒ อย่าง ที่บรรพชิตไม่ควรเสพ และต่อด้วยการบรรยายถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ อันจะนำพาผู้ปฏิบัติตามหลักอริยมรรค ๘ ไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงให้แก่เหล่าปัญจวัคคีย์ ทั้งนี้ ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็น ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบบรรยายในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๗๗} ไว้ว่า เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บรรยายในสถานที่ประชุมใหญ่ในการแสดง

^{๑๗๓} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๔.

^{๑๗๔} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๕๕.

^{๑๗๕} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๖๑-๒๗๒/๕๖๑-๕๖๓.

^{๑๗๖} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๓-๑๖/๒๐-๒๕.

^{๑๗๗} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๔.

ธรรมประจำวัน ซึ่งมีพระสงฆ์และประชาชนเป็นจำนวนมาก และผู้ฟังส่วนมากก็เป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจและเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยอยู่แล้ว แต่มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมให้กับตนเอง และหาความสงบสุขทางจิตใจ

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบบรรยาย ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๗๘}ไว้ว่า การสอนแบบนี้ก็ทรงใช้อยู่เสมอ ส่วนมากจะเป็นโอกาสที่มีผู้ฟังมารวมกันมาก ๆ ดังที่ทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่วัดพระเชตุพนมหาวิหารในช่วงเวลาบ่ายของทุกวัน และที่น่าสังเกต ก็คือ ผู้ฟังมักจะมีความรู้หรือมีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นในขั้นพื้นฐานมาบ้างแล้ว มาฟังการบรรยายเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจให้ยิ่งขึ้น ดังเมื่อทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ ครั้งแรกก็ทรงใช้วิธีบรรยาย โดยบรรยายถึงความล้มเหลวของแนวทางการปฏิบัติ ๒ แนวทาง คือ (๑) การทรมานกาย (๒) การหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ เป็นต้น เสร็จแล้วทรงบรรยายชี้ทางสายกลางด้วยการแสดงอริยสัจ ๔ ประการ ให้แก่เหล่าปัญจวัคคีย์

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอน แบบบรรยายนี้ ก็คือ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้บรรยายธรรมะให้กับผู้ฟังจำนวนมาก เพื่อให้ผู้ฟังได้รู้ถึงเนื้อหาสาระของแก่นธรรมที่ทรงนำมาแสดง และเพื่อตระหนักถึงคุณค่าของธรรมะที่เป็นเครื่องป้องกันผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปสู่อบายภูมิ รวมถึงอานิสงส์ที่จะพึงได้รับจากการฟังการบรรยาย วิธีการสอนโดยใช้การบรรยายนี้ เป็นวิธีการที่มุ่งช่วยให้ผู้ฟังจำนวนมากได้เรียนรู้เนื้อหาสาระหรือข้อมูลองค์ความรู้จำนวนมากพร้อม ๆ กันได้ในเวลาที่จำกัด

(๑๖) การสอนแบบตอบปัญหา

วิธีการสอนแบบตอบปัญหานี้ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตอบปัญหากับผู้ที่มาเข้าเฝ้า ซึ่งในการตอบปัญหานี้ พระพุทธองค์ก็จะมีหลักในการตอบปัญหาอยู่ถึง ๔ ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ ๑ ทรงตอบปัญหาอย่างตรงไปตรงมา, ขั้นตอนที่ ๒ ก่อนจะตอบปัญหา พระพุทธองค์จะย้อนถามก่อน แล้วจึงตอบปัญหา, ขั้นตอนที่ ๓ ทรงตอบปัญหาแบบแยกตอบ, ขั้นตอนที่ ๔ ทรงดตอบปัญหา ซึ่งวิธีการสอนแบบตอบปัญหานี้ ได้มีนักวิชาการให้ความเห็นไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบตอบปัญหา ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอน”^{๑๗๙}ไว้ว่า ในการตอบปัญหานี้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบตอบปัญหา ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๘๐}ไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีหลักในการตอบอยู่ ๔ อย่าง คือ (๑) ปัญหาบางอย่างต้องตอบตรงไปตรงมา เพราะบางเรื่องมีคำตอบอยู่ในตัวอยู่แล้ว, (๒) ปัญหาบางอย่างต้องย้อนถามก่อนจึงตอบ ไม่ฟังด่วนตอบทันที เพราะอาจผิดพลาดได้, (๓) ปัญหาบางอย่างต้องแยกคำตอบ ต้องแยกตอบเป็นเรื่องๆ ไป, (๔) ปัญหาบางอย่างต้องตัดบทไปเลย คือ ไม่ต้องตอบ

^{๑๗๘} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๕๗.

^{๑๗๙} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๕.

^{๑๘๐} อ้างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๕๗-๕๘.

แสง จันทร์งาม ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบตอบปัญหา ในหนังสือชื่อ “วิธีสอนของพระพุทธเจ้า”^{๑๘๑} ระบุว่า วิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ มี ๔ แบบด้วยกัน คือ (๑) ปัญหาที่ฟังตอบทันที, (๒) ปัญหาที่ฟังตอบอย่างมีเงื่อนไข, (๓) ปัญหาที่ฟังย้อนถามก่อนแล้วจึงตอบ, (๔) ปัญหาที่ควรงดไว้ หรือ ไม่ตอบ

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบบรรยายนี้ ก็คือ วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าเมื่อจะตอบปัญหาให้แก่ผู้ใด ทรงพิจารณาถึงลักษณะของคำถามก่อนแล้ว จึงตรัสตอบ ดังมีตัวอย่างในปัญหาพยากรณ์สูตร^{๑๘๒} ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การตอบปัญหามีอยู่ ๔ แบบ คือ (๑) เอกังสพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว) (๒) วิชัชชพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรแยกตอบ) (๓) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม) (๔) รูปนัยปัญหา (ปัญหาที่ควรงดตอบ)” เป็นต้น

(๑๗) การสอนแบบวางกฎข้อบังคับ

วิธีการสอนแบบวางกฎข้อบังคับนี้ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้กับภิกษุ, ภิกษุณี, สามเณร, สามเณรี, เพื่อมิให้ประพฤตินอกกรรมนอกวินัย และเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียหรือความเสียหายที่จะก่อให้เกิดแก่หมู่คณะ โดยการจัดวางระเบียบข้อวัตรปฏิบัติไว้โดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์ ซึ่งกฎข้อบังคับนี้ เกิดขึ้นเมื่อมีภิกษุไปทำความผิดเข้าจนเกิดมีเรื่องผู้คนพูดกันไปทั่ว สร้างความเสียหายให้แก่หมู่คณะสงฆ์เป็นอย่างมาก พระพุทธองค์จึงตรัสให้ประชุมสงฆ์พิจารณาหามูลเหตุที่เกิดขึ้นครั้งรับทราบทั่วถึงกันแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นวินัยสำหรับสงฆ์ต่อไป ซึ่งวิธีการสอน แบบวางกฎข้อบังคับนี้ ได้มีนักวิชาการให้ความคิดเห็นไว้ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบวางกฎข้อบังคับ ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๘๓} ระบุว่า เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาติเตียนกัน มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็จะทรงดำหนิ ชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม จากนั้นก็ทรงบัญญัติสิกขาบทโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบวางกฎข้อบังคับ นี้ ก็คือ วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงวางกฎข้อบังคับไว้ มีตัวอย่างในปาราชิกกัณฑ์ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการเสพเมถุนธรรม สุทินภาณวาร^{๑๘๔} ที่พระพุทธองค์ทรงดำหนิพระสุทินโดยประการต่างๆ แล้ว ได้ตรัสโทษแห่งความเป็นคนมักมาก ไม่สันโดษ ต่อจากนั้น ทรงตรัสคุณแห่งความเป็นคนมักน้อย สันโดษ ความก้ำจืดกิเลส การไม่สะสม การปรารภความเพียรโดยประการต่าง ๆ ทรงแสดงธรรมีกถาให้เหมาะสมให้คล้อยตามกับเรื่องนั้น แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลาย ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ (๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ (๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ (๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก (๔) เพื่อความอยู่

^{๑๘๑} แสง จันทร์งาม, *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์เกษมบัณฑิต, ม.ป.ท.), หน้า ๙๒.

^{๑๘๒} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๑๘๓} อ่างแล้ว, *พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน*, หน้า ๕๘.

^{๑๘๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม (๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต (๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังขาร (๑๐) เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย” ดังนี้ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ ว่า “ก็ ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้” เป็นต้น

(๑๘) การสอนแบบการยกชาดกมาประกอบการสอน

วิธีการสอนแบบการยกชาดกมาประกอบการสอนนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงหยิบยกชาดกเข้ามาเสริมเรื่องที่สอนเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้นแก่ผู้ฟัง การนำเอาชาดกมาเข้าเป็นตัวประกอบการสอนนี้ จะทำให้ข้อมูลเนื้อหาหรือข้อความชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งเป็นเครื่องช่วยให้ผู้ฟังสามารถนึกตามหรือมองเห็นภาพได้กว้างขึ้น ชาดกที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงนั้น บางทีก็เป็นเรื่องอดีตที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์เอง หรือบางทีก็เป็นเรื่องของบุคคลทั่วไป ตามแต่ความเหมาะสมของเรื่องที่ทรงแสดง ซึ่งวิธีการสอนดังกล่าวนี้ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นไว้ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบการยกชาดกมาประกอบการสอนในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๘๕} ไว้ว่า การยกอุทาหรณ์ การเล่านิทานประกอบ หรือ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย จะช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแนก เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์ และนิทานประกอบการสอน จะเห็นได้ในคัมภีร์ต่างๆ สำหรับนิทานชาดกนั้นมีอยู่ถึง ๕๔๗ เรื่อง

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบการยกนิทานประกอบ ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๘๖} ไว้ว่า เป็นเทคนิคหรือกลวิธีอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อยในการอบรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลายเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสนใจเรื่องที่ทรงสอนมากขึ้น พอแสดงชาดกหรือนิทานประกอบการบรรยายธรรม พระพุทธองค์ก็สรุปความของเรื่องที่สอน

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบการยกชาดกมาประกอบการสอน นี้ ก็คือ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาเสริมคำบรรยายเพื่อให้ผู้ฟังได้ทั้งความรู้ทั้งความบันเทิงใจรวมถึงได้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งไปในตัว และเมื่อทรงสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วยังไม่กระจ่างเท่าไร พระพุทธองค์ก็นำมาชาดกมาแสดงเสริมเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น ดังมีตัวอย่างการสอนด้วยการนำชาดกเข้ามาประกอบในมหาชนกชาดก^{๑๘๗} ที่พระพุทธองค์ตรัสสอนกับภิกษุทั้งหลายถึงเรื่องราวของพระพุทธองค์ในสมัยที่พระมหาชนกวัยเยาว์ อยู่ในมหาสมุทร จนมีนางเทพอัปสรได้เหาะเข้ามาหาพระพุทธองค์แล้วถามว่า “ใครกันนี้ ทั้ง ๆ ที่มองไม่เห็นผิวกายพยายามว่ายอยู่ในท่ามกลางสมุทร” พระมหาชนกตอบว่า “เทพธิดา เราเห็นอานิสงส์ของความพยายาม แม้จะมองไม่เห็นผิวกายเราจะพยายามว่ายไปให้ถึงฝั่ง” เป็นต้น

(๑๙) การสอนแบบเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

วิธีการสอนแบบเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมานี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ง่าย และช่วยให้เรื่องที่ค่อนข้างยาก ลึกซึ้ง เข้าใจได้ยากมีความกระจ่างชัดขึ้นและเข้าใจง่าย วิธีการสอนนี้ มีลักษณะเป็นการอธิบายเพิ่มเติมด้วยการสอดแทรกอุปมาเข้ามาเสริม

^{๑๘๕} อ่างแล้ว,พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๙.

^{๑๘๖} อ่างแล้ว,เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๖๓.

^{๑๘๗} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๒๓-๑๓๑/๒๐๒-๒๐๔.

เรื่องที่สอน เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นเรื่องราวนั้น ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และวิธีการสอนด้วยการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา นี้ สามารถใช้ได้ทั้งข้ออุปมาในด้านดีและด้านที่ไม่ดีเช่นกัน ซึ่งวิธีการสอนดังกล่าวนี้ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นไว้ ดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๘๘} ไว้ว่า คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่นามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรมก็ช่วยให้เนื้อความหนักแน่นเข้า

แสง จันทรงาม ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ในหนังสือชื่อ “วิธีสอนของพระพุทธเจ้า”^{๑๘๙} ไว้ว่า การใช้ข้ออุปมา คือ การยกเอาตัวอย่างของจริงหรือปรากฏการณ์จริงที่เป็นรูปธรรมที่คนฟังรู้ดีอยู่แล้ว มาอธิบายเปรียบเทียบกับอุปมาคือสิ่งนามธรรมที่พระพุทธองค์มุ่งจะแสดง ทำให้คนสามารถเข้าใจได้ทันที พระพุทธเจ้าทรงใช้การอุปมาเป็นเครื่องเสริมความรู้ให้ผู้ฟังเป็นประจำ

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอน แบบเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา นี้ ก็คือ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงเสริมด้วยการแทรกข้ออุปมาอุปมา เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย เพราะเรื่องบางเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงสอนนั้น บางเรื่องเป็นเรื่องที่ค่อนข้างสุขุม ลุ่มลึกเข้าใจยากสำหรับผู้ฟังบางคน บางเรื่องเป็นเรื่องที่ทรงเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมาให้เห็นฝ่ายข้างไม่ดี และฝ่ายข้างที่ดี ดังมีตัวอย่างการสอนด้วยข้ออุปมาอุปมาในในอรรถกถาพุทธปสูตร^{๑๙๐} พระสูตรว่าด้วยอุปมาด้วยอสรพิษที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า “โมฆบุรุษเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมมุ่งจะชมเชยผู้อื่นเปรียบเทียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการงูพิษเขาพบงูพิษตัวใหญ่แล้ว แต่จับงูไม่เป็น จึงถูกงูกัด” ส่วนกุลบุตรเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมมิใช่มุ่งจะชมเชยผู้อื่นเปรียบเทียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการงูพิษ เขาพบงูพิษตัวใหญ่แล้ว จับงูเป็น จึงไม่ถูกงูกัด เป็นต้น

(๒๐) การสอนแบบการทำให้เป็นตัวอย่าง

วิธีการสอนแบบการทำให้เป็นตัวอย่างนี้ หมายถึง วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้พระองค์เองเป็นตัวอย่างหรือแบบอย่างในการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้นำไปทำเป็นตัวอย่างหรือแบบอย่างต่อไป เพราะขั้นตอนการสอนนี้ ต้องยกตัวเองขึ้นเป็นสื่อการสอนให้ผู้อื่นได้เห็นได้เข้าใจได้เกิดความรู้สึกว่าเราคนนี้ก็สามารทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการสอนคนอื่นก็ได้ ทั้งเป็นการสอนตนและเป็นประสบการณ์ให้แก่ตัวเราเองและผู้คนที่มาพบเห็นอีกด้วย และวิธีการสอนนี้ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบการทำให้เป็นตัวอย่าง ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๙๑} ไว้ว่า การทำให้เป็นตัวอย่างนี้ เป็นวิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงทำนั้น เป็นไปในลักษณะที่ทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยการทำให้เป็นตัวอย่างนี้ คือ พระจริยาวัตร อันดีงามของพระพุทธเจ้าที่ทรงทำเป็นปกติอยู่แล้ว

^{๑๘๘} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๙.

^{๑๘๙} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, หน้า ๖๘.

^{๑๙๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๘-๒๓๙/๒๕๒-๒๕๔.

^{๑๙๑} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๖๒.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบการทำให้เป็นตัวอย่าง ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก”^{๑๙๒} ไว้ว่า การทำให้เป็นตัวอย่างนี้ ในแง่ของวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีอยู่ ๒ มุมมอง คือ (๑) ทำให้ดู หรือ สาธิตให้ดู (๒) ปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง เพื่อเป็นมุมมองให้ผู้ที่ได้เห็นเกิดการนำไปปฏิบัติต่อกัน

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบการทำให้เป็นตัวอย่าง นี้ ก็คือ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ดังมีตัวอย่างในคิลานวัตถุกถา^{๑๙๓} ว่าด้วยภิกษุไข้ ที่พระพุทธองค์ทรงสอนภิกษุทั้งหลายในทางอ้อมด้วยการทำให้เป็นตัวอย่างในการปฏิบัติต่อภิกษุอาพาธไม่สบาย ด้วยการตรัสสั่งท่านพระอานนท์ว่า “อานนท์ เธอไปตักน้ำมา เราจะอาบน้ำให้ภิกษุนี้” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้วตักน้ำมาถวาย พระพุทธเจ้าทรงราดน้ำท่านพระอานนท์ขัดสี พระพุทธเจ้าทรงประคองศีรษะขึ้น ท่านพระอานนท์ยกเท้าวางบนเตียง เป็นต้น สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นนี้ ก็เพื่อให้เป็นแนวทางให้กับภิกษุทั้งหลายได้มองเห็นถึงสิ่งที่พระพุทธองค์แม้เป็นถึงพระพุทธเจ้า ก็ยังไม่ยอมนิ่งเฉย ในเมื่อพบเห็นคนอื่นประสบกับความทุกข์ทางกาย ฉะนั้น วิธีการสอนแบบการทำให้เป็นตัวอย่างนี้ พระพุทธองค์ จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในโลก เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงน้ำใจของกันและกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปลักษณะเด่นเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตามให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อสังคมของหลักการสอนของพระพุทธเจ้า ๒ ประการ กล่าวคือ (๑) ทรงสอนหลักธรรมด้วยถ้อยความที่มีความหมายละเอียดลึกซึ้งแจ่มแจ้งง่ายต่อการปฏิบัติ (๒) ทรงสอนด้วยการลงมือปฏิบัติให้เห็นผลและบรรลุเป้าหมาย เพราะทุกๆความสำเร็จเกิดจากการลงมือปฏิบัติเท่านั้น

^{๑๙๒} อ่างแล้ว,เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, หน้า ๖๖.

^{๑๙๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๑.

บทที่ ๓

พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก

การศึกษางานวิจัย เรื่อง ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก ผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัยตามหัวข้อต่อไปนี้

๓.๑ พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนทั่วไปในพระไตรปิฎก

พระพุทธศาสนาได้ใช้วิธีการต่างๆ ในอดีตในการเผยแผ่หลักคำสอน และแนวทางอาจแตกต่างกันไปตามประเพณีและวัฒนธรรมของชาวพุทธที่แตกต่างกัน วิธีการทั่วไปได้แก่ (๑) การสอนและการเทศนา เรียกว่า การบรรยายธรรม หนึ่งในวิธีหลักที่พุทธศาสนาเผยแผ่คำสอน คือ ผ่านการสื่อสารด้วยวาจา พระภิกษุและนักการศาสนามักจะบรรยายธรรม โดยจะอธิบายหลักการสำคัญ แบ่งปันเรื่องราวจากพุทธประวัติ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับเส้นทางแห่งการตรัสรู้ (๒) พระคัมภีร์และตำรา พระคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก (พระไตรปิฎกบาลี) ถือเป็นตำราศักดิ์สิทธิ์ ตำราเหล่านี้ประกอบด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้าและเป็นแหล่งพื้นฐานสำหรับหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างแพร่หลาย และศึกษาพระคัมภีร์เหล่านี้เป็นวิธีเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาโดยทั่วไป (๓) การฝึกสมาธิและเจริญสติ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการทำสมาธิและการฝึกสติเป็นอย่างมาก เพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของจิตใจและบรรลุการตรัสรู้ การสอนเทคนิคการทำสมาธิและกระตุ้นให้บุคคลฝึกสติเป็นวิธีหนึ่งในการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนา (๔) การยึดถือและพิธีกรรม ศิลปะและพิธีกรรมทางพุทธศาสนามีบทบาทในการถ่ายทอดคำสอนและสร้างความรู้สึกลึกซึ้งและความเคารพ ภาพพระพุทธรูป รูปปั้น และสัญลักษณ์แทนถูกนำมาใช้เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพิจารณาและความเข้าใจในแนวความคิดทางพุทธศาสนา (๕) ชุมชนสงฆ์ เช่น วัด ภิกษุ ภิกษุณี ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการปฏิบัติพิธีการทางพระพุทธศาสนา พระภิกษุและภิกษุณีมีมีส่วนร่วมในการสอนและชี้แนะผู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งมีส่วนช่วยในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา (๖) การมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสวัสดิการสังคมและการช่วยเหลือความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนเป็นหนทางหนึ่งสำหรับชาวพุทธที่จะรวบรวมหลักการแห่งความเห็นอกเห็นใจและเห็นแก่ผู้อื่น นอกจากนี้ ยังสามารถใช้เป็นรูปแบบหนึ่งของการเข้าถึง โดยยอมรับผู้คนให้มาฟังคำสอนทางพุทธศาสนาผ่านการแสดงความเห็นอกเห็นใจในทางปฏิบัติ (๗) การสนทนาระหว่างศาสนา ในภูมิภาคที่มีประเพณีทางศาสนาที่หลากหลาย ชาวพุทธอาจมีส่วนร่วมในการสนทนาระหว่างศาสนาเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและแบ่งปันค่านิยมร่วมกัน สิ่งนี้สามารถนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชนศาสนาต่างๆ (๘) สถาบันวรรณกรรมและการศึกษา การตีพิมพ์หนังสือ บทความ และการสร้างสถาบันการศึกษาที่อุทิศให้กับการศึกษาพุทธศาสนาเป็นช่องทางเพิ่มเติมในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งรวมถึงการทำให้คำสอนเข้าถึงได้สำหรับผู้ฟังในวงกว้างขึ้น และส่งเสริมความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับปรัชญาพุทธศาสนาสิ่งสำคัญที่ควรทราบคือวิธีการเฉพาะที่ใช้อาจแตกต่างกันอย่างมากขึ้นอยู่กับบริบททางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิภาค ตลอดจนประเพณีทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่เป็นปัญหาของสังคมนั้นๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าหรือที่เรียกกันว่าธรรมะนั้นถ่ายทอดผ่านวิธีต่างๆ ตลอดช่วงพระชนม์ชีพของพระองค์ พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการที่หลากหลายในการถ่ายทอดคำสอนของพระองค์ไปยังผู้ฟังที่หลากหลายซึ่งพื้นเพที่แตกต่างกัน โดยทรงปรับเนื้อหาธรรมของพระองค์ให้เหมาะสมกับความต้องการและความสามารถของแต่ละบุคคล

วิธีสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสั่งสอนและเทศนาในสมัยของพระองค์มี ดังนี้ (๑) การสอนด้วยวาจา (พระสูตร) พระพุทธเจ้ามักจะแสดงวาทกรรมที่เรียกว่า พระสูตรซึ่งพระองค์ทรงถ่ายทอดคำสอนด้วยวาจา วาทกรรมเหล่านี้ครอบคลุมหัวข้อต่างๆ มากมาย ทั้งจริยธรรม การทำสมาธิ ปัญญา และธรรมชาติของการดำรงอยู่ พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปมา เกร็ดเล็กเกร็ดน้อย และภาษาง่ายๆ เพื่อให้ผู้คนจากภูมิหลังที่แตกต่างกันเข้าถึงคำสอนของพระองค์ได้ (๒) บทสนทนา (พระสูตร) พระพุทธเจ้าทรงสนทนากับบุคคลหรือกลุ่ม ตอบคำถามและชี้แจงข้อสงสัย ตัวอย่างหนึ่งที่รู้จักกันดีคือเนื้อหาที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ซึ่งเป็นชุดวาทกรรมที่มีบทสนทนามากมายระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสาวก สāvika พระพุทธเจ้ามักจะสนับสนุนให้สาวกถามคำถามและแสวงหาคำอธิบาย วิธีการโต้ตอบนี้ทำให้เกิดแนวทางการสอนแบบเฉพาะบุคคล โดยปรับแต่งข้อความให้ตรงกับข้อกังวลและความสามารถเฉพาะของผู้ฟัง ข้อสังเกตถึงพุทธวิธีการสอนในพระสูตร โดยเฉพาะการฝึกสมาธิ เราจะพบว่า พระพุทธเจ้าเน้นการฝึกสมาธิว่าเป็นวิธีหนึ่งในการเข้าใจธรรมชาติของจิตใจและความเป็นจริงโดยตรง ทรงให้คำแนะนำเทคนิคการทำสมาธิต่างๆ เช่น สติกำหนดลมหายใจ การมีความเมตตา กรุณา และวิปัสสนากรรมฐาน คำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้จำกัดอยู่เพียงคำพูดเท่านั้น การกระทำ (ปฏิบัติ) ของพระองค์ถือเป็นรูปแบบการสอนที่ทรงพลัง พระวินัยปิฎกซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์และวินัยของสงฆ์ สะท้อนถึงการเน้นย้ำของพระพุทธเจ้าในเรื่องจรรยาบรรณและการดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรม (๓) การสื่อสารแบบไม่ใช่คำพูด นอกจากคำพูดแล้ว พระพุทธเจ้ายังทรงใช้การสื่อสารแบบไม่ใช่คำพูดเพื่อถ่ายทอดคำสอนของพระองค์อีกด้วย เช่น อากัปภิกิริยา ท่าทาง และการแสดงออกของพระองค์สื่อถึงความสงบ ความเห็นอกเห็นใจ และสติปัญญา (๔) การประยุกต์คำสอน พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการที่มีทักษะในการปรับคำสอนของพระองค์ให้เข้ากับความสามารถและความสนใจของผู้ฟัง แนวทางนี้เรียกว่า “อุบายะ” หรือวิธีการที่มีความชำนาญ เกี่ยวข้องกับการปรับแต่งข้อความให้ตรงกับความต้องการและความโน้มเอียงเฉพาะของแต่ละบุคคล (๕) การสถาปนาคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาภิกษุสงฆ์ขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างแห่งคำสอนของพระองค์ ชีวิตสงฆ์ได้จัดเตรียมสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้แต่ละบุคคลได้ฝึกฝนและทำความเข้าใจธรรมะให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นวิธีการเหล่านี้รวมกันเป็นแนวทางที่ครอบคลุมในการสอนและการเทศนาทำให้พระพุทธเจ้าสามารถเข้าถึงผู้ฟังที่หลากหลายและตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของสาวกของพระองค์ หลักคำสอนและบทสนทนาที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกเป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่าสำหรับการทำความเข้าใจวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในห้วงระหว่าง ๔๕ ปีแห่งการสอนสั่งสอนและการเผยแผ่ของพระองค์^{๑๙๔}

๓.๑.๑ แนวคิดการเผยแผ่

โดยสรุปพระสูตรต่างๆในพระพุทธศาสนาครอบคลุมหัวข้อกว้างๆ และจริยธรรมมีบทบาทสำคัญในคำสอนประชาชน ส่วนด้านจริยธรรมก็เป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรมและเป็นส่วนสำคัญของเส้นทางสู่การตรัสรู้และการดับทุกข์ หลักคำสอนเรื่องจริยธรรมในพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงกฎเกณฑ์เท่านั้น แต่ยังหยั่งรากลึกในการทำความเข้าใจธรรมชาติของความทุกข์และหนทางสู่ความหลุดพ้น (นิพพาน) จริยธรรมถือเป็นส่วนสำคัญของมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นคำสั่งสอนของ

^{๑๙๔} Rev. Mediyawe Piyaṭhāna, (2023), Teaching Methods Used by the Buddha Globalize Ethics for Creating a Sustainable Society. Buddhist Approach to Global Education in Ethics, Sri Lanka. pp. 149-178.

พระพุทธเจ้าเพื่อความดับทุกข์ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ^{๑๙๕} ล้วนเป็นองค์ประกอบทางจริยธรรมที่
 ชี้นำผู้ปฏิบัติตามไปสู่ชีวิตแห่งปัญญา รวมถึงการประพฤติปฏิบัติทางจริยธรรม และวินัยทางจิตใจ
 นอกจากนี้ หลักธรรมต่างๆ ยังไปไกลกว่าการกล่าวถึงศีลห้า โดยสำรวจหลักจริยธรรมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นและ
 ธรรมชาติของคุณธรรม พระพุทธเจ้ามักเน้นย้ำถึงการปลูกฝังคุณสมบัติเชิงบวก เช่น ความเมตตา ความ
 กรุณา ความยินดีที่เห็นอกเห็นใจและการเข้าใจธรรมชาติแล้วปล่อยให้มันเป็นไปโดยอัตโนมัติของมันเอง
 เรียกว่า อุเบกขา คุณสมบัติเหล่านี้เรียกรวมกันว่า “พรหมวิหารธรรม”^{๑๙๖} พุทธศาสนาในฐานะศาสนา
 หลักของโลก ได้ถูกรวบรวมคำสอนและพระคัมภีร์ไว้มากมาย คำว่า “พระสูตร” โดยทั่วไป หมายถึง
 หลักคำสอนหรือคัมภีร์ที่มีพระวาทะของพระพุทธเจ้า ในพระสูตรเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการ
 ขึ้นพื้นฐานตามแนวหลักจริยศาสตร์ที่เป็นจุดเด่นของพระพุทธศาสนา โดยมักสรุปไว้ในเบญจศีลและ
 เบญจธรรม ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติทางจริยธรรมที่อุบาสกอุบาสิกาควรปฏิบัติตามศีลเหล่านี้^{๑๙๗}
 ประกอบด้วย (๑) การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี) หมายถึง การงดเว้นจากการทำร้าย
 สัตว์ทุกชนิด (๒) การงดเว้นจากการลักขโมย (อทินนาทานา เวรมณี) เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้
 ให้หรือลักขโมย (๓) การละเว้นจากการประพฤติดินในกาม (กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี) ฝึกความ
 รับผิดชอบทางเพศ หมายถึง การให้เกียรติคู่ครองของตนเอง มีความซื่อสัตย์ และหลีกเลี่ยงพฤติกรรม
 ทางเพศที่ไม่เหมาะสม (๔) เว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี) เว้นจากการพูดเท็จหรือพูดเท็จ (๕)
 การเว้นจากสิ่งมีนเมา (สุราเมรายมฺหมปมาทฏฺฐานา เวรมณี) เว้นจากการบริโภคของมีนเมาที่อาจนำไปสู่
 ความประมาทและสูญเสียสติ ดังกล่าวแล้วว่า พระสูตรในพระพุทธศาสนาครอบคลุมหัวข้อต่างๆ
 หลากหลายทั้งการทำสมาธิ ปัญญา และธรรมชาติของการดำรงอยู่ ต่อไปนี้เป็นประเด็นสำคัญของคำ
 สอนในพระไตรปิฎก กล่าวคือ (๑) การทำสมาธิ (ภาวนา) พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของการทำ
 สมาธิเพื่อเป็นการปลูกฝังสติ สมาธิ และญาณ จะเห็นได้จากพระสูตรต่างๆ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับเทคนิค
 การทำสมาธิแบบต่างๆ ตัวอย่างเช่น สติปัฏฐานสูตร กล่าวคือ หลักสติปัฏฐาน ๔ ประการ^{๑๙๘} ซึ่งเป็น
 แนวทางที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการทำสมาธิแบบมีสติอานาปานสติสูตรเน้นเรื่องสติในการหายใจเป็นการ
 ฝึกสมาธิ โดยให้รายละเอียดขั้นตอนในการปลูกฝังสมาธิและญาณผ่านการรับรู้ลมหายใจ (๒) ปัญญา
 กล่าวคือปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญของคำสอนทางพุทธศาสนาและพระสูตรหลายบทสำรวจ
 ธรรมชาติของปัญญาและญาณ (วิปัสสนา) ซึ่งกล่าวถึงคุณสมบัติของบุคคลผู้ประกอบด้วยปัญญา รวมทั้ง
 การเข้าใจอริยสัจ ๔ และลักษณะ ๓ ประการแห่งการดำรงอยู่เรียกว่า ไตรลักษณ์^{๑๙๙} ได้แก่ ความไม่
 เที่ยง ความทุกข์ และความไม่มีตัวตน ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๒๐๐} ซึ่งเป็นปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้า
 กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ประการ ว่า เป็นรากฐานของภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังกล่าวถึง
 ธรรมชาติแห่งการดำรงอยู่ เรียกว่า Existence of Nature และมักกล่าวถึงในพระสูตรต่างๆ มากมาย
 อนัตตลักษณะสูตร^{๒๐๑} พยายามอธิบายแนวคิดเรื่องความไม่มีตัวตนอย่างละเอียดโดยอธิบายว่า

^{๑๙๕} วิ. มหาวิ. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕

^{๑๙๖} อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗

^{๑๙๗} วิ. จุลล. (ไทย) ๗/๓๑๑/๑๒๕

^{๑๙๘} วิ. มหาวิ. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕-๑๘๖.

^{๑๙๙} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๑๔-๑๗/๒๑.

^{๒๐๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๖๔-๑๖๗๓/๔๑๙-๔๒๑.

^{๒๐๑} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๒๐-๒๔/๒๐-๒๔.

ปรากฏการณ์ทั้งหลาย ไม่มีแก่นแท้ที่ถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง ธัมมสังคณีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระอภิธรรมปิฎก^{๒๐๒} ทำหน้าที่วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางจิตและกายอย่างเป็นระบบ โดยเจาะลึกถึงธรรมชาติและลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์เหล่านั้น ปัจจัยที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้น เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท^{๒๐๓} หมายถึง กำเนิดแห่งการพึ่งพิงเป็นคำสอนสำคัญที่อธิบายห่วงโซ่แห่งการดำรงอยู่และการเกิดขึ้นของความทุกข์ มหานิทานสูตร^{๒๐๔} เป็นหนึ่งในพระสูตรที่ครอบคลุมหัวข้อนี้อย่างกว้างขวางของการเข้าใจความเชื่อมโยงในสายห่วงโซ่แห่งธรรมชาติช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่า ความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร และจะดับได้อย่างไร โดยการดับต้นเหตุหรือไม่ว่า และความรู้คำสอนเหล่านี้มีส่วนช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของการดำรงอยู่ เหตุแห่งทุกข์และหนทางแห่งความหลุดพ้น พระสูตรให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ทำสมาธิและผู้แสวงหาปัญญา โดยเสนอกรอบที่ครอบคลุมสำหรับการใช้ชีวิตอย่างมีจริยธรรม มีสติ และการหยั่งรู้

๓.๑.๒ วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า

แนวคิดเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การเผยแผ่และเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า หลังจากได้ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์แล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงอุทิศชีวิตที่เหลือเพื่อแบ่งปันความรู้และคำสอนแก่ผู้อื่น การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นประเด็นสำคัญในประวัติศาสตร์และประเพณีทางพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป ดังความที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ภิกขุสูตที่ 11 ความว่า...จรถ ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนนิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย... ภิกขุทั้งหลาย เธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความสุขของชนหมู่มาก ...ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อก่อเกิดประโยชน์ในการที่จะให้ประชาชนทั้งโลกนี้รับสารที่เป็นคุณค่าก่อให้เกิดการพ้นทุกข์โดยการนำเอาหลักธรรมคำสอนไปทำให้แพร่หลายนั่นเองซึ่งประชาชนจะได้นำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานี้เป็นความจริงตามธรรมชาติ ดังนั้น จึงใช้คำว่า เผยแผ่ มิใช่คำว่า เผยแพร่ ที่อาจมีความหมายไปในทางวิพากษ์หรือชักชวนให้หลงเชื่อและการเผยแผ่พระพุทธศาสนานี้ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าถือว่า เป็นผู้ที่ต้องรับบทบาทและหน้าที่โดยตรง^{๒๐๕} ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดนี้ มีดังนี้ (๑) เทศนาครั้งแรก (ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร) พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาครั้งแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (ปัจจุบันคือเมืองสารนาถ) แก่กลุ่มนักรบ ๕ คน (ปัญจวัคคีย์) ที่พระองค์ทรงบำเพ็ญตบะร่วมด้วยก่อนตรัสรู้ ในพระธรรมเทศนานี้เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร หรือ “กงล้อแห่งธรรมให้เคลื่อนไป”^{๒๐๖} ต่อมาได้ทรงแสดงอริยสัจ ๔ และแนะนำมรรคมรรค ๘ ประการ ตามลำดับ (๒) การก่อตั้งคณะสงฆ์ หลังจากเทศนาครั้งแรก พระพุทธเจ้าทรงยอมรับสาวกซึ่งกลายเป็นสมาชิกกลุ่มแรก

^{๒๐๒} Cox Collett, (2003), “Abidharma”, in: Buswell, Robert E. ed. Encyclopedia of Buddhism, New York: Macmillan Reference Lib. ISBN 0028657187; pp. 1-7.

^{๒๐๓} Jurewicz, Joanna (2000), “Playing with Fire: The Pratītyasamutpāda from the perspective of Vedic thought”, Journal of the Pali Text Society, 26: 77-103.

^{๒๐๔} DN 15 PTS : D ii 55 ; Maha-Nidana Sutta, (1997), The Great Causes Discourse translated from the Pali by Thanissaro Bhikkhu.

^{๒๐๕} พระอภิธรรมสมชาย อินทโชโต (จันทร์เกตุ), “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอบ้านหมอจังหวัดสระบุรี”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒, หน้า ๖

^{๒๐๖} วิ. มห. (ไทย) ๔/๑๓-๑๗/๒๐-๒๔

ของชุมชนสงฆ์ที่เรียกว่า คณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงตั้งพระภิกษุขึ้นโดยมีกฎเกณฑ์ (วินัย) ไว้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุและภิกษุณี ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธเจ้า (๓) กิจกรรมเผยแผ่ศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนให้สาวกฆราวาสช่วยกันเผยแผ่ธรรม เรียกว่า บริษัท ๔^{๒๐๗} พระองค์ทรงส่งพระสาวกเดินทางไปเผยแผ่ศาสนาตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อสั่งสอนธรรมและก่อตั้งชุมชน กิจกรรมเผยแผ่ศาสนาที่โดดเด่น ได้แก่ กิจกรรมของสาวก เช่น มหากัสสปะและมหินทเถระ ในศตวรรษหลังจากการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ได้มีการประชุมสังคายนาขึ้นเพื่ออนุรักษ์และประมวลคำสอน กล่าวคือ การสังคายนาครั้งที่ ๑ ซึ่งจัดขึ้นไม่นานหลังจากการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า (๓ เดือนหลังการปรินิพพาน) เน้นการท่องจำและอนุรักษ์ประเพณีปากเปล่า (Oral Recitation)^{๒๐๘} การสังคายนาชุดต่อมา (Second council) ได้กล่าวถึงประเด็นการตีความต่อวินัยของสงฆ์และข้อโต้แย้งด้านหลักคำสอนการแผ่พุทธศาสนา^{๒๐๙} (๔) การขยายทางภูมิศาสตร์ พุทธศาสนาค่อยๆ เผยแผ่ในทางภูมิศาสตร์ที่หลากหลายและครอบคลุมโดยเริ่มแรกไปทั่วอินเดียและต่อมาไปยังส่วนอื่นๆ ของเอเชีย^{๒๑๐} จักรพรรดิอโศกมหาราช ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้นอกประเทศอินเดีย โดยส่งผู้สอนศาสนาเรียกว่า พระสมณทูตหรือพระธรรมทูต (Missionaries) ไปยังภูมิภาคต่างๆ (๕) การถ่ายทอดหลักธรรมผ่านตำรา คำสอนของพระพุทธเจ้าถูกถ่ายทอดด้วยวาจาเป็นเวลาหลายศตวรรษก่อนที่จะถูกเขียนลงพระไตรปิฎกในคราวประชุมทำสังคายนาครั้งที่ ๕ เกิดขึ้นในประเทศศรีลังกาในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ (King Devānampiya Tissa) สังคายนาครั้งนี้เป็นการรวบรวมและบันทึกพระธรรมคำสอนที่เป็นที่ยอมรับในขณะนั้นและมีการจัดระบบการสอนและการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เป็นมาตรฐานชัดเจนยิ่งขึ้นซึ่งเกิดขึ้นประมาณปีที่ ๓๐๐-๓๕๐ หลังพุทธศักราช^{๒๑๑} ถือเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาประกอบด้วยพระคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนหลักของพระพุทธเจ้า พระไตรปิฎกบาลีเป็นสาระที่ถูกรวบรวมเนื้อหาคำสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้โดยสมบูรณ์ ข้อความเหล่านี้ (เนื้อหาหลักธรรม) ถือว่า เก่าแก่ที่สุดและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางที่สุด (๖) การปรับตัวทางวัฒนธรรม เมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังภูมิภาคต่างๆ มักจะปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น^{๒๑๒} สิ่งนี้นำไปสู่การพัฒนาสำนักและนิกายต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละนิกาย

^{๒๐๗} ชู.อป. (ไทย) ๒๕/๓๘๙-๔๖๗/๔๓๙-๔๔๙

^{๒๐๘} Frauwallner, Erich (1956), *The Earliest Vinaya and the Beginnings of Buddhist Literature*. Rome: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente. pp. 42–45. ISBN 8857526798.

^{๒๐๙} Charles Willemen, Bart Dessein, Collett Cox (1998) *Sarvāstivāda Buddhist Scholasticism*, pp. 40, 43. BRILL, *Handbuch Der Orientalistik*.

^{๒๑๐} Nattier, Jan. “**Church Language and Vernacular Language in Central Asian Buddhism**”, *Numen* 37 (1990) : 195-219 ; McRae, John and Nattier, Jan, eds. *Collection of Essays ๑๙๙๓: Buddhism Across Boundaries - Chinese Buddhism and the Western Regions*. Sanchung, Taipei: Fo Guang Shan Foundation, 1999.

^{๒๑๑} Peter Skilling, “**Nuns, Laywomen, Donors, Goddesses,**” *Buddhism: Buddhist Origins and the Early History of Buddhism in South and Southeast Asia* 1, no. 2 (2005): 272.

^{๒๑๒} Salomon, Richard (๑๙๙๙), *Ancient Buddhist Scrolls from Gandhāra: The British Library Kharosthī Fragments*. Gandharan Buddhist Texts. Seattle: University of Washington Press;

ก็มีการตีความพระธรรมแตกต่างกันไป การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง และต่อเนื่องโดยมีประเพณีและสำนักต่างๆ เกิดขึ้นตลอดหลายศตวรรษ ปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้รับการฝึกฝนในรูปแบบต่างๆ ทั่วโลก และการเผยแผ่ธรรมยังคงดำเนินต่อไปโดยอาศัยความพยายามของพระสงฆ์ นักการศึกษา และผู้ปฏิบัติธรรม

ขออธิบายความหมายของอัมมจักกัปปวัตตนสูตรเพิ่มเติมว่าเป็นคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา ที่ถือเป็นคำสอนแรกๆ ที่พระพุทธเจ้าสืบทอดโคตมทรงประทานไว้ให้โดยให้ความหมายแบบมีนัยสำคัญ คือการหมั่นงวล้อยแห่งธรรมเพื่อการยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่เทวดาและมนุษย์ในโลก เป็นดังคำประกาศ ศาสนนโยบาย (Policy Statement on Religion) ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระองค์ ถือเป็นปฐมโองการแห่งการก่อตั้งสถาบันพระพุทธศาสนา (The First Proclamation of the Establishment of the Buddhist Institution) ของพระองค์ดังนั้น หลักการนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมการสอนสู่สาธารณชนของพระพุทธเจ้าภายหลังการตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ อัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ถูกส่งผ่านแนวความคิดไปยังกลุ่มนักพรต ๕ คน (ปัญจวัคคีย์) ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานในปรัชญาของพุทธศาสนา โดยปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้ (๑) อริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐแห่งการเข้าใจความทุกข์ ชีวิตมีลักษณะเป็นความทุกข์ ความไม่พอใจ และความไม่สบายใจ ความจริงอันประเสริฐแห่งเหตุให้เกิดทุกข์ (สมุทัย) เหตุแห่งทุกข์ คือ ตัณหาและความยึดติด ความจริงอันประเสริฐของการดับทุกข์ (นิโรธ) การดับทุกข์สามารถบรรลุได้ด้วยการขจัดตัณหาและความผูกพัน (๒) ความจริงอันประเสริฐแห่งหนทางแห่งความดับทุกข์ (มรรค) มรรคมิ้องค์ ๘ เป็นหนทางแห่งการดับทุกข์และบรรลุพระโพธิญาณ มรรคมิ้องค์ ๘ ประกอบด้วย ๑) ความเข้าใจที่ถูกต้อง ๒) ความตั้งใจที่ถูกต้อง ๓) คำพูดที่ถูกต้อง ๔) การกระทำที่ถูกต้อง ๕) การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ๖) ความพยายามที่ถูกต้อง ๗) สติสัมปชัญญะที่ถูกต้อง ๘) ความเข้มแข็งที่ถูกต้อง หลักคำสอนอัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นหัวใจสำคัญที่ได้รับการยอมรับนับถืออย่างสูงในพระพุทธศาสนา เพราะคำสอนของพระธรรมจักรนี้ เป็นแกนหลักของหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ถือเป็นตำราพื้นฐานในการทำความเข้าใจธรรมชาติของการดำรงอยู่ เหตุแห่งทุกข์และหนทางสู่ความหลุดพ้น อัมมจักกัปปวัตตนสูตรแสดงถึงช่วงเวลาสำคัญในชีวิตของพระพุทธเจ้าที่ประสบผลสำเร็จในการประกาศพระสัทธรรม หลักการเหล่านี้สรุปหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยเน้นเรื่องอริยสัจ ๔ และมรรคมิ้องค์ ๘ อย่างมีนัยสำคัญซึ่งเป็นภาพรวมโดยย่อของแนวคิดของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรนั่นเอง

พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงความมีอยู่ของความทุกข์ (Existence of Suffering in All Human Beings) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ความเกิด การแก่ ความเจ็บป่วย และการตายถือเป็นลักษณะของความทุกข์ ควบคู่ไปกับความคับข้องใจและความไม่พอใจที่แทรกซึมอยู่ในการดำรงอยู่ของมนุษย์เพราะเป็นเหตุแห่งทุกข์ ตัณหาและความผูกพันเป็นเหตุแห่งทุกข์ ความปรารถนาในกาม ความอยากได้ความมีอยู่และความไม่มี ความไม่รู้ เป็นเหตุให้ทุกข์ดำรงอยู่เป็นนิตย์ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าการดับทุกข์สามารถทำได้ด้วยการขจัดตัณหาและความผูกพัน นิพพานซึ่งเป็นภาวะแห่งความหลุดพ้นถือเป็นจุดสิ้นสุดของความทุกข์และบรรลุได้ด้วยการดับไฟแห่งความปรารถนาและความไม่รู้ มรรคมิ้องค์ ๘ ประการ เป็นหนทางนำไปสู่การดับทุกข์และบรรลุการตรัสรู้ เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมและจิต โดยเน้นที่ภูมิปัญญา การประพฤติปฏิบัติทางจริยธรรม และวินัยทางจิต (The Practice of Mentality)

มรรคมืองค์ ๘ ประกอบด้วยคุณค่า ๓ ด้าน กล่าวคือ ๑) ศีล ๒) สมาธิ ๓) ปัญญา^{๒๑๓} ปัจจัยเหล่านี้ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) ปัญญา (Insights/Wisdoms) ประกอบด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องและความตั้งใจที่ถูกต้อง (๒) จริยธรรมแบบพุทธ (Buddhist Ethics) ได้แก่ การพูดที่ถูกต้อง การกระทำที่ถูกต้อง และการประกอบอาชีพที่ถูกต้อง และ (๓) วินัยทางจิตใจ (Practice of mentality) หมายถึง ความพยายามที่ต้อง สติที่ถูกต้อง และสมาธิที่ถูกต้อง ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำแนวคิดเรื่องทางสายกลาง หลีกเลียงความโลภ ความโกรธทางกามารมณ์ และการบำเพ็ญตบะอย่างสุดซู้ททรงสนับสนุนแนวทางที่สมดุลและปานกลาง (Middle Way) ซึ่งนำไปสู่การตรัสรู้และการปลดปล่อย (Enlightenment and Liberation) ซึ่งมีรายละเอียดชัดเจนในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ได้อธิบายความเชื่อมโยงกันของปรากฏการณ์ต่างๆ และความไม่รู้ (Ignorance) และตัณหา (Tanha) นำไปสู่วัฏจักรแห่งการเกิด ความทุกข์ และการเกิดใหม่ (สังสารวัฏ) ได้อย่างไร^{๒๑๔}

โดยสรุป อัมมจักกัปปวัตตนสูตร สะท้อนถึงความหยั่งรู้อันลึกซึ้งของพระพุทธเจ้าถึงธรรมชาติแห่งความทุกข์และหนทางแห่งความหลุดพ้น ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการและมรรคมืองค์ ๘ เป็นกรอบที่ครอบคลุมสำหรับการทำความเข้าใจและจัดการกับสังคมของมนุษย์ ชี้แนะผู้ปฏิบัติตามไปสู่ความดับทุกข์และการบรรลุการตรัสรู้

๓.๑.๓ กลยุทธ์และนโยบายการเผยแผ่

การก่อตั้งคณะสงฆ์เป็นแนวคิดหลักในพระพุทธศาสนาและหมายถึงการสถาปนาคณะสงฆ์โดยพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสงฆ์เป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย (Triple Gem) ในพระพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับพระพุทธและพระธรรม (คำสอน) ตามบันทึกดั้งเดิมของชาวพุทธว่า หลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถโคตมโคตรได้บรรลุการตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์แล้ว พระองค์ก็ใช้เวลาช่วงหนึ่งใคร่ครวญว่า จะสอนธรรมแก่ผู้อื่นหรือไม่ มีเนื้อความที่เอ่ยเล่าไว้ว่า “พระสัทมบดีพรหม ทรงปรากฏองค์และกระตุ้นให้พระพุทธเจ้ามีแนวโน้มให้พระองค์มีพระเมตตาทรงยินยอมแสดงธรรมเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย” พระพุทธเจ้าจึงทรงตัดสินใจสั่งสอนและวางวงล้อแห่งธรรมหลังจากแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรกที่เรียกว่า อัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๒๑๕} (การหมุนกงล้อแห่งธรรม) ดังกล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงยอมรับผู้นับถือซึ่งกลายเป็นสมาชิกคณะสงฆ์กลุ่มแรก คำว่า “สงฆ์” เดิมหมายถึงกลุ่มภิกษุและภิกษุณีที่สละชีวิตทางโลกเพื่อแสวงหาหนทางแห่งการตรัสรู้ ต่อมาคำนี้ขยายไปถึงฆราวาสที่สนับสนุนและมีส่วนร่วมในชุมชนชาวพุทธแบบหลวมๆ เข้าด้วย คณะสงฆ์ทำหน้าที่สำคัญหลายประการในพระพุทธศาสนา เช่น การอนุรักษ์ธรรม ดังที่เราทราบ พระภิกษุในคณะสงฆ์มีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติและรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ภิกษุมีหน้าที่ถ่ายทอดธรรมะผ่านการเทศน์สอนด้วยวาจาบ้างและมีข้อความที่เป็นลายลักษณ์อักษรบ้าง มีสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยสำหรับบุคคลที่แสวงหาการเติบโตทางจิตวิญญาณและการหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมาน พระภิกษุและฆราวาสมารวมตัวกันเพื่อฝึกสมาธิ ศึกษาพระคัมภีร์และช่วยเหลือเกื้อกูลกันบนเส้นทางแห่งการตรัสรู้ การละทิ้งสิ่งพัวพันทางโลกถือเป็นบทบาทสำหรับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ พระภิกษุในคณะสงฆ์จะละทิ้งทรัพย์สินสมบัติ ความผูกพันทางครอบครัว และสิ่งผูกพันทางโลกอื่นๆ เพื่อมุ่ง

^{๒๑๓} ที.ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑; อัง.ติ. ๒๐/๕๒๑/๒๙๔.

^{๒๑๔} พระสาทิพย์ อนาลโย และคณะ, (๒๕๖๒) “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจุสมุปบาทกับการบรรลุธรรม”, วารสาร มจร พุทธปัญญปริทรรศน์ ๔ (๒), ๒๕๖๒, หน้า ๒๒๕-๒๓๖.

^{๒๑๕} ส. มหา. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๐/๖๐๔.

ความสนใจไปที่การปฏิบัติทางจิตวิญญาณโดยสิ้นเชิง การเสียสละนี้ถูกมองว่า เป็นวิธีเอาชนะความยาก และความผูกพันซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการตรัสรู้ คณะสงฆ์ให้คำแนะนำและแรงบันดาลใจสำหรับผู้นับถือไม่สามารถละทิ้งชีวิตทางโลกได้โดยสิ้นเชิง ขวาวาสยังสามารมีส่วนร่วมในชุมชน สนับสนุนคณะสงฆ์ และมุ่งมั่นดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา โดยสรุป การก่อตั้งคณะสงฆ์แสดงถึงการก่อตั้งชุมชนที่อุทิศตนเพื่อการปฏิบัติและการรักษาพระโอวาทของพระพุทธเจ้า จัดให้มีการสังคายนาที่สนับสนุนการพัฒนาจิตวิญญาณและการแสวงหาความหลุดพ้นจากความทุกข์ที่พระองค์พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาพระพุทธศาสนาเมื่อประมาณศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกักราช แม้ว่า พระองค์จะไม่ได้จัดตั้งองค์กรการเผยแผ่ศาสนาตามวัฒนธรรมอย่างที่เราเข้าใจในปัจจุบัน แต่พระองค์สอนและเผยแผ่ข้อคิดหลักธรรมให้ผู้อื่นอย่างแข็งขันตลอดระยะเวลา ๔๕ ปี ตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ถูกส่งมอบและเป็นผลมาจากความพยายามของสาวกและลูกศิษย์รุ่นหลัง ภายหลังการปรินิพพานของพระองค์ คำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งมักเรียกกันว่า ธรรมะ นั้น ถูกห่อหุ้มไว้ในอริยสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘ แม้ว่าพระพุทธเจ้าเองจะไม่ได้เสด็จไปเผยแผ่พระธรรมอย่างกว้างขวางในทุกแห่ง แต่พระองค์ก็สนับสนุนให้สาวกของพระองค์ทำเช่นนั้น พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสาวกของพระองค์ให้ออกไปสู่โลกกว้างและเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ กิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ระยะหลัก คือ สังคายนาครั้งแรก (ประมาณ ๔๘๓ คริสตกักราช) ภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า สาวกของพระองค์ได้เรียกประชุมทำสังคายนาครั้งแรกเพื่ออนุรักษ์ (รักษา) และท่องจำหลักธรรมของพระองค์ พระไตรปิฎกจึงได้ถูกรวบรวมขึ้นซึ่งประกอบด้วย พระวินัยปิฎก (กฏวินัยสงฆ์) พระสุตตันตปิฎก (พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า) และพระอภิธรรมปิฎก (ตำราปรัชญาและบทวิเคราะห์)^{๒๑๖}

๓.๑.๔ กิจกรรมเผยแผ่ของสาวกยุคแรก

สาวกของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะบุคคลสำคัญเช่นพระมหากัสสปะ พระอานนท์ และพระอนุรุทธะ มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สาวกเหล่านี้เดินทางไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ถือเอาคำสอนของพระพุทธเจ้าและก่อตั้งชุมชนสงฆ์ในพื้นที่ต่างๆ พระเจ้าจักรพรรดิอโศกมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วอินเดียและที่อื่นๆ โดยการส่งผู้สอนศาสนาไปยังส่วนต่างๆ ของเอเชีย แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่มีความเข้มแข็ง แต่อาศัยหลักธรรมวิสัยหรือชัยชนะของธรรมแทน ผู้สอนหลักธรรมมุ่งเน้นไปที่การสอนและการมีส่วนร่วมในการสนทนา โดยปรับเนื้อหาให้เข้ากับวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น เป็นผลให้พุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังภูมิภาคต่างๆ เช่น ศรีลังกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียกลางและเอเชียตะวันออกในที่สุด โดยสรุป คำสอนของพระองค์ได้วางรากฐานสำหรับขบวนการเผยแผ่ศาสนาที่นำโดยสาวกของพระองค์ ความพยายามของพวกเขาเมื่อรวมกับการสนับสนุนจากผู้ปกครองเช่นพระเจ้าอโศก มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วเอเชีย^{๒๑๗} พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาคณะสงฆ์ขึ้นและพยายามเผยแผ่พระธรรมเทศนาด้วยเหตุผลหลายประการ โดยมีรากฐานมาจากญาณอันลึกซึ้งของพระองค์ในเรื่องธรรมชาติของการดำรงอยู่และการบรรเทาทุกข์ เป็นเหตุผลสำคัญบางประการในการก่อตั้งคณะสงฆ์และการเผยแผ่พระธรรมรวมถึงการอนุรักษ์ธรรม คำ

^{๒๑๖} อร่ามรัตน์ สุทัศน์, และ อินทองปาน ประเวศ.๒๐๒๒, “การกำเนิดและการพัฒนาการของคัมภีร์พระไตรปิฎก . ธรรมธารา ๘ (๒):๓ -๕ ๘ . <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/dhammadhara/article/view/255830>.

^{๒๑๗} Kitiarsa, Pattana, 2009, "Beyond the Weberian Trails: An Essay on the Anthropology of Southeast Asian Buddhism", Religion Compass 3 (2): 200-224.

สอนของพระพุทธเจ้ามีการเปลี่ยนแปลง (ประยุกต์) และมุ่งเป้าไปที่การแก้ไขปัญหาความทุกข์สากล พระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงความไม่เที่ยงของชีวิตรวมทั้งชีวิตของพระองค์เอง จึงทรงสถาปนาคณะสงฆ์ขึ้นเพื่ออนุรักษ์และเผยแผ่คำสอนของพระองค์ พระภิกษุและภิกษุณีในคณะสงฆ์ตั้งใจดำเนินชีวิตตามพระวินัยและท่องจำพระธรรมเพื่อให้ถ่ายทอดธรรมได้อย่างถูกต้อง คณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นชุมชนทางจิตวิญญาณที่บุคคลสามารถอุทิศตนอย่างเต็มที่เพื่อการแสวงหาการตรัสรู้ เป็นการสร้างชุมชนเอื้ออำนวยแก่พระภิกษุและภิกษุณีให้เจริญสติ สมาธิ และปัญญา การใช้ชีวิตร่วมกันของคณะสงฆ์เอื้อให้เกิดการแบ่งปันความรู้และกำลังใจร่วมกันบนเส้นทางแห่งการตื่นรู้แบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง พระสงฆ์ไม่เพียงแต่เป็นผู้รักษาพระธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวอย่างที่มีชีวิตแห่งคำสอนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย ด้วยการดำเนินชีวิตแบบสงฆ์ที่ยึดหลักจริยธรรม วินัยทางจิตและปัญญา พระภิกษุและภิกษุณีของคณะสงฆ์จึงทำหน้าที่เป็นแบบอย่างแก่ผู้ปฏิบัติธรรมและสังคมโดยรวม ตัวอย่างของพวกเขาแสดงให้เห็นความเป็นไปได้ของชีวิตที่อุทิศให้กับการพัฒนาฝ่ายวิญญาณและการแสวงหาความหลุดพ้นการแผ่เมตตาและการบรรเทาความทุกข์^{๒๑๘} ความเมตตาของพระพุทธเจ้าแผ่ขยายไปสู่สรรพสัตว์ทั้งหลายและพระองค์ทรงเห็นว่า การบรรเทาทุกข์เป็นเป้าหมายสากล ด้วยการเผยแผ่ธรรมะ พระองค์ทรงมุ่งหวังที่จะเสนอหนทางสู่ความหลุดพ้นที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้คนจากทุกสาขาอาชีพ คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการนำคำสอนไปยังภูมิภาคและชุมชนที่หลากหลายผ่านกิจกรรมเผยแผ่ศาสนา คำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่เหนือความแตกต่างทางสังคมและวรรณะ พระองค์ทรงต้อนรับผู้คนจากทุกพื้นเพ (Different Backgrounds) สู่คณะสงฆ์ ส่งเสริมความรู้สึกร่วมกันและหลายอุปสรรคทางสังคม การรวมเป็นหนึ่งนี้เป็น การปฏิบัติในบริบททางวัฒนธรรมของอินเดียโบราณ และมีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับและเป็นสากลปฏิบัติตามคำปฏิญาณของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้ เชื่อกันว่า พระโพธิสัตว์ซึ่งต่อมาได้เป็นพระพุทธเจ้า ได้ให้คำปฏิญาณว่า จะทำงานเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย การเผยแผ่ธรรมะและการสถาปนาคณะสงฆ์ถูกมองว่าเป็นการเติมเต็มคำปฏิญาณของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเมตตาอันไร้ขอบเขตของพระพุทธเจ้าและความมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้บรรลุความหลุดพ้น

โดยสรุป การสถาปนาคณะสงฆ์และการเผยแผ่พระธรรมโดยพระพุทธเจ้าเกิดจากความเมตตาอันลึกซึ้งต่อสรรพสัตว์และความเข้าใจอันลึกซึ้งในเหตุแห่งทุกข์ พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นแนวทางสู่ความหลุดพ้นสำหรับผู้แสวงหาความสิ้นทุกข์และการตระหนักถึงความจริงขั้นสูงสุด หลังจากการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า บรรดาสาวกของพระองค์ได้ถ่ายทอดคำสอนของพระองค์ด้วยวาจา เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่กระจายไปในทางภูมิศาสตร์ ชุมชนพระภิกษุต่างๆ ก็เริ่มพัฒนาการตีความและการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป เพื่อแก้ไขปัญหานี้ จึงมีการประชุมสังคายนาหลายครั้งเพื่อระงับปัญหาด้านหลักคำสอน ชี้แจงคำสอน และรักษาความสมบูรณ์ของพระธรรมของพระพุทธเจ้า การทำสังคายนาเกิดครั้งแรกที่จัดขึ้นไม่นานหลังจากการสิ้นพระชนม์ของพระพุทธเจ้าที่เมืองราชคฤห์ (ปัจจุบันคือเมืองราชคฤห์) ภายใต้การนำของมหากัสสปะหนึ่งในอัครสาวกของพระพุทธเจ้า วัตถุประสงค์ของการสังคายนา ก็คือการท่องจำ ทบทวน ความถูกต้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า (ธรรม) และวางกฎเกณฑ์วินัยสงฆ์ วัฒนธรรมการถ่ายทอดทางวาจาจึงได้รับการอนุรักษ์และรวบรวมไว้เป็นพระไตรปิฎก การสังคายนาครั้งที่ ๒ เกิดประมาณ ๓๘๗ ปีก่อนคริสต

^{๒๑๘} พระมหาวนัส กตสาโร (ทิมนีม), “รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ๖ (ฉบับพิเศษ). หน้า ๓๑๐-๓๒๑.

ศักราช การสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นที่เมืองเวสาลีเนื่องจากมีข้อพิพาทภายในคณะสงฆ์ ประเด็นหลักเกี่ยวข้องกับการผ่อนปรนกฎเกณฑ์บางประการของสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการบริโภคเครื่องดื่มหมักดองและการสังฆมัตถุ เป็นต้น จึงเป็นที่มาและส่งผลให้เกิดความแตกแยกนำไปสู่การก่อตั้งชุมชนสงฆ์ที่แยกจากกัน ๒ แห่ง คือ มหาสังฆิกเสนาสน์ และสถวิรวาทิน/สถวีระ^{๒๑๙} สังคายนาครั้งที่ ๓ ประมาณ ๒๕๐ ปีก่อนคริสตศักราช^{๒๒๐} จัดขึ้นที่เมืองปาฏลีบุตรภายใต้การอุปถัมภ์ของจักรพรรดิอโศก และนำโดยพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ (Mokkalliputratissthera) การสังคายนาได้กล่าวถึงข้อขัดแย้งด้านหลักคำสอนและนอกรีต (Heterodox) ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนคณะสงฆ์และชาวพุทธ ผลที่ได้คือการรวบรวมกฎวัตรซึ่งเป็นข้อความที่เกี่ยวข้องกับประเด็นขัดแย้งและสถาปนาจุดยืนของเถรวาท (Orthodox)^{๒๒๑} การสังคายนายุคแรก มีบทบาทสำคัญในการกำหนดพัฒนาการของพระพุทธศาสนา ประเพณีเถรวาทยอมรับการสังคายนาทั้งสามนี้เป็นหลักและการตัดสินใจของการสังคายนาเหล่านี้มีผลกระทบยาวนานต่อหลักคำสอนและการปฏิบัติของพุทธศาสนานิกายเถรวาทสิ่งสำคัญคือต้องสังเกตว่าประเพณีทางพุทธศาสนาอื่นๆ เช่น มหายานและวัชรยาน มีการสังคายนาและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของตนเอง ซึ่งแต่ละประเพณีมีลักษณะเฉพาะและการตีความคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาได้รับการเผยแพร่ทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญจากต้นกำเนิดในอินเดียโบราณ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นผ่านกิจกรรมเผยแพร่ศาสนา เส้นทางการค้าและการอุปถัมภ์ของผู้ปกครอง

^{๒๑๙} Davids, T. W. Rhys. *A History of Early Buddhist Schools*. London: Luzac & Co., 1923, see more Lord Chalmers (1923). "Thomas William Rhys Davids". *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (2): 323–328.

^{๒๒๐} Prebish, Charles S. "A Review of Scholarship on the Buddhist Councils." *The Journal of Asian Studies* 33, no. 2 (1974): 239-254.

^{๒๒๑} **First Buddhist Council:** Conducted under the patronage of King Ajatasatru of Haryanka dynasty. The council was established in order to arrive at a consensus on how the teachings of the Buddha could be spread further. It was held in 483 BC just after Buddha's demise. It was held at Sattapani caves (Sattaparnaguha) in Rajagriha. The monk who presided over the first council was Mahakassapa. Main objective was to preserve the Buddha's teachings. At this council, Ananda composed the Suttapitaka (Buddha's Teachings) and Mahakassapa composed the Vinaypitaka (monastic code). **Second Buddhist Council :** Conducted under the patronage of King Kalasoka of Sisunaga dynasty. It was held in 383 BC, i.e., a hundred years after the Buddha's death. It was held at Vaishali. Sabakami presided over the council. The main objective was to discuss ten disputed points under the Vinaypitaka. The first major split happened here – two groups that would later evolve into Theravada and Mahayana. The first group was called Thera (meaning Elder in Pali). They wanted to preserve the teachings of Buddha in the original spirit. The other group called Mahasanghika (Great Community) interpreted the Buddha's teachings more liberally. **Third Buddhist Council :** Conducted under the patronage of Emperor Ashoka of Maurya dynasty. It was held in 250 BC at Pataliputra. The council was presided over by Mogaliputta Tissa. Main objective was to purify Buddhism from opportunistic factions and corruption in the Sangha. The Abhidhamma Pitaka was composed here making the almost completion of the modern Pali Tipitaka. Buddhist missionaries were sent to other countries. Buddhism preached by Emperor Ashoka was Hinayana.

ต่อไปนี้เป็นภูมิภาคสำคัญบางส่วนที่พุทธศาสนาเผยแผ่ ๑) เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: พุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านความพยายามเผยแผ่ศาสนาและเส้นทางการค้า ประเทศต่างๆ เช่น เมียนมาร์ (พม่า) ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท แต่ละประเทศเหล่านี้ได้พัฒนาการแสดงออกทางพระพุทธศาสนาทางวัฒนธรรมและภูมิภาคอันเป็นเอกลักษณ์ ๒) เอเชียกลาง ในช่วงเวลาของเส้นทางสายไหม (Silk Road) พุทธศาสนาแพร่กระจายไปยังภูมิภาคเอเชียกลาง อัฟกานิสถาน บางส่วนของอุซเบกิสถาน ทาจิกิสถานและคีร์กีซสถาน กลายเป็นฐานที่มั่นของพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปบามิยันที่มีชื่อเสียงในอัฟกานิสถานเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของพุทธศิลป์และสถาปัตยกรรมในภูมิภาคนี้ ๓) เอเชียตะวันออก พุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะประเทศจีน ผ่านทางเส้นทางสายไหมและเส้นทางเดินทะเล ในประเทศจีน พระพุทธศาสนาได้รับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญและหลอมรวมเข้ากับความเชื่อของลัทธิเต๋าและขงจื๊อในท้องถิ่น ญี่ปุ่น เกาหลี และมองโกเลียก็รับเอาพระพุทธศาสนามาใช้เช่นกัน โดยมีรูปแบบต่างๆ เช่น พระพุทธศาสนานิกายเซน ในญี่ปุ่น และพระพุทธศาสนานิกายซ็อนในเกาหลี ๔) ทิเบต พระพุทธศาสนาเข้าถึงทิเบตผ่านการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการค้ากับภูมิภาคใกล้เคียง พระพุทธศาสนาในทิเบตซึ่งได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาอินเดียและประเพณีบอนในท้องถิ่น กลายเป็นพลังทางวัฒนธรรมและศาสนาที่โดดเด่นในทิเบตและภูมิภาคหิมาลัยโดยรอบ ๕) ศรีลังกา พระพุทธศาสนาได้รับการแนะนำให้รู้จักกับศรีลังกาในศตวรรษที่ ๓ ก่อนคริสตกาลโดยพระมหินทเถระ (Mahindathera) พระธรรมทูตที่ถูกส่งไปโดยจักรพรรดิอโศกแห่งอินเดีย ศรีลังกามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และประเทศนี้เป็นที่ตั้งของวัดเก่าแก่หลายแห่ง ๖) เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอินโดนีเซีย เส้นทางการค้าทางทะเลเอื้อต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังภูมิภาคต่างๆ เช่น ชวา สุมาตรา และบาหลี วัดบุโรพุทโธในอินโดนีเซียเป็นอนุสรณ์สถานทางพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งสะท้อนถึงการดำรงอยู่ทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในภูมิภาค ๗) มองโกเลีย พระพุทธศาสนามาถึงมองโกเลียในศตวรรษที่ ๑๖ และพระพุทธศาสนาในทิเบตกลายเป็นรูปแบบที่โดดเด่น พระพุทธศาสนา mongol ได้รวมเอาองค์ประกอบของประเพณีหมอผีพื้นเมืองเข้าด้วยกัน ๘) ประเทศตะวันตก ในช่วงหลังๆ นี้ พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปยังประเทศตะวันตกผ่านการอพยพ การเดินทาง และความสนใจในปรัชญาตะวันออก ชาวตะวันตกจำนวนมากนับถือศาสนาพุทธในรูปแบบต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การก่อตั้งชุมชนและศูนย์พุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทางภูมิศาสตร์ส่งผลให้เกิดการแสดงออกทางวัฒนธรรมและการตีความคำสอนดั้งเดิมที่หลากหลาย ก่อให้เกิดสำนักและประเพณีที่แตกต่างกันภายในกรอบพระพุทธศาสนาที่กว้างขึ้น การถ่ายทอดธรรมะ (คำสอน) ของพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เกิดขึ้นผ่านทางตำรา และการอนุรักษ์และเผยแผ่ตำราเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและความต่อเนื่องของคำสอนทางพุทธศาสนา ประเพณีดั้งเดิมในพระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎก การประกาศหลักธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นได้หลายวิธี เช่น การถ่ายทอดทางวาจา ในยุคแรกๆ ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระภิกษุได้ท่องจำว่าทกรรม กฎเกณฑ์ และคำสอนเชิงปรัชญา แล้วท่องในระหว่างที่ชุมนุมกัน ประเพณีท่องจำแบบปาก (Oral) เหล่านี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาความถูกต้องของเนื้อหาหรือข้อความจากการสังคายนา ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น การสังคายนานั้นเป็นเครื่องมือในการรวบรวมคำสอนแบบปากเปล่าให้มีโครงสร้างที่เป็นระเบียบ

มากขึ้น กลายเป็นพื้นฐานสำหรับพระไตรปิฎก การสังคายนาต่อมา โดยเฉพาะการสังคายนาครั้งที่ ๓ มีบทบาทในการชี้แจงและรักษาคำสอนเพิ่มเติมมีการจารึกกรรมถึงการเขียนและบันทึกต้นฉบับ เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ประเพณีท้องถิ่นจากนั้นก็เสริมด้วยคำที่เขียน ถ่ายทอดคำสอนลงบนใบตาล เปลือกไม้ และวัสดุอื่นๆ ประเพณีที่เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ อนุญาตให้เผยแผ่และเก็บรักษาข้อความได้มากขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป ข้อความทางพระพุทธศาสนาได้รับการแปลเป็นภาษาต่างๆ เมื่อศาสนาแพร่กระจายไปยังบริบททางวัฒนธรรมและภาษาที่แตกต่างกัน สิ่งนี้อำนวยความสะดวกในการบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับสังคมที่หลากหลาย และตำราที่แปลแล้วกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการถ่ายทอดธรรมะในภูมิภาคเหล่านั้น การประดิษฐ์แท่นพิมพ์ช่วยเพิ่มการกระจายตัวของตำราทางพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญ สามารถทำซ้ำข้อความได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้เข้าถึงได้กว้างขึ้นสำหรับผู้ชมในวงกว้าง

ในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงการถ่ายทอดคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไปไกลกว่านี้ ขณะนี้มีตำรามากมายทางออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลต่างๆ ช่วยให้เข้าถึงคลังวรรณกรรมพระพุทธศาสนาอันกว้างขวางได้อย่างง่ายดาย ด้วยวิธีการเหล่านี้ พระธรรมของพระพุทธศาสนาได้รับการถ่ายทอดข้ามศตวรรษและขอบเขตทางภูมิศาสตร์ ทำให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษา ปฏิบัติ และไตร่ตรองคำสอนของพระพุทธเจ้า

๓.๒ แนวคิดเรื่องการเผยแผ่คำสอนในพระไตรปิฎก

เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังภูมิภาคต่างๆ นอกเหนือจากแหล่งกำเนิดในอินเดีย พระพุทธศาสนาก็เข้าสู่กระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายความว่าเมื่อเผชิญกับสังคมใหม่ๆ ที่มีบรรทัดฐาน ความเชื่อ และการปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน พระพุทธศาสนาได้บูรณาการและปรับตัวให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้พระพุทธศาสนามีรูปแบบต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละรูปแบบสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของภูมิภาคที่พระพุทธศาสนามีรากฐานมา ต่อไปนี้เป็นประเด็นสำคัญของการปรับตัวทางวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา ในหลายกรณี พระพุทธศาสนาผสมผสานกับระบบความเชื่อของชนพื้นเมืองและการปฏิบัติทางศาสนา แทนที่จะแทนที่ประเพณีดั้งเดิมที่มีอยู่^{๒๒} พระพุทธศาสนามักอยู่ร่วมกันและบูรณาการเข้ากับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อในท้องถิ่น แนวทางที่ผสมผสานกันนี้ทำให้พระพุทธศาสนาสามารถยอมรับผู้นับถือในวงกว้างขึ้น ขณะเดียวกันก็ผสมผสานองค์ประกอบที่คุ้นเคยกับประชากรในท้องถิ่นเข้าไปด้วย การแสดงออกทางศิลปะของพระพุทธศาสนา รวมถึงรูปปั้น ภาพวาดและสถาปัตยกรรม มักใช้รูปแบบและลวดลายท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น พุทธศิลป์ในจีน ญี่ปุ่น และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะแนวคิดทางพุทธศิลป์แบบเถรวาทในประเทศไทย^{๒๓} ลาว เมียนมา กัมพูชา จัดแสดงลักษณะเด่นที่ได้รับอิทธิพลจากประเพณีทางศิลปะของภูมิภาคเหล่านั้น บางครั้งรูปเทพเจ้าและสัญลักษณ์ในท้องถิ่นก็รวมอยู่ในการนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ออกไป ก็มีการแปลเป็นภาษาต่างๆ เพื่อให้ผู้คนหลากหลาย

^{๒๒} Pathom Hongsuwan, (2005), The Myths of Buddha's Relics of the Tai People: Reflections on the Relationship between Buddhism and Indigenous Beliefs. MANUSYA: Journal of Humanities (Special Issue No.9), Pp.2-14.

^{๒๓} Thitāmāṇāso, P. K. 2020. "บูรณาการรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานพุทธศิลป์แบบศรีวิชัยในสังคมไทย." Journal of MCU Nakhondhat 7, no. 11: 166–180.

สามารถเข้าถึงคำสอนได้ กระบวนการแปลมักเกี่ยวข้องกับการใช้คำศัพท์และแนวคิดที่คนในท้องถิ่นคุ้นเคย การปรับตัวทางภาษานี้ช่วยลดช่องว่างทางวัฒนธรรมและทำให้คำสอนทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกันมากขึ้น ชุมชนสงฆ์ในภูมิภาคต่างๆ ได้ปรับแนวทางปฏิบัติของตนให้เหมาะสมกับการสังคายนาท้องถิ่น กฎเกณฑ์สงฆ์กล่าวคือแนวทางการปฏิบัติทางพระวินัยบางครั้งได้รับการแก้ไขในข้อปฏิบัติท้องถิ่นเพื่อให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม การประชุมเพื่อตรวจสอบและจัดระเบียบพระไตรปิฎก รวมถึงการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ วัดวาอารามเองก็นำรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ เทศกาลและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้รับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับประเพณีท้องถิ่นและการเฉลิมฉลองตามประเพณี เทศกาลท้องถิ่นอาจรวมอยู่ในระเบียบปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมอาจใช้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมในขณะที่ยังคงยึดมั่นในหลักการสำคัญของการปฏิบัติพระทางพุทธศาสนา^{๒๒๔} ภูมิภาคต่างๆ ให้ความสำคัญกับแง่มุมเฉพาะของปรัชญาพุทธศาสนาโดยพิจารณาจากความโน้มเอียงทางวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น พระพุทธศาสนานิกายเซนในญี่ปุ่นเน้นประสบการณ์โดยตรงและการทำสมาธิ ในขณะที่พุทธศาสนาในทิเบตรวมเอาองค์ประกอบของการปฏิบัติของชนพื้นเมืองและให้ความสำคัญกับพิธีกรรมตันตระ^{๒๒๕} หลักจริยธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ความเห็นอกเห็นใจและการมีสติ มักถูกนำเสนอในรูปแบบที่สอดคล้องกับคุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๒๒๖} ตัวอย่างเช่น การเน้นไปที่การไม่ใช้ความรุนแรง พบว่ามีจุดยืนร่วมกันกับหลายสังคมที่ให้ความสำคัญกับสันติภาพและความสามัคคีอยู่แล้วโดยพื้นฐานแล้ว การปรับตัวทางวัฒนธรรมในพุทธศาสนาสะท้อนถึงความสามารถในการรักษาหลักการสำคัญในขณะเดียวกันก็ปรับตัวให้เข้ากับความหลากหลายของวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างสร้างสรรค์ ความสามารถในการปรับตัวนี้เป็นปัจจัยสำคัญในการฟื้นฟูและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องในทวีปและยุคประวัติศาสตร์ต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ภูมิทัศน์พระพุทธศาสนาทั่วโลกจึงอุดมสมบูรณ์และหลากหลาย โดยมีประเพณีต่างๆ มากมายที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของภูมิภาคที่พวกเขาได้หยั่งราก แนวคิดเรื่อง “อุปาย” หรือความชำนาญถือเป็นส่วนสำคัญของคำสอนทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเพณีมหายาน คำนี้หมายถึงวิธีการใช้ความชำนาญและการปรับตัวของพระพุทธเจ้าในการสอนธรรมะ (Truth or Teachings) โดยพิจารณาจากความสามารถ ความสนใจและสถานการณ์เฉพาะตัวของผู้ฟัง

พระพุทธเจ้าทรงตระหนักว่า บุคคลแต่ละคนมีความสามารถทางสติปัญญา ภูมิภาวะทางจิตวิญญาณ และภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อให้คำสอนของพระองค์เข้าถึงได้และตรงประเด็น พระองค์ก็ทรงปรับแนวทางตามความต้องการเฉพาะของผู้ฟังแต่ละคน การสอนด้วยความเห็นอกเห็นใจที่สนับสนุนนโยบายที่สะท้อนถึงความเมตตาและสติปัญญาของพระพุทธเจ้าโดยตระหนักว่าแนวทาง

^{๒๒๔} Woranitsa Waiyachaiyi, (2011), "โครงการศึกษาภาษาและวัฒนธรรมในประเทศไทย", วารสารญี่ปุ่นศึกษาศาสตร์ 28, no. 2: 97-100. See more; ศิริจิต สุนันตะ. (๒๐๑๓). สถานะการโต้แย้งเรื่องพุทธวัฒนธรรมในประเทศไทย. *Journal of Language and Culture*, 32 (1), 5-5.

^{๒๒๕} Bhattacharyya, N. N. (1999), *History of the Tantric Religion*, New Delhi : Manohar. ISBN 978-81-7304-025-2. Second Revised Edition., Frawley, David (1994), *Tantric Yoga and the Wisdom Goddesses: Spiritual Secrets of Ayurveda*. Lotus Press. ISBN 978-0910261395.

^{๒๒๖} สันติ อุณจะนำ, ทิพมาศ เสวตวรโชติ, & บุญส่ง ทองเอียง, “การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของชาวศรีวิชัย อำเภอลานสกา จังหวัด นครศรีธรรมราช”, วารสารมณีเชษฐารามวัดจอมณี, ๗ (๓), ๒๕๖๗, หน้า ๓๗๒-๓๘๗.

เดียวอาจไม่ได้ผล พระพุทธเจ้าได้ทรงปรับแต่ง (ประยุกต์/Applied) คำสอนของพระองค์เพื่อช่วยให้บุคคลก้าวหน้าบนเส้นทางแห่งการตรัสรู้ตามความพร้อมกล่าวคือมีศักยภาพในการเข้าใจธรรมและการเปิดกว้างของพวกเขาด้วยวิธีการสอนต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย ทั้งอุปมา อุปมา เรื่องราวและการสอนโดยตรง^{๒๒๗} พระองค์ใช้วิธีการที่หลากหลายในการถ่ายทอดความจริงอันลึกซึ้งในลักษณะที่สะท้อนกับภูมิหลังและความเข้าใจของผู้ฟัง แม้ว่า แนวความคิดเรื่องอุบายจะมีอยู่ในพุทธศาสนาทุกรูปแบบ แต่ก็เน้นย้ำเป็นพิเศษในพุทธศาสนานิกายมหายาน คำสอนของมหายานเน้นย้ำถึงอุดมคติของพระโพธิสัตว์ ซึ่งผู้ปฏิบัติปรารถนาที่จะบรรลุพุทธภาวะไม่เพียงแต่เพื่อความหลุดพ้นของตนเองเท่านั้น แต่ยังเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วย อุบายนี้ถูกมองว่า เป็นทักษะที่สำคัญสำหรับพระโพธิสัตว์ในการชักนำผู้อื่นไปสู่การตรัสรู้เน้นวิธีการที่เหมาะสม สัทธรรมปุณฑริกสูตร^{๒๒๘} ซึ่งเป็นข้อความสำคัญในพุทธศาสนานิกายมหายาน แนะนำแนวคิดเรื่องวิธีที่เหมาะสมหรือความชำนาญเป็นคำสอนหลัก แสดงให้เห็นว่า วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดธรรมะมีความยืดหยุ่นและขึ้นอยู่กับบริบทซึ่งทำหน้าที่เป็นวิธีที่สะดวกในการนำบุคคลไปสู่ความเข้าใจในความเป็นจริงที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การปรับตัวทางวัฒนธรรมกล่าวคือการปรับคำสอนให้เข้ากับบริบททางวัฒนธรรมด้วย เมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังภูมิภาคต่างๆ ประเพณีทางวัฒนธรรมและความแตกต่างทางภาษาก็ถูกนำมาพิจารณาเพื่อถ่ายทอดความจริงสากลของพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดเรื่องการใช้อุบายหรือกลยุทธ์ขยายมาถึงปัจจุบันโดยเน้นถึงความสำคัญของการนำคำสอนดั้งเดิมมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทร่วมสมัย ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาสมัยใหม่ การจัดการกับประเด็นปัจจุบันและการใช้วิธีการที่สอดคล้องกับความท้าทายและข้อกังวลของสังคมร่วมสมัย โดยสรุป สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป หรือ สัตว์ชนิดต่างๆ ถือว่า เป็นตัวแทนของธรรมชาติที่มีพลังและยืดหยุ่นของคำสอนทางพุทธศาสนา สะท้อนถึงความชำนาญของพระพุทธเจ้าในการชักนำบุคคลที่หลากหลายไปสู่การตรัสรู้ เป็นการตอกย้ำถึงแนวทางแห่งความเห็นอกเห็นใจและการปรับตัวของพระพุทธเจ้าในการแบ่งปันธรรมะ โดยตระหนักว่า สิ่งมีชีวิตที่แตกต่างกันนั้นต้องการแนวทางที่แตกต่างกันในการเดินทางทางจิตวิญญาณของพวกเขา แนวคิดนี้ยังคงเป็นหลักการชี้นำสำหรับครูและผู้ปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาในความพยายามที่จะแบ่งปันคำสอนอย่างมีประสิทธิภาพและมีความเห็นอกเห็นใจ

สรุปพระไตรปิฎกหรือที่รู้จักกันในชื่อพระไตรปิฎกบาลี (หรือไทยและภาษาอื่นๆ) คือ ชุดคัมภีร์ทางพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมในประเพณีเถรวาท มีการระบุแนวทางที่ชัดเจนในการเผยแผ่คำสอน เช่น หลักโอวาทปาฏิโมกข์^{๒๒๙} แต่หลักการและวิธีปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่หลักธรรมก็สามารถศึกษาเปรียบเทียบได้จากพระคัมภีร์อื่นๆ ด้วย ต่อไปนี้เป็นแนวความคิดและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่คำสอนที่พบในพระไตรปิฎก หน้าที่ของพระภิกษุในคณะสงฆ์พระวินัยปิฎก หนึ่งในตะกักร้าในพระไตรปิฎก กล่าวถึงกฎเกณฑ์สำหรับคณะสงฆ์ ภายในกฎเกณฑ์เหล่านี้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่ของพระภิกษุและมีหน้าที่แสดงธรรมแก่ผู้สนใจและยินดีรับการให้กำลังใจจากพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่ธรรมตลอด พระสูตรตันตปิฎก (ตะกักร้าว่าเนื้อความยืดยาว) มีกรณี

^{๒๒๗} Guruge, Ananda W. "How the Buddha Taught." Hsi Lai Journal of Humanistic Buddhism (西來人間佛教學報) 4 (2003): 23-53.

^{๒๒๘} Mochizuki, Kaie (2011), "How Did the Indian Masters Read the Lotus Sutra? -". Journal of Indian and Buddhist Studies. 59 (3) : 1169-1177.

^{๒๒๙} ที. มหา. (ไทย) ๑๐/๑๐, ๔๒/๕-๕๖

พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะพระสาวกให้ออกไปแสดงธรรมเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นทุกหมู่เหล่าอย่างเท่าเทียมกันตามแต่โอกาสและความสามารถของแต่ละบุคคลนั้นๆ พระพุทธเจ้ามักจะเน้นถึงความสำคัญของความเมตตาและความรับผิดชอบในการแบ่งปันคำสอนกับผู้ที่มีพร้อมจะรับฟัง บทบาทของผู้อุปถัมภ์ เช่น อุบาสกและอุบาสิกาในการให้การสนับสนุนด้านวัตถุแก่ชุมชนสงฆ์ เชิญชวนผู้ปฏิบัติธรรมให้ฟังธรรม ไตร่ตรอง และแบ่งปันให้ผู้อื่น พระพุทธเจ้ามักจะสรรเสริญพระภิกษุผู้เข้าใจพระธรรมแล้วสามารถถ่ายทอดแก่ผู้อื่นได้วิธีการสอนโดยปราศจากการแบ่งแยก เราจึงพิจารณาเห็นได้ว่า พระสูตรตันตปิฎกประกอบด้วยหลักคำสอนมากมายที่พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนต่างๆ เพื่อถ่ายทอดข้อความของพระองค์ ซึ่งรวมถึงคำแนะนำโดยตรง มีการถามตอบ อุปมาและอุปมา วิธีการที่หลากหลายเหล่านี้รองรับความสามารถและความไว้วางใจที่หลากหลายของผู้ฟัง พระวินัยปิฎกและพระสูตรตันตปิฎกยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของพระภิกษุและภิกษุณีที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมและรวบรวมคำสอนผ่านการประพฤติปฏิบัติ พฤติกรรมอันเป็นแบบอย่างของภิกษุสงฆ์ถือเป็นการเผยแผ่ธรรมแบบเงียบๆ สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นซักถามและเรียนรู้ธรรมะ พระสูตรบางสูตรในพระสูตรตันตปิฎกนั้นอุทิศให้กับหัวข้อธรรมะโดยเฉพาะและมีการอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนาในด้านต่างๆ พระภิกษุได้รับการสนับสนุนให้ศึกษาและทำความเข้าใจหลักธรรมอันลึกซึ้งเหล่านี้อย่างถี่ถ้วนเพื่อให้สามารถอธิบายคำสอนแก่ผู้อื่นได้ แม้ว่าพระไตรปิฎกจะจัดเป็นตำราพื้นฐานสำหรับประเพณีทางพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้นเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมอย่างมีพลวัตระหว่างการศึกษาต้นฉบับกับสังคมทั่วไปซึ่งมีการถ่ายทอดด้วยวาจาตั้งแต่จะเห็นตัวอย่างส่วนบุคคลมากมาย หลักธรรมที่พบในพระไตรปิฎกได้วางรากฐานสำหรับการแบ่งปันและเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ประวัติศาสตร์อันยาวนานมีการขยายตัวและการปรับตัวของพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมและสังคมที่แตกต่างกัน เราจึงกล่าวได้ว่า พระสูตรตันตปิฎกที่พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนต่างๆ เพื่อถ่ายทอดข้อความของพระองค์ซึ่งรวมถึงคำแนะนำโดยตรงด้วยวิธีการที่หลากหลายรองรับความสามารถของผู้ฟังที่หลากหลายมีนัยสำคัญต่อบุคคลทุกชนชั้น ดังกล่าวแล้ว

๓.๒.๑ มุมมองการเผยแผ่ต่อวาระต่าง

พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการต่างๆ ในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ครอบคลุมมิติต่างๆ ของการสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ และตัวอย่าง วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าครอบคลุมมิติต่างๆ เช่น การถ่ายทอดทางวาจา พระพุทธเจ้าทรงถ่ายทอดคำสอนของพระองค์เป็นหลักโดยการถ่ายทอดทางวาจา พระองค์ทรงแสดงพระสูตรแก่พระภิกษุและฆราวาส โดยกล่าวถึงหัวข้อต่างๆ มากมายตั้งแต่การประพฤติปฏิบัติทางจริยธรรมไปจนถึงแนวคิดทางปรัชญาอันลึกซึ้งอย่างมีนัยเป็นเลิศ พระพุทธเจ้าทรงปรับคำสอนให้เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้ฟัง การปรับแต่งข้อความเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะและความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้แน่ใจว่า คำสอนสามารถเข้าถึงได้และเกี่ยวข้องดังตัวอย่าง เช่น “ปัจจุตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ” แปลความว่า “บุคคลจะพึงรู้ได้ด้วยตนเอง” พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของบุคคล พระองค์เองก็ดำเนินชีวิตด้วยความประพฤติที่เป็นแบบอย่าง โดยยึดถือหลักการทางจริยธรรมและจิตวิญญาณที่พระองค์สอนด้วย การตรัสรู้ของพระองค์เองเป็นตัวอย่างที่สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม พระพุทธเจ้ามักทรงสนทนาถาม-ตอบกับทั้งสาวกและบุคคลที่อยากรู้อยากเห็น วิธีการโต้ตอบนี้ช่วยให้เข้าใจคำสอนได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นและตอบข้อกังวล

และการสอบถามเฉพาะของผู้ฟังซึ่งปรากฏชัดเจนในสักกปัณณสูตร^{๒๓๐} พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปมาและอุปมาอุปไมยบ่อยครั้งเพื่อถ่ายทอดความจริงอันลึกซึ้งด้วยวิธีที่เรียบง่ายและเข้าถึงได้ เรื่องราวเหล่านี้ได้รับการออกแบบเพื่อแสดงแนวคิดหลักและทำให้ผู้ชมที่หลากหลายเข้าถึงคำสอนได้มากขึ้น การสถาปนาชุมชนสงฆ์ถือเป็นมิติสำคัญของยุทธศาสตร์การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า พระภิกษุและภิกษุณีมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ ปฏิบัติและถ่ายทอดคำสอน พระวินัยได้กำหนดแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมและความสมานฉันท์ของชุมชน การให้กำลังใจในการสอนพระองค์ทรงสนับสนุนให้พระสาวกและฆราวาสแบ่งปันธรรมแก่ผู้อื่นๆโดยทั่วไป กำลังใจอันเมตตาที่สะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าที่ต้องการเผยแผ่คำสอนเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยความเมตตาและความรักสากล (Universal kindness and love) คำสอนของพระพุทธเจ้าว่าด้วยความเมตตาและความรักสากลเป็นส่วนสำคัญในวิธีการเผยแผ่ของพระองค์ พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการปลูกฝังความเมตตาและกรุณา (Kindness and Compassion) ทรงมุ่งสร้างบรรยากาศที่เอื้อให้เกิดการยอมรับและเข้าใจพระธรรม การปรับตัวให้เข้ากับบริบททางวัฒนธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าไม่แข็งงวดแต่สามารถปรับให้เข้ากับบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้ ทรงตระหนักและเคารพในความหลากหลายของวัฒนธรรมของมนุษย์ ทำให้สามารถผสมผสานขนบธรรมเนียม ภาษา และสัญลักษณ์ในท้องถิ่นเข้าด้วยกันได้ พระพุทธเจ้าทรงฝากคำสอนไว้แก่พระภิกษุและฆราวาส เชิญชวนผู้ปฏิบัติธรรมให้ฟังธรรมไตร่ตรอง และแบ่งปันให้ผู้อื่น^{๒๓๑} นอกจากนี้ พุทธบริษัท ๔ มีส่วนช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนต่างๆ^{๒๓๒} โดยสรุป วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้ามีหลายแง่มุมผ่านการปรับตัวอย่างเชี่ยวชาญการสอนเชิงรุกผ่านบทสนทนาเชิงโต้ตอบ อาจกล่าวได้ว่า แนวทางความเห็นอกเห็นใจต่อมวลมนุษยทุกคนและการปรับตัวของพระองค์ได้วางรากฐานสำหรับการเผยแผ่และวิวัฒนาการของพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องในวัฒนธรรมและช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน

๓.๒.๒ แนวคิดเรื่องคณาภรณ์ในพระไตรปิฎก

ระบบวรรณะทางสังคมที่เรารู้จักจากศาสนาพราหมณ์ฮินดูไม่ใช่ลักษณะเด่นในตำราพุทธศาสนายุคแรก แต่อย่างไรก็ตาม การอภิปรายเกี่ยวกับชนชั้นทางสังคมและความสัมพันธ์สามารถพบเห็นได้ ซึ่งสะท้อนบริบททางสังคมวัฒนธรรมของอินเดียโบราณในสมัยพุทธกาล ชนชั้นทางสังคมที่กล่าวถึงในคัมภีร์พระพุทธศาสนายุคแรกโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มหลักเรียกว่า “วรรณะ ๔”^{๒๓๓} กล่าวคือ (๑) พราหมณ์ หมายถึง ชนชั้นนักบวชหรือนักวิชาการที่รับผิดชอบพิธีกรรมและการสอนทางศาสนา มีคุณสมบัติประจำตัว คือ ได้ชาติกำเนิดจากพระโอษฐ์ของพระเจ้า พราหมณ์มักได้รับการยกย่องว่าเป็นนักวิชาการและครู พวกเขามีหน้าที่ศึกษาดำรงพระเวท ปรัชญา กฎหมาย และพิธีกรรมต่างๆ แสดงบทบาทในการปฏิบัติและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ปกป้องความรู้และพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่เน้นที่การดำเนินชีวิตที่มีวินัยทางจิตวิญญาณและการยึดมั่นในหลักการทางจริยธรรม ซึ่งรวมถึงการปฏิบัติทาง

^{๒๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๗-๒๔๗/๒๔๕-๒๕๖.

^{๒๓๑} E. J. Harris, D. Cheetham, D. Pratt, and D. Thomas, *Buddhism and the Religious Other: Understanding Interreligious Relations*, (2013) : 88-117.

^{๒๓๒} วิ. จุลล. (ไทย) ๗/๔๓๖/๓๗๔

^{๒๓๓} Gupta, Dipankar (๒๐๐๘), “Caste”, in Schaefer, Richard T. (ed.), *Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Society*, Thousand Oaks: Sage, pp. 246-250, ISBN : 978-1-4129-2694-2, retrieved 5 August 2012.

ศาสนาต่างๆ เช่น การควบคุมตนเอง ความบริสุทธิ์ และการยึดมั่นในธรรมเนียมปฏิบัติตามระเบียบศีลธรรม แสดงบทบาทการอนุรักษ์และถ่ายทอดประเพณีทางวัฒนธรรมและศาสนาจากรุ่นสู่รุ่นจากอดีตสู่ปัจจุบัน ในอดีต พราหมณ์มีสถานะทางสังคมสูงในลำดับชั้นวรรณะซึ่งมีอิทธิพลต่อบทบาทส่วนตัวและสังคมของพวกเขา^{๒๓๔} (๒) กษัตริย์ ได้แก่ นักรบหรือชนชั้นสูงที่รับผิดชอบในการปกป้องชุมชนและการปกครองโดยทั่วไปแล้ว นักรบจะมีความแข็งแกร่งทางร่างกาย ความอดทน และความว่องไวเป็นพิเศษ การปรับสภาพทางกายภาพนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพการต่อสู้และความยืดหยุ่น ลักษณะพื้นฐานของนักรบ คือ ความกล้าหาญ พวกเขาต้องเผชิญกับอันตรายและความกลัวตรงหน้า แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญเมื่อเผชิญกับความทุกข์ยาก นักรบปฏิบัติตามหลักจรรยาบรรณและระบบการฝึกอบรมที่เข้มงวด ระเบียบวินัยช่วยให้พวกเขาสามารถรักษาสมาธิ การควบคุมและความเป็นมืออาชีพระในสถานการณ์ที่มีความกดดันสูง นักรบจำนวนมากยังเป็นผู้ที่สร้างแรงบันดาลใจและชี้แนะผู้อื่นอีกด้วย ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับการคิดเชิงกลยุทธ์ ความสามารถในการจูงใจและจัดการกองทัพลและการตัดสินใจที่สำคัญภายใต้ความเครียด การยึดมั่นในหลักจริยธรรมและหลักศีลธรรมตามหลักการทางศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ นักรบมักให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์ ความภักดีและสำนึกในหน้าที่อย่างเข้มข้น นักรบจำเป็นต้องเชี่ยวชาญในการวางแผนและดำเนินกลยุทธ์ กรณีนี้ต้องเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์สถานการณ์ คาดการณ์ความเคลื่อนไหวของศัตรูและการปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลง ความสามารถในการฟื้นตัวจากความพ่ายแพ้ อดทนต่อความยากลำบากและยืนหยัดแม้จะมีความยากลำบากเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักรบ ความชำนาญในทักษะการต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้แบบประชิดตัว อาวุธ หรือการต่อสู้พิเศษอื่นๆ เป็นสิ่งสำคัญ การฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและการปรับปรุงทักษะเป็นสิ่งสำคัญ นักรบจะต้องรักษาความชัดเจนของจิตใจและความสงบภายใต้ความเครียด ซึ่งรวมถึงการจัดการกับความกลัว มีสมาธิ และการตัดสินใจที่ดี ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ เรียนรู้จากประสบการณ์ และปรับกลยุทธ์ตามความจำเป็นเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเอาชนะความท้าทายที่หลากหลาย^{๒๓๕} (๓) ไวศยะ กล่าว คือ พ่อค้าหรือชนชั้นเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ชาวไวศยะมีความเกี่ยวข้องกับการพาณิชย์ การค้าและการเกษตรเป็นหลัก พวกเขาถูกมองว่าเป็นชนชั้นธุรกิจและเกษตรกรรม ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการและรักษากิจกรรมทางเศรษฐกิจ มักเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่สร้างความมั่งคั่ง เช่น เกษตรกรรม การค้าขายและธุรกิจรูปแบบต่างๆ ซึ่งแสดงบทบาทสำคัญในเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการเติบโตของสังคม ในบริบททางประวัติศาสตร์ไวศยะ (Vaishyas) มักเป็นเจ้าของที่ดินและผู้จัดการกิจกรรมทางการเกษตร พวกเขาที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการเพาะปลูกที่ดินและดูแลการจัดหาสินค้าและทรัพยากร ชาวไวศยะได้รับการคาดหวังให้ช่วยเหลือสังคมด้วยการจัดหาสินค้าและบริการ พวกเขามีส่วนร่วมในการรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจและรับรองว่าความต้องการของวรรณะอื่นๆ โดยเฉพาะพราหมณ์และกษัตริย์จะได้รับการตอบสนอง แม้ว่าบทบาทหลักของพวกเขาคือการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ แต่ก็มีส่วนร่วมในการปฏิบัติทางศาสนาและวัฒนธรรมด้วย พวกเขาได้รับการคาดหวังให้สนับสนุนพราหมณ์ในการทำงานทางศาสนาและรักษาธรรมเนียมในการติดต่อทางเศรษฐกิจและถูกมองว่าเป็นคนกล้าได้กล้าเสีย ปฏิบัติได้จริงและขยันขันแข็ง พวกเขามีคุณค่าในทักษะ

^{๒๓๔} Raj, E. S. "The Origins of the Caste System." *Transformation* 2, no. 2 (1985): 10-14.

^{๒๓๕} N. H. Paswal, "Caste and Secular Crises in Indian Politics," *Our Heritage* 68, no. 30 (2020): 10471-10482. See more: Jadhav, N. (2005). *Untouchables: My Family's Triumphant Journey Out of the Caste System in Modern India*. Simon and Schuster.

ทางธุรกิจและการเกษตรและได้รับการคาดหวังให้จัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดและมีจริยธรรม^{๒๓๖}

(๔) ศุทร หมายถึง ชนชั้นกรรมกรหรือคนรับใช้ ศุทรได้รับมอบหมายบทบาทให้เป็นกรรมกรและผู้ให้บริการ พวกเขาถูกคาดหวังให้รับใช้วรรณะอื่นๆ ทั้งสาม (พราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์) โดยการทำงานต่างๆ เช่น การทำเกษตรกรรม งานฝีมือ และแรงงานด้านอื่นๆ มักจะเกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานและงานฝีมือประเภทต่างๆ งานของพวกเขา รวมถึงกิจกรรม เช่น การเกษตร การทอผ้า การตีเหล็ก และอาชีพอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินไปของสังคม ในลำดับชั้นวรรณะแบบดั้งเดิม ศุทรถือว่า อยู่ในตำแหน่งที่ต่ำที่สุด ซึ่งในทางประวัติศาสตร์ทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับความเสียเปรียบทางสังคมและเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ ตำแหน่งนี้มักหมายถึงการมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา และการเลื่อนชั้นทางสังคม วรรณะศุทรมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีการต่างๆ อย่างจำกัดเมื่อเทียบกับวรรณะที่สูงกว่า โดยทั่วไปแล้วพวกเขาไม่ได้รับอนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างหรืออ่านคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะและบทบาทของศุทรอาจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญขึ้นอยู่กับบริบทของภูมิภาคและประวัติศาสตร์ ในบางพื้นที่ คำว่า "ศุทร" อาจมีนัยยะและความหมายที่แตกต่างกันไป^{๒๓๗} อย่างไรก็ตาม "สิ่งสำคัญที่ควรทราบก็คือพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงรับรองหรือสนับสนุนระบบวรรณะ พระองค์ทรงปฏิเสธความคิดที่ว่าชนชั้นทางสังคมหรือการเกิดเป็นตัวกำหนดศักยภาพทางจิตวิญญาณของพวกเขา" พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า "บุคคลทุกคนมีศักยภาพที่จะบรรลุการตรัสรู้ (นิพพาน) ได้โดยการกระทำและการฝึกฝนสติปัญญา จริยธรรม และวินัยทางจิต" โดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังของพวกเขา เช่น ภิกษุณีชื่อว่าโกกิลาดูเป็นผู้เป็นทาสหรือคนวรรณะศุทรที่ต่อมาได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีและบรรลุธรรมในที่สุด^{๒๓๘}

เราจะเห็นได้ถึงการยอมรับคนทุกวรรณะในพระพุทธศาสนานั้นเอง พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำถึงความเสมอภาคของสรรพสัตว์และความสำคัญของการกระทำ (กรรม) ที่เป็นปัจจัยกำหนดความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณ ในคำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายกรณีทีบุคคลจากภูมิหลังทางสังคมที่หลากหลาย รวมถึงผู้ที่แต่เดิมถือว่า มีสถานะต่ำกว่า มาเป็นสาวกของพระองค์และบรรลุการตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณในระดับสูง เช่น พระอุบาลี ผู้เชี่ยวชาญด้านพระวินัย^{๒๓๙} เป็นต้น

พระไตรปิฎกประกอบด้วยพระสูตรที่เน้นเรื่องความทุกข์สากล เส้นทางสู่ความหลุดพ้นและศักยภาพในการตรัสรู้สำหรับสรรพสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนให้สาวกของพระองค์มุ่งความสนใจไปที่ความประพฤติทางจริยธรรม การพัฒนาจิตใจ และความเข้าใจในอริยสัจ ๔ แทนที่จะยึดติดกับความแตกต่างทางสังคม แม้ว่าพระไตรปิฎกไม่ได้ใช้คำว่า "ศุทร" โดยเฉพาะ แต่คำสอนที่กว้างขึ้นของพระพุทธเจ้าเน้นย้ำถึงความไม่แบ่งแยก ความเห็นอกเห็นใจและศักยภาพในการเติบโตทางจิตวิญญาณสำหรับทุกคน โดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังทางสังคม การปฏิบัติธรรมะและการเน้นความพยายามส่วนบุคคลและการพัฒนาคุณธรรมเป็นส่วนสำคัญของคำสอนของพระพุทธเจ้า

^{๒๓๖} R. Kapur, "The Caste System in India," Indian Journal of Social Science and Literature (IJSSL) 2, no. 2 (2022): 25-30.

^{๒๓๗} S. K. Mandal, "Caste System and the Present Society: Some Observations on Ambedkar's View," Voice of Dalit 5, no. 2 (2012): 193-200.

^{๒๓๘} อจ. จตุกก. (ไทย). ๒๑/๑๕๕- ๑๖๐/๑๗๒/๑๗๕

^{๒๓๙} อจ. ทสก. (ไทย), ๒๔/๔๑ ๙๓

คำว่า “ศูทร” หมายถึงชนชั้นหนึ่งใน ๔ วรรณะในทศณะดั้งเดิมในสังคมพราหมณ์ฮินดู ดังที่สรุปไว้ในคัมภีร์พราหมณ์ฮินดูโบราณ เช่น มนัสสมฤติและปุรุષะ สุกตะ ระบบวรรณะแบ่งสังคมออกเป็น ๔ ประเภทหลักตามอาชีพและหน้าที่ของพวกเขา ศูทร (Sudras) คือ ชนชั้นกรรมกรและมีหน้าที่บริการที่รับผิดชอบในการรับใช้วรรณะที่สูงกว่าทั้งสามกลุ่ม ศูทร (Sudras) ปฏิบัติงานที่ถือว่า ใช้แรงงานคนหรือต้องใช้แรงงานคน พวกเขาได้รับการคาดหวังให้รับใช้อีกสามวรรณะข้างต้นและถูกจำกัดไม่ให้ได้รับสิทธิพิเศษและโอกาสทางการศึกษาระบบวรรณะหยั่งรากลึกในสังคมพราหมณ์ฮินดูโบราณ และถึงแม้จะมีความสำคัญกรณีศึกษาทางประวัติศาสตร์แต่ก็ยังเป็นแหล่งของการแบ่งชนชั้นทางสังคมและการเลือกปฏิบัติอีกด้วย สิ่งสำคัญที่ควรทราบคือระบบวรรณะเป็นโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมและถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในเรื่องการส่งเสริมความไม่เท่าเทียมและการเลือกปฏิบัติ ในยุคปัจจุบัน มีการพยายามแก้ไขปัญหาลำนี้และมีการนำมาตรการทางสังคมและกฎหมายต่างๆ มาใช้ เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมกันและลดการเลือกปฏิบัติตามวรรณะ การอภิปรายเกี่ยวกับชนชั้นวรรณะด้วยความอ่อนน้อม การยอมรับบริบททางประวัติศาสตร์และความพยายามอย่างต่อเนื่องในการส่งเสริมความยุติธรรมและความเสมอภาคทางสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ แนวปฏิบัติและมุมมองเกี่ยวกับวรรณะอาจแตกต่างกันอย่างมากตามชุมชนและภูมิภาคต่างๆ^{๒๔๐}

ในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนายอมรับผู้นับถือจากภูมิหลังทางสังคมที่หลากหลาย รวมถึงผู้ที่ตามธรรมเนียมเรียกว่า ศูทร และ จันฑาล (ดาลิต) ดังมีเนื้อหาที่ครอบคลุมของพระพุทธศาสนาและการปฏิเสธการแบ่งแยกวรรณะทำให้บุคคลจากสังคมชั้นต่ำมีส่วนร่วมในชุมชนสงฆ์และดำเนินชีวิตทางจิตวิญญาณ ชุมชนสงฆ์ในศาสนาพุทธ เรียกว่า คณะสงฆ์ เปิดโอกาสให้ผู้คนจากทุกวรรณะรวมทั้งวรรณะศูทรและจันฑาลด้วย การรวมเป็นหนึ่งนี้เป็นการออกจากลำดับชั้นทางสังคมที่เข้มงวดซึ่งกำหนดโดยประเพณีพราหมณ์ กล่าวกันว่า พระพุทธเจ้าทรงต้อนรับผู้คนจากภูมิหลังที่หลากหลายเข้าสู่คณะสงฆ์ และผู้นับถือพระองค์จำนวนมากมาจากวรรณะที่แตกต่างกัน^{๒๔๑}

เมื่อเวลาผ่านไป พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปยังส่วนต่างๆ ของอินเดียและที่อื่นๆ และสำนักและนิกายพระพุทธศาสนาต่างๆ ก็พัฒนาขึ้น อย่างไรก็ตาม ความมั่งคั่งของพระพุทธศาสนาในอินเดียเสื่อมถอยลงตลอดหลายศตวรรษ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการฟื้นตัวของศาสนาพราหมณ์ฮินดูและภูมิทัศน์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ พุทธศาสนาได้สูญหายไปจากอนุทวีปอินเดียไปอย่างสิ้นเชิง^{๒๔๒} แม้ว่าพระพุทธศาสนาในสมัยแรกๆ จะเปิดรับผู้คนโดยไม่คำนึงถึงวรรณะ แต่สิ่งสำคัญคือต้องทราบว่า สถานะของศูทรหรือบุคคลจากวรรณะล่างอาจแตกต่างกันไปตามบริบทของภูมิภาคและประวัติศาสตร์ ความเสื่อมถอยของพระพุทธศาสนาในอินเดียทำให้เกิดการสถาปนาและเสริมโครงสร้างทางสังคมตามวรรณะในภูมิภาคต่างๆ ขึ้นมาใหม่ นั่นหมายความว่าในยุคที่พระพุทธศาสนาเฟื่องฟูนั้น ก็สามารถเป็นตัวแปรทำให้ระบบวรรณะถูกสั่นคลอนลงไปได้มากพอสมควร

^{๒๔๐} Raj, Papia; Raj, Aditya (2004), "Caste Variation in Reproductive Health of Women in Eastern Region of India: A Study Based on NFHS Data", Sociological Bulletin, 53 (3) : 326–346, doi:10.1177/0038022920040302, S2CID 157709103.

^{๒๔๑} Silk, Jonathan (2020), "Indian Buddhist Attitudes toward Outcastes", Indo-Iranian Journal. 63 (2) : 128-187, doi : 10.1163/15728536-06302003. hdl:1887/138378. S2CID 225688259.

^{๒๔๒} Murthy, K. Krishna (1987), Glimpses of Art, Architecture, and Buddhist Literature in Ancient India. Abhinav Publications. p. 91. ISBN 978-81-7017-226-0.

ปัจจุบันพระพุทธศาสนายังคงมีการนับถือกันในส่วนต่างๆ ของโลก และคำสอนมักเน้นย้ำถึงหลักการแห่งความเห็นอกเห็นใจ การไม่ใช้ความรุนแรง และความเท่าเทียมกัน ในศาสนาพุทธ คำสอนของพระพุทธเจ้าเน้นถึงหลักการของความเสมอภาค ความเมตตาและความเป็นไปได้ในการบรรลุการตรัสรู้โดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังทางสังคม พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธระบบวรรณะที่เข้มงวดซึ่งแพร่หลายในอินเดียโบราณและต้อนรับผู้นับถือจากทุกสาขาอาชีพรวมถึงผู้ที่แต่เดิมถือว่าเป็นวรรณะต่ำอื่นๆ

๓.๒.๓ คุณค่าและผลลัพธ์ของมนุษย์

คำสอนของพระพุทธเจ้าท้าทายความคิดที่ว่าคุณค่าหรือศักยภาพทางจิตวิญญาณของบุคคลนั้นถูกกำหนดโดยวรรณะของพวกเขาหรือไม่ ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาระบุว่าเส้นทางสู่การตรัสรู้นั้นเปิดกว้างสำหรับทุกคนที่ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ และการฝึกปฏิบัติคุณธรรมที่ประเสริฐ เช่น มรรคมีองค์ ๘ สรุปโดยย่อ คือ มีความเข้าใจที่ถูกต้อง มีเจตนาที่ถูกต้อง มีการพูดที่ถูกต้อง มีการกระทำที่ถูกต้อง มีการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง มีความเพียรพยายามที่ถูกต้อง มีสติที่ถูกต้องและมีสมาธิที่ถูกต้องตั้งอย่างขำขันแล้วตั้งความที่พระอานนได้ทูลถามพระพุทธเจ้ากรณีพระนางปชาบดีโคตมีทรงแจ้งพระประสงค์จะขอบวชแต่ถูกปฏิเสธในเบื้องต้น ภายหลังพระอานนที่ได้ใช้ไม้ตายสุดท้ายถามเพื่อนยืนยันกับพระพุทธเจ้าว่าการบรรลุธรรมของมนุษย์นั้นเพศสภาพเป็นเครื่องชี้วัดหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่าชายหญิงมีศักยภาพในการบรรลุธรรมเท่ากัน^{๒๔๓} แสดงให้เห็นว่าขึ้นชื่อว่ามนุษย์ย่อมมีคุณค่าหรือคุณสมบัติไม่แตกต่างกัน^{๒๔๔} ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องอ้างถึงการแบ่งชนชั้นหรือระบบวรรณะ ในชุมชนสงฆ์ยุคแรกไม่มีการเลือกปฏิบัติตามวรรณะ บุคคลจากวรรณะต่างๆ รวมถึงศูทรและจัณฑาลได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมคณะสงฆ์^{๒๔๕} เพื่อดำเนินตามเส้นทางแห่งการตื่นรู้ตามแนวทางคำสอนของพระพุทธศาสนา เราจะสังเกตเห็นบ่อยครั้งว่า พระพุทธเจ้าเอง ทรงรับสาวกจากภูมิหลังทางสังคมที่หลากหลายและสาวกที่โดดเด่นบางคนก็มาจากวรรณะต่ำ เช่น พระสุนิเธระได้พยายามบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระสุนิธาในการเน้นย้ำว่าพระพุทธศาสนาก้าวข้ามลำดับชั้นทางสังคมได้อย่างไร ดังที่ท่านได้บันทึกเรื่องราวด้วยคาถาเหล่านี้ว่า “เราเกิดมาในสกุลต่ำ ข้าขัดสนมีของกินน้อย มีการงานต่ำได้เป็นคนเก็บดอกไม้ที่เหี่ยวแห้งไปทิ้ง...ต่อมาเราได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีความเพียรมากซึ่งมีภิกษุสงฆ์แวดล้อมกำลังเสด็จเข้าไปยังพระนครอันอุดมของชาวมคธ...บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะคุณธรรมนี้ คือ ตบะ พรหมจรรย์ ความสำรวม และความฝึกฝนตบะเป็นต้นนี้จัดเป็นพราหมณ์ชั้นสูงสุด^{๒๔๖}...จึงอาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดก็พร้อมจะถูกต้อนรับตามความสามารถทางจิตวิญญาณมากกว่าชนชั้นวรรณะหรือภูมิหลังทางสังคม และพร้อมที่จะบรรลุธรรมของพระองค์ได้ทุกเมื่อ การที่พระพุทธเจ้าเน้นไปที่คุณสมบัติภายใน ความประพฤติทางจริยธรรมและการแสวงหาปัญญามากกว่าสถานะการเกิด ย่อมท้าทายความไม่เท่าเทียมกัน

^{๒๔๓} คุณแม่ริญจวน อินทรกำแหง กรุณาให้สัมภาษณ์ไว้ในนิตยสาร ‘สวัสดี’ ฉบับที่ ๑๐ ประจำเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ ว่า “พระอานนที่เคยทูลถามพระพุทธเจ้าว่าผู้หญิงบวชแล้วจะบรรลุธรรมคือบรรลุความเป็นพระอรหันต์ได้ไหม...ท่านก็ตอบว่า ได้...ดิฉันเชื่อว่าขึ้นอยู่กับความพากเพียรในการปฏิบัติของแต่ละคนมากกว่า ถ้าพากเพียรและเอาจริงแล้วไม่มีอะไรขัดขวางผู้หญิงได้”, ดูเพิ่มเติมในงานเขียนเรื่อง “ผู้หญิงบรรลุธรรมได้อย่างไร” เขียนโดย ดร. พระมหาดวงจันทร์ คุตตสีโลและผศ.พิเศษ สมบูรณ์ ตาสนธิ

^{๒๔๔} วิ.จู. (ไทย) ๗/๕๑๓-๕๑๘/๒๕๓-๒๕๔.

^{๒๔๕} V. Jha, "Caste, Untouchability and Social Justice : Early North Indian Perspective," Social Scientist, 1997, 19-30.

^{๒๔๖} ข.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๒๐-๖๓๑/๔๔๖-๔๔๘.

ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับระบบวรรณะ กรณีดังกล่าวนี้ นักวิจัยพบว่า มีพระภิกษุที่มาจากวรรณะต่ำอีกมากมายที่มีโอกาสได้เข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ดังเช่น พระโสฬสภกเถรอยู่ในครอบครัวจัณฑาล (นอกวรรณะทั้ง ๔) ซึ่งถูกบิดาทอดทิ้งให้ตายมาตั้งแต่สมัยเด็ก โชคดีที่พระพุทธรูปเจ้าทรงพบเข้าแล้วก็ให้บวชเป็นสามเณรและต่อมาได้อุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาและท่านสามารถที่จะบรรลุธรรมของพระพุทธรูปเจ้าได้โดยง่ายดาย เรื่องราวของท่านทำให้เราสามารถคาดการณ์ได้ว่า แม้ว่าพื้นฐานชีวิตจะดูแย่และต่ำต้อยขนาดไหน ก็สามารถมีจิตวิญญานของการบรรลุธรรมของพระพุทธรูปเจ้าได้^{๒๔๗} นอกจากนี้ยังมีพระเถรีชื่อว่าปุลณณาซึ่งมาจากทาสต้องทำงานหนักในครัวและมีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก ภายหลังได้ฟังคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าจึงได้ตัดสินใจอุปสมบทเป็นภิกษุณี แม้ฐานะเดิมของนางจะต่ำต้อยแต่ก็สามารถบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็วและก็ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้คนมากมาย กรณีของพระปุลณณาเถรีนี้ เราจะพิจารณาเห็นได้ด้วยความเข้าใจว่า สถานะทางสังคมจะต่ำและแม้จะเป็นสตรีเพศแต่ก็สามารถปิดกั้นศักยภาพของการบรรลุธรรมของนางได้^{๒๔๘} อีกหนึ่งตัวอย่างที่เราพอจะพิจารณาได้ว่าคนที่ถูกนับเข้าให้อยู่ในวรรณะซึ่งมีความโดดเด่นและเป็นยอมรับในสังคม ก็คือ นางอัมพปาลี เดิมนางมาจากตระกูลไวยสยะ แต่ด้วยการที่ท่านทำหน้าที่เป็นหญิงงามเมือง (นครโสเภณี) นางจึงถูกนับว่าเป็นคนนอกวรรณะในสังคมพราหมณ์ฮินดูในยุคนั้น หลังจากได้ฟังธรรมของพระพุทธรูปเจ้าก็ได้ถวายส่วนมะม่วงและอุปสมบทเป็นภิกษุณี เราจะเห็นได้ว่า แม้นางอัมพปาลีจะถูกสังคมต้องข้อสงสัยทางศีลธรรมและนับเข้าในกลุ่มคนมีอาชัพที่ต่ำทางสังคม แต่ต่อมานางก็ได้บรรลุธรรมในที่สุด^{๒๔๙} เราจึงสรุปได้ว่า สถานะทางสังคมและอาชัพ ไม่ใช่ข้อจำกัดในพระเข้าถึงพระพุทธศาสนาและบรรลุธรรม อีกหนึ่งตัวอย่างที่น่าพิจารณาร่วมกันซึ่งต่อมามีบทบาทในพระพุทธศาสนา มาก กล่าวคือพระอุบาลีเถระซึ่งท่านมีอาชัพเป็นช่างตัดผมนับว่าเป็นอาชัพที่ต่ำในสังคมฮินดูในยุคนั้น ต่อมาภายหลังการเข้าสู่พระนิพพานของพระพุทธรูปเจ้า ท่านก็ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในการเรียบเรียงและตัดสินพระวินัยจนเป็นที่ยอมรับในหมู่ประชาชนโดยเฉพาะในการทำสังคายนาครั้งแรก^{๒๕๐} เราจะเห็นได้จากตัวอย่างของท่านว่าฐานะหรือชาติกำเนิดไม่ได้เป็นข้อจำกัดหรือปิดกั้นศักยภาพของมนุษย์แต่อย่างใด จึงไม่แปลกที่ธรรมะของพระพุทธรูปเจ้าจะเข้ากันได้กับทุกคน ธรรมะแต่ละข้อไม่เคยถูกแบ่งแยกให้กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะนั่นเอง ในงานวิจัยเล่มนี้ยังได้ค้นพบบุคคลที่มาจากวรรณะต่ำอีกมากมายที่มีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น (๑) พระนันทะผู้เคยเป็นคนเลี้ยงสัตว์มาก่อนจะได้รับการอุปสมบท^{๒๕๑} (๒) พระปุกกุสะติ เดิมเป็นกษัตริย์แต่ทรงสละราชบัลลังก์ อีกนัยหนึ่งกล่าวว่าท่านเป็นลูกของคนบั่นหม้อ ภายหลังจากที่ท่านได้ฟังคำสอนของพระพุทธรูปเจ้า ต่อมาได้ประกอบอาชีพเป็นช่างบั่นหม้อมืออาชีพและได้พบและสนทนากับพระพุทธรูปเจ้าทั้งที่ไม่รู้ว่าพระองค์เป็นใคร ในที่สุด เขาก็ได้แจ่มแจ้งในรสพระธรรม^{๒๕๒} สิ่งที่เราพิจารณาได้

^{๒๔๗} ข.อุป. (ไทย) ๓๒/๒๑/๖๔.

^{๒๔๘} ข.เถรี. (ไทย) ๒๖/๓/๕๕๒.

^{๒๔๙} ข.เถรี. (ไทย) ๒๖/๒๕๒-๒๗๐/๕๕๙.

^{๒๕๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๗/๔๑-๔๒.

^{๒๕๑} ตรวจสอบในเถรกกถา ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก และดูใน : "Psalms of the Early Buddhists" (Theragāthā), translated by Mrs. C.A.F. Rhys Davids.

^{๒๕๒} ดูเพิ่มเติมใน : Dhātuvibhanga Sutta (MN 140), Majjhima Nikāya, Pāli Canon. ดูรายละเอียดใน : "The Middle Length Discourses of the Buddha: A Translation of the Majjhima Nikāya", translated by Bhikkhu Ñāṇamoli and Bhikkhu Bodhi.

จากกรณีนี้ ก็คือไม่ว่ามนุษย์มาจากวรรณะใดจากกษัตริย์มาเป็นยาจก หรือ จากยาจกมาเป็นเศรษฐี พวกเขาสามารถเข้าถึงธรรมของพระพุทธเจ้าได้ (๓) พระศาสดาเถระ มีพื้นเพมาจากคนวรรณะต่ำ ต่อมาได้บวชและได้แสดงความโดดเด่นทางด้านการใช้สมาธิจิตที่เข้มแข็งในการปราบอสรพิษ^{๒๕๓} และยังมีการค้นพบบุคคลเหล่านี้อีกจำนวนมากในพระไตรปิฎก แต่จะขอให้อธิบายอย่างไว้เพียงเท่านี้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองในอินเดียในตอนแรก แต่ก็ค่อยๆ เสื่อมถอยลงในประเทศต้นกำเนิด และปัจจัยต่างๆ มีส่วนทำให้เกิดการสถาปนาโครงสร้างทางสังคมตามวรรณะขึ้นใหม่อีกครั้ง ดังกล่าว อนึ่ง แม้ว่าพระพุทธศาสนาอินเดียจะเสื่อมถอยลงแต่ก็แพร่กระจายไปยังส่วนอื่นๆ ของเอเชียและยังคงปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ในปัจจุบัน ในภูมิภาคที่พุทธศาสนาหยั่งรากถึง คำสอนต่างๆ มักจะเน้นไปที่ความเสมอภาคและศักยภาพในการพัฒนาจิตวิญญาณโดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังทางสังคม กล่าวกันว่า เมื่อใครสักคนแต่งงานโดยมีพ่อแม่ต่างวรรณะกันลูกออกมาจะกลายเป็นคนจัณฑาล และพวกเขาจะถูกมองว่า เป็นสิ่งที่แตะต้องไม่ได้ (น่ารังเกียจ) ด้วยเหตุนี้ พวกเขาจึงเกิดมา “นอกวรรณะ : Untouchables” และไม่ได้ยืนอยู่ในสังคมเท่ากับสมาชิกของวรรณะศูทร (Sudra) ในอดีตและปัจจุบัน นอกจากนี้ พวกเขายังต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญในการพยายามมีส่วนร่วมในระบบการเมืองของอินเดีย^{๒๕๔} แต่พระพุทธศาสนากลับอุ้มชูคนกลุ่มนี้อย่างเอื้ออาทร พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาที่เปิดโอกาสและเป็นศาสนาทางเลือกของคนวรรณะต่ำอย่างแท้จริง

๓.๒.๔ พุทธวิธีการเผยแผ่คำสอนคนวรรณะต่ำพระไตรปิฎก

คัมภีร์ทางพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย (๑) พระวินัยปิฎก (๒) พระสุตตันตปิฎก และ (๓) พระอภิธรรมปิฎก พระไตรปิฎกประกอบด้วยวิธีการเผยแผ่หลักธรรม สมาธิ และจริยธรรมทางพุทธศาสนา แต่ไม่ได้มุ่งไปที่วรรณะใดโดยเฉพาะ เนื่องจากพุทธศาสนาปฏิเสธระบบวรรณะและยินดีต้อนรับผู้นับถือจากทุกภูมิหลังทางสังคม แนวทางของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่ธรรมะนั้นครอบคลุมและเปิดกว้างแก่ผู้คนทุกวรรณะ วิธีการหลักๆ ที่ใช้ในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนโดยไม่คำนึงถึงวรรณะ ได้แก่ การสอนซึ่งพระพุทธเจ้าและสาวกของพระองค์จะกล่าวหลักการที่เรียกว่าพระสูตรแก่ทั้งฆราวาสและพระภิกษุ คำสอนเหล่านี้ครอบคลุมหัวข้อต่างๆ มากมาย ทั้งจริยธรรม สติ การทำสมาธิ และธรรมชาติของการดำรงอยู่ พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาคณะสงฆ์ขึ้นซึ่งบุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะใดก็สามารถเข้าร่วมเป็นพระภิกษุหรือภิกษุณีได้ พระพุทธเจ้าและสาวกของพระองค์มักจะให้คำแนะนำแก่บุคคลที่พยายามเข้าใจธรรมะ การโต้ตอบแบบตัวต่อตัวนี้ทำให้เกิดแนวทางการสอนและการจัดการข้อกัณฑ์เฉพาะเจาะจงที่เป็นส่วนตัวมากขึ้น พระวินัยปิฎกประกอบด้วยกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติสำหรับวินัยสงฆ์ ด้วยการยึดมั่นในจรรยาบรรณคณะสงฆ์ได้เป็นตัวอย่างแก่ฆราวาส ส่งเสริมวิถีชีวิตที่มีคุณธรรมและมีความเห็นอกเห็นใจ มีการส่งเสริมการปฏิบัติที่สร้างบุญกุศล เช่น การกระทำที่มีน้ำใจ ความมีน้ำใจ และพฤติกรรมที่มีจริยธรรม การปฏิบัติเหล่านี้ เข้าถึงได้สำหรับคนทุกวรรณะและมีส่วนช่วยในการพัฒนาจิตวิญญาณ สิ่งสำคัญที่ควรทราบ ก็คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนใจเลื่อมใสของแต่ละบุคคล แต่เป็นการเสนอเส้นทางสู่ความหลุดพ้นและการตื่นรู้ คำสอนถูกแบ่งปันตามความเข้าใจและความสนใจของผู้ที่แสวงหาคำสอนเหล่านั้น โดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคมของพวกเขา การรวมคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ยอมรับผู้นับถือจากภูมิหลังที่หลากหลายในช่วงแรกของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๒๕๓} ชู.อป. (ไทย) ๓๒/๑๗-๓๐/๑๕๒-๑๕๔.

^{๒๕๔} Ness, Eliot (1957). The Untouchables. New York: Julian Messner, Inc. pp. 48-50.

สรุปความเป็นมาของวรรณะ ๔

โดยทั่วไปแล้ว เชื่อกันว่า วรรณะศุทรเกิดขึ้นจากพระบาทของพระพรหม พวกเขามักจะสวมเสื้อผ้าสีดำหรือเฉดสีที่แตกต่างจากวรรณะอื่นๆ มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านแรงงานหรือการจ้างงาน ชาวอินเดียยึดมั่นในระบบวรรณะอย่างเคร่งครัด เด็กที่เกิดในวรรณะที่แตกต่างกัน เช่นพ่อแม่แต่งงานข้ามวรรณะ พวกเขาจะเติบโตมาเป็นผู้ที่อยู่นอกระบบวรรณะ วรรณะศุทรถือเป็นสมาชิกในสังคมที่ถูกมองว่าต่ำต้อยที่สุด เนื่องจากมีความเชื่อว่าพราหมณ์สืบเชื้อสายมาจากพระพรหม ทำให้วรรณะพราหมณ์ถือเป็นวรรณะที่สูงที่สุด คำว่า "วรรณะต่ำ" ในอดีต หมายถึง กลุ่มคนในอินเดียที่อยู่นอกระบบวรรณะทั้ง ๔ แบบ (พราหมณ์ กษัตริย์ ไวศยะและศุทร) กลุ่มคนอยู่นอกระบบนี้ ถูกเรียกว่า "ดาลิต" มักถูกเลือกปฏิบัติอย่างรุนแรงในสังคมและถูกมองว่าไม่บริสุทธิ์ในพิธีกรรมทางศาสนาทั้งนี้เกิดจากแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องการไม่สามารถแตะต้องได้ของบุคคลอยู่นอกระบบวรรณะและแพร่หลายในสังคมพราหมณ์-ฮินดู

ชาวดาลิตมักถูกมอบหมายให้ทำงานที่ถูกมองว่าต่ำต้อยและก่อกมลพิษ เช่น การทำความสะอาดถนน การจัดการกับสัตว์ที่ตายแล้วและอาชีพอื่นๆ ที่ถือว่า ไม่บริสุทธิ์ พวกเขาเผชิญกับการกีดกันทางสังคม ถูกจำกัดการเคลื่อนไหวและถูกปฏิเสธสิทธิพิเศษทางสังคมและศาสนาอย่างมากมาย การเลือกปฏิบัตินี้มีรากฐานมาจากการปฏิบัติทางสังคม เศรษฐกิจและศาสนา^{๒๔๕}

ในยุคปัจจุบัน มีความพยายามอย่างมากในการแก้ไขปัญหการเลือกปฏิบัติและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมที่ดาลิตต้องเผชิญ รัฐธรรมนูญของอินเดียซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้ยกเลิกชนชั้นที่ไม่สามารถแตะต้องได้ (Untouchable Act) และประกาศให้เป็นความผิดที่มีโทษ มาตรการยืนยันการดำเนินการที่เรียกว่าการสงวนสิทธิ์ยังถูกนำมาใช้เพื่อให้โอกาสแก่ดาลิต (Dalits) ในด้านการศึกษาและการจ้างงานสาธารณะ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมที่สนับสนุนสิทธิของดาลิตมีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้และท้าทายแนวทางปฏิบัติในการเลือกปฏิบัติ ดร.อัมเบดการ์ ผู้นำดาลิตที่มีชื่อเสียง มีบทบาทสำคัญในการร่างรัฐธรรมนูญของอินเดียและสนับสนุนสิทธิของดาลิต รัฐธรรมนูญของอินเดียมีบทบัญญัติสำหรับการยกระดับและการคุ้มครองวรรณะและชนเผ่าต่างๆ แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายและสังคมจะเกิดขึ้น แต่ปัญหการเลือกปฏิบัติทางวรรณะและการไม่สามารถแตะต้องยังคงมีอยู่ในบางส่วนของอินเดีย ความพยายามในการจัดการกับความท้าทายเหล่านี้ไม่เพียงเกี่ยวข้องกับมาตรการทางกฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความคิดริเริ่มทางสังคมและการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมและการไม่แบ่งแยก สิ่งสำคัญที่ควรทราบก็คือประสบการณ์ของดาลิตนั้นแตกต่างกันไปตามภูมิภาคและชุมชนในอินเดีย ดังตัวอย่างที่ดีของนักการเมืองคนสำคัญของอินเดียชื่อว่ามายาวตี^{๒๔๖}

คำว่า "วรรณะตามกลุ่มประเภทจำเพาะ (Scheduled Caste)" เป็นคำที่นิยมพูดอย่างเป็นทางการมากกว่าคำว่า "วรรณะที่แตะต้องได้" กรณีนี้ ผู้วิจัยพิจารณาเห็นประเด็นที่พระผู้มีพระภาค จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ซึ่งได้สื่อถึงความเป็นมนุษย์ที่แตกต่างกันจากการกระทำ ไม่ใช่จากชาติกำเนิดแต่อย่างใด ไว้ว่า การสำรวมกายเป็นการดี การสำรวมวาจาเป็นการดีการสำรวมใจเป็นการดี การสำรวมใน

^{๒๔๕} Ghose, S. (2003). The dalit in India. *Social Research: An International Quarterly*, 70(1), 83-109.

^{๒๔๖} Chattopadhyay, S. (2016). Fashioning Powerful Women: The Queen and the Commoner of Indian Politics. In *Fashion: Tyranny and Revelation* (pp. 117-125). Brill.

ที่ทั้งปวงเป็นการดี บุคคลสำรวมในที่ทั้งปวงแล้วมีความละอายต่อบาป เรากล่าวว่า รักษาตน^{๒๕๗} ดังที่ ปีเตอร์ เมสฟีลด์ นักวิชาการพระพุทธศาสนาและนักแปลตำราภาษาบาลีโบราณ กล่าวไว้ในศตวรรษที่ ๓ ก่อนคริสต์ศักราชถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๕) ว่า วรรณะเป็นระบบชนชั้นที่ได้รับการรับรอง แต่วรรณะที่อธิบายไว้นั้นไม่ใช่วรรณะ ระบบตำราภาษาบาลีระบุว่า วรรณะทั้ง ๔ ได้แก่ “พราหมณ์ กษัตริย์ แพทย์ ศูทร” เขาตั้งข้อสังเกตว่าโดยหลักการแล้วผู้คนในแต่ละวรรณะ (Varna) สามารถประกอบอาชีพใดก็ได้ ตำราทางพระพุทธศาสนาในยุคแรกระบุว่า พราหมณ์บางคนเป็นชาวนาและประกอบอาชีพอื่นๆ ข้อความระบุว่า ใครก็ตาม ไม่ว่า จะเกิดที่ใดก็ตาม สามารถทำหน้าที่ของตนได้ ปีเตอร์ เมสฟีลด์ สรุปว่า “หากระบบวรรณะรูปแบบใดเป็นที่รู้จักในช่วงสมัยนิกายชั้นต้นของพระพุทธศาสนาและเป็นที่น่าสงสัยว่าถ้าเป็นเช่นนั้นจะเป็นไปได้ทั้งหมดที่จะจำกัดไว้เฉพาะกลุ่มที่ไม่ใช่ชาวอารยันบางกลุ่มเท่านั้น”^{๒๕๘} กรณีการแต่งงานไม่ได้ คือ โครงสร้างทางสังคมประเภทหนึ่งที่ทำให้ความชอบธรรมและสนับสนุนการกระทำที่มุ่งเป้าไปที่สมาชิกของกลุ่มสังคมใดกลุ่มหนึ่งที่มีการเอารัดเอาเปรียบ ลดทอนความเป็นมนุษย์ ผูกขาดและเลือกปฏิบัติ แม้ว่า การเลือกปฏิบัติตามประเภทวรรณะจะแพร่หลายไปทั่วโลก ส่วนกลุ่มที่ไม่สามารถแต่งงานได้นั้น พบได้เฉพาะในเอเชียใต้เป็นหลัก โดยส่วนใหญ่คำนี้หมายถึงวิธีการที่ชาวดาลิต (Dalit) ในอนุทวีปอินเดียได้รับการปฏิบัติ เนื่องจากพวกเขาถูกมองว่าเป็น “มลพิษ” คำนี้ยังใช้เพื่ออ้างถึงชุมชนต่างๆ เช่น อัล-อัคดั้มในเยเมน ชาวโรมานีและคาโกต์ในยุโรปบูราคูมินในญี่ปุ่น แพ้กองของเกาหลี และรัยอัปาแห่งทิเบต ซึ่งโดยเนื้อผ้าแล้ว คนที่ทำงานในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ถือว่าก่อมลพิษตามพิธีกรรม เช่น ชาวประมง หรือผู้ที่สัมผัสกับอุจจาระหรือเหงื่อของผู้อื่นเป็นประจำ เช่น คนเก็บขยะ คนกวาด และคนซักผ้า ถือว่าเป็นกลุ่มที่ไม่สามารถแต่งงานได้ การปฏิบัติจกัณทาลในปากีสถาน เนปาล และอินเดียถือเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่ “การไม่สามารถแต่งงานได้” ไม่มีคำจำกัดความอย่างเป็นทางการ และยังคงเป็นเรื่องที่มีการถกเถียงเกี่ยวกับสถานที่เกิดขึ้นของการไม่สามารถแต่งงานได้และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ จากการสำรวจล่าสุดในกลุ่มตัวอย่างครอบครัวชาวอินเดีย พบว่า ๗๐% ของประชากรกล่าวว่า พวกเขาไม่ได้มีส่วนร่วมในการจับต้องไม่ได้ แม้ว่าจะมีความเป็นไปได้ที่การรายงานจะต่ำกว่าความเป็นจริงก็ตาม นี่เป็นสัญญาณเชิงบวก นักปฏิรูปสังคมและนักการเมืองชาวอินเดีย ดร. บี.อาร์. อัมเบดการ์ ซึ่งอยู่ในกลุ่มวรรณะที่ไม่สามารถแต่งงานได้ ตั้งสมมติฐานว่านโยบายโดยเจตนาของพราหมณ์เป็นสาเหตุหลักของการไม่สามารถแต่งงานได้ เขาบอกว่า พวกพราหมณ์เกลียดใครก็ตามที่เปลี่ยนจากศาสนาพราหมณ์มานับถือศาสนาพุทธ ท่านวิเวกานันดะ (Vivekanand Jha) และนักวิชาการรุ่นหลังคนอื่นๆ ได้หักล้างแนวคิดนี้ แนวคิดเรื่องการไม่สามารถแต่งงานได้เกิดขึ้นจากการปฏิบัติแบบ “คนนอกกริต” ของชาวอารยันในยุคแรกที่พบกับประชากรชาวดราวิเดียนพื้นเมืองอินเดียตามทฤษฎีของศาสตราจารย์ประวัติศาสตร์ชื่อว่า Nripendra Kumar Dutt ซึ่งชาวอินโด-อารยันนำมาใช้ แนวคิดนี้ได้รับการหักล้างโดยนักวิชาการ เช่น อาร์. เอส. ชาร์มา ซึ่งอ้างว่า ไม่มีข้อพิสูจน์ว่าชาวดราวิเดียนฝึกฝนการปฏิบัติที่ไม่สามารถแต่งงานได้ก่อนที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับชาวอินโด-อารยัน การ

^{๒๕๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๖/๑๓๔-๑๓๕.

^{๒๕๘} Mabbett, I. W. The Journal of Asian Studies 47, no. 2 (1988): 403-5. <https://doi.org/10.2307/2056230>.

แบ่งชนชั้นในเมืองของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุกล่าวกันว่า เป็นที่มาของการไม่สามารถแต่งงานได้ ตามทฤษฎีที่เสนอโดยนักชาติพันธุ์วิทยาชาวออสเตรเลีย คริสตอฟ ฟอน ฟูเรอร์-ไฮเมนดอร์ฟ^{๒๕๙} สมมติฐานนี้ตั้งสมมติฐานว่า ตามธรรมเนียมแล้ว คนงานยากจนที่ทำงาน 'ไม่สะอาด' เช่น งานหนังหรืองานกวาด ถูกส่งไปนอกเขตเมืองและถูกแบ่งแยก เมื่อเวลาผ่านไป "ความบริสุทธิ์" ก็กลายเป็นความหมายเดียวกันกับสุขอนามัยส่วนบุคคลและแนวคิดเรื่องการไม่สามารถแต่งงานได้ก็ขยายไปสู่พื้นที่ชนบทด้วยเช่นกัน^{๒๖๐} หลังจากเมืองต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำสินธุล่มสลาย จัณชกาล (คณวรรณะต่ำ) เหล่านี้ น่าจะย้ายไปยังภูมิภาคอื่นๆ ของอินเดีย ข้อโต้แย้งนี้ถูกปฏิเสธโดยนักวิชาการอย่าง สุวีระ ใจสवाल (Suweera Jaisawaan) ซึ่งอ้างว่า ข้อมูลไม่ได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลพื้นฐานอย่างเพียงพอ และไม่สามารถอธิบายได้ว่า เหตุใดแนวคิดเรื่องการไม่สามารถแต่งงานได้จึงแพร่หลายมากขึ้นในพื้นที่ชนบท ดังที่ George L. Hart นักวิชาการชาวอเมริกัน โดยอาศัยการวิเคราะห์ภาษาทมิฬเก่าของเขาในฐานะนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษกล่าวว่า ข้อห้ามในการรับประทานอาหารที่เตรียมโดยคนจากวรรณะที่แตกต่างกันนั้นคือสาเหตุที่ไม่สามารถแต่งงานได้ ข้อห้ามนี้ก่อให้เกิดอคติเพิ่มเติมในที่สุด รวมถึงการห้ามไม่ให้แต่งงานนอกวรรณะและน่าจะเริ่มต้นเนื่องจากความกังวลเรื่องความสะอาด ตามความเห็นของใจสवाल (Jaiswal) สมมติฐานนี้ไม่สามารถอธิบายได้ว่า กลุ่มสังคมต่างๆ ได้รับการจัดอันดับทางสังคมหรือแยกออกจากกันในฐานะจัณชกาลได้อย่างไร ใจสवाल (Suweera Jaisawaan) ยังชี้ให้เห็นอีกว่า ข้อความพระคัมภีร์หลายข้อในวรรณกรรมพระเวทเก่าแนะนำว่าการยอมรับอาหารจากบุคคลจากวรรณะหรือชนเผ่าอื่นนั้นไม่ใช่เรื่องขมขื่น ตัวอย่างเช่น ตามคำบอกเล่าของ ชาตรา ซูตระ (Shrauta Sutras) ผู้ถวายวิศวะจิตจะต้องอาศัยอยู่ร่วมกับชนเผ่า Nishadas เป็นเวลาสามวัน ซึ่งต่อมาคิดว่า ไม่สามารถแต่งงานได้ ตามที่นักวิชาการเช่น Suvira Jaiswal, R. S. Sharma และ Vivekanand Jha กล่าวว่า ระบบวรรณะและวรรณะมีมาก่อนชี้ให้เห็นว่า แม้แต่ตำราพระเวท ในเวลาต่อมาซึ่งดูหมิ่นชนเผ่าบางเผ่าเช่น Chandalas ก็ไม่ได้บอกเป็นนัยว่า สังคมสมัยใหม่ไม่สามารถแต่งงานได้ วรรณกรรมพระเวทที่เก่าแก่ที่สุดอย่างฤคเวทก็ไม่ได้กล่าวถึงการไม่สามารถแต่งงานได้ มีข้อความอ้างต่อมาว่า ชนเผ่าจำนวนหนึ่งเริ่มถูกตราหน้าว่าไม่สามารถแต่งงานได้ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่จุดสูงสุดระหว่างปีคริสต์ศักราช ๖๐๐ ถึง ๑,๒๐๐ ตามทฤษฎีของชาร์มา สถาบันแห่งการไม่สามารถแต่งงานได้พัฒนาขึ้นเมื่อชนชั้นสิทธิพิเศษซึ่งเกลียดการใช้แรงงานคนและเห็นว่ามีความเชื่อมโยงกับแรงงาน เริ่มมองว่าชนเผ่าอะบอริจิน (Aboriginal) ที่มี "วัฒนธรรมทางวัตถุต่ำ" และ "ปัจจัยในการดำรงชีวิตที่ไม่แน่นอน" เป็นสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์ ชาวดาลิต (Dalits) มากกว่า ๒๐๐ ล้านคนอาศัยอยู่ในอินเดีย นักรณรงค์เพื่อชาวดาลิต (Dalit) เริ่มเรียกร้องให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งแยกกันสำหรับกลุ่มจัณชกาลของอินเดียในช่วงเวลาที่ได้รับเอกราช เพื่อให้มีตัวแทนที่เท่าเทียมกัน รู้จักกันในชื่ออย่าง

^{๒๕๙} Turin, Mark (1997, "In Memory of Christoph von Furer-Haimendorf", Himalaya, the Journal of the Association for Nepal and Himalayan Studies. 17 (2) : 1-3.

^{๒๖๐} Andre Gingrich: Konturen eines Frontwechsels: Christoph Fürer-Haimendorfs Wege vom NS-Sympathisanten zum britischen Regierungs in: Andre Gingrich; Peter Rohrbacher (Hg.), Völkerkunde zur NS-Zeit aus Wien (1938-1945) : Institutionen, Biographien und Praktiken in Netzwerken (Phil.-hist. Kl., Sitzungsberichte 913; Veröffentlichungen zur Sozialanthropologie 27/3). Wien: Verlag der ÖAW 2021, S. 1583–1610. doi:10.1553/978ÖAW86700.

เป็นทางการว่า Minorities Act ออกแบบมาเพื่อให้แน่ใจว่า ชาวซิกข์ มุสลิม คริสเตียน และวรรณะต่ำ เป็นตัวแทนของรัฐบาลอินเดียที่จัดตั้งขึ้นใหม่ โดยนายแรมเซย์ แมคโดนัลด์ (Mr.Ramsay MacDonald) และผู้แทนชาวอังกฤษคนอื่นๆ เห็นด้วยกับพระราชบัญญัตินี้ หนังสือเรียนว่าด้วยศาสนาในโลกสมัยใหม่ (Religions in the Modern World) อ้างว่า ดร. บี.อาร์. อัมเบดการ์ (Dr.B. R. Ambedkar) ซึ่งสนับสนุนพระราชบัญญัตินี้ด้วย ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ผู้นำกลุ่มที่ไม่สามารถแตะต้องได้” ซึ่งทำงานอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยเพื่อขจัดสิทธิพิเศษของระบบวรรณะ เช่น ความสามารถในการเข้าร่วมเทศกาลสาธารณะ การเข้าวัด และมีส่วนร่วมในประเพณีการแต่งงาน ในที่สุดมหาตมคานธีก็กลายเป็นผู้นำของกลุ่มจัณฑาลหลังจากข้อเสนอของ ดร.อัมเบดการ์ ในปี ๑๙๓๒ ที่พวกเขาเสนอให้จัดตั้งเขตเลือกตั้งของตนเอง ผู้นำระดับชาติ เช่น คานธี ซึ่งไม่ยอมแพ้ต่อข้อเรียกร้องของชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ปฏิเสธความแตกแยกในสังคมพราหมณ์ฮินดูในขณะนั้น โดยอ้างว่า การแบ่งแยกดังกล่าวจะสร้างความแตกแยกที่ไม่ดีต่อภาพรวมภายในศาสนาและเขาเริ่มอดอาหารประท้วง^{๒๖๑}

^{๒๖๑} Danielson, Leilah C, "'In My Extremity I Turned to Gandhi': American Pacifists, Christianity, and Gandhian Nonviolence, 1915–1941", Church History 72.2 (2003) : 361–388.

บทที่ ๔

วิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก บทบาท ผลกระทบ และแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย

การศึกษางานวิจัย เรื่อง “ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก (๒) พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศุทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก และ (๓) วิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศุทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก, บทบาท, ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย ได้นำมาวิเคราะห์เสนอรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์วิธีการทางพระพุทธศาสนา

การเผยแผ่คำสอนพื้นฐานแก่ประชาชนทั่วไปถือเป็นรากฐานสำคัญของการปฏิบัติและประเพณีทางพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหลักการและคำสอนของพระพุทธเจ้า ต่อมาถือเป็นรากฐานแห่งการศึกษาและเผยแผ่ไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียกลางและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระไตรปิฎกซึ่งประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญสำหรับพระพุทธศาสนาและถูกมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกจารึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา^{๒๖๒} การวิเคราะห์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบวิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ ที่นำมาใช้ในการเผยแผ่คำสอนแก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะเจาะลึกบริบททางประวัติศาสตร์ กรอบทฤษฎี การวิเคราะห์เปรียบเทียบและผลกระทบเชิงปฏิบัติของวิธีการเหล่านี้^{๒๖๓}

มุมมองทางประวัติศาสตร์

วิธีการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไปมีการพัฒนามาอย่างมีนัยสำคัญตลอดหลายศตวรรษที่ผ่านมา โดยปรับให้เข้ากับบริบททางวัฒนธรรมและสังคมที่หลากหลาย ในสมัยพุทธกาล การสืบทอดทางวาจา (Recitation) เป็นหลักการเบื้องต้น โดยมีคำสอนที่ถ่ายทอดผ่านคำสั่งสอนโดยตรงและการท่องจำ ในขณะที่พระพุทธศาสนาแพร่กระจายไปในเกือบจะทุกภูมิภาคในโลกตะวันออก^{๒๖๔} โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าอโศก การสถาปนาสถาบันสงฆ์ซึ่งต่อมากลายมามีบทบาทสำคัญทั้งการอนุรักษ์และเผยแผ่คำสอนไปยังประชาชนในวงกว้าง พระสงฆ์กลายเป็นบุคคลสำคัญในความพยายามที่ทำหน้าที่หลักในการเผยแผ่หลักคำสอนโดยเดินทางจาริกไปไกลเพื่อสั่งสอนและก่อตั้งชุมชนสงฆ์ครอบคลุมทุกภูมิภาคในเอเชีย ภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า การรวบรวมพระไตรปิฎก ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในวิธีการเผยแผ่พระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นคำสอนที่เป็นมาตรฐาน รองรับความแม่นยำในการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านภูมิภาค

^{๒๖๒} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกวิเคราะห์**, (สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย:กรุงเทพมหานคร), ๒๕๖๓ : See more: Kanthik, C., & Khiewngamdee, S. (2019), The relationship between the Buddha and the priests of other religions in the Tipitaka. Humanities & Social Sciences Reviews, 7 (1), 56-61.

^{๒๖๓} Omvedt, G. (2020), *Caste in classical and contemporary Buddhism*, Classical Buddhism, Neo-Buddhism and the Question of Caste.

^{๒๖๔} Jnawali, D. (2007), *Buddhism and global Peace: Perspectives on cultural Geography*, The Third Pole: Journal of Geography Education, 28-36.

ต่างๆ พระวินัยปิฎกได้กำหนดแนวปฏิบัติในการคณะสงฆ์ โดยกำหนดกรอบจริยธรรมที่เป็นแบบอย่างแก่ประชาชน ถือเป็นบ่อเกิดของการสืบศาสนาได้อย่างมั่นคง มีความเป็นปึกแผ่นและส่งต่อมายาวนาน พระสูตรตันตปิฎกประกอบด้วยเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เหล่าพระสาวกและเหตุการณ์ต่างๆ โดยกล่าวถึงหลักคำสอนและการปฏิบัติในมิติที่แตกต่างกัน ในขณะที่พระอภิธรรมปิฎกได้พยายามอธิบายถึงคำสอนที่มีระบบและปรัชญามากขึ้น^{๒๖๕}

กรอบทฤษฎี

หัวใจสำคัญของการวิเคราะห์วิธีการทางพระพุทธศาสนาคือกรอบทางทฤษฎีที่สนับสนุนความพยายามในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยเน้นการเข้าถึงความสำคัญของวิธีการที่มีความชำนาญในการถ่ายทอดความจริงทางจิตวิญญาณไปสู่ผู้ฟังที่หลากหลาย หลักการเหล่านี้ได้เน้นย้ำถึงความสามารถในการปรับตัวของวิธีการต่างๆ ตามความสามารถและความต้องการของประชาชน คำสอนที่พบในพระไตรปิฎกทำหน้าที่เป็นรากฐานของหลักคำสอนที่ถือว่า มีความถูกต้อง แม่นยำ และมีความเป็นดั้งเดิมมากที่สุด^{๒๖๖} ในทางทฤษฎีเชื่อว่า พระไตรปิฎกมีความสมบูรณ์ และแสดงความเป็นตัวตนแห่งพระพุทธศาสนามากที่สุด ระเบียบวิธีการนำเสนอที่โดดเด่นก็คือการใช้อุปมาและอุปมัย (นิทานชาดก) เพื่อแสดงแนวคิดที่ซับซ้อนในรูปแบบที่เข้าถึงได้ เรื่องราวเหล่านี้เข้าได้กับจิตของผู้คนโดยทั่วไป^{๒๖๗} อีกทั้ง ยังมีการนำเสนอแนวทางการปฏิบัติของสังคมที่ประกอบด้วยด้านศีลธรรมและจริยธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างง่ายดาย พระพุทธเจ้าเอง ก็ใช้วิธีการดังกล่าวนี้อย่างกว้างขวาง โดยการใช้การเปรียบเทียบจากธรรมชาติ ประเพณีทางสังคม และประสบการณ์ของมนุษย์เพื่อชี้แจงความจริงอันลึกซึ้ง (อริยสัจ)

การวิเคราะห์เปรียบเทียบ

การวิเคราะห์เปรียบเทียบวิธีการทางพระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างประเพณีและช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทมักจะเน้นการศึกษาโดยตรงและการทรงจำบทบัญญัติซึ่งถือเป็นวิธีการหลักในการเผยแผ่ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสอนและชี้แนะประชาชนผ่านการ เทศน์ (การบรรยายธรรม) และการสนทนาที่ไม่เป็นทางการ ในทางตรงกันข้าม พระพุทธศาสนานิกายมหายานให้ความสำคัญกับอุดมคติของพระโพธิสัตว์อย่างเข้มข้นซึ่งผู้ปฏิบัติตามมีความปรารถนาที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายผ่านการประพฤติ (กระทำ) ที่เห็นอกเห็นใจและการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ในพระพุทธศาสนานิกายวัชรยาน มีคำสอนลึกลับและการปฏิบัติพิธีกรรมซับซ้อน ถูกนำมาใช้เพื่อขับเคลื่อนความก้าวหน้าของจิตวิญญาณผ่านการชี้แนะของปรมาจารย์ผู้ตระหนักรู้ (ลามะ) วิธีการแบบตันตระ เช่น การเห็นภาพ การสวดมนต์ และโยคะแบบเทพ ถูกนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างจินตนาการและปลูกฝังสภาวะการรับรู้ที่ลึกซึ้งในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรม

^{๒๖๕} Edmunds, A. J., & Suzuki, T, *The First Buddhist Council, The Monist*, 1904,p.253-282.

^{๒๖๖} Paribok, A. V. (2019, July). Study on Conceptual Precision and the Limited Applicability of "Truth," "Theory" and "Practice" to Indian Philosophical Traditions. In 4 th International Conference on Contemporary Education, Social Sciences and Humanities (ICCESSH 2019) (pp. 129-134). Atlantis Press.

^{๒๖๗} Shulman, E. (2019), *Contemplating the Buddha in the Jātakas*, Religions of South Asia, 12 (1), 9-33.

ผลกระทบเชิงปฏิบัติ

ความหมายเชิงปฏิบัติของวิธีการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาพุทธมามีหลายประการ ประการแรก คือ วิธีการเหล่านี้มีไว้เพื่อรักษาความสมบูรณ์และความถูกต้องของคำสอนทางพระพุทธศาสนา ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและความท้าทายทางสังคม ด้วยการปรับคำสอนให้เข้ากับบริบทร่วมสมัย พระพุทธศาสนายังคงมีความเกี่ยวข้องและเข้าถึงได้สำหรับประชาชนทั่วโลกที่หลากหลาย ประการที่สอง คือ วิธีการเผยแผ่ส่งเสริมความรู้สึกของชุมชนและความสามัคคีในหมู่ประชาชน โดยให้โอกาสในการเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณและการสนับสนุนจากชุมชน ประการที่สาม คือ วิธีการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพมีส่วนช่วยให้ประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ยั่งยืนและต่อเนื่องและต้องมั่นใจว่า คำสอนจะถูกส่งต่อไปยังรุ่นต่อไป ได้อย่างแม่นยำ^{๒๖๘}

โดยสรุป การวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่คำสอนพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเผยให้เห็นแนวทางที่มีพลวัตและความหลากหลายในแง่มุมมองซึ่งมีรากฐานมาจากคำสอนของพระไตรปิฎก มุมมองทางประวัติศาสตร์เน้นไปที่วิวัฒนาการของวิธีการตั้งแต่การถ่ายทอดด้วยวาจา (มุขปาฐะ) ไปจนถึงหลักธรรมในพระคัมภีร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ในขณะที่กรอบทางทฤษฎีเน้นย้ำถึงวิธีการที่มีความชำนาญในการถ่ายทอดความจริงฝ่ายวิญญาณ การวิเคราะห์เปรียบเทียบแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างประเพณีทางพระพุทธศาสนา สะท้อนถึงการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และการเน้นหลักคำสอน ท้ายที่สุดแล้ว วิธีการเหล่านี้ มีผลกระทบเชิงปฏิบัติที่นอกเหนือไปจากการเผยแผ่หลักคำสอน โดยครอบคลุมถึงการสร้างชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิญญาณในหมู่สาวกและประชาชน^{๒๖๙}

การวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัย ได้เน้นย้ำถึงความเกี่ยวข้องที่ยั่งยืนของวิธีการทางพระพุทธศาสนาในการได้มาซึ่งความซับซ้อนของความทันสมัย ในขณะเดียวกันก็ยังคงยึดมั่นในภูมิปัญญาเหนือกาลเวลาที่หล่อหลอมไว้ในพระไตรปิฎก

๔.๒ การวิเคราะห์วิธีการสอนในทฤษฎีของศาสนาพราหมณ์ฮินดู

การเผยแผ่หลักคำสอนไปยังวรรณะต่ำในสังคมพราหมณ์ฮินดูถือเป็นประเด็นที่ซับซ้อนซึ่งได้รับอิทธิพลจากบริบททางศาสนา สังคม และประวัติศาสตร์ ในสังคมฮินดูแบบดั้งเดิมนั้น วรรณะถือเป็นลักษณะขั้นพื้นฐาน โดยพราหมณ์เป็นผู้ครองตำแหน่งสูงสุดในสังคม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพราหมณ์กับวรรณะต่ำโดยเฉพาะในแง่ของคำสอนทางศาสนาอยู่ภายใต้หลักการและความเชื่อต่างๆ มากมาย เป็นเรื่องยากที่จะจำแนกได้ให้ชัดเจนว่าสัมพันธ์กันด้วยวิธีการสอน เพราะในระบบความเชื่อและการปฏิบัติ มีแง่มุมทางลบมากกว่า แง่มุมเชิงบวก ด้วยว่า ระบบคิดแบบศาสนาพราหมณ์ฮินดูนั้น แบ่งแยกสถานะในแต่ละวรรณะอย่างชัดเจน และยังระบุอีกว่า วรรณะไหนควรจะได้รับสิทธิทางศาสนามากกว่า

^{๒๖๘} Chappell, D. W., Buddhist social principles, In Psychology and Buddhism From Individual to Global Community, 2003, pp. 259-274. Boston, MA: Springer US.

^{๒๖๙} อรอนุดร ธรรมจักร, “จริยศาสตร์-สุนทรีย ศิลป์ : คุณค่าที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่น กรณีศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะที่พบในชุมชนบ้านกุดละลม ตำบลหนองนาแซง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ” วารสาร มจร อุบล ปริทรรศน์, ๘(๒), ๒๐๒๓, หน้า ๑๕๒๑-๑๕๓๒, : ดูเพิ่มเติม เสถียร โพธิ์นันทะ, & ๒๔๗๒-๒๕๐๙. (๑๙๗๒). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๒ (No. ๓๔๒๓). พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์.

กัน ด้วยสาเหตุนี้ จึงอาจเป็นเรื่องยากที่เราจะสามารถจำแนกได้ชัดเจนว่า คำสอนในศาสนาพราหมณ์
ฮินดูจะเข้าถึงกลุ่มวรรณะต่ำได้อย่างไรทั่วถึง^{๒๗๐}

๔.๒.๑ ระบบวรรณะฮินดูแบบดั้งเดิม

ระบบวรรณะของชาวฮินดูแบ่งตามประเพณีออกเป็น ๔ วรรณะ ประกอบด้วย (๑) พราหมณ์ มีสถานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ (พระสงฆ์) นักปราชญ์ และครู (๒) กษัตริย์ มีสถานะเป็น
นักรบ ผู้ปกครอง และมีหน้าที่คุ้มครองทรัพย์สินของประชาชน (๓) ไวศยะ มีสถานะเป็นพ่อค้า เจ้าของ
ที่ดินและการดำเนินกิจการด้านธุรกิจ (๔) ศูทร มีสถานะเป็นคนรับใช้และคนงานทั่วไป^{๒๗๑} ต่อมา
วิวัฒนาการทางวรรณะใหม่เกิดขึ้น กล่าวคือ มีการแต่งงานกันข้ามวรรณะเกิดขึ้น ถือว่า มีความผิด
ร้ายแรงต่อระบบคิดทางศาสนาพราหมณ์ฮินดู จึงปรากฏวรรณะใหม่ขึ้นมา เรียกว่า จันทาล เป็นวรรณะ
ที่จะสัมผัส หรือแตะต้องได้ เพราะมีสถานะที่ต่ำมาก และนับเป็นกลุ่มคนนอกวรรณะถือว่า เป็นกลุ่มที่
ถูกปฏิเสธจากพระเจ้าโดยสิ้นเชิง กลุ่มจันทาลนี้ ในทางสังคมถือว่า มีผลกระทบและต้องเผชิญกับการถูก
เลือกปฏิบัติอย่างรุนแรง^{๒๗๒}

๔.๒.๒ พราหมณ์ – พระสงฆ์ นักปราชญ์ และครู^{๒๗๓}

มีบทบาทของพราหมณ์ในฐานะนักบวช นักวิชาการ และครูเป็นส่วนสำคัญของโครงสร้างทางสังคมและ
ศาสนาของสังคมฮินดู ศาสนาพราหมณ์มีลักษณะพิเศษคือการยึดมั่นในประเพณีพระเวทและการปฏิบัติ
พิธีกรรม ทำให้พราหมณ์มีตำแหน่งอยู่ด้านบนสุดของลำดับชั้นวรรณะในอดีต การวิเคราะห์นี้เพื่อ
ประสงค์การสำรวจหลักการที่ฝังลึกเบื้องหลังการเผยแพร่หลักคำสอนของพราหมณ์ไปยังวรรณะต่ำ โดย
เปรียบเทียบหลักการเหล่านี้กับหลักการในพระพุทธศาสนา ซึ่งนำเสนอการเล่าเรื่องที่ขัดแย้งกับระบบ
วรรณะที่เข้มงวดของศาสนาพราหมณ์ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์และหลักการสำคัญ

วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์

ศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูยุคแรกที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ตำราพระเวท ถือกำเนิดขึ้นราวๆ
๑,๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาลพร้อมกับการมาถึงของชาวอารยันในอนุทวีปอินเดีย พระเวทซึ่งประกอบขึ้น
ในช่วงเวลานี้ ได้วางรากฐานสำหรับอำนาจของพราหมณ์ คัมภีร์อุปนิษัท พราหมณ์ และคัมภีร์อื่นๆ ที่
ตามมาได้เสริมสร้างบทบาทของพราหมณ์ในฐานะผู้ดูแล พิทักษ์ สืบทอดความรู้และพิธีกรรมอัน
ศักดิ์สิทธิ์^{๒๗๔}

หลักการสำคัญ

ก. อำนาจของเวท : พระเวทถือเป็นแหล่งความรู้และอำนาจชั้นสูงสุดในศาสนาพราหมณ์
พราหมณ์ในฐานะผู้แปลและท่องตำราเหล่านี้ มีสถานะพิเศษและเป็นที่น่าเคารพนับถือ

ข. ความบริสุทธิ์ : แนวคิดเรื่องความบริสุทธิ์ของพิธีกรรมเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติแบบ
พราหมณ์ พราหมณ์ถูกมองว่า เป็นสิ่งที่ดีเลิศของความบริสุทธิ์ ในขณะที่วรรณะที่ต่ำกว่า โดยเฉพาะทลิต

^{๒๗๐} Olivelle, P. (2010). *Dharmaśāstra: a textual history. Hinduism and Law: An Introduction*, 28-57.

^{๒๗๑} พระอรรถาธิ เเดชดำรง, “การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม:มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา”, วารสาร
นวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, ๒๐๒๓, หน้า ๕.

^{๒๗๒} สมหวัง แก้วสุฟอง, “การดำรงอยู่ของระบบวรรณะในสังคมอินเดีย”, วารสารปณิธาน, ๒๐๑๘, หน้า ๑๔(๑): ๑๑๕-
๑๓๔.

^{๒๗๓} Kosambi, D. D. “Caste and Class in India.” *Science & Society* 8 , no. 3 (1944) : 243-49 .
<http://www.jstor.org/stable/40399616>.

^{๒๗๔} Chatterjee, P. (1992), *History and the Nationalization of Hinduism*. *Social Research*, 111-149.

(จันทาล) ถือว่าไม่บริสุทธิ์ ระบบความเชื่อนี้แสดงให้เห็นถึงลำดับชั้นทางสังคมและการแบ่งแยกวรรณะอย่างสะเดิดน้ำและชัดเจน^{๒๗๕}

ค. **ธรรมะและกรรม** : หน้าที่และความประพฤติ (การกระทำ) เป็นแนวคิดพื้นฐาน แต่ละวรรณะมีหน้าที่ที่เฉพาะเจาะจง และเชื่อว่า การยึดมั่นในหน้าที่เหล่านี้จะช่วยให้เกิดความมั่นคงทางสังคมและความสงบเรียบร้อยของจักรวาล กรรมเป็นตัวกำหนดว่าการกระทำในชีวิตในอดีตจะกำหนดวรรณะปัจจุบันของตน และเสริมโครงสร้างลำดับชั้น^{๒๗๖}

การเผยแผ่หลักคำสอน : มุมมองพราหมณ์ : การจำกัดการเข้าถึงความรู้ศักดิ์สิทธิ์

ในอดีตพราหมณ์จำกัดการเข้าถึงความรู้ศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อว่า การเผยแผ่ความรู้ดังกล่าวไปยังวรรณะต่ำสามารถจัดระเบียบของสังคมได้ โดยทั่วไป คัมภีร์อุปนิษัตและตำราลึกลับอื่น ๆ สงวนไว้สำหรับพราหมณ์และสมาชิกวรรณะที่สูงกว่า ในขณะที่วรรณะล่างถูกผลักไสให้รับถือคำสอนที่เรียบง่ายกว่าและใช้งานได้จริงมากกว่า หมายถึง คำสอนที่มุ่งการแนะนำให้มีชีวิตที่ยอมรับใช้คนวรรณะอื่นที่เหนือโดยศิโรราบโดยปราศจากข้อโต้แย้งใดๆ และมักอ้างความศักดิ์ของสถานะตนเองเพื่อข่มเหงกลุ่มวรรณะที่ต่ำกว่านี้ให้เกรงกลัวและยอมทำตามคำแนะนำนั้นๆ

บทบาทของพราหมณ์

ในฐานะนักบวช พราหมณ์ได้ทำพิธีกรรมและพิธีการที่จำเป็นสำหรับการรักษาระเบียบทางสังคมและจักรวาล พิธีกรรมเหล่านี้ มีความซับซ้อนและต้องอาศัยความรู้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับทสวดและขั้นตอนของพระเวท ซึ่งยิ่งแสดงให้เห็นถึงความพิเศษเฉพาะของการศึกษาแบบพราหมณ์^{๒๗๗}

นักวิชาการและอาจารย์

พราหมณ์ยังเป็นนักวิชาการและครูที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์และถ่ายทอดความรู้ ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Gurukula)^{๒๗๘} ถูกครอบงำโดยพราหมณ์ ซึ่งสอนเฉพาะนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากวรรณะที่สูงกว่าเท่านั้น จุดเน้นอยู่ที่การรักษาความบริสุทธิ์และความสมบูรณ์ของความรู้ศักดิ์สิทธิ์

พระพุทธศาสนา : การต่อต้านเรื่องเล่า : ต้นกำเนิดและการแพร่กระจาย

พระพุทธศาสนาซึ่งก่อตั้งโดยพระพุทธเจ้าสิทธัตถะโคตมในศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาล^{๒๗๙} เกิดขึ้นจากการตอบสนองต่อระบบวรรณะที่เข้มงวดและความพิเศษเฉพาะของการปฏิบัติศาสนาพราหมณ์ คำสอนของพระพุทธเจ้าเน้นการตรัสรู้ส่วนบุคคลผ่านจรรยาบรรณ การทำสมาธิ และปัญญา มากกว่าการปฏิบัติพิธีกรรม

^{๒๗๕} "Independent labour party: 19 th July (1937) in Dalit History – Dr. Ambedkar took oath as the member of Bombay Legislative Council", drambekarbooks.com. Dr. Ambedkar Books. ๙ กรกฎาคม ๒๐๑๕. สืบค้นเมื่อ ๙ พฤศจิกายน ๒๐๑๘.

^{๒๗๖} Macdonell, A. A. (1914). The early history of caste. The American Historical Review, 19 (2), 230-244.

^{๒๗๗} Gough, E. K. (1956). Brahman kinship in a tamil village 1. American anthropologist, 58 (5), 822-853.

^{๒๗๘} หมายถึง การตั้งสำนักพราหมณ์เพื่อรับนักเรียนเข้ามาเพื่ออยู่ศึกษาระบบวรรณะและคัมภีร์ทางศาสนา เช่น พระเวทและอื่นๆ เป็นต้น

^{๒๗๙} Dutt, M. N. Buddha: His Life, His Teachings, His Order: Together with the History of the Buddhism. Calcutta: Society for the Resuscitation of Indian Literature, 1901.pp. 10-18.

คำสอนหลัก

ก. ความเสมอภาคและธรรมะสากล : พระพุทธศาสนาปฏิเสธระบบวรรณะ โดยสนับสนุนความเท่าเทียมกันทางจิตวิญญาณของบุคคลทุกคน พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ทุกคนไม่ว่าจะมาจากวรรณะใดก็สามารถเข้าถึงการตรัสรู้ (Enlightenment) ได้

ข. อริยสัจและมรรคแปด : หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาถูกห่อหุ้มไว้ในความจริงอันประเสริฐสี่ประการและมรรคมีองค์แปดซึ่งกำหนดลักษณะของความทุกข์และหนทางแห่งความดับทุกข์ คำสอนเหล่านี้ได้รับการออกแบบมาให้ทุกคนเข้าถึงได้ เพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม มีสติ

ค. ชุมชนสงฆ์ : คณะสงฆ์ได้เปิดโอกาสให้บุคคลจากทุกวรรณะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย โดยเน้นการฝึกสมาธิและศีลธรรมโดยปราศจากการกีดกันด้วยชาติกำเนิด แต่ถือเอาพฤติกรรมที่เหมาะสมและถูกต้องเป็นสำคัญ

การวิเคราะห์เปรียบเทียบ : ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา

ด้านแนวทางสู่วรรณะ

มุมมองศาสนาพราหมณ์ : ระบบวรรณะเป็นส่วนสำคัญ โดยมีกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดในการควบคุมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการเข้าถึงความรู้ทางศาสนา พราหมณ์มีสถานะสูงสุดและควบคุมคำสอนอันศักดิ์สิทธิ์^{๒๘๐}

มุมมองพระพุทธศาสนา : ปฏิเสธระบบวรรณะ ส่งเสริมความเท่าเทียมกันและการเข้าถึงคำสอนทางจิตวิญญาณที่เป็นสากล คณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นแบบอย่างของชุมชนที่ปราศจากวรรณะ

ด้านการเผยแพร่หลักคำสอน

ศาสนาพราหมณ์ : หลักคำสอนและตำราศักดิ์สิทธิ์ได้รับการเผยแพร่แบบคัดเลือก เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยทางสังคมและความบริสุทธิ์ของการปฏิบัติทางศาสนาเป็นหลัก วรรณะที่ต่ำกว่ามีข้อจำกัดในการเข้าถึงความรู้ทางจิตวิญญาณที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

พระพุทธศาสนา : มีการเผยแพร่หลักคำสอนอย่างครอบคลุม โดยเน้นที่ความเข้าใจส่วนบุคคลและการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม พระพุทธเจ้าทรงสอนผู้คนจากทุกสาขาอาชีพรวมถึงวรรณะต่ำและคนนอกวรรณะ^{๒๘๑}

ด้านพิธีกรรมและการปฏิบัติ

ศาสนาพราหมณ์ : เน้นพิธีกรรมที่ซับซ้อนและบทบาทของนักบวชในการรักษาความสงบเรียบร้อยของจักรวาล ความบริสุทธิ์ของพิธีกรรมและการยึดมั่นในหน้าที่ที่กำหนด (ธรรมะ) สิ่งสำคัญยิ่ง

พระพุทธศาสนา : เน้นการทำสมาธิ การประพฤติธรรม และการแสวงหาการตรัสรู้ พิธีกรรมมีเพียงเล็กน้อยและเน้นที่การปฏิบัติส่วนบุคคลและการสนับสนุนจากชุมชน

ด้านผลกระทบและมรดก

อิทธิพลทางประวัติศาสตร์

ศาสนาพราหมณ์ : หลักการของศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อสังคมอินเดีย ซึ่งมีส่วนช่วยในการสถาปนาลำดับชั้นวรรณะที่เข้มงวดซึ่งคงอยู่มาจนานับพันปี การควบคุมความรู้ทางศาสนาของพราหมณ์ช่วยเสริมอำนาจทางสังคมและการเมืองของพวกเขา^{๒๘๒}

^{๒๘๐} KOSAMBI, D. (1944). Caste and Class in India. Science and Society, 8, 253.

^{๒๘๑} Kosambi, D. D. (1944). Caste and class in India. Science & Society, 243-249.

^{๒๘๒} Ibid.

พระพุทธศาสนา : หลักการที่เท่าเทียมของพระพุทธศาสนาและการปฏิเสธอุปสรรคทางวรรณะ ทำให้เกิดการอุทธรณ์อย่างกว้างขวาง ทั้งในอินเดียและที่อื่นๆ คำสอนมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมศิลปะ และปรัชญาในด้านต่างๆ ทั่วเอเชีย

บริบทสมัยใหม่

ศาสนาพราหมณ์ : ในอินเดียร่วมสมัย แม้ว่าระบบวรรณะจะถูกยกเลิกตามกฎหมาย แต่หลักการและพิธีการของพวกพราหมณ์ที่หลงเหลืออยู่ ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อทัศนคติและการปฏิบัติทางสังคม ความพยายามในการปฏิรูปสังคมและความเสมอภาคทางการศึกษา ยังคงท้าทายโครงสร้างแบบดั้งเดิมเหล่านี้ แม้เวลาจะล่วงผ่านไปแล้วยาวนาน

พระพุทธศาสนา : ขบวนการพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ โดยเฉพาะขบวนการที่ได้รับแรงบันดาลใจจาก ดร. บี.อาร์. อัมเบดการ์ (Bhimrao Ramji Ambedkar) ผู้สนับสนุนการยกระดับกลุ่มทาส (ทาส) และกลุ่มชายขอบอื่นๆ การเปลี่ยนใจเลื่อมใสหันมานับถือศาสนาพุทธของอัมเบดการ์และความพยายามของเขาในการส่งเสริมคำสอนในหมู่ทาส เน้นย้ำถึงความเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องของความเท่าเทียมทางพระพุทธศาสนา

บทสรุป

การเผยแพร่หลักคำสอนของพราหมณ์ไปยังชนวรรณะต่ำเป็นภาพสะท้อนของหลักการทางศาสนาและสังคมที่ฝังลึกซึ่งมีรากฐานมาจากศาสนาพราหมณ์ โครงสร้างลำดับชั้นของการเผยแพร่ความรู้ การเน้นความบริสุทธิ์ของพิธีกรรม และแนวคิดเรื่องธรรมะและกรรม (หน้าที่และการกระทำ) มีเหตุผลทางประวัติศาสตร์ในการแยกวรรณะที่ต่ำกว่าออกจากความรู้อันศักดิ์สิทธิ์ ในทางตรงกันข้ามพระพุทธศาสนาเสนอการละทิ้งหลักการเหล่านี้อย่างสิ้นเชิง โดยสนับสนุนให้เกิดความเสมอภาคทางจิตวิญญาณและการเข้าถึงการรู้แจ้งในระดับสากล การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาเน้นย้ำถึงผลกระทบอันลึกซึ้งของแนวทางที่แตกต่างกันเหล่านี้ต่อสังคมอินเดียและมรดกที่ยั่งยืนในยุคปัจจุบัน

๔.๒.๓ กษัตริย์ – นักรบและผู้ปกครอง

ระบบวรรณะในสังคมฮินดูแบ่งตามประเพณีออกเป็น ๔ วรรณะหลัก ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ ไชยยะ และศูทร กษัตริย์ในฐานะนักรบและผู้ปกครอง มีบทบาทสำคัญในโครงสร้างทางสังคมและการเมืองของฮินดูโบราณ ตำแหน่งและหน้าที่เป็นส่วนสำคัญในการทำความเข้าใจทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ การวิเคราะห์นี้สำรวจบทบาทและความรับผิดชอบของกษัตริย์ภายในกรอบศาสนาเหล่านี้ และตรวจสอบว่าบทบาทเหล่านี้พัฒนาไปอย่างไรเมื่อเวลาผ่านไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของหลักคำสอนของพราหมณ์และพระพุทธศาสนา^{๒๘๓}

กษัตริย์ในศาสนาพราหมณ์

บริบททางประวัติศาสตร์

กษัตริย์และพราหมณ์ได้รับการกล่าวถึงอย่างเด่นชัดในคัมภีร์เวทยุคแรก รวมทั้งฤคเวทด้วย พวกเขาเป็นนักรบและผู้ปกครองที่รับผิดชอบในการปกป้องสังคมและรักษาระบบ (กฎหมายและความสงบเรียบร้อย) การพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างพราหมณ์และกษัตริย์เป็นประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นประจำใน

^{๒๘๓} Lindtner, C. (1999), From Brahmanism to Buddhism, Asian Philosophy, 9 (1), 5-37.

วรรณคดีพระเวท โดยพราหมณ์ให้คำแนะนำทางจิตวิญญาณ และกษัตริย์กษัตริย์เสนอการคุ้มครองและการปกครอง

ความรับผิดชอบและหน้าที่หลัก

การคุ้มครองและการสงคราม หมายถึง หน้าที่หลักของกษัตริย์คือการปกป้องอาณาจักรและประชาชนหลักการนี้เกี่ยวข้องกับการฝึกทหาร การทำสงคราม และการป้องกันภัยคุกคามภายนอกและภายในรวมถึงการรักษาทรัพย์สินของชาติด้วย^{๒๘๔}

การปกครองและการบริหาร หมายถึง กษัตริย์ต้องเป็นผู้ปกครองและผู้บริหาร พวกเขามีหน้าที่รับผิดชอบในการประกันความยุติธรรม รักษากฎหมายและความสงบเรียบร้อย และดำเนินนโยบายเพื่อสวัสดิภาพของอาสาสมัครของตน

การดูแลรักษาดharma หมายถึง ในฐานะผู้พิทักษ์ธรรม กษัตริย์ถูกคาดหวังให้รักษามาตรฐานทางศีลธรรมและจริยธรรม การกระทำของพวกเขาได้รับการชี้แนะโดยหลักการที่วางไว้ในพระธรรมศาสตร์ (Dharmaśāstra)^{๒๘๕} และตำราทางกฎหมายอื่นๆ

ความสัมพันธ์กับพราหมณ์

ความสัมพันธ์ระหว่างพราหมณ์กับกษัตริย์นั้นมีความสัมพันธ์กัน พวกพราหมณ์ให้คำแนะนำทางศาสนาและปรัชญา ประกอบพิธีกรรม และทำให้การปกครองของกษัตริย์มีระเบียบแบบแผนที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายผ่านพิธีวรรณะภิเษกและพิธีกรรมอื่นๆ^{๒๘๖} กษัตริย์ทรงปกป้องพราหมณ์และรักษาระเบียบสังคมเป็นการตอบแทน การพึ่งพาซึ่งกันและกันนี้ช่วยเสริมโครงสร้างลำดับชั้นของสังคม^{๒๘๗}

กษัตริย์ในพระพุทธศาสนา

บริบทเบื้องต้นและภูมิหลังของพระพุทธเจ้า

ลัทธิโคตมะ ผู้ก่อตั้งศาสนาพุทธ เกิดมาในตระกูลกษัตริย์ ชีวิตในวัยเด็กของเขาในฐานะเจ้าชายในตระกูลศากยะ (Shakya) ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับความรับผิดชอบและความท้าทายที่กษัตริย์ต้องเผชิญ การสละชีวิตในราชวงศ์และการตรัสรู้ในเวลาต่อมาถือเป็นการละทิ้งบทบาทกษัตริย์แบบดั้งเดิมอย่างมีนัยสำคัญ

คำสอนหลักและความเกี่ยวข้องกับกษัตริย์

การไม่ใช้ความรุนแรงและความเห็นอกเห็นใจ : พระพุทธศาสนาเน้นย้ำถึงอหิงสา (การไม่ใช้ความรุนแรง) และความเห็นอกเห็นใจ เป็นการท้าทายหน้าที่ของกษัตริย์ซึ่งปกติจะเข้าร่วมในการทำสงครามเป็นหลัก พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าความเข้มแข็งที่แท้จริงอยู่ที่ความประพฤติทางศีลธรรมและความสงบภายในมากกว่าความกล้าหาญทางกาย

ความเสมอภาคและการสละ : พระพุทธศาสนาปฏิเสธระบบวรรณะที่เข้มงวด โดยสนับสนุนให้เกิดความเท่าเทียมกันทางจิตวิญญาณ กษัตริย์ ก็เหมือนกับบุคคลจากวรรณะอื่นๆ ได้รับการสนับสนุนให้ละทิ้งความผูกพันทางโลกและแสวงหาการตรัสรู้

^{๒๘๔} Mahapatra, L. K. (1977). Gods, kings, and the caste system in India. The new wind: Changing identities in South Asia, edited by Kenneth David, 159-78.

^{๒๘๕} Kane, P. V. (1941). History of dharmaśāstra (Vol. 2, p. 1). Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute : pp.37-87.

^{๒๘๖} Lariviere, R. W. (2004), “Dharmaśāstra, Custom, Real Law and Apocryphal Smṛitis”, Journal of Indian philosophy, 32 (6/6), 611-627.

^{๒๘๗} Seok, H. H. (2020), “Bhāṇuvēka and the Equality of the Four Castes”, Journal of Indian and Buddhist Studies Vol. 68 (3), 74.

ความเป็นผู้นำด้านจริยธรรม : สำหรับผู้ที่เลือกที่จะดำรงตำแหน่งผู้ปกครอง พระพุทธเจ้าทรงแนะนำการปกครองโดยยึดหลักธรรมและมรรคมีองค์แปด ส่งเสริมความยุติธรรม ความเห็นอกเห็นใจ และความประพฤติทางจริยธรรม

การวิเคราะห์เปรียบเทียบ : ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา

มุมมองเกี่ยวกับการสงครามและการป้องกัน

ศาสนาพราหมณ์ : เน้นย้ำหน้าที่ของกษัตริย์ในการร่วมทำสงครามและปกป้องสังคม ฤคเวทศืตาเป็นเนื้อหาสำคัญ เน้นย้ำถึงหน้าที่นี้ โดยที่พระกฤษณะแนะนำให้อารชุน เจ้าชายกษัตริย์ กษัตริย์ ให้ทำหน้าที่นักรบของตนให้สำเร็จ^{๒๘๘}

พระพุทธศาสนา : สนับสนุนการไม่ใช้ความรุนแรงและการแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยสันติวิธี คำสอนของพระพุทธเจ้ามุ่งเน้นไปที่ความสงบภายในและการประพฤติตามหลักจริยธรรม นำเสนอแนวทางสันติในการแก้ไขข้อขัดแย้ง

ธรรมาภิบาลและธรรมะ

ศาสนาพราหมณ์ : กษัตริย์ ถูกมองว่า เป็นผู้ยึดถือธรรมะผ่านการกำกับดูแลและหน้าที่การบริหาร การปกครองของพวกเขาถูกต้องตามกฎหมายโดยพิธีกรรมของพราหมณ์และการยึดมั่นในธรรม พระธรรมศาสตร์

พระพุทธศาสนา : ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ทำหน้าที่ปกครองอย่างมีจริยธรรมและเมตตา กรุณาตามหลักธรรม แนวคิดเรื่อง “ราชธรรม” ในวรรณคดีพระพุทธศาสนาแสดงถึงผู้ปกครองในอุดมคติที่ปกครองด้วยปัญญาและความเมตตาสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนา

ผลกระทบทางประวัติศาสตร์และมรดก

อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์

อินเดียในยุคกลาง : การพึ่งพาซึ่งกันและกันของพราหมณ์และกษัตริย์ยังคงดำเนินต่อไป โดยการปกครองแบบราชวงศ์มักมีลักษณะเฉพาะโดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพราหมณ์ ช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการประมวลกฎหมายและพิธีกรรมที่เสริมสร้างบทบาทดั้งเดิมของกษัตริย์กษัตริย์

บริบทสมัยใหม่ : มรดกแห่งการปกครองแบบกษัตริย์ปรากฏชัดจากการให้ความเคารพอย่างต่อเนื่องต่อผู้นำทางทหารและการเมืองในสังคมอินเดีย อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างตามวรรณคดีถูกยกเลิกตามกฎหมายแล้ว และส่งเสริมความเท่าเทียมกันมากขึ้น

อิทธิพลของพระพุทธศาสนา

การเผยแพร่และการปรับตัว : การที่พระพุทธศาสนาปฏิเสธชนชั้นวรรณะและการเน้นย้ำ ความเป็นผู้นำทางจริยธรรมมีอิทธิพลต่อสังคมเอเชียต่างๆ กษัตริย์และผู้ปกครองที่รับเอาพระพุทธศาสนา มักส่งเสริมการปฏิรูปสังคมและการปกครองที่มีความเห็นอกเห็นใจ^{๒๘๙}

การเคลื่อนไหวสมัยใหม่ : ในยุคปัจจุบัน หลักการทางพระพุทธศาสนา ยังคงสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อความยุติธรรมทางสังคมและความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรม คำสอนของ ดร.

^{๒๘๘} วุชระ งามจิตตรเจริญ, “บทวิพากษ์ปรัชญาฤคเวทศืตา” วารสารศิลปศาสตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๔ (๑), ๒๕๔๗, หน้า ๓๒-๔๗.

^{๒๘๙} พิมณศ นิภารัตน์, (๒๐๑๓). อิทธิพลของพุทธศาสนาดั้งเดิมต่อหลักคำสอนของพระนาคารชุนในปรัชญามายิมิกะ. Research and Development Journal, Loei Rajabhat University, 8 (25), 14-21.

อัมเบตการ์ ซึ่งเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธและสนับสนุนให้ทลิตกระทำเช่นเดียวกัน เน้นย้ำถึงความเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องของความเท่าเทียมทางพระพุทธศาสนา

กรณีศึกษาและตัวอย่าง

พระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอโศกจักรพรรดิแห่งราชวงศ์เมารยะ เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของกษัตริย์ผู้นับถือศาสนาพุทธ การเปลี่ยนแปลงของพระองค์จากผู้พิชิตที่โหดเหี้ยมมาเป็นผู้ปกครองที่มีความเห็นอกเห็นใจ หลังสงครามกาสิงคะ แสดงให้เห็นถึงผลกระทบอันลึกซึ้งของคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อกษัตริย์ผู้ปกครอง นโยบายของพระเจ้าอโศกตั้งอยู่บนหลักธรรมะ ส่งเสริมการไม่ใช้ความรุนแรง สวัสดิภาพ และธรรมาภิบาลที่มีจริยธรรม^{๒๙๐}

บทสรุป

บทบาทและความรับผิดชอบของกษัตริย์ในศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นถึงบริบททางศาสนาและปรัชญาที่กว้างขึ้นของประเพณีเหล่านี้ ในศาสนาพราหมณ์ กษัตริย์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยทางสังคมผ่านการสงครามและการปกครอง โดยได้รับการสนับสนุนจากพิธีกรรมและคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ในทางตรงกันข้าม พระพุทธศาสนาเสนอมุมมองการเปลี่ยนแปลง โดยสนับสนุนการไม่ใช้ความรุนแรง ความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรม และความเท่าเทียมกันทางจิตวิญญาณ อิทธิพลซึ่งกันและกันทางประวัติศาสตร์ระหว่างประเพณีเหล่านี้กับวิวัฒนาการของบทบาทของกษัตริย์ โดยกษัตริย์มักเน้นย้ำถึงธรรมาภิบาลอันเป็นพลวัตของสังคมอินเดีย และการแสวงหาธรรมะและความยุติธรรมที่ยั่งยืน

๔.๒.๔ ไศยะ-พ่อค้าและเจ้าของที่ดิน

ไศยะซึ่งเป็นวรรณะที่สามในระบบวรรณะฮินดูแบบดั้งเดิม มีบทบาทสำคัญในฐานะพ่อค้าและเกษตรกร การสนับสนุนทางเศรษฐกิจของพวกเขามีความสำคัญต่อโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมฮินดู การวิเคราะห์นี้ จะเจาะลึกถึงบทบาทและความรับผิดชอบของไศยะในศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา โดยเปรียบเทียบหลักคำสอนและปรัชญาของทั้งสองประเพณีนี้ การสำรวจครอบคลุมบริบททางประวัติศาสตร์ หลักการสำคัญและผลกระทบของบทบาทเหล่านี้ต่อโครงสร้างทางสังคม

ไศยะในศาสนาพราหมณ์

บริบททางประวัติศาสตร์

ในวรรณคดีเวทได้จำแนกระบบวรรณะโดยแบ่งสังคมออกเป็น ๔ กลุ่มหลัก ดังกล่าวแล้ว ฤคเวทกล่าวถึงวรรณะเหล่านี้โดยเน้นการพึ่งพาซึ่งกันและกันเพื่อรักษาความสามัคคีในสังคม ไศยะมีหน้าที่รับผิดชอบด้านการค้าและการเกษตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความเจริญรุ่งเรืองของสังคม

ความรับผิดชอบและหน้าที่หลัก

การพาณิชย์และการค้า : ไศยะเกี่ยวข้องกับการค้าและการพาณิชย์เป็นหลัก พวกเขาทำหน้าที่เป็นกระดูกสันหลังทางเศรษฐกิจของสังคม มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การค้าสินค้า การจัดการตลาด และการดูแลการไหลเวียนของความมั่งคั่ง

^{๒๙๐} วิชัย กิตติยะอำพล. (๒๐๑๖). ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีต่อพระพุทธศาสนาจากจารึกอโศก. The Journal of Sirindhornparithat, 17 (2), 92-93.

เกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ : นอกจากการค้าแล้ว ไวศยะยังมีส่วนร่วมในการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ พวกเขาเพาะปลูกที่ดิน ผลิตอาหารและเลี้ยงปศุสัตว์ ซึ่งมีส่วนช่วยในการยังชีพของสังคม

การสร้างและความมั่งคั่ง : ไวศยะมีหน้าที่รับผิดชอบในการสร้างและจัดการความมั่งคั่ง พวกเขาถูกคาดหวังให้สะสมความมั่งคั่งไม่เพียงเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังเพื่อสวัสดิการของสังคมด้วย ความมั่งคั่งของพวกเขาสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา สนับสนุนพราหมณ์และศาสนสถาน และสนับสนุนสวัสดิการของชุมชน^{๒๙๑}

ธรรมะและจรรยาบรรณ

ไวศยะถูกคาดหวังให้ยึดมั่นในธรรม (หน้าที่) ของตนด้วยการดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม และเอื้อประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจของพวกเขาได้รับการชี้นำโดยหลักการที่กำหนดไว้ในพระธรรมศาสตร์ซึ่งเน้นความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และการกุศล พวกเขายังได้รับการคาดหวังให้สนับสนุนสถาบันและกิจกรรมทางศาสนา เสริมสร้างการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างอาณาจักรเศรษฐกิจและจิตวิญญาณ

ไวศยะในพระพุทธศาสนา

บริบทเบื้องต้นและคำสอนของพระพุทธเจ้า

พระสิทธัตถะโคตมพุทธเจ้าทรงก่อตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นท่ามกลางสังคมที่มีระบบวรรณะฝังรากลึก คำสอนของพระพุทธเจ้าเสนอมุมมองทางเลือกโดยเน้นความเสมอภาคทางจิตวิญญาณและการประพฤติปฏิบัติทางจริยธรรมมากกว่าบทบาทตามวรรณะ แม้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธระบบวรรณะอย่างชัดเจน แต่ก็เน้นแนวทางส่งเสริมคุณค่าที่อยู่เหนือการแบ่งแยกวรรณะ

คำสอนหลักที่เกี่ยวข้องกับไวศยะ^{๒๙๒}

การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง : หนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของมรรคมีองค์แปดในพระพุทธศาสนาคือการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง หลักการนี้แนะนำให้บุคคลประกอบอาชีพที่ไม่เป็นอันตรายต่อผู้อื่นและมีจริยธรรม สำหรับไวศยะ หมายถึง การดำเนินธุรกิจในลักษณะที่หลีกเลี่ยงการแสวงหาผลประโยชน์และอันตราย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการแห่งความเมตตาและการประพฤติตามหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาดังปรากฏในหลักคำสอนเกี่ยวกับการค้าขายว่าด้วยมิจฉาวาณิชา^{๒๙๓}

ความมั่งคั่งและความเอื้ออาทร : พระพุทธศาสนามองว่า ความมั่งคั่งเป็นเครื่องมือในการเลี้ยงดูตนเองและผู้อื่นมากกว่าที่จะเป็นจุดจบในตัวเอง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ควรใช้ความมั่งคั่งอย่างเอื้อเฟื้อเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและส่งเสริมสวัสดิการสังคม หลักการนี้สอดคล้องกับความคาดหวังแบบดั้งเดิมของไวศยะในการใช้ความมั่งคั่งของตนเพื่อประโยชน์ของชุมชน

ความเท่าเทียมกันทางจิตวิญญาณ : แม้ว่า พระพุทธศาสนาจะตระหนักถึงการมีอยู่ของบทบาททางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ก็เน้นย้ำว่า ความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณนั้นไม่ขึ้นอยู่กับสถานะทางสังคมหรือเศรษฐกิจของตนเอง หลักการนี้ทำให้ชาวไวศยะมีความรู้สึกเป็นอิสระทางจิตวิญญาณ กระตุ้นให้พวกเขาปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและสนับสนุนพระสงฆ์

^{๒๙๑} Sharma, N. (1993, January), "Dynamics of society Under the Western Gangas", In Proceedings of the Indian History Congress (Vol. 54, pp. 84-88). Indian History Congress.

^{๒๙๒} Nath, Babu. *Hinduism, Ancient and Modern: As Taught in Original Sources and Illustrated in Practical Life*. Vaishya Hitkari Office, 1905.

^{๒๙๓} สะอาดเอี่ยม, ธนรัฐ และคณะ. "การศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา". สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐, หน้า ๑๖-๙๓.

การวิเคราะห์เปรียบเทียบ : ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา

บทบาททางเศรษฐกิจและหลักจริยธรรม

ศาสนาพราหมณ์ : เน้นย้ำบทบาททางเศรษฐกิจของไวศยะซึ่งจำเป็นต่อเสถียรภาพทางสังคม หลักการทางจริยธรรมที่ชี้นำกิจกรรมของพวกเขาที่มีรากฐานมาจากธรรมศาสตร์โดยเน้นไปที่ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และการกุศล

พระพุทธศาสนา : ส่งเสริมแนวคิดเรื่องการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ส่งเสริมให้ไวศยะมีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม โดยเน้นการใช้ความมั่งคั่งอย่างเห็นอกเห็นใจและสนับสนุนชุมชนสงฆ์และสวัสดิการสังคม

พลวัตทางสังคมและจิตวิญญาณ

ศาสนาพราหมณ์ : รักษาโครงสร้างแบบลำดับชั้นโดยที่ไวศยะแม้จะได้รับการเคารพในผลงานทางเศรษฐกิจ ก็ยังอยู่ต่ำกว่าพราหมณ์และกษัตริย์ หน้าที่ทางจิตวิญญาณเกี่ยวข้องกับบทบาททางสังคมโดยเน้นการสนับสนุนกิจกรรมและสถาบันทางศาสนา

พระพุทธศาสนา : เสนอแนวทางที่เท่าเทียมมากขึ้นโดยที่ไวศยะได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาทางจิตวิญญาณโดยไม่คำนึงถึงบทบาททางสังคมของพวกเขา เน้นการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรมและสนับสนุนพระธรรมโดยเน้นที่การรักษาลำดับชั้นทางสังคมน้อยลง

ผลกระทบทางประวัติศาสตร์และมรดก

อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์

อินเดียในยุคกลาง : บทบาทและความรับผิดชอบของไวศยะยังคงมีความสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของอาณาจักรต่างๆ การสนับสนุนวัดและกิจกรรมทางศาสนาช่วยเสริมตำแหน่งของพวกเขาในลำดับชั้นทางสังคม

บริบทสมัยใหม่ : ในสังคมฮินดูร่วมสมัย ไวศยะยังคงมีอิทธิพลในด้านการค้าและอุตสาหกรรม ค่านิยมดั้งเดิมของการปฏิบัติทางจริยธรรมและการกุศलयังคงเป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจของพวกเขา แม้ว่า ความแตกต่างทางวรรณคดีที่เข้มงวดจะลดลงก็ตาม^{๒๙๔}

อิทธิพลของพระพุทธศาสนา

การเผยแพร่และการปรับตัว : หลักการทางจริยธรรมและความเสมอภาคทางจิตวิญญาณของพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมต่างๆทั่วเอเชีย พหุคำที่นับถือศาสนาพุทธมักมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ศาสนาผ่านเส้นทางการค้า

การเคลื่อนไหวสมัยใหม่ : ในยุคปัจจุบัน หลักการทางพระพุทธศาสนายังคงสร้างแรงบันดาลใจในการดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรมและความใจบุญสุนทาน ชุมชนชาวพุทธมักเน้นย้ำถึงความสำคัญของการสนับสนุนสถาบันสงฆ์และโครงการสวัสดิการสังคม

กรณีศึกษาและตัวอย่าง

อนาถบิณฑิกะ : ผู้อุปถัมภ์สุดมั่งคั่ง

อนาถบิณฑิกเศรษฐี พหุคำผู้มั่งคั่งและผู้นับถือพระพุทธเจ้า เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของไวศยะผู้นับถือหลักศาสนาพุทธ อนาถบิณฑิกะมักมอบอุทิศทรัพย์สมบัติเพื่อบำรุงคณะสงฆ์และสร้างวัดเชตวัน เพื่อแสดงอุดมคติในการใช้ทรัพย์สมบัติเพื่อประโยชน์ทางจิตวิญญาณและส่วนรวม

^{๒๙๔} David, H. (2015). Theories of human action in early medieval Brahmanism (600-1000): Activity, speech and desire. The Journal of Value Inquiry, 49, 567-595.

ผู้ค้าเส้นทางสายไหม

พ่อค้าชาวพุทธตามเส้นทางสายไหมมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วเอเชีย กิจกรรมการค้าของพวกเขาอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและศาสนา โดยเน้นที่จุดบรรจบกันของการค้าและจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา^{๒๙๕}

บทสรุป

บทบาทและความรับผิดชอบของไวยาศยะในศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาสะท้อนถึงบริบททางศาสนาและปรัชญาที่กว้างขึ้นของประเพณีเหล่านี้ ในศาสนาพราหมณ์ ไวยาศยะมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมโดยยึดหลักธรรมะและจรรยาบรรณ พระพุทธศาสนาแม้จะตระหนักถึงบทบาททางเศรษฐกิจของตน แต่ก็เน้นการดำเนินธุรกิจที่มีจริยธรรมและความเท่าเทียมกันทางจิตวิญญาณโดยเสนอแนวทางที่ครอบคลุมมากขึ้น ผลกระทบทางประวัติศาสตร์และสมัยใหม่ของบทบาทเหล่านี้ เน้นย้ำถึงความสัมพันธ์อันมีพลวัตระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจและหลักการทางศาสนา ซึ่งกำหนดภูมิทัศน์ทางสังคมและวัฒนธรรมของทั้งสองประเพณี

๔.๒.๕ ศูทร-ผู้คนรับใช้และคนงาน

การสำรวจความสัมพันธ์และมุมมองของศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาต่อศูทรอย่างครอบคลุมบริบททางประวัติศาสตร์ ศาสนา และสังคม

พราหมณ์และพระพุทธศาสนา : มุมมองต่อศูทร

ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่สำคัญของสองแนวคิดในอนุทวีปอินเดีย มีมุมมองที่แตกต่างกันเกี่ยวกับชนชั้นทางสังคมที่เรียกว่า ศูทร ซึ่งแต่เดิมถือว่าเป็นวรรณะที่ต่ำที่สุดในระบบวรรณะ มีบทบาทสำคัญในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและศาสนาในอินเดียโบราณ การศึกษานี้จะเจาะลึกถึงต้นกำเนิด หลักคำสอนทางศาสนาและความหมายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับศูทรทั้งในศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา

ศาสนาพราหมณ์: มุมมองฮินดูแบบดั้งเดิม

ต้นกำเนิดและระบบวรรณะ

ศาสนาพราหมณ์หรือที่รู้จักกันในชื่อศาสนาเวทเป็นรากฐานของศาสนาฮินดูสมัยใหม่ เป็นผลผลิตมาจากตำราเวท ซึ่งที่เก่าแก่ที่สุดคือฤคเวท มีอายุย้อนกลับไปประมาณ ๑,๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล สังคมตามนัยแห่งเวทแบ่งออกเป็น ๔ ชนชั้นหลักๆ ได้แก่ พราหมณ์ (นักบวชและนักวิชาการ) กษัตริย์ (นักรบและผู้ปกครอง) ไวยาศยะ (พ่อค้าและเจ้าของที่ดิน) และศูทร (คนรับใช้และกรรมกร) เชื่อกันว่า การแบ่งแยกนี้ทำอย่างเป็นทางการในปุรุชสูตตะ (Rv 10.90) ซึ่งบรรยายเชิงเปรียบเทียบถึงการสร้างวรรณะจากร่างกายของปุรุชซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตในจักรวาล^{๒๙๖}

บทบาทและสถานะของศูทร

ในศาสนาพราหมณ์ ศูทรถือเป็นวรรณะที่ต่ำที่สุดซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการรับใช้วรรณะทั้งสามบน หน้าที่หลักของพวกเขา ได้แก่ การใช้แรงงานและเป็นงานขั้นต่ำ มนุสมฤติ (Manusmriti) ซึ่งมี

^{๒๙๕} Arakawa, M. (2016). The Silk Road trade and traders. *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*, 74, 29-59.

^{๒๙๖} Bühler, G. (Ed.). (1886). *The laws of Manu* (Vol. 25). Clarendon Press.; See more: Naegele, Charles J., "History and Influence of Law Code of Manu" (2008). *Theses and Dissertations-1* : pp. 48-81, <https://digitalcommons.law.ggu.edu/theses1>.

เนื้อหาว่าด้วยกฎหมายที่สำคัญของอินเดียโบราณ^{๒๙๗} สรุปรูปแบบต่างๆ สำหรับการปฏิบัติและหน้าที่ของศุทร ซึ่งมักจะแสดงให้เห็นว่าสิ่งเหล่านั้นย่อมจำนนต่อชนชั้นสูง บรรทัดฐานทางสังคมกำหนดการเข้าถึงการศึกษาและการปฏิบัติทางศาสนาอย่างจำกัดสำหรับศุทรซึ่งเป็นการเสริมโครงสร้างแบบลำดับชั้น^{๒๙๘}

ข้อจำกัดทางศาสนาและความคล่องตัวทางสังคม

ศาสนาพราหมณ์วางข้อจำกัดสำคัญในการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาของศุทรและการเข้าถึงความรู้อันศักดิ์สิทธิ์(พระเวท)ความเชื่อก็มีเพียงสามวรรณะบนเท่านั้นโดยเฉพาะพราหมณ์ที่มีสิทธิ์ศึกษาพระเวทและประกอบพิธีกรรมการยกเว้นนี้ทำให้สถานะของพวกศุทรต่ำลงอย่างไรก็ตามเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าความแข็งแกร่งของระบบวรรณะนั้นแปรผันไปตามกาลเวลาและภูมิภาคโดยที่ศุทรสามารถเลื่อนตัวสูงขึ้นได้เป็นครั้งคราวผ่านการอุปถัมภ์ของกษัตริย์หรือความสำเร็จส่วนตัวที่โดดเด่น^{๒๙๙}

พระพุทธศาสนา: ความท้าทายต่อพราหมณ์

หลักการพื้นฐาน

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากขบวนการปฏิรูปที่ต่อต้านความเข้มงวดของศาสนาพราหมณ์ คำสอนของพระพุทธเจ้าเน้นถึงความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง ความทุกข์ที่มีอยู่ในชีวิตและหนทางสู่ความหลุดพ้นด้วยคุณธรรม การทำสมาธิและปัญญา หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ อริยสัจ ๔ และ มรรคมีองค์แปด ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติในการยุติความทุกข์ทรมานและบรรลุพระนิพพาน

แนวทางความเสมอภาค

พระพุทธศาสนามีความแตกต่างจากศาสนาพราหมณ์ตรงที่การใช้แนวทางที่เท่าเทียมกันโดยปฏิเสธการแบ่งแยกลำดับชั้นของระบบวรรณะ คำสอนของพระพุทธเจ้าเน้นว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะบรรลุการตรัสรู้ได้โดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคมของพวกเขา ทศนคติที่ไม่แบ่งแยกนี้สร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้นับถือจำนวนมากที่มาจากวรรณะล่างรวมถึงศุทรที่ถูกยอมรับจากพระพุทธเจ้าที่ปฏิเสธการเลือกปฏิบัติตามวรรณะ

การรวมศุทรไว้ในคณะสงฆ์

ชุมชนสงฆ์เปิดรับบุคคลจากทุกภูมิหลังทางสังคมรวมทั้งศุทรเข้ามามีฐานะทัดเทียมกันโดยมุ่งเน้นไปที่ศักยภาพมากกว่าชาติกำเนิดซึ่งมีกฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับและปฏิบัติร่วมกัน กล่าวคือ ทุกคนต้องถูกปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคมในอดีต การรวมกลุ่มกันจากทุกวรรณะนี้ทำให้ศุทรมีโอกาสเติบโตทางจิตวิญญาณและการยกระดับทางสังคมซึ่งถูกปฏิเสธในระบบพราหมณ์อย่างมีนัยสำคัญ

การวิเคราะห์เปรียบเทียบศุทร : วรรณะศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา โครงสร้างทางสังคมและลำดับชั้น

^{๒๙๗} Meena, S. L. (2005), "Relationship between state and dharma in Manusmriti", The Indian Journal of Political Science, 575-588.

^{๒๙๘} Devy, G. N. (2018), "Caste differently", In Dalit Literatures in India (pp.25-35). Routledge India.

^{๒๙๙} Indradeva, S. (1985). Shaping of the traditional pattern of stratification in India: An analysis of processes through the ages. *Diogenes*, 33 (130),12-40.

ศาสนาพราหมณ์รักษาโครงสร้างทางสังคมแบบลำดับชั้นที่เข้มงวดโดยที่ศุทฺรครองตำแหน่งต่ำสุด ลำดับชั้นนี้ได้รับการยืนยันผ่านตำราและพิธีกรรมทางศาสนาที่เน้นความบริสุทธิ์และภาวะปลอดมลทิน ในทางตรงกันข้าม การที่พระพุทฺธศาสนาปฏิเสธระบบวรรณะและการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาคุณธรรมและจิตวิญญาณส่วนบุคคลส่วนปัจเจกชนนั้น ทำให้เกิดกรอบการทำงานที่ครอบคลุมมากขึ้น ลักษณะความเท่าเทียมของคณะสงฆ์ยืนหยัดต่อต้านความพิเศษเฉพาะของพิธีกรรมพราหมณ์ได้อย่างน่าอัศจรรย์

การเข้าถึงทางศาสนา

ในศาสนาพราหมณ์ การเข้าถึงความรู้ทางศาสนาและพิธีกรรมถูกจำกัดสำหรับศุทฺร พระเวทซึ่งถือเป็นอำนาจทางศาสนาชั้นสูงสุดนั้นอยู่นอกขอบเขตสำหรับพวกเขา ในทางกลับกัน พระพุทฺธศาสนาทำให้การปฏิบัติทางศาสนาเป็นประชาธิปไตยโดยเน้นการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรมและการทำสมาธิมากกว่าความบริสุทธิ์ในพิธีกรรม คำสอนของพระพุทฺธเจ้ามีไว้สำหรับทุกคนและพระพุทฺธพจน์ของพระองค์เป็นภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่คนทั่วไปเข้าใจได้ง่าย ต่างจากภาษาสันสกฤตในพระเวทซึ่งไม่สามารถเข้าถึงได้ในวรรณะชั้นล่าง

ผลกระทบต่องสังคม

แนวทางที่ครอบคลุมมากขึ้นของพระพุทฺธศาสนามีผลกระทบทางสังคมที่สำคัญ เป็นเส้นทางสู่ศักดิ์ศรีและการเคารพศุทฺร ซึ่งมักถูกละเลยในสังคมพราหมณ์ด้วยการให้การศึกษาและการชี้แนะทางจิตวิญญาณ พระพุทฺธศาสนาได้เพิ่มขีดความสามารถของชนชั้นล่างและท้าทายระเบียบสังคมที่มีอยู่ การไม่แบ่งแยกนี้มีส่วนทำให้พระพุทฺธศาสนาเป็นที่ดึงดูดใจอย่างกว้างขวางและช่วยให้พระพุทฺธศาสนาได้รับการนับถืออย่างมากในภูมิภาคและชนชั้นทางสังคมต่างๆ

บริบททางประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการ

การสนับสนุนชาวพุทฺธยุคแรกและการอุปถัมภ์ในตอนแรกพระพุทฺธศาสนาได้รับการสนับสนุนอย่างมากจากกลุ่มสังคมต่างๆ รวมถึงพ่อค้า ช่างฝีมือ และศุทฺร การอุปถัมภ์ของผู้ปกครองเช่น วรรณะอโศกในศตวรรษที่ ๓ ก่อนคริสตกักราชทำให้จุดยืนของตนเข้มแข็งยิ่งขึ้น การสนับสนุนพระพุทฺธศาสนาของอโศกสะท้อนให้เห็นในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ ส่งเสริมการปฏิรูปสังคมและศาสนาที่สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทฺธศาสนา รวมถึงมาตรการไม่ใช้ความรุนแรง ความอดทน และสวัสดิการสำหรับทุกสาขาอาชีพโดยไม่คำนึงถึงวรรณะ^{๓๐๐}

ความเสื่อมถอยและการฟื้นฟู

เมื่อเวลาผ่านไป พระพุทฺธศาสนาต้องเผชิญกับความท้าทายและเสื่อมถอยลงในอนุทวีปอินเดียในที่สุดเนื่องจากปัจจัยต่างๆ รวมถึงการฟื้นฟูตัวของศาสนาพราหมณ์ฮินดู ความแตกแยกภายในและการรุกรานของศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ตาม อุดมคติด้านความเท่าเทียมยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมอินเดียและต่อมาได้รับการฟื้นฟูโดยนักปฏิรูปสังคม เช่น ดร. อัมเบดการ์ผู้นำลัทธิผู้มีความเชื่อในศตวรรษที่ ๒๐ ผู้เชื่อว่าการนับถือศาสนาพุทฺธจะเป็นหนทางในการหลีกเลี่ยงการกดขี่ทางชนชั้นวรรณะและส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางสังคม

บทสรุป

มุมมองของศาสนาพราหมณ์และพระพุทฺธศาสนาเกี่ยวกับศุทฺรเน้นย้ำถึงพลวัตทางสังคมและศาสนาในวงกว้างในอินเดียโบราณ โครงสร้างแบบลำดับชั้นของศาสนาพราหมณ์และแนวปฏิบัติที่

^{๓๐๐} Karve, I. (1958). What is caste. Economic Weekly, 10 (4), 5.

แบ่งแยกแตกต่างอย่างมากกับแนวทางที่เท่าเทียมตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา ด้วยการทำความเข้าใจความเข้มงวดของระบบวรรณะและส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางจิตวิญญาณและสังคม พระพุทธศาสนาเสนอเส้นทางการเปลี่ยนแปลงสำหรับศุทรและกลุ่มชายขอบอื่นๆ การทำความเข้าใจมุมมองเหล่านี้ สามารถให้รายละเอียดเชิงลึกที่มีคุณค่าเกี่ยวกับบริบททางประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของลำดับชั้นทางสังคมและขบวนการปฏิรูปในประวัติศาสตร์อินเดีย การตรวจสอบโดยละเอียดนี้สามารถสร้างความเข้าใจเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับบทบาทและมุมมองของศุทรทั้งในศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา มองเห็นภาพรวมของบริบททางประวัติศาสตร์ ศาสนาและสังคม

หลักการเผยแผ่หลักคำสอนแบบพราหมณ์

๑. การอนุรักษ์ลำดับชั้นความรู้ พราหมณ์มักมองว่า ตนเองเป็นผู้รักษาความรู้ศักดิ์สิทธิ์ (พระเวท อุปนิษัท) เชื่อกันว่า ลำดับชั้นความรู้ี้มีความสำคัญต่อการรักษาระเบียบสังคมและจักรวาล การเผยแผ่ความรู้ี้ไปยังวรรณะต่ำมักถูกมองว่าเป็นการขัดขวางระเบียบแห่งจักรวาล ด้วยเหตุนี้ การเข้าถึงตำราและคำสอนศักดิ์สิทธิ์จึงมักถูกจำกัดแต่เฉพาะกลุ่มพราหมณ์

๒. พิธีกรรมความบริสุทธิ์และมลพิษ ลักษณะสำคัญของความเชื่อของพราหมณ์คือ แนวคิดเรื่องความบริสุทธิ์ของพิธีกรรม วรรณะต่ำมักถูกมองว่าไม่บริสุทธิ์ในพิธีกรรม และเชื่อกันว่า ปฏิสัมพันธ์ต่างๆ รวมถึงการเผยแผ่ความรู้ี้ศักดิ์สิทธิ์อาจ ะคายต่อการปนเปื้อน ระบบความเชื่อนี้แสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกทางสังคมและโอกาสทางการศึกษาและศาสนาที่จำกัดสำหรับวรรณะที่ต่ำกว่าอย่างชัดเจน แม้กระทั่งอาจไม่ถูกยอมรับในฐานะมนุษย์ก็เป็นได้

๓. ธรรมะและหน้าที่สังคม ตามหลักธรรม แต่ละวรรณะมีหน้าที่และบทบาทเฉพาะ พราหมณ์มีหน้าที่รับผิดชอบในพิธีกรรมทางศาสนา การสอน และการรักษาประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่วรรณะล่างมีหน้าที่ต่างกัน การเผยแผ่หลักคำสอนพราหมณ์ไปยังวรรณะต่ำมักถูกมองว่าเป็นการละเมิดระเบียบธรรมชาติ ซึ่งอาจชักนำบุคคลให้ละทิ้งหน้าที่ที่กำหนดไว้

๔. บทบาทของกรรม หลักคำสอนเรื่องกรรมเน้นความเชื่อที่ว่า การกระทำในชีวิตที่ผ่านมาเป็นตัวกำหนดบทบาทและสถานะปัจจุบัน พราหมณ์จำนวนมากเชื่อว่าบุคคลเกิดมาในวรรณะต่ำอันเป็นผลมาจากกรรมในอดีต ดังนั้น การเผยแผ่ความรู้ี้ชั้นสูงจึงถูกมองว่า ไม่เหมาะสมเนื่องจากอาจรบกวนวงจรกรรมได้^{๓๐๑}

การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และขบวนการปฏิรูป

ขบวนการภักติ ขบวนการภักติซึ่งเริ่มขึ้นในยุคกลางตอนต้น ได้ท้าทายบรรทัดฐานของศาสนาพราหมณ์หลายประการ นักบุญภักติ เช่น คาเบียร์ (Kabir) รวิทาส (Ravidas) และ ใจตันยะ มหาประภู (Chaitanya Mahaprabhu) เน้นย้ำถึงการอุทิศตนต่อพระเจ้าเป็นการส่วนตัวเหนือการปฏิบัติพิธีกรรมและการแบ่งชนชั้นวรรณะ การเคลื่อนไหวนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเผยแผ่คำสอนทางศาสนาข้ามวรรณะ โดยสนับสนุนแนวคิดที่ว่าทุกคนสามารถเข้าถึงความจงรักภักดีและการรู้แจ้งทางจิตวิญญาณได้ โดยไม่คำนึงถึงวรรณะ^{๓๐๒}

^{๓๐๑} Brown, C. M. (๒๐๒๐). Karmic Versus Organic Evolution: The Hindu Encounter with Modern Evolutionary Science. Asian Religious Responses to Darwinism: Evolutionary Theories in Middle Eastern, South Asian, and East Asian Cultural Contexts, 101-135, See more : Roncarati, M. E. (2001). Nonduality and the karmic cycles of the world: Integral health and development in Thai contexts. University of London, School of Oriental and African Studies (United Kingdom).

^{๓๐๒} Warrior, M. (2003). Guru choice and spiritual seeking in contemporary India. International Journal of Hindu Studies, 7(1/3), 31-54.

ยุคอาณานิคมและการปฏิรูปสังคม ในช่วงยุคอาณานิคมของอังกฤษ นักปฏิรูปสังคม เช่น วรรณะ ราม โมฮาน รอย (Raja Ram Mohan Roy) สวามี วิเวกานันท์ (Swami Vivekananda) และ มหาตมา คานธี (Mahatma Gandhi) ทำงานเพื่อยกระดับวรรณะที่ต่ำกว่าและกำจัดระบบการเลือกปฏิบัติระหว่างวรรณะ พวกเขาสนับสนุนให้ทุกคนเข้าถึงการศึกษาและคำสอนทางศาสนาได้รวมถึงวรรณะต่ำด้วย การแนะนำกิจกรรมการศึกษาและกิจกรรมการเผยแพร่ศาสนาแบบตะวันตกยังมีบทบาทในการทำลายอุปสรรคแบบดั้งเดิมอีกด้วย^{๓๐๓}

บริบทสมัยใหม่ ในอินเดียร่วมสมัย รัฐธรรมนูญของอินเดีย (มาตรา ๑๗) ยกเลิก “กฎว่าด้วยการไม่สามารถแตะต้องได้: Untouchability” และส่งเสริมความเท่าเทียมกัน มีการนำมาตรการทางกฎหมายและทางสังคมจำนวนมากมาใช้เพื่อประกันการเข้าถึงการศึกษาและเสรีภาพทางศาสนาอย่างเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม ทศนคติดั้งเดิมที่หลงเหลืออยู่ยังคงมีอยู่ในบางพื้นที่ในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม ระบบคิดแบบนี้ ได้ค่อยๆ คลายลงไปแล้วในสังคมร่วมสมัย^{๓๐๔}

การศึกษาและการเสริมอำนาจ ขบวนการและองค์กรปฏิรูปศาสนาฮินดูสมัยใหม่ทำงานอย่างแข็งขันเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของวรรณะต่ำผ่านการศึกษาและคำสอนทางศาสนา มีความพยายามในการตีความใหม่และทำให้การเข้าถึงตำราศักดิ์สิทธิ์และความรู้ทางจิตวิญญาณรวมถึงการเป็นประชาธิปไตย^{๓๐๕}

จิตวิญญาณแบบรวม การเคลื่อนไหวของบุคคลสำคัญ เช่น ดร. อัมเบดการ์ ส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางที่ครอบคลุมในเรื่องจิตวิญญาณของชาวฮินดูโดยส่งเสริมให้วรรณะต่ำมีส่วนร่วมและตีความหลักคำสอนทางศาสนาใหม่

บทสรุป

การเผยแพร่หลักคำสอนไปยังชนวรรณะต่ำจากมุมมองของพราหมณ์ฮินดูเป็นประเด็นที่มีหลายแง่มุมซึ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิม การปฏิบัติทางประวัติศาสตร์และการพัฒนาบรรทัดฐานทางสังคม แม้ว่าหลักการของพราหมณ์แบบดั้งเดิมมักจะจำกัดการเข้าถึงความรู้อันศักดิ์สิทธิ์ แต่ขบวนการปฏิรูปทั้งในอดีตและสมัยใหม่ได้ท้าทายและเปลี่ยนแปลงทศนคติเหล่านี้อย่างมีนัยสำคัญโดยส่งเสริมแนวทางที่ครอบคลุมและความเท่าเทียมกันมากขึ้น แม้แต่ การเดินทางสู่การเผยแพร่คำสอนทางศาสนาก็มีการเท่าเทียมกันมากขึ้นและยังคงดำเนินงานต่อไปซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในวงกว้างต่อความยุติธรรมทางสังคมและสิทธิมนุษยชน

^{๓๐๓} Khadka, N. B. (2018). Caste Discrimination and Applicability of Gandhian Principle of Nonviolence. Gandhi and the World, p. 151., **See more:** Weiner, M. (2001). The struggle for equality: caste in Indian politics. The success of India's democracy, pp. 193-225.

^{๓๐๔} Galanter, M. (1969), “Untouchability and the Law”, Economic and Political Weekly, pp. 131-170.

^{๓๐๕} Frykenberg, R. E. (2016). The sacred in modern Hindu politics: Historical processes underlying Hinduism and Hindutva. Hinduism in India: modern and contemporary movements, pp. 95-122.

๔.๓ วัตถุประสงค์การเผยแพร่หลักคำสอนแก่ประชาชนในพระไตรปิฎก

วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่หลักคำสอนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาสู่ประชาชนจากพระไตรปิฎกนั้นมีหลายแง่มุมซึ่งเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม อำนวยความสะดวกในการพัฒนาจิตวิญญาณ ส่งเสริมคุณค่าของชุมชนและประกันการรักษาคำสอนของพระพุทธศาสนา^{๓๐๖} พึงทราบรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๑. ส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม

หลักการสำคัญ ประชาชนควรปฏิบัติตามเบญจศีลซึ่งเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักขโมย การประพฤติดินกาม การโกหก และการมีเมมา หลักการเหล่านี้เป็นรากฐานของการประพฤติปฏิบัติทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นการเน้นการปฏิบัติที่ถูกต้องและศีลก็เป็นส่วนหนึ่งของมรรคแปด ส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมให้ฆราวาส

วัตถุประสงค์ เพื่อปลูกฝังรากฐานทางศีลธรรมอันเข้มแข็งให้กับฆราวาส ช่วยให้พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างกลมกลืนและเอื้อประโยชน์ต่อสังคมที่ยุติธรรมและสงบสุข

อำนวยความสะดวกในการพัฒนาจิตวิญญาณ

หลักการสำคัญ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ คือ การสอนฆราวาสเกี่ยวกับความเป็นจริงของความทุกข์ สาเหตุ ความดับ และแนวทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์ มรรคมืองค์แปดทำหน้าที่ชี้แนะฆราวาสไปสู่แนวทางปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตวิญญาณ ได้แก่ (๑) ความเห็นที่ถูกต้อง มีความเข้าใจความจริงตามเป็นจริงและเห็นแจ้งในไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (๒) ความดำริชอบ คือ ความดำริที่ถูกต้อง คิดดี ไม่คิดเบียดเบียน ไม่คิดพยาบาท ไม่คิดมัวหมอง (๓) วาจา พุดจริง พุดไม่ออกลอก เนื้อหา พุดไพเราะ พุดคำสัตย์ การกระทำ การดำรงชีวิต ความพยายาม สติ และสมาธิที่ถูกต้อง (๔) การกระทำชอบ การกระทำที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียน ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดินกาม (๕) การเลี้ยงชีพชอบ การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม (๖) ความเพียรชอบ ความเพียรที่ถูกต้อง เพียรละเว้นความชั่ว เพียรทำความดี เพียรพัฒนาตนเอง (๗) การระลึกชอบ การระลึกชอบที่ถูกต้อง รู้เท่าทันความคิด คำพูด และการกระทำของตนเอง (๘) ความตั้งจิตมั่นชอบ การตั้งจิตมั่นที่ถูกต้อง จิตจดจ่อ สงบ ผ่องใส รวมถึงการฝึกสมาธิที่ว่าด้วยการแนะนำเทคนิคการทำสมาธิขั้นพื้นฐาน เช่น การเจริญสติและความเมตตาให้กับฆราวาสทั่วไป เพื่อให้ฆราวาสมีความรู้และเครื่องมือในการเติบโตทางจิตวิญญาณ นำไปสู่ปัญญาที่มากขึ้น และผนวกกับความสงบภายในและในที่สุดความหลุดพ้นจากความทุกข์ (นิพพาน)^{๓๐๗}

๒) ส่งเสริมความรู้สึกรักของชุมชน

หลักการสำคัญ ฆราวาสสนับสนุนคณะสงฆ์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น การบรรยายธรรม การทำสมาธิ และเทศกาลทางศาสนา ส่งเสริมการให้ทานและสนับสนุนคณะสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา เพื่อสร้างชุมชนชาวพุทธที่เหนียวแน่นและให้การสนับสนุน ซึ่งฆราวาสรู้สึกเชื่อมโยงและมีส่วนร่วม เพิ่มความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน

^{๓๐๖} Tripathy, K. K., BUDDHIST APPROACH TO GLOBAL EDUCATION IN ETHICS: SUSTAINABLE PEACE AND DEVELOPMENT IN THE CONTEMPORARY SCENARIO, BUDDHIST APPROACH, 497.

^{๓๐๗} กัจจายกัถา พระพงษทัต, สุวรรณประทีป ธาณี และทุมทอง สุภีร์, “วิเคราะห์การปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘ เพื่อการบรรลุมรรค”, วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, ๕(๔), ๒๕๔๖ หน้า ๙๔๕-๙๕๘.

๓) การธำรงคำสอนทางพระพุทธศาสนา

หลักการสำคัญ ในอดีตประเพณีการสาธยายด้วยปากเปล่าเป็นการธำรงคำสอนของพระไตรปิฎก การสนับสนุนให้ฆราวาสศึกษาตำราเหล่านี้ ก็เพื่อให้แน่ใจว่า พวกเขาจะมีความเข้าใจและอนุรักษ์ธรรมเอาไว้ ฆราวาสผู้ทรงคุณวุฒิมักมีบทบาทในการสอนและเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งช่วยรักษาประเพณี เพื่อให้แน่ใจว่า มีการถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาจากรุ่นสู่รุ่น โดยคงไว้ซึ่งหลักธรรมและหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง

วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่หลักคำสอนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาแก่ฆราวาสจากพระไตรปิฎกครอบคลุมถึงการส่งเสริมความประพฤติทางจริยธรรม การอำนวยความสะดวกในการพัฒนาจิตวิญญาณ การเลี้ยงดูชุมชน และการรักษาหลักคำสอน การมีส่วนร่วมกับคำสอนเหล่านี้ทำให้ฆราวาสสามารถมีชีวิตที่มีความหมาย มีความสามัคคี และเติมเต็มจิตวิญญาณได้มากขึ้น ส่งผลให้บรรลุเป้าหมายที่กว้างขึ้นในการบรรเทาทุกข์และบรรลุการตรัสรู้ ทั้งนี้ การตรวจสอบที่เน้นไปที่วิธีการเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาไปยังประชาชนตามพระไตรปิฎกซึ่งเป็นแหล่งรวมพระคัมภีร์ที่เป็นรากฐานในพระพุทธศาสนา การวิเคราะห์นี้ มุ่งประเด็นไปที่การตรวจสอบวิธีการหรือกลยุทธ์ต่างๆ ที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเพื่อสื่อสารคำสอนพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพไปยังผู้ที่อยู่นอกคณะสงฆ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประชาชน^{๓๐๘}

อนึ่ง ในพระไตรปิฎกนั้นได้ให้รายละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรมที่ฆราวาสสามารถนำไปใช้ได้ เป็นแหล่งรวบรวมหลักคำสอนและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเบื้องต้นสำหรับทั้งพระภิกษุและฆราวาสประกอบการวิเคราะห์เชิงปรัชญาและหลักคำสอนที่เน้นให้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับคำสอนสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมขั้นสูง

ระบบวรรณะเข้มข้นเป็นต้นเหตุทำให้เกิดชนชั้น

ระบบวรรณะที่มีความเข้มข้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างชนชั้นโดยเฉพาะในสังคมที่เป็นอยู่หรือแพร่หลายโดยการสร้างบทบาททางอาชีพที่สืบทอดมา กำหนดโอกาสทางเศรษฐกิจและรักษาความไม่เท่าเทียมทางสังคม อย่างไรก็ตาม การก่อตัวของชนชั้นเป็นปรากฏการณ์หลายแง่มุมที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่หลากหลาย นอกเหนือจากระบบวรรณะเพียงอย่างเดียว การทำความเข้าใจความซับซ้อนนี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการจัดการกับการแบ่งชั้นทางสังคมและส่งเสริมความเท่าเทียมกันที่มากขึ้น

การยืนยันว่าระบบวรรณะที่กระจุกตัวเป็นเหตุของการก่อตัวของชนชั้นนั้นเป็นหลักการที่ซับซ้อนซึ่งสามารถสำรวจได้จากหลายมุมมอง รวมถึงมุมมองทางสังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และเศรษฐกิจ ผู้วิจัยพยายามศึกษาวิเคราะห์โดยละเอียดของการอ้างสิทธิ์ของระบบวรรณะดังต่อไปนี้

มุมมองทางสังคมวิทยา

ระบบวรรณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินเดีย เป็นรูปแบบหนึ่งของการแบ่งชั้นทางสังคมที่แบ่งผู้คนออกเป็นกลุ่มตามลำดับชั้นต่างๆ ตามกรรม (งาน) และธรรมะ (หน้าที่) ให้ถือว่าเป็นการสืบต่อกรรมพันธุ์แบบดั้งเดิมและเข้มงวดโดยแทบไม่มีการเคลื่อนไหว (สัมพันธ) ระหว่างวรรณะเลย

^{๓๐๘} Krusunthornsangkhapinit, P., & Laolee, P. (2015). Propagating Buddhism in the Digital Age. *Journal of Buddhist Education and Research*, 1 (2), 8-20.

บริบททางประวัติศาสตร์

ในอดีต ระบบวรรณะมักมีความคล้ายคลึงกับการแบ่งชนชั้นทางเศรษฐกิจ วรรณะที่สูงกว่า เช่น พราหมณ์และกษัตริย์มักได้รับสิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจ ในขณะที่วรรณะที่ต่ำกว่า เช่น ศูทรและจัณฑาล มักได้รับความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ การทับซ้อนกันนี้ มีส่วนทำให้เกิดการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกันจึงขาดการบรรจบกันของชนชั้นวรรณะในสังคมอย่างชัดเจน ในระหว่างการปกครองอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินเดีย ฝ่ายบริหารของอังกฤษได้จัดระบบและทำให้ระบบวรรณะเข้มงวดขึ้นเพื่อความสะดวกในการบริหาร ความแตกต่างทางวรรณะที่ฝังรากลึกยิ่งขึ้นนี้ช่วยเสริมสร้างความแตกต่างทางเศรษฐกิจตามแนววรรณะให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดการกีดกันของชนชั้นอย่างมีนัยสำคัญ ในทางกลับกัน ระบบชนชั้นมักขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น ความมั่งคั่ง รายได้ การศึกษาและอาชีพ แม้ว่า ระบบชนชั้นจะมีลำดับขั้น แต่โดยทั่วไปแล้วระบบชนชั้นจะมีความลื่นไหลมากกว่า ซึ่งช่วยให้สามารถเคลื่อนไหวทางสังคมได้

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ในสังคมเกษตรกรรม การเป็นเจ้าของที่ดินเป็นปัจจัยกำหนดสถานะทางเศรษฐกิจที่สำคัญ วรรณะที่สูงกว่ามักเป็นเจ้าของที่ดินมากกว่าและมีสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น นำไปสู่สถานะชนชั้นที่สูงขึ้น วรรณะที่ต่ำกว่าซึ่งมักเป็นกรรมกรที่ไม่มีที่ดินได้ก่อให้เกิดชนชั้นทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่า ระบบวรรณะกำหนดอาชีพของตนตามธรรมเนียม พราหมณ์เป็นผู้นำพิธีกรรมและอาจารย์ พระกษัตริย์เป็นนักรบ พระไวยยะเป็นพ่อค้า และศูทรเป็นกรรมกร การแบ่งแยกอาชีพนี้มักถูกแปรสภาพเป็นการแบ่งชั้นทางเศรษฐกิจ ซึ่งเสริมสร้างความแตกต่างทางชนชั้นที่ชัดเจนยิ่งขึ้น^{๓๐๙}

บริบทสมัยใหม่

แม้จะมีการยกเลิกกฎหมายและการปฏิรูปสังคม แต่มรดกของระบบวรรณะยังคงอยู่ในหลายสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อโอกาสทางเศรษฐกิจและความคล่องตัวทางสังคม อิทธิพลที่ต่อเนื่องนี้มีส่วนช่วยในการกีดกันและการคงอยู่ของชนชั้น การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและการจ้างงานมักได้รับอิทธิพลจากแต่ละวรรณะ วรรณะที่สูงกว่ามีแนวโน้มที่จะเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพและงานที่มีรายได้สูงได้ดีกว่า ทำให้เกิดความแตกต่างในชนชั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

แม้ว่า ระบบวรรณะจะเป็นปัจจัยสำคัญ แต่ก็ไม่ใช่สาเหตุเดียวของการกีดกันของชนชั้น ปัจจัยอื่นๆ เช่น นโยบายเศรษฐกิจ โลกาภิวัตน์ อำนาจทางการเมือง และความสามารถของแต่ละบุคคล ก็มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนชั้นทางสังคมเช่นกัน ในหลายส่วนของโลก การกีดกันของชนชั้นเกิดขึ้นโดยไม่มีระบบวรรณะ ตัวอย่างเช่น ในสังคมตะวันตก การแบ่งแยกชนชั้นจะขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และอาชีพเป็นหลัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การกีดกันของชนชั้นสามารถเกิดขึ้นได้โดยอิสระจากระบบวรรณะ ระบบวรรณะที่กระจุกตัวมีบทบาทสำคัญในการกีดกันของชนชั้นโดยการจัดลำดับขั้นทางสังคม การจำกัดโอกาสทางเศรษฐกิจและการรักษาความไม่เท่าเทียมทางสังคม แม้ว่า ระบบวรรณะจะไม่ใช่สาเหตุเดียวของการกีดกันของชนชั้น แต่ผลกระทบของระบบวรรณะนั้นลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีการยึดที่มั่นอย่างลึกซึ้ง เช่น อินเดีย การทำความเข้าใจความสัมพันธ์นี้ต้องใช้แนวทางหลายแง่มุมพิจารณามุมมองทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจสังคมวิทยาและแนวคิดร่วมสมัย

^{๓๐๙} Kumar, R., Kumar, S., & Mitra, A. (2009). Social and economic inequalities: Contemporary significance of caste in India. *Economic and Political Weekly*, 55-63.

บริบทแนวคิดทางประวัติศาสตร์เชิงวรรณะ

สังคมโบราณหลายแห่งรวมทั้งในอินเดีย อียิปต์ เอเชียกลาง และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีโครงสร้างทางสังคมที่เข้มงวด ระบบวรรณะของอินเดียแบ่งผู้คนออกเป็นกลุ่มลำดับชั้นตามบทบาทและหน้าที่ของพวกเขา ในระหว่างการปกครองอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริติชอินเดีย ระบบวรรณะได้รับการประมวลผลและเข้มงวด ฝ่ายบริหารของอังกฤษใช้ระบบวรรณะในการควบคุมและจัดการประชากร เสริมสร้างและสร้างความแตกแยกทางสังคม หลังจากได้รับเอกราช หลายประเทศรวมทั้งอินเดีย ได้พยายามรื้อระบบวรรณะที่เป็นทางการออกจากสังคม อย่างไรก็ตาม ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการเลือกปฏิบัติทางวรรณะมานานหลายศตวรรษยังคงมีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ

ทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณะ

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ : ทฤษฎีการจัดชั้นทางสังคมของคาร์ล มาร์กซ์ มุ่งเน้นที่ฐานะทางเศรษฐกิจของสังคมและความสัมพันธ์ในการผลิต ตามทฤษฎีนี้ การแบ่งแยกชนชั้นเกิดจากการเป็นเจ้าของและการควบคุมปัจจัยการผลิต แม้ว่า มาร์กซ์จะไม่ได้กล่าวถึงระบบวรรณะโดยตรง แต่ความซ้อนทับระหว่างวรรณะและสถานะทางเศรษฐกิจในสังคม เช่น อินเดีย ก็สามารถตีความผ่านมุมมองมาร์กซิสต์ได้^{๓๑๐}

มุมมองของเวเบอร์ : แมกซ์ เวเบอร์ ได้ขยายความคิดของมาร์กซ์โดยรวมสถานะทางสังคมและอำนาจทางการเมืองเข้าไปเป็นมิติของการจำแนกชนชั้น กรอบแนวคิดของเวเบอร์ช่วยให้เข้าใจว่าวรรณะในฐานะกลุ่มสถานภาพ มีอิทธิพลต่อการก่อรูปชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร

ทฤษฎีหน้าที่นิยม : ทศนะทางสังคมศาสตร์แนวคิดนี้มองสังคมเป็นระบบที่ซับซ้อนประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่พึ่งพาอาศัยกัน ระบบวรรณะสามารถมองได้ว่าเป็นกลไกที่รักษาความเป็นระเบียบและเสถียรภาพทางสังคม แม้ว่า จะต้องแลกด้วยการคงอยู่ของความไม่เท่าเทียมกัน

บริบทวรรณะทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม

อินเดีย : ระบบวรรณะในอินเดียเป็นที่ศึกษาและถกเถียงกันมากที่สุดจะเห็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่าการจัดระดับชั้นทางสังคมตามกำเนิดที่จะสามารถนำไปสู่การแบ่งแยกชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างไร

สังคมอื่นๆ : สามารถวิเคราะห์ระบบการจัดชั้นทางสังคมที่คล้ายคลึงกัน เช่นระบบจารีตปกครองในยุโรปยุคกลางระบบเหล่านี้ มักนำไปสู่การจัดชนชั้นทางเศรษฐกิจสอดคล้องกับสถานะทางสังคม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ : อิทธิพลของระบบวรรณะต่อสถานะทางเศรษฐกิจผ่านการถือครองที่ดิน บทบาทอาชีพ และการเข้าถึงทรัพยากร เป็นประเด็นศึกษาที่สำคัญ รวมถึงการที่วรรณะบางกลุ่มเคยมีอำนาจทางเศรษฐกิจ ในขณะที่กลุ่มอื่นถูกกีดกันมาโดยตลอด

การเคลื่อนย้ายทางสังคม : การเข้าใจอุปสรรคต่อการเคลื่อนย้ายชนชั้นในสังคมที่ใช้ระบบวรรณะเป็นสิ่งจำเป็น รวมถึงการศึกษาว่าความแข็งค่าของระบบวรรณะส่งผลต่อความสามารถในการเคลื่อนย้ายระหว่างชั้นของบุคคลอย่างไร

^{๓๑๐} Clarke, S. (1990). The Marxist theory of overaccumulation and crisis. *Science & Society*, 54 (4), : 442-467., See more : Block, F. (2021). The ruling class does not rule: Notes on the Marxist theory of the state. In *The political economy: Readings in the politics and economics of American public policy* Routledge. : pp. 32-46.

ผลกระทบในปัจจุบัน : แม้ระบบวรรณะจะถูกยกเลิกตามกฎหมาย แต่ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน จึงเป็นสาเหตุของการมุ่งเน้นที่การเลือกปฏิบัติเชิงวรรณะที่ยังคงดำรงอยู่ในระบบการศึกษา การจ้างงานและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยนำไปสู่การกำเนิดชนชั้น

มิติความเชื่อมโยง : การสำรวจว่า วรรณะเชื่อมโยงกับรูปแบบการจำแนกชั้นทางสังคมอื่นๆ เช่น เพศ เชื้อชาติ และศาสนา อย่างไร จะทำให้เข้าใจการกำเนิดชนชั้นอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ การวิเคราะห์แบบมีมุมมองหลากหลายมิติจะช่วยให้เข้าใจผลกระทบผสมผสานของการถูกเลือกปฏิบัติในหลายรูปแบบ^{๓๑๑}

วิเคราะห์ประเด็นสำคัญของวรรณะ

อาชีพตามกำเนิด : การกำหนดอาชีพตามระบบวรรณะบนพื้นฐานของกำเนิดนั้น ส่งผลกระทบระยะยาวต่อเศรษฐกิจ วรรณะสูงมักมีโอกาสมากกว่าอาชีพที่มีรายได้ดีและมีเกียรติยศ ขณะที่วรรณะต่ำถูกจำกัดให้ทำงานที่ไม่น่าปรารถนาและได้รับค่าจ้างต่ำ

การถือครองที่ดิน : โดยประวัติศาสตร์ วรรณะสูงเป็นผู้ควบคุมที่ดินส่วนใหญ่ นำไปสู่การสะสมความมั่งคั่งและการรวมศูนย์อำนาจ วรรณะต่ำมักไร้ที่ดินหรือมีที่ดินเพียงเล็กน้อย ทำให้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ

การเข้าถึงการศึกษาและทรัพยากร : วรรณะสูงมีโอกาเข้าถึงการศึกษาและทรัพยากรมากกว่าตามประเพณี ส่งผลให้มีความได้เปรียบทางเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่วรรณะต่ำเผชิญอุปสรรค ระบบวรรณะทำให้วนเวียนอยู่ในวังวนความยากจนและมีโอกาสเคลื่อนย้ายสถานะได้จำกัด

อำนาจทางการเมือง : วรรณะสูงมักครองอำนาจทางการเมืองทำให้สามารถผลักดันนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ความเป็นใหญ่ทางการเมืองนี้ช่วยธำรงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของพวกเขาไว้ ส่งผลให้เกิดการจัดชั้นทางสังคม

ภาพรวมระบบวรรณะ : ระบบชั้นวรรณะในสังคมดั้งเดิมในอินเดีย มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องมานับพันปี จะขอนำภาพรวมวิวัฒนาการของระบบวรรณะในบริบททางประวัติศาสตร์

กำเนิดระบบวรรณะ

ประมาณ ๒๕๐๐-๑๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุปรากฏหลักฐานแสดงถึงการแบ่งแยกชั้นทางสังคมในระดับต้น แต่ไม่มีหลักฐานที่บ่งชี้โดยตรงว่า มีเกี่ยวข้องกับระบบวรรณะในเวลาต่อมา ราวประมาณ ๑๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล มีการอพยพของชาวอารยันและเมื่อชาวอินโดอารยันเข้ามา รากฐานของระบบวรรณะเริ่มปรากฏขึ้น คัมภีร์ฤคเวทเป็นหนึ่งในคัมภีร์สูงสุดที่เก่าแก่ที่สุดปรากฏมีราวปี ๑๕๐๐ ก่อนคริสตกาล ได้กล่าวถึงวรรณะ ๔ ประเภท (พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร)^{๓๑๒}

วิวัฒนาการในสมัยโบราณและสมัยกลาง

สมัยหลังเวทราวประมาณ ๑๐๐๐-๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ระบบวรรณะมีการจัดระเบียบที่ชัดเจนมากขึ้น โดยคัมภีร์ทางศาสนาเริ่มกำหนดหน้าที่และบทบาทของแต่ละวรรณะ แนวคิดเรื่องชาติ

^{๓๑๑} Virmani, T. (2020). Textual geographies of caste: local, institutional and national-symbolic spaces in Dalit archives. *Gender, Place & Culture*, 27 (4), 502-523.

^{๓๑๒} Olcott, M. (1944). The caste system of India. *American Sociological Review*, 648-657.

หรือวาระย่อย เริ่มปรากฏขึ้นซึ่งผูกโยงกับอาชีพรากและกำเนิด รวบรวมประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล-๒๐๐ คริสตกาล เรียกว่า สมัยชั้นทากาพยมหากาพย์ ปรากฏมีเรื่องเล่ามหากาพย์อย่างมหากาฬและรามายณะ สะท้อนและสนับสนุนระบบวรรณะอย่างโดดเด่น คัมภีร์ภุมนุหรือมนุศาสตร์มีความโดดเด่นในราวประมาณ ๒๐๐ ปีก่อนคริสตกาล-๒๐๐ คริสตกาล มีการรวบรวมและกำหนดหลายแง่มุมของระบบวรรณะโดยเน้นถึงลักษณะสืบทอดทางชาติพันธุ์ของวรรณะและกำหนดกฎเกณฑ์และหน้าที่ทางสังคมอย่างเคร่งครัด ต่อมาจักรวรรดิคุปตะปรากฏในราวประมาณ ๓๒๐-๕๕๐ คริสตกาล ระบบวรรณะมีความแข็งแกร่งมากขึ้นพร้อมกับการจำแนกชั้นและการควบคุมทางสังคมที่เพิ่มขึ้น ในช่วงนี้ แนวคิดเรื่องความบริสุทธิ์และมลทินเริ่มโดดเด่นขึ้น ทำให้โครงสร้างอันดับชั้นยิ่งหนักแน่น สมัยกลาง ราวประมาณ ๖๐๐-๑๒๐๐ คริสตกาล ปรากฏการเกิดขึ้นของอาณาจักรระดับภูมิภาคที่มีอำนาจนำไปสู่การแพร่กระจายของชาติ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อของท้องถิ่นและซับซ้อนมากขึ้น ลัทธิภักติและสุฟีนิยม (Sufism) เกิดขึ้น^{๓๑๓} ทำลายโครงสร้างวรรณะที่ตายตัวและสนับสนุนแนวคิดความเท่าเทียมกันทางจิตวิญญาณ

สมัยอาณานิคมและวิวัฒนาการสมัยใหม่

ยุคการปกครองแบบอาณานิคมของอังกฤษ (๒,๓๐๐-๒,๔๙๐) รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษทำการบันทึกและรวบรวมระบบวรรณะผ่านการสำมะโนประชากรและกรอบกฎหมายโดยไม่ตั้งใจ แต่กลับส่งผลให้โครงสร้างอันดับชั้นมีความหนักแน่นและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น มีขบวนการปฏิรูปทางสังคมซึ่งนำโดย ดร. อัมเบดการ์ และมหาตมา คานธี เริ่มต่อต้านการเลือกปฏิบัติเชิงวรรณะและผลักดันความเสมอภาค ภายหลังอินเดียได้รับเอกราชในปี พ.ศ. ๒๔๙๐-ปัจจุบัน ปรากฏว่า รัฐธรรมนูญของอินเดียซึ่งร่างโดย ดร. อัมเบดการ์ ยืนยันว่า การแบ่งแยกชนชั้นวรรณะผิดกฎหมายและจัดทำนโยบายการดำเนินการที่ยืนยันสำหรับวรรณะ แม้จะมีมาตรการทางกฎหมาย การเลือกปฏิบัติตามชนชั้นวรรณะและแนวปฏิบัติทางสังคมยังคงมีอยู่ แต่การเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองที่ดำเนินอยู่ยังคงท้าทายและเปลี่ยนแปลงระบบต่อไป

ประเด็นสำคัญในวิวัฒนาการของระบบวรรณะ

(๑) การลงโทษทางศาสนา คือ การรวมวรรณะเข้ากับตำราและพิธีกรรมทางศาสนาอันดูถือ เป็นเหตุผลอันศักดิ์สิทธิ์สำหรับระบบนี้ (๒) บทบาททางเศรษฐกิจและอาชีพ หมายถึง การแบ่งงานและความเชี่ยวชาญด้านอาชีพเสริมอัตลักษณ์วรรณะ (๓) ความคล่องตัวทางสังคมและความแข็งแกร่งได้แก่ แม้ว่า ระบบจะมีความคล่องตัวในช่วงแรก แต่ก็มี การเข้มงวดมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเวลาผ่านไป ซึ่งจำกัดการเคลื่อนไหวทางสังคม (๔) การปฏิรูปและการต่อต้าน กล่าวคือ ตลอดประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา มีการเคลื่อนไหวและบุคคลที่ต่อต้านและพยายามปฏิรูประบบวรรณะอย่างเข้มข้น

บทสรุป

ระบบวรรณะมีประวัติศาสตร์อันยาวนานและซับซ้อน ซึ่งหล่อหลอมจากปัจจัยทางศาสนา สังคม และเศรษฐกิจ วิวัฒนาการของระบบวรรณะได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในวงกว้างในสังคมอินเดีย ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงการปกครองอาณานิคม ไปจนถึงความพยายามร่วมสมัยในการจัดการกับความไม่เท่าเทียมทางวรรณะ^{๓๑๔} การทำความเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจพลวัตในปัจจุบันและความท้าทายลักษณะและโครงสร้างสำคัญของระบบวรรณะที่

^{๓๑๓} Elias, J. J. (1998). Sufism. Iranian Studies, 31 (3-4), : 595-613.

^{๓๑๔} Vaid, D. (2014). Caste in contemporary India: Flexibility and persistence. Annual Review of Sociology, 40, 391-410.

เกี่ยวข้องในอินเดีย ระบบวรรณะเป็นการจัดลำดับทางสังคมตามกำเนิดโดยแบ่งเป็นวรรณะต่างๆ ในแต่ละวรรณะมีบทบาทและหน้าที่ที่ระบุไว้ตามคัมภีร์ศาสนา เป็นที่ทราบกันดีว่า พราหมณ์ทำหน้าที่ทางจิตวิญญาณ กษัตริย์ปกครองและรักษาความสงบ ไวศยะประกอบอาชีพค้าขาย และศูทรทำงานด้านบริการและแรงงาน ระบบนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสมดุลในสังคม ในอดีต ระบบวรรณะมีความเคร่งครัดสูงมาก โดยจำกัดการเคลื่อนย้ายระหว่างวรรณะ การแต่งงานต้องเป็นไปภายในวรรณะเดียวกัน เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของวรรณะ ระบบนี้กำหนดพฤติกรรม การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ สำหรับแต่ละวรรณะอย่างเคร่งครัด สถานะวรรณะถูกกำหนดโดยชาติกำเนิด มิใช่โดยความสามารถส่วนบุคคล บางกลุ่มชาติพันธุ์เชื่อมโยงกับวรรณะสูงหรือต่ำ ระบบวรรณะควบคุมการกระจายทรัพยากรและโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างไม่เท่าเทียม วรรณะสูงมีสถานะและอำนาจมากกว่า ในขณะที่วรรณะต่ำประสบความยากจนและถูกเลือกปฏิบัติ จะเห็นได้ว่าระบบวรรณะเป็นโครงสร้างทางสังคมที่ซับซ้อน ซึ่งหล่อหลอมลักษณะพื้นฐานของสังคมอินเดียมาเป็นเวลานาน แม้ในปัจจุบันจะมีการปฏิรูปเพื่อความเสมอภาคมากขึ้น แต่อิทธิพลบางประการก็ยังคงหลงเหลืออยู่

ระบบวรรณะมีผลกระทบอย่างลึกซึ้งและยังยืนต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมในสังคมอินเดีย ในขณะที่บทบาทดั้งเดิมของพราหมณ์ กษัตริย์ ไวศยะ และศูทรได้พัฒนาไปไกลมากแล้ว โครงสร้างแบบลำดับชั้นได้ทิ้งมรดกที่ยั่งยืนไว้ กรอบกฎหมายสมัยใหม่และการปฏิรูปสังคมทำให้เกิดความก้าวหน้าครั้งสำคัญในการส่งเสริมการเคลื่อนไหวทางสังคมและลดความไม่เท่าเทียมกัน แต่ความท้าทายยังคงมีอยู่ การทำความเข้าใจพลวัตที่ซับซ้อนของชนชั้นวรรณะและผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาที่กำลังดำเนินอยู่และส่งเสริมสังคมที่เท่าเทียมกันมากขึ้น มีผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม กล่าวคือ การศึกษาและการรู้หนังสือ หนึ่งในในอดีตพราหมณ์มีสิทธิพิเศษในการเข้าถึงตำราศักดิ์สิทธิ์และการศึกษาอย่างเป็นทางการ ซึ่งทำให้ตนมีสถานะเป็นชนชั้นสูง การเข้าถึงความรู้เหล่านี้ทำให้พวกเขาสามารถครอบงำเขตทางปัญญาและวัฒนธรรมได้รวมถึงอิทธิพลทางเศรษฐกิจอีกด้วย แม้ว่า โดยทั่วไปจะไม่เกี่ยวข้องกับแรงงานคนหรือการค้าขาย แต่บทบาทของพวกเขาในฐานะนักบวชและที่ปรึกษาของกษัตริย์มักแปรสภาพเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจผ่านการได้รับที่ดิน การบริจาคและการอุปถัมภ์ ในยุคปัจจุบัน พราหมณ์ยังคงได้รับประโยชน์จากสิทธิพิเศษทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมักเป็นผู้นำในด้านการศึกษา การเมือง และการบริหาร อย่างไรก็ตาม นโยบายการดำเนินงานที่ผ่านมาของพราหมณ์ได้ท้าทายการครอบงำแบบดั้งเดิม โดยส่งเสริมการเคลื่อนไหวทางสังคมสำหรับวรรณะอื่นๆ พราหมณ์แม้จะมีสถานะสูง แต่บางครั้งพราหมณ์สมัยใหม่ก็เผชิญกับความยากลำบากทางเศรษฐกิจเนื่องจากบทบาทดั้งเดิมและการแข่งขันในอาชีพสมัยใหม่มีความสำคัญน้อยลงสำหรับนักบวชและผู้ปกครองว่าด้วยบริบทและบทบาททางประวัติศาสตร์ กษัตริย์มีหน้าที่คุ้มครองปกครอง และปฏิบัติหน้าที่ทางทหาร พวกเขาเป็นผู้ปกครองและเป็นทหาร มีอำนาจทางการเมืองและควบคุมที่ดินและทรัพยากรรวมถึงวรรณะไวศยะด้วย และผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรอย่างจำกัด ในที่นี้ ผู้วิจัยหมายถึง กลุ่มวรรณะศูทรเพราะในอดีตพวกเขาเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษาและเศรษฐกิจได้เพียงเล็กน้อยมาก ซึ่งจำกัดการเคลื่อนไหวทางสังคมในระดับที่สูงขึ้นอย่างรุนแรง การตีตราที่ติดอยู่กับสถานะทางวรรณะของพวกเขาได้เสริมความไม่เท่าเทียมกันของระบบที่จำกัดโอกาสในการก้าวหน้า นโยบายหลังการประกาศเอกราชรวมถึงการดำเนินการที่ยืนยันการปฏิบัติที่เป็นธรรมและสนับสนุนไม่ให้มีการปฏิบัติที่เลื่อมล้ำของระบบชนชั้นทางสังคมแบบดั้งเดิมของอินเดียและการส่งเสริมการศึกษาและการจ้างงานมีเป้าหมายเพื่อยกระดับให้วรรณะต่ำสามารถพัฒนา

ศักยภาพและส่งเสริมการมีความคืบหน้าในชีวิตและลดความแตกต่างและการเลือกปฏิบัติ แม้จะมีการคุ้มครองทางกฎหมาย แต่ศุทธและจัณฑาลมักเผชิญกับการกีดกันทางสังคมและความรุนแรง การเคลื่อนย้ายทางเศรษฐกิจและสังคมยังคงถูกขัดขวางโดยอคติที่ยังรากลึกและความไม่เท่าเทียมกันทางโครงสร้าง^{๓๑๔}

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวรรณะ

การแต่งงานภายในวรรณะเดียวกัน (Endogamy) มีการส่งเสริมขอบเขตของวรรณะตามธรรมเนียม โดยจำกัดการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านเครือข่ายครอบครัวและสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจของวรรณะหนึ่งมักขึ้นอยู่กับบริการของอีควรรณะหนึ่ง ตัวอย่างเช่น พรหมณ์และกษัตริย์อาศัยกิจกรรมทางการเกษตรและการพาณิชย์ของไวศยะและงานของศุทธ นโยบายที่มุ่งเข้าไปที่การรองรับการศึกษาและการจ้างงานส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับศุทธและจัณฑาล การอพยพเข้าสู่เขตเมืองทำให้เกิดความสั่นไหวของชนชั้นวรรณะในระดับหนึ่งเนื่องจากบทบาททางอาชีพมีความหลากหลายและเครื่องหมายวรรณะแบบดั้งเดิมมีความเด่นชัดน้อยลง การเข้าถึงการศึกษาและเทคโนโลยีช่วยให้บุคคลจากวรรณะต่ำสามารถทำลายอุปสรรคแบบดั้งเดิมและบรรลุความคล่องตัวที่สูงขึ้น การคงอยู่ของการเลือกปฏิบัติตามชนชั้นนั้น แม้จะมีมาตรการทางกฎหมาย การเลือกปฏิบัติตามชนชั้น ก็ยังคงมีอยู่ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเข้าถึงทรัพยากร การจ้างงานและการยอมรับทางสังคม ความแตกต่างทางเศรษฐกิจยังคงเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับวรรณะ โดยวรรณะสูงที่มีสิทธิพิเศษในอดีต ก็มักจะมีความสุขกับสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

๔.๔ ระบบวรรณะ: อิทธิพลทางสังคม และการเมือง

เชื่อว่า ระบบวรรณะมีต้นกำเนิดมากกว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้ว และมีการเปลี่ยนแปลงสำคัญหลายครั้งผ่านยุคต่าง ๆ เช่น ยุคพระเวท ยุคกลาง ยุคอาณานิคมภายใต้การปกครองของอังกฤษและยุคหลังเอกราชของอินเดีย การวิเคราะห์นี้ พิจารณาผลกระทบหลายด้านของระบบวรรณะต่อโครงสร้างทางสังคมและพลวัตทางการเมืองในอินเดียโดยพิจารณาจากมุมมองทั้งทางประวัติศาสตร์และยุคสมัยใหม่ และอิทธิพลทางสังคมของระบบวรรณะตามประเพณีรวมถึงระบบวรรณะกำหนดการเข้าถึงการศึกษาและอาชีพ พึงศึกษาให้ละเอียดต่อไป

ผลกระทบต่อการแต่งงานและโครงสร้างครอบครัว

การแต่งงานภายในวรรณะเป็นเรื่องปกติ ทำให้เส้นแบ่งวรรณะยังคงอยู่ การแต่งงานระหว่างวรรณะมักถูกห้ามและอาจนำไปสู่การถูกกีดกันทางสังคมหรือมีความรุนแรง แม้ว่า จะมีกฎหมายห้ามการเลือกปฏิบัติตามวรรณะ แต่ความเคลื่อนไหวทางสังคมยังคงจำกัดสำหรับวรรณะต่ำ เนื่องจากอคติที่ยังรากลึกและความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ

บทบาทในการเป็นตัวแทนทางการเมือง

วรรณะมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนทางการเมืองในอินเดีย พรรคการเมืองมักใช้วรรณะเป็นเครื่องมือในการระดมคะแนนเสียงและองค์กรทางการเมืองซึ่งมีฐานวรรณะมีอิทธิพลมาก

^{๓๑๔} Jodhka, S. S. (2016), “ Ascriptive hierarchies: Caste and its reproduction in contemporary India” , Current Sociology, 64 (2) , : 228-243.

อิทธิพลต่อพฤติกรรมการณ์การลงคะแนนเสียง

รูปแบบการลงคะแนนเสียงในอินเดียได้รับอิทธิพลมาจากความสัมพันธ์ทางวรรณะ นักการเมือง พรรคการเมืองมักสนับสนุนผลประโยชน์ของวรรณะเฉพาะเจาะจงเพื่อให้ได้รับคะแนนเสียง

พรรคการเมืองที่มีฐานวรรณะ

พรรคการเมืองหลายพรรคในอินเดีย เช่น พรรคบาฮูจัน समाज (BSP) มีฐานจากอัตลักษณ์ทางวรรณะ พรรคเหล่านี้มุ่งเป็นตัวแทนและส่งเสริมวรรณะผู้ด้อยโอกาส

นโยบายการสงวนที่นั่งและการดำเนินการเชิงบวก

รัฐบาลอินเดียได้นำนโยบายการสงวนที่นั่งในระบบการศึกษาและการจ้างงานมาใช้เพื่อแก้ไขความ อคติธรรมในอดีตและให้โอกาสแก่ชนชั้นวรรณะต่ำ (SCs) ชนเผ่าชายขอบ (STs) และกลุ่มอื่นๆ (OBCs)^{๓๑๖}

กรณีศึกษา

พลวัตของวรรณะในพื้นที่ชนบทและเมือง กล่าวคือ ลำดับชั้นของวรรณะมีความชัดเจนมากกว่า หมายถึง ในพื้นที่ชนบทซึ่งโครงสร้างสังคมแบบดั้งเดิมเข้มแข็งขึ้น การทำให้เป็นเมืองทำให้เส้นแบ่งวรรณะบางลงบ้าง แต่การเลือกปฏิบัติยังคงอยู่

การวิเคราะห์เฉพาะภูมิภาค

ทมิฬนาฑู : เป็นที่รู้จักในเรื่องการเคลื่อนไหวต่อต้านวรรณะและการเมืองของดราวิเดียน (Dravidian) ที่ท้าทายการครอบงำของพราหมณ์

อุตตรประเทศ : มีการเล่นเชิงการเมืองของวรรณะซับซ้อนโดยมีอิทธิพลมาจากผู้นำลัทธิอย่างมายาวตีการเคลื่อนไหวและดำเนินกิจกรรมการปฏิรูปที่สังเกตได้ว่า มีความก้าวหน้าและได้รับการยอมรับมากขึ้นในปัจจุบัน

การเคลื่อนไหวของลัทธิ : ผู้นำอย่าง ดร. บี.อาร์.อัมเบดการ์ มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสิทธิของลัทธิ

การเคลื่อนไหวต่อต้านวรรณะ : การเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองต่าง ๆ เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านการเลือกปฏิบัติตามวรรณะและส่งเสริมความเท่าเทียม

ประเด็นร่วมสมัยและการอภิปราย

การเลือกปฏิบัติและความรุนแรงในยุคใหม่ แม้จะมีกฎหมายคุ้มครอง แต่ความรุนแรงและการเลือกปฏิบัติตามวรรณะยังคงแพร่หลาย มีรายงานเหตุการณ์ความรุนแรงต่อลัทธิและวรรณะต่ำอย่างสม่ำเสมอ อินเดียมีกฎหมายที่เข้มแข็งในการต่อสู้กับการเลือกปฏิบัติตามวรรณะ รวมถึงพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรม แต่การบังคับใช้ยังคงเป็นปัญหา สื่อและเทคโนโลยีมีบทบาทสองด้าน ทั้งในการคงไว้และท้าทายบรรทัดฐานของวรรณะ สื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นแพลตฟอร์มให้เสียงของกลุ่มที่ถูกกดขี่ถูกได้ยินและได้รับสนใจมากขึ้น ผลกระทบของระบบวรรณะขยายไปถึงชุมชนชาวอินเดียในต่างประเทศ ซึ่งยังคงรักษาอัตลักษณ์ของวรรณะไว้ และการเลือกปฏิบัติยังคงมีอยู่ ความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาวรรณะทั่วโลกกำลังเพิ่มขึ้นนำไปสู่การสนับสนุนและการช่วยเหลือมากขึ้นเช่นกัน

^{๓๑๖} Rene, K. (2011). This Seat's Taken-Affirmative Action Policy at Institutions of Higher Education in the United States and India. *Geo. J. & Mod. Critical Race Persp.*, 3, 303.

สรุปประเด็นสำคัญ

ระบบวรรณะมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อสังคมและการเมืองของอินเดีย สร้างลำดับชั้นทางสังคม การเป็นตัวแทนทางการเมือง และชีวิตบุคคล แม้ว่าจะมีความก้าวหน้าอย่างมากในการส่งเสริมความเท่าเทียม แต่ยังคงมีความท้าทายอยู่ จำเป็นต้องมีความพยายามต่อเนื่องในการกำจัดการเลือกปฏิบัติตามวรรณะและส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม ซึ่งรวมถึงการเสริมสร้างการบังคับใช้กฎหมาย การส่งเสริมการศึกษาและความตระหนักรู้ และการสนับสนุนการเคลื่อนไหวของชาวรากหญ้า ระบบวรรณะของอินเดียซึ่งเป็นลำดับชั้นทางสังคมที่มีรากฐานมาจากประวัติศาสตร์ ได้กำหนดรูปแบบภูมิทัศน์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของอินเดียมานานหลายศตวรรษ มันเป็นโครงสร้างที่ซับซ้อนและฝังรากลึกที่แบ่งสังคมออกเป็นกลุ่มโดยแยกแต่ละกลุ่มออกจากกันในความสัมพันธ์โดยสิ้นเชิงซึ่งมีผลกระทบต่อเนื่องต่อสังคมอินเดียสมัยใหม่

วรรณะยุคโบราณ

ต้นกำเนิดและการพัฒนาการในประวัติศาสตร์ ระบบวรรณะในอินเดียมีต้นกำเนิดมาจากคัมภีร์พระเวทโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฤคเวท ซึ่งแนวคิดของวรรณะได้รับการกล่าวถึงเป็นครั้งแรกในช่วงแรก การแบ่งนี้ขึ้นอยู่กับอาชีพและไม่ได้เป็นมรดกตกทอดโดยเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไป ระบบก็มีความเข้มงวดมากขึ้น และความคล่องตัวทางสังคมระหว่างวรรณะลดลง วรรณะพราหมณ์ทำหน้าที่ชนชั้นปุโรหิตมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำพิธีทางศาสนาและรักษาความรู้ศักดิ์สิทธิ์ กษัตริย์ชนชั้นนักรบและปกครองรับหน้าที่ในการปกป้องและปกครองสังคม แพศย์ผู้เป็นชนชั้นพ่อค้าและช่างฝีมือมีส่วนร่วมในด้านการพาณิชย์ เกษตรกรรม และงานฝีมือ ส่วนวรรณะศูทรเป็นชนชั้นแรงงาน รับใช้วรรณะอื่น ๆ ในหลากหลายหน้าที่ตามแต่จะถูกกำหนดโดยพระเจ้าแต่ผ่านการบอกเล่าของพวกพราหมณ์ กรณีเช่นนี้อาจจะไม่ยุติธรรมแต่ชาววรรณะต่ำก็ไม่ทางเลือกได้เลย จึงกลายเป็นความเลื่อมล้ำในสังคมอินเดียเป็นอย่างมาก เพราะถูกปลูกฝังข้อกำหนดที่เลวร้ายไว้ให้โดยพระเจ้า แต่ข้อนี้เมื่อเราศึกษาข้อมูลเชิงลึก โดยความเป็นจริงอาจจะไม่ใช่ข้อกำหนดที่มาจากพระเจ้าโดยตรง แต่เป็นไปได้ว่ามันคือการสมอ้างของพวกพราหมณ์ที่ต้องการอำนาจและผลประโยชน์รวมถึงต้องการกดขี่ผู้อื่นในทางการเมือง^{๓๑๗}

วรรณะยุคกลาง

มนุสมฤติซึ่งเป็นคัมภีร์กฎหมายสำคัญจากยุคนี้ ได้ประมวลหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละวรรณะ ทำให้ลำดับชั้นนั้นฝังรากลึกมากขึ้น ความคล่องตัวทางสังคมถูกจำกัดมากขึ้นและระบบวรรณะเริ่มกำหนดอาชีพและสถานะทางสังคมตั้งแต่ชาติกำเนิดและจะคงอยู่ไม่เสื่อมคลาย

วรรณะยุคอาณานิคม

การปกครองของอังกฤษได้สถาปนาระบบวรรณะผ่านการสำรวจสำมะโนประชากรและนโยบายการบริหาร ซึ่งมักทำให้ความแตกแยกทางสังคมที่มีอยู่รุนแรงขึ้น ชาวอังกฤษใช้ระบบวรรณะเป็นเครื่องมือในการควบคุมและจัดการประชากรอินเดียอย่างมีประสิทธิภาพ

^{๓๑๗} Weiner, M. (1984). Ancient Indian Political Theory and Contemporary Indian Politics. *Orthodoxy, Heterodoxy and Dissent in India*, 113.

หลังจากได้รับเอกราช

หลังจากได้รับเอกราชในปี ๑๙๔๗ อินเดียได้ใช้รัฐธรรมนูญที่ยกเลิกระยะที่แตะต้องไม่ได้ (Untouchable) และมุ่งส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคม แม้จะมีการปฏิรูปทางกฎหมาย แต่ผลพวงของระบบวรรณะยังคงส่งผลกระทบต่อแง่มุมต่าง ๆ ของสังคมอินเดีย

หน้าที่ทางสังคมและการแบ่งชั้น

ระบบวรรณะทำหน้าที่เป็นกลไกในการแบ่งชั้นทางสังคม สร้างระเบียบทางสังคมตามลำดับชั้น แต่ละวรรณะมีบทบาท หน้าที่ และสิทธิพิเศษที่กำหนดไว้ เมื่อว่าด้วยวัฒนธรรมมันได้ควบคุมทุกแง่มุมของชีวิตรวมถึงการศึกษา อาชีพ การแต่งงาน และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ลำดับชั้นทางสังคม

พราหมณ์ซึ่งอยู่บนสุดของลำดับชั้นมีอำนาจและสิทธิพิเศษอย่างมากในประวัติศาสตร์ มักผูกขาดด้านศาสนาและการศึกษา กษัตริย์ซึ่งเป็นชนชั้นนักรบมีอำนาจทางการเมืองและการทหาร มีบทบาทสำคัญในการปกครองและการป้องกัน แพศย์มีส่วนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่านการค้าและการพาณิชย์ มีอิทธิพลอย่างมากในด้านเศรษฐกิจ ศูทรซึ่งอยู่ล่างสุดถูกจำกัดให้ทำงานรับใช้และงานที่ใช้แรงงานต่ำ มีการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสที่จำกัด ดังกล่าวแล้ว การแต่งงานในวรรณะเดียวกัน (endogamy) เป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั่วไป ซึ่งช่วยเสริมความแข็งแกร่งของเขตแดนระหว่างวรรณะและสืบทอดระเบียบทางสังคม การแต่งงานระหว่างวรรณะมักถูกกีดกันและอาจนำไปสู่การถูกกีดกันทางสังคมหรือแม้แต่ความรุนแรง ตามประเพณี วรรณะเป็นตัวกำหนดการเข้าถึงการศึกษาและการจ้างงาน วรรณะสูงมีการเข้าถึงการเรียนรู้และงานที่มีเกียรติ ในขณะที่วรรณะต่ำถูกจำกัดให้ทำงานใช้แรงงาน แม้ว่า อินเดียสมัยใหม่จะมีการปรับปรุงการเข้าถึงการศึกษาและโอกาสในการจ้างงานสำหรับวรรณะต่ำ แต่ความเหลื่อมล้ำยังคงมีอยู่ วรรณะมีบทบาทสำคัญในทางการเมืองของอินเดียส่งผลต่อพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงรวมถึงการเป็นตัวแทนทางการเมืองและการก่อตั้งพรรคการเมืองตามวรรณะ

พฤติกรรมการลงคะแนนเสียง

รูปแบบการลงคะแนนเสียงในอินเดียได้รับอิทธิพลอย่างมากจากความผูกขาดทางวรรณะ นักการเมืองและพรรคการเมืองมักให้ความสนใจกับผลประโยชน์ของวรรณะเฉพาะเพื่อให้ได้คะแนนเสียงและการระดมพลตามวรรณะเป็นกลยุทธ์การเลือกตั้งที่พบบ่อย รวมไปถึงการสวอนที่นั่งตามวรรณะในหน่วยงานนิติบัญญัติ สถาบันการศึกษาและภาครัฐ ได้ถูกนำมาใช้เพื่อแก้ไขความอยุติธรรมในอดีตและมอบโอกาสให้กับกลุ่มที่ถูกกีดกัน นโยบายการดำเนินการในเชิงบวกเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของวรรณะกำหนด (SCs) วรรณะเผ่ากำหนด (STs) และกลุ่มอื่นที่ถูกกีดกัน (OBCs) มีพรรคการเมืองหลายพรรคในอินเดีย เช่น พรรคชาจันสมาจปาร์ตี้ (BSP) ที่ตั้งขึ้นตามอัตลักษณ์ทางวรรณะ พรรคเหล่านี้ มุ่งเป็นตัวแทนและยกระดับวรรณะที่ถูกกีดกัน สนับสนุนสิทธิและผลประโยชน์ของพวกเขา แม้จะมีการคุ้มครองตามกฎหมายและนโยบายการดำเนินการในเชิงบวก แต่การเลือกปฏิบัติและความรุนแรงตามวรรณะยังคงแพร่หลายในอินเดียสมัยใหม่ ธรรมเนียมการเลือกปฏิบัติตามวรรณะที่ฝังลึกก่อให้เกิดความท้าทายที่สำคัญในการบรรลุความเสมอภาคทางสังคม มีรายงานเหตุการณ์ความรุนแรงต่อพลีและวรรณะต่ำอยู่เสมอรวมถึงการทำร้ายร่างกาย การกีดกันทางสังคม และการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ วรรณะต่ำมักเผชิญกับข้อเสียทางเศรษฐกิจ โดยมีการเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา และโอกาสในการจ้างงานที่จำกัด ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจมีส่วนในการคงอยู่ของความไม่เท่าเทียมทางสังคม ความคล่องตัวทางสังคมสำหรับวรรณะต่ำยังคงถูกจำกัดเนื่องจาก

อคติที่ฝังลึกและอุปสรรคเชิงระบบ แม้ว่าบางคนจะสามารถเอาชนะอุปสรรคเหล่านี้ได้ แต่ก็มีส่วนน้อยมากที่จะเข้าถึงโอกาสที่ทัดเทียมกับกลุ่มวรรณะอื่นๆ

๔.๕ ความยึดมั่นถือมั่น (Egoism)

แนวคิดเรื่องว่าระบบวรรณะทำให้มีความอวดอ้างความเหนือกว่าในการเป็นมนุษย์ (superiority)^{๓๑๘} แต่ก็ไม่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในทฤษฎีทางจิตวิทยาหรือสังคมวิทยา แต่ก็ชี้ให้เห็นว่า น่าจะเป็นทฤษฎีที่เฉพาะเจาะจงหรือทฤษฎีที่นักเขียนหรือนักคิดบางคนเสนอขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม จากความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับระบบวรรณะและผลกระทบต่อสังคม เราสามารถสรุปให้เห็นได้ว่าการตีความที่เป็นไปได้บางอย่างดังนี้

ในอดีตระบบวรรณะได้กำหนดลำดับชั้นสังคมอย่างเข้มงวดที่บุคคลเกิดมาเป็นวรรณะที่กำหนดสถานะสังคม อาชีพ และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นไว้ สิ่งนี้อาจนำไปสู่ความรู้สึกของความเหนือกว่าหรือต่ำกว่าที่พึงประสงค์เพียงแต่จากการเกิด ซึ่งส่งเสริมให้เกิดความอวดอ้างในบรรดาผู้มีลำดับสูงที่รู้สึกมีสิทธิหรือเป็นเจ้าของที่สำคัญ และความโกรธหรือความไม่สมบรูณ์ใจในบรรดาผู้มีลำดับต่ำกว่า ระบบวรรณะบ่งบอกความไม่เท่าเทียมโดยทั่วไป ที่ทำให้โอกาสในการเคลื่อนไหวทางสังคมมีข้อจำกัดหรือไม่มีเลย การยึดกระดิ่งความไม่เท่าเทียมนี้สามารถเสริมสร้างความอวดอ้างได้โดยการสร้างจินตนาการที่บุคคลเชื่อว่าตำแหน่งของตนในสังคมมีความสำคัญ ไม่ว่าจะมีความสมบัตินหรือความพยายามเป็นอย่างไร บุคคลที่อยู่ในวรรณะสูงอาจพัฒนาความอวดอ้างจากการสังคมที่เสริมส่วนตนของพวกเขาในตำแหน่งที่ได้รับประโยชน์ ในขณะที่บุคคลในวรรณะต่ำอาจภายในตัวมีความรู้สึกถูกทอดทิ้งหรือความโกรธ ผลกระทบจิตวิทยาเหล่านี้ สามารถมีผลต่อเรื่องตัวและพฤติกรรมของบุคคลได้ ทำให้เกิดวงจรของความอวดอ้างและการเลือกปฏิบัติ การแบ่งแยกตามวรรณะและการกีดกันสามารถทำให้สังคมเสื่อมเสียได้โดยการส่งเสริมลักษณะเฉพาะ เบี่ยงเบนและการแบ่งแยกภายในชุมชน ความเสื่อมเสียนี้สามารถทำให้เกิดความอวดอ้างได้โดยผู้คนที่ตั้งความสนใจในวรรณะของตนเกินกว่าความเป็นสุขส่วนรวม

สรุป

ถึงแม้ว่า ระบบวรรณะทำให้มีความอวดอ้างในมนุษย์ จะไม่ได้เป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่ความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับระบบวรรณะชี้ให้เห็นได้ว่าเหตุผลเหล่านี้สามารถมีส่วนสร้างความอวดอ้างและทัศนคติในตัวบุคคลทั้งภายในและทางโดยวรรณะ พฤติกรรมเหล่านี้ได้รับการเชื่อมโยงกับกระบวนการทางสังคม จิตวิทยา และโครงสร้างที่ได้รับการรับรู้ในสังคมที่มีระบบวรรณะ การศึกษาเรื่องอวดอ้างในบรรดาวรรณะเป็นการทำงานที่มีมิติหลากหลายซึ่งสำรวจการปฏิเสธการทำงานที่ซับซ้อนระหว่างลำดับชั้นสังคม การสร้างเสริม และเสริมสร้างจิตใจของบุคคล ผลกระทบทางจิตวิทยาและความสามัคคีของสังคม ความลึกลับในเรื่องนี้นำไปสู่การเข้าใจที่มีค่าของพฤติกรรมมนุษย์ โครงสร้างสังคมและความเคลื่อนไหวของอำนาจและสิทธิพิเศษ พึงพิจารณาภาพรวมของความสำคัญของการศึกษาเรื่องการอวดอ้างในบรรดาวรรณะซึ่งครอบคลุมมิติต่าง ๆ ที่สามารถทำให้สังคมบิดเบี้ยวจนถึงปัจจุบัน

^{๓๑๘} Rubenstein, W. B. (1999). The Myth of Superiority. *Const. Comment.*, 16, 599.

สังคมชนชั้นและพลวัตของอำนาจ

ในที่สุดระบบวรรณะก็ตั้งโครงสร้างลำดับชั้นที่บุคคลถูกจัดอยู่ในกลุ่มสังคมที่แตกต่างกันตามชาติกำเนิด การศึกษาเรื่องอวดอ้างภายในกรอบนี้ช่วยให้เห็นภาพเหตุผลของการแยกสถานะและพฤติกรรม บุคคลในวรรณะสูงอาจแสดงพฤติกรรมอวดอ้างที่มาจากความรู้สึกของสิทธิและความเหนือกว่า ในขณะที่บุคคลในวรรณะต่ำอาจสัมผัสการตอบสนองของอวดอ้างเช่นการเกลียดชังหรือท่าทางป้องกันต่อความเหยียดหยามและการละเมิด^{๓๑๔}

ผลกระทบทางจิตใจต่อการสร้างเสริมเสริมตนเอง

การอวดอ้างในบรรดาวรรณะสามารถมีผลต่อการสร้างเสริมตนเองของบุคคลได้อย่างลึกซึ้งสำหรับบุคคลในวรรณะสูง การอวดอ้างอาจปรากฏเป็นการเสริมความสำคัญและสถานะที่สูง พร้อมกับการสร้างรูปแบบตัวเองและการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น ในทางกลับกัน บุคคลในวรรณะต่ำอาจจดจำความรู้สึกของความต่ำ หรือพัฒนาการอวดอ้างที่มีการป้องกันเป็นกลไกที่ใช้เพื่อป้องกันความอคติทางสังคม การเข้าใจเชิงจิตวิทยาเหล่านี้ช่วยในการเข้าใจว่าอัตลักษณ์ของวรรณะส่งผลต่อความมั่นใจในตัวเอง ความทะเยอทะยาน และความเคลื่อนไหวทางสังคม

ความรู้สึกเกี่ยวกับจรรยาบรรณและจริยธรรม

การศึกษาเรื่องอวดอ้างในระบบวรรณะนำไปสู่คำถามทางจริยธรรมเกี่ยวกับความยุติธรรมและความมีเกียรติของมนุษย์ พฤติกรรมที่มีอิทธิพลจากความมีสิทธิหรือความเหยียดหยามในระบบวรรณะสามารถทำให้ความเยอหยิ่งต่อสังคมคงปรากฏอยู่และความไม่เท่าเทียมกันก็ยังคงอยู่ การสำรวจมิติเหล่านี้ ส่งเสริมการคิดวิจารณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับหลักจรรยาบรรณและค่านิยมของสังคม นำไปสู่การถกเถียงเกี่ยวกับการปฏิรูปสังคมมากขึ้น

๔.๖ วิเคราะห์ระบบวรรณะ

ระบบวรรณะในประเทศอินเดียเป็นโครงสร้างสังคมที่ซับซ้อนซึ่งเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับเป็นเวลาหลายพันปี มีผลต่อด้านต่าง ๆ ของสังคมอินเดีย เช่น ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อาชีพ และปฏิบัติทางวัฒนธรรม ระบบนี้จัดประเภทคนเป็นกลุ่มลำดับชั้นที่เรียกว่า วรรณะซึ่งประกอบด้วย ๔ วรรณะหลัก แต่ละกลุ่มมีหน้าที่และความรับผิดชอบเฉพาะเจาะจงต่อบทบาทและลำดับชั้นของบรรดาวรรณะหลักในระบบวรรณะของอินเดีย ได้แก่ (๑) พราหมณ์มีบทบาทและความรับผิดชอบต่อการเป็นผู้นำทางจิตใจและสอนปรัชญา พวกเขาปกครองตำแหน่งวรรณะสูงสุดและมีหน้าที่ทำพิธีทางศาสนาและการสอนจิตวิญญาณ พวกเขาอนุรักษ์และสืบพันธุ์ความรู้ทางวัฒนธรรม เช่น ปรัชญา วิจารณ์เพื่อนำสังคม และรักษาศิลปะคลาสสิก พราหมณ์ในอดีตเคยทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับผู้ปกครองและชุมชนเรื่องจรรยาบรรณ จริยธรรม ในขณะที่พวกเขาก็ถูกให้ความสำคัญต่อความเป็นเลิศทางสัญลักษณ์ พราหมณ์ถือกันว่าเป็นวรรณะที่บริสุทธิ์ที่สุดและในอดีตได้รับสิทธิ เช่น การรับบวชา บริจาคและเคารพจากวรรณะอื่น ในอดีตพวกเขามีโอกาสในการศึกษาและบุคคลในชุมชนมักช่วยเหลือทางเศรษฐกิจเพื่อภาระหน้าที่ทางศาสนาของพวกเขา พราหมณ์มีอิทธิพลทางศาสนา สังคมและวัฒนธรรมทั่วอินเดีย มีผลต่อคนรุ่นถัดมาของสังคมเป็นอย่างมาก แม้ปัจจุบัน ตำแหน่งและสิทธิพิเศษของพวกเขาได้รับการวิจารณ์เป็นอย่างมากสำหรับการยังคงอยู่ของความเป็นเหยื่อในสังคมและการกีดกันทางสังคม ผลกระทบต่อ

^{๓๑๔} Fernandes, L. (2018). The politics of forgetting: Class politics, state power and the restructuring of urban space in India. In *Globalisation and the Politics of Forgetting* (pp. 121-136). Routledge.

ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมการเลือกปฏิบัติและการแบ่งแยกบนพื้นฐานของระบบวรรณะสามารถกัดกร่อนความเป็นปึกแผ่นทางสังคมได้ โดยการส่งเสริมความคิดเพียงแบบ มื้อคติ และความแตกแยกภายในชุมชน การแตกแยกนี้อาจทำให้ปัญหาปัจเจกชนนิยมทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากบุคคลให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของวรรณะของตนเองมากกว่าสวัสดิภาพส่วนรวม

สรุปแล้ว แม้ว่าวรรณะทำให้เกิดปัจเจกชนนิยมในหมู่พราหมณ์ จะไม่ใช่ทฤษฎีที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย แต่ความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับระบบวรรณะชี้ให้เห็นว่า มันสามารถส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมและทัศนคติปัจเจกชนนิยมในหมู่บุคคลได้ทั้งภายในและข้ามพรมแดนวรรณะ พฤติกรรมเหล่านี้ มีรากฐานมาจากพลวัตทางสังคม จิตวิทยา และโครงสร้างที่ระบบสังคมบนพื้นฐานการสร้างวรรณะและความคงอยู่ ระบบวรรณะซึ่งเป็นโครงสร้างทางสังคมแบบชั้นภูมิในสังคม สามารถส่งผลต่อวิถีทางที่ซับซ้อน

ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น สำหรับวรรณะสูง การเป็นสมาชิกของวรรณะสูงอาจก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีสถานะสูงส่งและมีสิทธิพิเศษ บุคคลอาจมองว่าสถานะของตนเองเป็นสิ่งติดตัวมาแต่กำเนิดและสมควรได้รับการยกย่อง นำไปสู่การมีอีโก้ (Ego) ที่เป่งพองและการละเลยต่อผู้ที่อยู่ต่ำกว่า ระยะห่างทางสังคมที่ระบบวรรณะบังคับนั้นอาจสร้างความรู้สึกโดดเดี่ยวให้แก่วรรณะสูง พวกเขาอาจขาดความเห็นอกเห็นใจหรือความเข้าใจต่อปัญหาของวรรณะต่ำ ซึ่งหล่อหลอมทัศนคติแบบ "พวกเรากับพวกเขา : Us and them"

สำหรับวรรณะต่ำ การรับรู้ถึงการถูกกดขี่และการถูกลดคุณค่าทางสังคมอย่างต่อเนื่องอาจนำไปสู่ความรู้สึกด้อยค่าและการมีความนับถือตนเองต่ำ สิ่งนี้อาจแสดงออกเป็นอีโก้ (Ego) แข็งปองกันตัว ซึ่งบุคคลพยายามให้ตนเองดูใหญ่โตหรือมีอำนาจมากขึ้นเพื่อชดเชยสถานะที่ถูกมองว่าต่ำกว่า การปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมที่แฝงอยู่ในระบบวรรณะอาจก่อให้เกิดความรังเกียจและความโกรธ แม้ว่าอารมณ์เหล่านี้ จะไม่ใช่ปรากฏโดยตรง แต่อาจแสดงออกในลักษณะที่ดูเห็นแก่ตัวหรือก้าวร้าว

ผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เช่น การแข่งขันเรื่องสถานะ กล่าวคือ ระบบวรรณะสร้างการแข่งขันเพื่อแย่งชิงสถานะทางสังคม บุคคลอาจให้ความสำคัญกับการรักษาหรือยกระดับสถานะวรรณะของตนเองมากกว่าการร่วมมือหรือประโยชน์ส่วนรวม นำไปสู่วัฒนธรรมแห่งการเห็นแก่ตัว โอกาสในการเคลื่อนย้ายทางสังคมที่จำกัดเพราะมีโครงสร้างที่ตายตัวของระบบวรรณะซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเลื่อนสถานะขึ้นสู่ชั้นสูง การขาดโอกาสนี้อาจนำไปสู่ความรู้สึกสิ้นหวังและการให้ความสนใจกับตนเองเท่านั้น เพราะเป็นสิ่งที่เดียวที่สามารถควบคุมได้ พึงเข้าใจว่า ระบบวรรณะนี้มีผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ก็อาจจะแตกต่างกันไป แต่ระบบวรรณะก็สามารถสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและความรู้สึกผูกพันภายในวรรณะได้เช่นกัน นอกจากนี้ ขบวนการปฏิรูปสังคมกำลังดำเนินการรื้อถอนระบบวรรณะ ซึ่งอาจส่งผลดีต่ออีโก้ (Ego) และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในอินเดีย วรรณะอาจไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่มีอิทธิพลต่ออีโก้ (Ego) ของบุคคล อีโก้ (Ego) ที่มีพลวัตดีอาจมีแง่มุมบวก เช่น ความมั่นใจและการยอมรับนับถือตนเอง

การวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณะกับสังคมไทย

โดยทั่วไปแล้ว แนวคิดเรื่องระบบวรรณะ ๔ ประเภท จะไม่สามารถเปรียบเทียบกับสังคมไทยได้อย่างตรงไปตรงมา เนื่องจากสังคมไทยไม่ได้มีระบบวรรณะที่เป็นทางการหรือตายตัวเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม สามารถพิจารณาบางประเด็นที่สัมพันธ์กับแนวคิดวรรณะได้ ดังนี้

(๑) **ชนชั้นทางสังคม** แม้ไม่ได้เป็นระบบเปิดเผย แต่สังคมไทยก็มีการแบ่งชนชั้นทางสังคมบนพื้นฐานของฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพ และสถานะทางการศึกษา คนไทยบางคนอาจมีทัศนคติเหนือกว่าหรือเหยียดหยามผู้ที่อยู่ในชนชั้นที่ต่ำกว่า ซึ่งอาจเปรียบได้กับปัญหาจากระบบวรรณะ

(๒) **เครือข่ายทางสังคม** สังคมไทยให้ความสำคัญกับเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์ การรวมกลุ่มและให้ความช่วยเหลือภายในกลุ่มเดียวกันบางครั้งอาจสะท้อนลักษณะบางประการของวรรณะ แม้จะไม่ได้เป็นระบบปิดสนิท

(๓) **อิทธิพลของวัฒนธรรมจากภายนอก** วัฒนธรรมอินเดียและระบบวรรณะมีอิทธิพลบางประการต่อสังคมไทยในอดีต โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงและชาวพุทธ คำศัพท์และความเชื่อบางอย่างยังคงปรากฏอยู่ แต่ไม่ได้เป็นระบบที่เข้มงวดเช่นเดียวกับในอินเดีย

(๔) **การเลื่อนสถานะทางสังคม** สังคมไทยให้โอกาสในการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมได้มากกว่าในระบบวรรณะแบบดั้งเดิม การศึกษา ความมั่งคั่งและบรรทัดฐานทางสังคมที่ยืดหยุ่นกว่าทำให้การเลื่อนสถานะเป็นไปได้

(๕) **บทบาททางเพศและสตรี** สังคมไทยมีความก้าวหน้าในเรื่องสิทธิและบทบาททางสังคมของสตรีมากกว่า ระบบวรรณะดั้งเดิม แม้จะยังมีความไม่เท่าเทียมบางประการ^{๓๒๐}

โดยสรุป ในขณะที่สังคมไทยอาจมีบางลักษณะที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นและวรรณะ แต่ก็ไม่ได้เป็นระบบที่เคร่งครัดและตายตัวเช่นเดียวกับระบบวรรณะดั้งเดิมในอินเดีย สภาพสังคมปัจจุบัน เปิดกว้างและยืดหยุ่นมากขึ้น การเปรียบเทียบควรคำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

บทวิเคราะห์

พระพุทธเจ้าต้องการทำลายระบบวรรณะและถือว่าประสบความสำเร็จในระดับที่สามารถนำมาเป็นตัวอย่างได้ แต่ไม่ได้ทำลายจนหมดสิ้นเชิงไปจนเป็นเหตุให้ไม่มีวรรณะในอินเดียอีกเลย พระพุทธเจ้าเกิดในช่วงเวลาที่ระบบวรรณะในอินเดียมีอิทธิพลอย่างมาก ระบบวรรณะเป็นโครงสร้างทางสังคมที่แบ่งคนออกเป็นชนชั้นต่างๆ โดยอ้างอิงจากชาติกำเนิด อาชีพ และสถานะทางสังคม ระบบนี้มีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนาฮินดู และได้ฝังรากลึกในสังคมอินเดียมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ ระบบวรรณะแบ่งสังคมออกเป็น ๔ วรรณะหลัก^{๓๒๑} ได้แก่ กลุ่มที่ (๑) นักบวชและนักวิชาการ กลุ่มที่ (๒) นักรบและผู้ปกครอง กลุ่มที่ (๓) พ่อค้าและเกษตรกร กลุ่มที่ (๔) กรรมกรและคนรับใช้ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่อยู่นอกระบบวรรณะ เรียกว่า "จัณฑาล" หรือ "คนนอกวรรณะ" ซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นต่ำที่สุดในสังคม ระบบวรรณะนี้ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมและการเลือกปฏิบัติอย่างรุนแรงในสังคม โดยจำกัดโอกาสทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาของคนในวรรณะต่ำ

พระพุทธเจ้าเกิดมาในช่วงเวลาที่ระบบนี้มีอิทธิพลสูงสุดและพระองค์ได้เห็นผลกระทบเชิงลบของระบบนี้ต่อสังคม พระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วยกับระบบวรรณะอย่างสิ้นเชิง พระองค์สอนว่า คุณค่าของมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับการกระทำและคุณธรรมของแต่ละคน พระองค์เชื่อว่าทุกคนมีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมได้ ไม่ว่าจะเกิดในวรรณะใด แนวคิดสำคัญของพระพุทธเจ้าที่ท้าทายระบบวรรณะนี้ ได้แก่ (๑) ความเสมอภาค คือ พระพุทธเจ้าสอนว่าทุกคนเท่าเทียมกันในแง่ของศักยภาพทาง

^{๓๒๐} ไชโย นิธิอุบัติ “อัตลักษณ์ของสตรีในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย พ. ศ. ๒๕๕๐-๒๕๖๐ : สถานภาพและบทบาทของสตรีทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม”, วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ, ๒๐๑๙, ๓ (๑), ๑๙-๓๓.

^{๓๒๑} Jaiswal, S. "Varna Ideology and Social Change." Social Scientist (1991) : 41-48.

จิตวิญญาณ (๒) กรรม คือ พระองค์เน้นย้ำว่าการกระทำของแต่ละคนเป็นสิ่งที่กำหนดชะตากรรม ไม่ใช่ชาติกำเนิด (๓) การเปิดรับทุกคน คือ พระพุทธศาสนาเปิดรับคนจากทุกวรรณะให้เข้ามาบวชเป็นภิกษุได้ (๔) การปฏิเสธพิธีกรรม คือ พระองค์ปฏิเสธพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับระบบวรรณะ (๕) การสอนโดยตรง คือ พระพุทธเจ้าสอนธรรมะแก่คนทุกชนชั้นโดยไม่แบ่งแยก

พระพุทธเจ้าไม่ได้เพียงสอนแนวคิดเหล่านี้เท่านั้น แต่ยังปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างด้วย พระองค์รับคนจากทุกวรรณะเข้ามาเป็นสาวกและปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างเท่าเทียมกัน แนวคิดของพระพุทธเจ้าได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อระบบวรรณะในอินเดีย โดยเฉพาะในช่วงที่พระพุทธศาสนาเฟื่องฟูในอนุทวีปอินเดีย ผลกระทบเหล่านี้รวมถึงการสร้างทางเลือกใหม่ กล่าวคือ พระพุทธศาสนาเสนอทางเลือกใหม่ให้กับผู้ที่ต้องการหลุดพ้นจากข้อจำกัดของระบบวรรณะ คำสอนของพระพุทธเจ้าทำลายสถานะพิเศษของพราหมณ์ในสังคม วัดในพระพุทธศาสนากลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาที่เปิดกว้างสำหรับคนทุกวรรณะ ชุมชนสงฆ์เป็นตัวอย่างของสังคมที่ไม่มีการแบ่งชนชั้น แนวคิดของพระพุทธศาสนาได้กระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามต่อระบบวรรณะในวงกว้าง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลันหรือสมบูรณ์แบบ ระบบวรรณะยังคงดำรงอยู่ในสังคมอินเดีย แม้จะได้รับอิทธิพลและการท้าทายจากพระพุทธศาสนาและข้อจำกัดในการทำลายระบบวรรณะ แม้ว่า พระพุทธเจ้าและคำสอนของพระองค์จะมีอิทธิพลอย่างมากในการทำลายระบบวรรณะ แต่ก็ไม่สามารถทำลายระบบนี้ได้อย่างสมบูรณ์ สาเหตุสำคัญมี ดังนี้ (๑) รากฐานทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง ระบบวรรณะฝังรากลึกในวัฒนธรรมอินเดียมาเป็นเวลานาน การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นอย่างช้าๆ (๒) ผลประโยชน์ของชนชั้นสูง กลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์จากระบบวรรณะพยายามรักษาสถานะของตนไว้ (๓) การผสมผสานกับพระพุทธศาสนา บางครั้งแนวคิดเรื่องวรรณะก็แทรกซึมเข้าไปในการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเอง (๔) การเสื่อมถอยของพระพุทธศาสนาในอินเดีย เมื่อพระพุทธศาสนาเสื่อมถอยลงในอินเดีย อิทธิพลในการต่อต้านระบบวรรณะก็ลดลงด้วย (๕) การปรับตัวของระบบวรรณะ ระบบวรรณะมีการปรับตัวเพื่อรับมือกับการท้าทายใหม่ๆ ทำให้ยากที่จะถูกทำลายโดยสิ้นเชิง

นอกจากนี้ การที่พระพุทธศาสนาเน้นการหลุดพ้นส่วนบุคคลมากกว่าการปฏิรูปสังคม ก็อาจเป็นข้อจำกัดในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมอย่างถึงรากถึงโคน

สรุปบทวิเคราะห์

เราสามารถสรุปได้ว่าความสำเร็จบางส่วน of พระพุทธเจ้าประสบความสำเร็จในการทำทลายและลดทอนอิทธิพลของระบบวรรณะในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะในแง่ของการสร้างแนวคิดและตัวอย่างของสังคมที่เท่าเทียม แนวทางของพระพุทธเจ้าในการต่อต้านระบบวรรณะถือเป็นแบบอย่างที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมทางสังคมแม้จะมีอิทธิพลอย่างมาก แต่พระพุทธศาสนาไม่สามารถทำลายระบบวรรณะได้อย่างสมบูรณ์ ระบบนี้ยังคงดำรงอยู่ในรูปแบบต่างๆ ในสังคมอินเดีย กรณีนี้แสดงให้เห็นถึงความยากลำบากในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ฝังรากลึก แม้จะมีแนวคิดและการปฏิบัติที่ก้าวหน้า การที่ระบบวรรณะยังคงอยู่ แม้จะถูกท้าทายมาเป็นเวลานาน แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมอย่างต่อเนื่อง

สรุปแล้ว แม้ว่า พระพุทธเจ้าจะไม่สามารถทำลายระบบวรรณะได้อย่างสมบูรณ์ แต่อิทธิพลและแนวคิดของพระองค์ก็ได้วางรากฐานสำคัญสำหรับการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมในสังคมอินเดียและทั่วโลกซึ่งยังคงดำเนินต่อไปจนถึงปัจจุบัน

๔.๗ การจัดประชุมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

ผ่าน Zoom ID: 801 232 7434 Passcode: 292999, <https://zoom.us/j/8012327434>
ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๑ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นต้นไป

รายงานการวิจัยในหัวข้อเรื่อง “ศึกษาพุทธพิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะในพระไตรปิฎก” โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญถึงพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ การศึกษา พุทธวิธี การวิเคราะห์ และการประยุกต์คำสอนเพื่อใช้ในสังคม แต่ยังคงขาดการจัดไฟกักรูปเพื่อเติมเต็มองค์ความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิ จึงได้รับความกรุณาจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านมาร่วมไฟกักรูป ให้ข้อคิดและความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่ถามไปเพื่อที่จะได้บันทึกข้อมูลในการนำไปประยุกต์ใช้กับงานวิจัยต่อไป

แต่มีบทสรุปตรงที่ว่าไม่ได้ใช้หลักธรรมใดหลักธรรมหนึ่งเป็นการเฉพาะในการส่งเสริมอันนี้คือประเด็นที่เราเจอสำหรับการทำวิจัยในเรื่องนี้ ดังนั้น นี่มันกำลังคาบเกี่ยวระหว่างการสอนคนทั่วไปกับสอนคนวรรณะต่ำ แต่ว่า วิธีการเนี่ยเคยเห็นลึกเข้าไปพบว่า พระพุทธเจ้าทรงมี (๑) วิธีการสอนประกอบด้วย : ๑.เรารู้จักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ ๒.เรารู้จักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓.เรารู้จักแสดงด้วยอาศัยเมตตา ๔.เรารู้จักไม่แสดงด้วยเห็นแก่อาภิส ๕.เรารู้จักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น เมื่อมองกว้างๆ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า (๒) ลีลาในการสอน ๔ อย่าง : ๑. สันติสนทนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา ๒. สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓. สมุตเตสนา เร้าใจให้แก่ว้าว บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก ๔. สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ (๓) กลยุทธ์การสอน พร้อมด้วยวิธีการสอนแบบต่างๆซึ่งวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้ประกอบด้วย : ๑. แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ๒. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกัน พอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ๓. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มามีปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้ที่นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปรามให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย ๔. แบบวางกฎข้อบังคับ ในการสอนแบบนี้พึงสังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทโดยความเห็นชอบของสงฆ์ หมายความว่า ทรงบัญญัติ โดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่าถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า ดีแล้ว ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ นอกจากนี้ยังมี (๔) กัลยาณการสนทนา ประกอบด้วย : ๑. ยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแนก เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น ๒. การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น ๓. การใช้อุปกรณในการสอน ในสมัยพุทธกาล หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็ต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องมือใช้

ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ ๔. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองสาธิตให้ดู ๕. การเล่นเกม เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ๖. อุปายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่นในถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน ๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้เรียนยังไม่พร้อม ก็ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตึงตังทำ แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอเมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตรา ตัดต้นหามาจะ พิสูจน์เสียได้ ก็จะมีผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดท้ายจะใช้กลวิธีใดให้การ สอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ๙. การลงโทษและให้รางวัล สำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่า การลงโทษควรมีหรือไม่ แคไหน และอย่างไร แต่ผู้ที่สอนคนได้สำเร็จผลโดยไม่ต้องอาญาโทษเลยย่อมถือว่าเป็นผู้มีความสามารถในการสอนมากที่สุด ๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้งเฉพาะคราวไป พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมในการสอนคนในพิธีการที่แตกต่างกันไปอันนี้ กราบเรียนในเบื้องต้นเพื่อที่จะสอดคล้องกับเวลาที่กำหนดไว้เบื้องต้น ดังต่อไปนี้

(๑) พระพุทธเจ้ามีวิธีการเผยแผ่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำอย่างไรบ้างในพระไตรปิฎก? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร?

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อมูลในประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามีวิธีการเผยแผ่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำอย่างไรบ้างในพระไตรปิฎก พบว่า ศึกษาวิธีการสำหรับคนทุกระดับโดยเฉพาะคนวรรณะต่ำในคำสอนของพระพุทธศาสนา วรรณะมีอยู่ ๔ ประเภท ได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ และศูทร โดยศูทรถือเป็นวรรณะต่ำสุด อาตมาภาพสงสัยว่า งานวิจัยนี้อาจมีปัญหาในการหาข้อมูลหรือการอ้างอิงเนื่องจากคำสอนส่วนใหญ่ของพระพุทธเจ้าหรือในพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นเฉพาะเจาะจงไปที่วรรณะใดวรรณะหนึ่ง แต่จะอยู่ในบริบทต่างๆ เช่น พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดกษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง แพทย์บ้าง ศูทรบ้างในพระไตรปิฎกมีเรื่องราวเกี่ยวกับคนวรรณะต่ำอยู่มาก และมีเทคนิควิธีการที่พระพุทธเจ้าหรือพระสาวกใช้ในการสั่งสอน โดยเฉพาะกับคนวรรณะต่ำซึ่งมักขาดแคลนปัจจัย ๔ พระพุทธเจ้าและพระสาวกมักเริ่มจากการสงเคราะห์ด้านอาหารการกินก่อน เมื่อพวกเขามีความพร้อมทางร่างกายแล้วจึงค่อยนำเข้าสู่คำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น บวชเป็นสามเณรหรือพระภิกษุ วิธีการนี้เห็นได้ชัดในกรณีของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่สงเคราะห์คนวรรณะต่ำ โดยเริ่มจากการให้อาหาร ทำให้หิमत้อก่อนแล้วจึงค่อยสงเคราะห์ด้านธรรมและการศึกษาที่ถูกต้อง นี่เป็นจุดเด่นในการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

ในพระไตรปิฎกได้ทรงสอนเป็นการเฉพาะเหมือนกับทรงสอนคนในวรรณะอื่นหรือไม่ อันนี้จากการค้นดูในพระไตรปิฎกว่าจำนวนมากน้อยแค่ไหน บางทีก็จะมีบ้าง แต่มั่นก็จะกลับกันที่ทรงสอนคนในวรรณะอื่นๆ เป็นวรรณะพราหมณ์หรือวรรณะกษัตริย์เป็นต้นเพราะฉะนั้นก็มีเหมือนกันแต่ว่าไม่ใช่ไม่มีเลย

พอสรุปว่า พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนคนทุกระดับต่ำว่า พระพุทธเจ้าก็ทรงมีวิธีการในการสอนที่แตกต่างกัน คือไม่ว่า จะเป็นหลักการเดียวกันหรือหลักธรรมเดียวกันเป็นการสอนระดับพื้นฐานหรือระดับสูง ก็คิดว่า น่าจะเป็นแนวทางเดียวกัน อาจจะไม่เหมือนกันทั้งหมด คิดว่า พระพุทธเจ้าทรงวิจัยผู้ฟังมาก่อนแล้วจึงจะนำธรรมะนั้นไปสั่งสอนแก่คนทั้งหลาย รวมทั้งคนจัณฑาลด้วยเช่นเดียวกัน

พระพุทธเจ้ามีวิธีการเผยแผ่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำอย่างไรบ้างในพระไตรปิฎกนั้น พระพุทธเจ้า พระองค์พยายามที่จะไม่พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับวรรณะ ในพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ ๒ เล่มด้วยกันที่ยืนยันชัดเจนว่า พระองค์แม้กระทั่งในรากเหง้าของพระองค์ไม่ได้นับถือศาสนาพราหมณ์ฮินดู โดยตั้งแต่แรก อย่างเช่นในหนังสือ The Wonder That Was India ของอาเทอร์ เลอเวลิน แบชาม บอกว่า ชาวเมืองกบิลพัสดุ์อย่างนี้ใช้ไหมครับว่า คือพวกพระพุทธเจ้าไปเจอสมณะที่อยู่ในเขตวัชชีทั้ง ๔ ทั้งหมด เป็นคนนอกวรรณะ หมายความว่า ไม่นับถือในคัมภีร์พระเวท ดังนั้น ถ้าในชุมชนในสังคมนั้นจะอยู่ภายใต้อำนาจของพระเวทเนี่ย เราก็จะจำแนกคนทั้งหมดใช้ไหม ก็อยู่วรรณะแต่ละวรรณะ ดังนั้น เหมือนที่อาจารย์ยุทธานบอกว่า การตั้งอะไรที่พูดถึงเกี่ยวกับข้อสนทนาหรือข้อโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องวรรณะเหล่านี้ ได้เห็นด้วยและพยายามที่จะโต้แย้งว่าในพระพุทธศาสนานี้ไม่มีวรรณะทั้ง ๔ ดังนั้น หลักธรรมทั้งหมดของพุทธองค์ในความเห็นของอาตมาเองเลย ก็ใช้แบบทุกๆ ไปเลย อย่างเช่นในสติปัฏฐานสูตรก็ยังบอกเลยว่าตอนนั้นที่บอกว่าชาวบ้านใช้ไหมไปตักน้ำเนี่ย ก็เลยบอกว่า ตอนนี้อยู่พวกเธอพากันทำอะไรอยู่ มีคนหนึ่งก็เลยบอกว่า ได้เจริญสติหรือยัง เอ๊ะถ้าระดับชาวบ้านนั้นแสดงว่า เป็นคนวรรณะต่ำ โดยพื้นฐานอยู่แล้วใช้ไหม อาจจะมีพวกศูทรบ้าง อาจจะมีวรรณะไหนก็ตาม แต่ว่าอย่างน้อยก็บอกว่าทำไมไม่เจริญสติ ชีวิตมันแสนสั้น ไอ้อย่างนี้หลักธรรมไม่ว่า จะเป็นการทำงานเราจะเห็นในธรรมบทเนี่ยอะไรก็ดีแต่พระพุทธเจ้า ดังนั้น ก็ยังรู้สึกคำว่าสอนธรรมแก่คนจัณฑาลเนี่ย ก็ยังต้องไปโมดิฟาย (Modify) อีกมัย ศูทรและจัณฑาล (Sudras and Outcasts) แต่ว่า ในพุทธศาสนาของเราไม่ได้เน้นย้ำเรื่องวรรณะด้วยซ้ำไป

คำว่าวรรณะต่ำนั้น จริงๆ แล้วมันน่าจะอะไรใช้ไหม? เราปฏิเสธไม่ได้ว่าไม่ได้ใช้คำตอบที่นี้ นี่พอเราพูดถึงคำว่าวรรณะเรานึกถึงกรอบฮินดูใช้ไหม? บางทีพอเอาเข้าจริงแล้ว มันก็คาบเกี่ยวระหว่างการทำหน้าที่ของคนในสังคม บทบาทอย่าง เช่น สัตว์พรหมหรือว่าบทบาทหน้าที่ ใช้ไหม? การแยกคนออกมาเป็นสี่ การแยกคนออกเป็นสี่ก็อาจเนื่องจากต้องการแบ่งหน้าที่ให้ทำด้วย น่าสนใจว่า เราต้องแยกให้ออกคำว่า วรรณะต่ำระหว่างแนวคิด (Concept) ของศาสนาพราหมณ์ฮินดูและของศาสนาพุทธว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรมาอย่างน้อยแค่ไหนและคืออะไรก่อน ทั้งหมดเท่ากับบทบาทหน้าที่ที่ใช้ไหม? อย่างเช่นทำหน้าที่อย่างนี้ก็เท่ากับอยู่ในวรรณะไหนได้หรือเปล่า ประเด็นแรกคือการที่เราพูดถึง 'วรรณะ' อาจจะไม่ได้ตรงตามที่เราคิดกัน วรรณะหมายถึงหน้าที่หรือบทบาทที่แต่ละคนทำในสังคม ประเด็นที่สองคือ คำว่า 'ต่ำ' ในที่นี้อาจหมายถึงการที่ไม่ปฏิบัติตามกรอบความคิดหรือแนวคิดที่ตั้งไว้ ดังนั้น เมื่อเราพูดถึงวรรณะหรือชนชั้นต่ำ เราควรระบุให้ชัดเจนว่าเราหมายถึงอะไรและทำไม โดยไม่ใช่คำนี้เพื่อปกปิดหรือปรับเปลี่ยนความหมายตามความเข้าใจของศาสนาฮินดูในปัจจุบัน

จากการที่พยายามดูตามภาพรวม เป็นไปได้ว่า พวกเราพยายามเสนอแนวคิดที่ให้การกระทำเป็นตัวชี้วัดสิ่งที่สูงหรือต่ำ ยกตัวอย่างง่ายๆ ถ้าเราอยากเป็นคนดี อย่างน้อยเราก็ควรมีศีล ๕ ซึ่งถือเป็นกรอบความคิดหนึ่งที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำของคนในวรรณะของพุทธศาสนา โดยมีศีลธรรมเป็นตัวบ่งบอกศีล ๕, ๘, ๑๐, ๒๒๗, หรือ ๓๑๑ ข้อ เป็นต้น ถ้าเราวางกรอบอย่างนี้ ฟังดูอาจจะไม่ใช้การใช้คำว่า ต่ำ ก็ได้ แต่เราก็สามารถเสนอได้ว่า มันต่ำ เมื่อเทียบกับอย่างอื่นที่มีความหมายคล้ายกัน ทั้งนี้ การใช้คำว่าต่ำมันมีนัยสำคัญที่ต้องอธิบายอย่างชัดเจนว่าในบริบทนี้หมายถึงอะไร

ส่วนประเด็นที่ ๑ ก็คือ บทบาทหน้าที่ของการกระทำจะเป็นตัวชี้วัดว่ามันสูงหรือต่ำได้อย่างไร จากนั้น เมื่อเราพิจารณาวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า ก็ต้องถามว่ากรอบความคิดของแนวคิดวรรณะและวรรณกรรมในพุทธศาสนามีขอบเขตอย่างไร โดยเราจะต้องนิยามคำเหล่านี้อย่างชัดเจน

ก่อนที่จะนำเสนอและตอบคำถาม ยกตัวอย่างเช่น คำว่า 'คนกินเดน' ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่พบในคัมภีร์พุทธศาสนา คนกินเดนอาจถูกจัดว่าเป็นผู้มีวรรณะต่ำ เพราะพวกเขาไม่สามารถสอนได้หรือปฏิบัติตามศีลธรรมได้ หรือคำว่า 'มนุษย์' ที่ในบางกรณีก็อาจถูกจัดอยู่ในจำพวกของผู้ที่มีวรรณะต่ำได้ ดังนั้น เราต้องพยายามนิยามคำศัพท์ให้ชัดเจนและนำกรณีต่างๆ มาอธิบายเชื่อมโยงกับแนวคิดของวรรณะ"

ประเด็นสัมภาษณ์ที่ ๒ มีตัวอย่างเหตุการณ์หรือเรื่องราวใดในพระไตรปิฎกที่แสดงถึงการเผยแพร่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำหรือไม่? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? นั้น เรื่องการสอนของพระพุทธเจ้า หากเป็นการสอนคนที่ไม่ได้มีพื้นฐาน เช่น ชาวบ้านทั่วไป พระองค์จะมีชุดคำสอนที่เรียกว่า คลาสสิก (Classic) สำหรับสอนฆราวาส ญาติโยม ที่ไม่ใช่ชนกบวช ยกตัวอย่างเช่น ตอนที่พระพุทธเจ้าสอนบิดาของยสกุบุตรหรือสอนมารดาของพระยสเถระ หรือสอนสหายของพระยสเถระ เป็นต้น ชุดการสอนที่พระพุทธเจ้าใช้ หากเป็นคนธรรมดาสามัญทั่วไปหรือเป็นฆราวาสที่ยังไม่ได้บวช เช่น กรณีของพระยสเถระ ก็จะเป็นธรรมะสำหรับผู้ที่ยังมีกุศลทั่วไป พระองค์จะเริ่มต้นด้วยทานกถา พูดถึงการให้ทานและอานิสส เพื่อทำให้ผู้ฟังมีจิตใจที่อ่อนโยน มีจิตใจที่ตั้งงาม มีจิตใจที่คล้อยตามและเกื้อกูลแก่ผู้อื่น เมื่อผู้ฟังเริ่มมีจิตใจที่พร้อม พระองค์ก็จะยกระดับขึ้นมาสู่เรื่องศีล และการงดเว้นจากการกระทำที่ไม่ดี เช่น การพูดเท็จ การยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นต้น อาจจะเป็นเรื่องเบญจศีลหรือศีล ๕ นั่นเอง พระองค์จะเน้นเรื่องการรักษาศีล และอานิสสของการให้ทานที่จะนำไปสู่สวรรค์และสุคติ

เมื่อปฏิบัติตามแล้ว ผลของการให้ทานและการรักษาศีลจะทำให้ไปสู่สวรรค์หรือโลกสุคติ และพระองค์ก็จะกล่าวถึงว่า แม้จะได้ไปสวรรค์แล้ว แต่ยังมีเรื่องของการติดข้องในกามคุณ และโทษของกามารมณ์ ท้ายที่สุด พระองค์จะสรรเสริญการออกบวช ซึ่งถือเป็นหนทางสูงสุดที่พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลหลุดพ้นจากวัฏสงสาร และนำไปสู่นิพพานธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นกระบวนการพัฒนาจากพื้นฐานสามัญชนไปสู่ความเป็นกัลยาณบุรุษ และยกไปสู่ความเป็นอริยบุคคลตามลำดับ นี่คือชุดธรรมะที่พระพุทธเจ้าใช้ในการสอนฆราวาสทั่วไป ให้สามารถหลุดพ้นจากวัฏสงสารและบรรลุนิพพานในที่สุด แต่หากผู้ฟังเป็นนักบวชหรือผู้ที่มีพื้นฐานทางธรรมะอยู่แล้ว เช่น กรณีของพระพุทธเจ้าสอนปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ พระองค์จะไม่เริ่มต้นด้วยการสอนทาน ศีล และสวรรค์ แต่จะเริ่มต้นจากการปฏิบัติของผู้ฟังให้ถูกต้องก่อน จากนั้นจึงสอนธรรมะในระดับลึก เช่น อริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นธรรมะสำหรับผู้ที่มีปัญญาหรือเป็นนักบวชที่ผ่านการพัฒนาทางจิตมาแล้ว

ดังนั้น การเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้าจึงมีการปรับให้เหมาะสมกับพื้นฐานของผู้ฟัง ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือนักบวช พระองค์จะใช้ชุดธรรมะที่แตกต่างกัน ชุดแรกสำหรับฆราวาสทั่วไป และชุดที่สองสำหรับผู้ที่มีปัญญาหรือเป็นนักบวชแล้ว โดยธรรมะที่พระองค์สอนทุกครั้งจะเน้นไปที่การปฏิบัติและการเสนอแนวทางสู่การหลุดพ้นจากวัฏสงสารและไปสู่นิพพานในที่สุด

ในประเด็นเดียวกันนี้ คำถาม คือ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการใดในการทำให้คนวรรณะต่ำยอมรับและเข้าใจหลักธรรมของพระองค์? ผู้วิจัยได้พูดถึงคำว่า 'กำลังใจ' พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้กับคนวรรณะต่ำอย่างไร? พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการให้กำลังใจคนเหล่านี้อย่างไร? ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญว่า ในมุมมองของคนวรรณะต่ำ พวกเขารู้สึกว่าคุณไม่สามารถก้าวข้ามความเป็นวรรณะได้ เนื่องจากถูกกำหนดไว้แล้วโดยอำนาจภายนอก เช่น ระเบียบวรรณะหรืออำนาจจากพระเจ้า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการให้กำลังใจคนเหล่านี้อย่างไร? โดยทรงเปลี่ยนคำบางคำหรือคำศัพท์บางคำ เช่น จากคำที่แสดงถึงความเหนือกว่าของผู้อื่น ให้กลายเป็นคำที่ผู้ฟังรู้สึกว่าตนเองก็สามารถกำหนดหรือควบคุมชีวิตของตนเองได้ วิธีนี้ช่วยให้เกิดกำลังใจในการก้าวข้ามวรรณะ ยกตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนคำที่เกี่ยวข้องกับ

‘วรรณะ’ ให้กลายเป็นคำที่ไม่ได้แสดงถึงความต่ำต้อย แต่เป็นการยกย่องการกระทำของตนเองในการกำหนดเส้นทางชีวิต พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าความเป็นพราหมณ์หรือความสูงส่งไม่ขึ้นอยู่กับกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับการกระทำของบุคคล

ในกรณีนี้ คนที่เป็นจัณฑาลหรือผู้ที่อยู่ในวรรณะต่ำ เมื่อฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า จะเกิดกำลังใจที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเอง

ในประเด็นนี้ แน่แน่นอนว่าพระองค์ทรงหวังที่จะเปลี่ยนแปลงระบบความคิดของคนในวรรณะต่ำ โดยการให้สิทธิและเสรีภาพแก่พวกเขา พระองค์มักกล่าวเสมอว่า ใครที่เข้ามาในพระพุทธศาสนา ทุกคนจะละทิ้งวรรณะ ไม่มีการ บ่งแยควรรณะอีกต่อไป นี่เป็นการให้กำลังใจและสร้างความเสมอภาคให้แก่คนในวรรณะต่ำ และแสดงถึงหลักธรรมที่ว่าความเป็นวรรณะไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาจากการเกิด แต่ขึ้นอยู่กับการกระทำและหน้าที่ของบุคคล เช่น พระพุทธเจ้าเคยกล่าวว่า ในเมืองหนึ่งไม่มีการแบ่งวรรณะ มีเพียง ‘ผู้ปกครอง’ และ ‘ผู้ใต้ปกครอง’ เท่านั้น การที่คนวรรณะต่ำยอมรับพระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่ได้มองคนเหล่านี้เป็นคนวรรณะต่ำ แต่ทรงมองว่าทุกคนมีบทบาทในระบบสังคม

ในธรรมบทบางบท เช่น มหาบรรจบ ซึ่งเป็นคนวรรณะต่ำสุด ได้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระองค์เสด็จไปบิณฑบาตในสถานที่ที่น่าเลื่อมใส แม้ว่าคนวรรณะต่ำจะถูกดูหมิ่นในเรื่องชาติกำเนิด แต่พวกเขาสามารถเข้าใจหลักธรรมของพระองค์ได้เพราะพระพุทธเจ้าเทศนาโดยยึดหลักความเสมอภาค อันนี้เป็นข้อ ๑ ในประเด็นนี้

โดยหลักการ (Concept) ถ้ามองในมุมของพระพุทธเจ้า ทุกคนเกิดมาในวรรณะต่ำ เพราะฉะนั้นความเชื่ออื่นใดที่ไม่ได้รับจากพระพุทธเจ้า หรือไม่ได้อยู่ในแนวปฏิบัติของพระพุทธศาสนา หรือวิธีการดำเนินชีวิตตามพระพุทธศาสนาว่า การทำบุญเป็นสิ่งเบื้องต้นที่สำคัญเราจะดูจากตรงไหน? เวลาพระพุทธเจ้าจะสอน พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าคนนั้นจะได้รับประโยชน์อะไรจากการสอนก่อน ตัวอย่างเช่น การสอนกษัตริย์อย่างพระเจ้าพิมพิสาร สอนเด็ก สอนคนโง่ หรือสอนคนละต่างๆ ในสากลทวีป คนนั้นก็ได้รับประโยชน์จากการสอนของพระพุทธเจ้า ที่นี้ ประโยชน์ที่ชัดเจนก็คือการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต วิธีการสอนอาจแตกต่างกัน เช่น สอนวิทยาศาสตร์หรือสอนคีย์ แต่ที่แน่นอนคือกระบวนการสอนของพระพุทธเจ้ามีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล อันนี้แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจริง ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงจิตภาพหรือกายภาพ เช่น เปลี่ยนจากคนที่ไม่เคยสนใจธรรมะหรือศีลธรรม มาเป็นคนที่ยอมรับและปฏิบัติตามหลักธรรม เปลี่ยนจากคนวรรณะต่ำ มาเป็นคนที่ได้รับการยอมรับในสังคม โดยปฏิบัติตามวิถีธรรมะ ถ้าจะพูดให้ชัดเจน พระพุทธเจ้ามุ่งเน้นที่ประโยชน์ในการปรับเปลี่ยนทั้งจิตใจและกายภาพ ที่นี้ถ้ามองในมุมของธรรมะ พระพุทธเจ้าจะใช้หลักธรรมใดในการตอบโจทย์ชีวิตของคนนั้น เช่น การสอนสามเณรให้เปลี่ยนแปลงใน ๒ ด้าน คือ ในเชิงจิตภาพและกายภาพ เชิงกายภาพ หมายถึงการเปลี่ยนจากการเป็นปุถุชนมาเป็นคนปฏิบัติตามหลักธรรม หรือเปลี่ยนจากการไม่ถือบวชมาเป็นนักรบในพระพุทธศาสนา โดยสรุปก็คือ พระพุทธเจ้าเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่คนนั้นจะได้รับ และวิธีการก็คือการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงจิตภาพและกายภาพ ประมาณนี้

ประเด็นสัมภาษณ์ที่ ๓ พระพุทธเจ้ามีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ที่มาจากวรรณะต่ำหรือไม่? หากมีการปรับเปลี่ยน โปรดอธิบายว่า เป็นอย่างไรและมีผลอย่างไรต่อการยอมรับของคนวรรณะต่ำ

ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าได้เล็งเห็นผลลัพธ์ในการสอนเรื่องนี้แก่บุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะคนในวรรณะต่ำ อาตมาอ้างอิงจากพระไตรปิฎกเลยนะครับ ตัวอย่างกรณีของพระสารีบุตร ผมขอยกตัวอย่างนั้นครับ ในพระไตรปิฎกมีครั้งหนึ่งที่พระสารีบุตรพบเด็กจันทาล เด็กคนนี้อ่าปากมาก ตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์แม่ พ่อแม่ของเด็กเป็นคนจันทาล เวลาขอทานก็ไม่มีใครให้ เพราะเป็นคนวรรณะต่ำ ดำเนินชีวิตอย่างยากลำบาก เมื่อเด็กคนนี้อายุ ๗ ขวบ พ่อแม่รู้สึกว่าเขาต่อไปไม่ไหวแล้ว ก็เลยเอาผ้าพันกายเด็กแล้วนำไปทิ้งไว้ข้างทาง วันหนึ่งพระสารีบุตรเดินบิณฑบาตแล้วพบเด็กคนนี้อยู่ พระสารีบุตรก็รู้สึกสงสาร จึงให้ข้าวเป็นสามเณร แต่ด้วยผลกระทบเก่าของเด็ก พอพระสารีบุตรนำสามเณรไปบิณฑบาต ก็พบว่าไม่มีใครถวายอาหารให้เลยจนถึงวันสุดท้าย พระสารีบุตรก็ยังไม่ละความพยายาม พระสารีบุตรจึงบิณฑบาตนำอาหารมาให้สามเณร หลังจากนั้นได้บวชเป็นพระโดยดูแลอย่างใกล้ชิดจนท่านได้รับประทานอาหารอย่างพอเพียง หลังจากนั้นไม่นานท่านก็ถึงแก่กรรม

จากกรณีนี้แสดงให้เห็นว่า พระสารีบุตรเห็นคนตกทุกข์ได้ยาก โดยเฉพาะคนในวรรณะจันทาล พระองค์จึงเริ่มสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ก่อน แล้วจึงค่อยสอนธรรมะต่อมา การช่วยเหลือเริ่มจากการให้สิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตก่อน เช่น อาหาร และปัจจัย ๔ แล้วจึงแนะนำสั่งสอนธรรมะตามมา

ดังนั้น การสอนคนโดยทั่วไปก็เช่นเดียวกัน เราจะต้องเริ่มจากการสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ก่อน เมื่อเขามีความพอเพียงในเรื่องพื้นฐานแล้ว จึงค่อยแนะนำธรรมะและการปฏิบัติในศาสนา ตัวอย่างเช่น กรณีของพระโสสกะก็ตาม หรือกรณีอื่น ๆ ที่บุคคลได้รับความสงเคราะห์ก่อน แล้วจึงได้รับธรรมะตามมา

พระพุทธเจ้ามีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ที่มาจากวรรณะต่ำหรือไม่ นั่นผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญว่า ความจริงแล้วพระพุทธเจ้าเคยเสด็จไปโปรดคนนี้ พระองค์ไม่ได้แสดงธรรมะอะไรมากมาย แต่พระองค์ได้เล็งเห็นว่านางจันทาลีนี้นี้มีวาสนาที่จะรู้ธรรม ถึงแม้ว่านางจะไม่สามารถบรรลุธรรมเป็นบุคคลสำคัญได้ แต่พระพุทธเจ้าเล็งเห็นว่านางจันทาลีนี้นี้จะสิ้นชีวิตในเวลาไม่นาน จึงเสด็จไปโปรดก่อน เพื่อให้อดีตกรรมที่นางเคยทำได้ส่งผล นางจันทาลีได้รับอานิสงส์จากการเห็นพระพุทธเจ้าและได้บรรลุไปสู่สุคติภูมิ เกิดเป็นนางฟ้าในสวรรค์ นี่เป็นกรณีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดคนโดยตรง ซึ่งปรากฏอยู่ในนิกายเถรวาท พระพุทธเจ้าเพียงแสดงพระองค์ให้เห็นและให้นางจันทาลีได้กราบไหว้ ถือว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง นางเกิดความเลื่อมใสกราบไหว้พระพุทธเจ้า และไม่นานหลังจากนั้นนางก็สิ้นชีวิตแล้วไปเกิดเป็นนางฟ้าบนสวรรค์

อีกกรณีหนึ่งคือการเสด็จไปโปรดคนเก็บขยะชื่อว่านางทาสีชื่อว่าสุนิสสา กรณีนี้ต่างจากนางจันทาลี เพราะพระพุทธเจ้าทรงสนทนากับนางสุนิสสาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของเธอ พระองค์ถามถึงความเป็นอยู่และสุขทุกข์ ซึ่งไม่มีใครเคยถามไถ่นางสุนิสสาเช่นนี้เลย นี่เป็นครั้งแรกที่มีคนสนใจนางสุนิสสา พระพุทธเจ้าทรงถามว่าเธออยากบวชไหม คำถามนี้ทำให้นางสุนิสสารู้สึกมีคุณค่า แม้คนอื่นจะมองว่าเธอเป็นคนชั้นต่ำ แต่พระพุทธเจ้ากลับมองเห็นความสำคัญของเธอ

ในที่สุด สุนิสสาตัดสินใจบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา และสามารถบรรลุธรรมเช่นเดียวกัน นี่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงโปรดคนทุกชนชั้น และสามารถยกระดับชีวิตของผู้ที่ตกอยู่ในความทุกข์ ยกตัวอย่างเหตุการณ์ในพระไตรปิฎก เพื่อประกอบการทำวิจัยที่ลึกซึ้งขึ้น พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าคนทุกระดับมีสิทธิเสรีภาพเสมอกันเมื่อเข้ามาสู่พุทธศาสนา พระองค์เน้นย้ำว่าวรรณะใดก็ตาม เมื่อเข้าสู่พุทธศาสนาแล้ว ทุกคนมีศักยภาพในการบรรลุธรรม เช่น กรณีของชนชั้นจันทาลที่บรรลุอริยผลขั้นต้น

ได้ ขอยกประเด็นหลักไว้ก่อนว่า อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าคนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเสมอกัน เมื่อเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ดังนั้น ประเด็นหลักที่พระองค์ทรงเน้นย้ำและถ่ายทอดไปยังชนชั้นวรรณะต่ำก็คือการที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญทั้งในด้านจิตวิญญาณและสถานะทางสังคม พระองค์ทรงรับพวกเขาเข้าสู่การเป็นพุทธสาวกทั้งหมด

ยกตัวอย่าง เช่น ชูชกและนางพราหมณ์ที่แม้จะเป็นชนชั้นเศรษฐี แต่ก็ยังมีการแต่งงานข้ามวรรณะที่เรียกว่า “จันทาล” ซึ่งเป็นวรรณะที่ถูกมองว่าเป็นชนชั้นต่ำ แต่เมื่อทั้งสองท่านได้พบพระพุทธเจ้า ก็เกิดความเลื่อมใส ออกบวชตามพระพุทธเจ้า และในที่สุดก็บรรลุอรหัตผล สิ่งที่พระพุทธเจ้าต้องการแสดงให้เห็นคือ ไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหน เมื่อเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาและละทิ้งวรรณะนั้นไป ทุกคนย่อมมีคุณค่าและมีศักยภาพในการบรรลุธรรม ตั้งแต่ระดับเบื้องต้นไปจนถึงอริยผลขั้นสูงสุด

ในประเด็นเกี่ยวกับประเด็นเรื่องว่าพระพุทธเจ้ามีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ที่มาจากรวรรณะต่ำหรือไม่ พบว่า ความชัดเจนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้งสองประเด็นด้วยกันประเด็นแรกก็คือ เราจะเห็นในปัจจุบันที่ใช้คำว่า พระพุทธเจ้าทรงลงมือเองเลย อย่างกรณีของนางสัมมาวดี ที่แสดงให้เห็นว่า พระองค์สามารถใช้ทั้ง Hard Power ทำเอง หรือใช้บุคคลอื่นทำแทนได้ แต่เมื่อพระองค์ใช้ Soft Power ทรงทำเองอย่างกรณีของราชวงศ์ศากยะ ซึ่งเป็นพระญาติพระวงศ์ของพระองค์ พระองค์ทรงเลือกที่จะใช้พระสารีบุตรไปเผชิญกับความทิวติของศิษย์และบริวารของพระเทวทัต

เมื่อเราพิจารณาถึงพระราชวงศ์ศากยะ ซึ่งเป็นวงศ์กษัตริย์ เราจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาในวรรณะกษัตริย์ และมีทัศนคติหรือ Mindset ที่ไม่ต่างจากชนชั้นสูงในยุคนั้น แต่ท่านกลับไม่ได้ยึดติดในสิ่งเหล่านั้น พระองค์ใช้วิธีการสอนที่บางครั้งผสมผสานทั้งพลังทางกายภาพ สุขภาพ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทรงทำด้วยพระองค์เอง อย่างในบางกรณีพระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงปาฏิหาริย์

ประเด็นสัมภาษณ์ที่ ๔ ผลกระทบของการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลเป็นอย่างไร? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญโปรดให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมหลังจากการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำ

ในประเด็นนี้ว่าพระพุทธเจ้ามีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับชนชั้นต่ำหรือไม่ ถ้าสมมติว่ามีการปรับเปลี่ยน มีวิธีการอย่างไร และมีผลในเชิงบวกอย่างไรบ้าง หรือว่ามีผลกระทบในเชิงลบต่อสังคมหรือชนชั้นนั้นอย่างไรบ้างนั้น พบว่า หลักการพื้นฐานของพุทธศาสนานั้น ถ้าท่านเคยเรียนพระธรรมมาบ้าง คงจะเคยได้ยินพุทธภาษิตที่ว่า ‘แปลมาจากภาษาบาลีว่า "Na hi jātim pariyeseyyam, kāyena viññā vāyati." คำแปลนี้มาจาก อังคุตตรนิกาย (Anguttara Nikāya) ซึ่งเป็นหนึ่งใน สุตตันตปิฎก (Sutta Pitaka) ของปฐมกาลในพระไตรปิฎกบาลี การแปลนี้ หมายถึง ความประเสริฐหรือความชั่วของบุคคลไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับกรกระทำและการปฏิบัติตนของเขาเอง’ ซึ่งหมายถึงว่าคนจะประเสริฐหรือชั่วไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับกรกระทำ พระพุทธศาสนาเน้นให้เห็นว่าคนจะดีหรือชั่วไม่เกี่ยวกับชาติตระกูล ไม่ว่าจะเกิดในวรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ หรือวรรณะจันทาลก็ตาม ทุกคนสามารถบรรลุธรรมได้หากมีความเพียรและการฝึกฝนตนเอง

ตัวอย่างหนึ่งคือพระโฬิสัตว์ของเราที่แม้จะเกิดในวรรณะจันทาล แต่ก็ได้รับโอกาสในการศึกษาพระเวท ซึ่งในสมัยนั้นชนชั้นวรรณะจันทาลไม่มีสิทธิ์เรียนได้เลย อย่างไรก็ตาม คำสอนของพระพุทธเจ้าต่างออกไป ท่านสอนว่าไม่ว่าคนเราจะอยู่ในวรรณะใดก็สามารถปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรมได้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเอง โดยมีพุทธภาษิตที่เราคุ้นเคยคือ ‘มนุษย์ที่ฝึกดี

แล้วเป็นผู้ประเสริฐ' ซึ่งหมายความว่ามนุษย์จะสูงหรือต่ำไม่ใช่เพราะชาติกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของตนเอง นี่คือนิยามที่พุทธศาสนาสอนและเน้นย้ำเสมอครับ"

พระพุทธเจ้ามีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ที่มาจากวรรณะต่ำหรือไม่? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร?/ผลกระทบของการเผยแพร่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลเป็นอย่างไร? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร?"

เบื้องต้นในประเด็นที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า มีวิธีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับคนที่มาจากวรรณะต่ำหรือไม่ นั่น ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้แนวคิดข้อมูลสำคัญว่า จากคาถาที่กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ ที่เกี่ยวกับวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าในกรณีของชนชั้นต่ำว่า เรื่องนี้สามารถแบ่งออกเป็นสองลักษณะ หากคนวรรณะต่ำที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ว่าอุปนิสัยของเขามีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญาพร้อมแล้ว พระองค์ก็จะทรงสอนโดยตรงเพื่อให้เขาบรรลุธรรมได้ทันที

ในกรณีที่ต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ พระองค์จะใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการสอน แต่ไม่ได้แบ่งแยกวรรณะในการสอน พระพุทธเจ้ามิได้สอนเฉพาะสำหรับคนวรรณะต่ำแต่อย่างใด แต่จะปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้สอดคล้องกับอุปนิสัยและสถานการณ์ของแต่ละบุคคลพระพุทธเจ้าไม่เคยใช้การแบ่งแยกชนชั้นเป็นเกณฑ์ในการสอน ศรัทธา สมาธิ และปัญญาที่พระองค์สอน ไม่เกี่ยวข้องกับวรรณะ แต่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและการกระทำที่สืบทอดมาจากอดีตชาติ พระคัมภีร์แสดงให้เห็นว่า แม้แต่ผู้ที่มาจากวรรณะต่ำ เช่น จันฑาล ก็สามารถบรรลุธรรมได้เพราะการกระทำและการพัฒนาตนเอง

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ว่าคนเราจะบริสุทธิ์ได้ด้วยการกระทำ วิชาความรู้ คุณธรรม และศีลธรรม ชาติกำเนิดและทรัพย์สินไม่ใช่ตัวชี้วัดของการบรรลุธรรม แต่การกระทำและคุณธรรมในจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ

ประเด็น ดังกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนแก่คนวรรณะต่ำอย่างไร? ผมมองว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการ ๒ ประการ คือ ๑. พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวคิดของคนในสมัยนั้น โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นต่ำ โดยการปรับเปลี่ยนแนวความเชื่อเดิม เช่น ความเชื่อที่ว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก เปลี่ยนเป็นว่าเราคือผู้สร้างตนเอง เปลี่ยนจากพรหมนิมิตเป็นมนุษย์นิมิต หรือกรรมเป็นตัวกำหนดแทน นี่เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงแนวความเชื่อใหม่ ให้คนจันฑาลมีกำลังใจว่าเราสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองได้ ๒. พระพุทธเจ้าทรงตระหนักว่าการแบ่งชนชั้นไม่สามารถเป็นหลักประกันว่าเราจะเป็นคนดีหรือเลวได้ ดังนั้นพระองค์จึงเน้นว่าชาติกำเนิดไม่สำคัญ เท่ากับการกระทำของบุคคล ซึ่งเป็นตัวตัดสินความสูงต่ำของเขา และพระพุทธเจ้าไม่ให้ความสำคัญกับชาติกำเนิด แต่ให้ความสำคัญกับการกระทำของคน กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าวรรณะไม่สามารถกีดกันความสามารถของมนุษย์ได้ ไม่ว่าคุณจะได้เกิดในวรรณะใดก็ตาม คุณก็มีศักยภาพในการเป็นมนุษย์อย่างเต็มที่

โดยสรุปแล้ว พระพุทธเจ้าใช้ ๓ วิธีการหลักในการปรับเปลี่ยนวิธีการสอน (๑) การปรับเปลี่ยนความคิดเห็น (๒) การปรับแนวทางการปฏิบัติ (๓) การตั้งสังคมตัวอย่าง เช่น การจัดตั้งสังคมสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ ซึ่งมีชื่อเรียกอย่างเดียวกันว่า 'สมรธศาสนา' แม่น้ำที่ไหลมาจากทิศทั้ง ๔ จะไหลรวมกันเป็นแม่น้ำในมหาสมุทร ความแตกต่างที่ชัดเจนจะสลายไป พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าคนจันฑาลจำนวนมากที่เข้ามาในศาสนาของพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติความหมายใหม่ เช่น คำว่า 'อริยะ' ที่เดิมแปลว่าผู้ประเสริฐเกี่ยวกับพราหมณ์ แต่เปลี่ยนให้มีความหมายใหม่ว่า คนจะเป็นพราหมณ์ไม่ใช่เพราะชาติชั้นวรรณะ แต่เพราะการพัฒนาและความบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง

พระพุทธเจ้าทรงสอนเพื่อให้คนวรรณะต่ำเกิดกำลังใจและยกฐานะจากวรรณะต่ำของตนขึ้นไปสู่วรรณะเท่ากับคนอื่น โดยการเปลี่ยนความคิดและนำไปสู่การปฏิบัติ

ในประเด็นนี้ว่า พระพุทธเจ้าทรงปรับเปลี่ยนระบบความคิดของคนในสมัยนั้น โดยเฉพาะความคิดของกลุ่มชนชั้นต่ำที่เชื่อว่าเกิดมาในวรรณะนี้แล้วจะต้องอยู่ในตำแหน่งที่ถูกกำหนดโดยสังคม เช่น ไม่สามารถทำการค้าขาย การออกรบ หรือการนับถือศาสนา การแสดงความคิดเห็นใด ๆ หรือแม้แต่การเข้าถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ แต่พระพุทธเจ้าทรงสามารถปรับเปลี่ยนความคิดนี้ได้

เมื่อคนวรรณะต่ำเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว จะได้รับสิทธิและเสรีภาพทั้งหมด พระพุทธเจ้าทรงให้โอกาสในการทำความดี การสร้างเนื้อสร้างตัว การบรรลุธรรม และการเข้าถึงอภิญญา เกี่ยวข้องกับความเชื่อเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ด้วย พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่นางจันทาล และสอนว่าหากแม้จะเกิดเป็นจันทาล แต่ก็สามารถพ้นจากนรกและขึ้นสวรรค์ได้ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้มอบโอกาสให้ทุกคน รวมถึงผู้ที่เชื่อในระบบความเชื่อของคนอินเดียในสมัยนั้น สามารถเข้าถึงความสุขและความสำเร็จตามความเชื่อของเขาเองได้

ประเด็นเรื่องพระพุทธเจ้ามีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ที่มาจากวรรณะต่ำโดยเสนอการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๒ ประเด็นคือ (๑) ปฏิเสธไม่ได้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นคนชั้นสูง แต่เมื่อพระองค์เข้าสู่สถานะของการเป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ก็มีวิธีการสอนที่หลากหลาย ซึ่งรวมถึงการตรวจดูอุบายของผู้นั้น พระพุทธเจ้าไปหาแต่ละคนด้วยพระองค์เองไม่ว่าจะเป็นวรรณะไหนก็ตาม และเข้าถึงหัวใจของแต่ละบุคคลเพื่อสอนพวกเขา (๒) พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนโดยตรง เช่น การเข้าหาอาจารย์ต่าง ๆ และกษัตริย์ผู้ปกครอง เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ยังได้ไปหาเจ้าลัทธิด้วยพระองค์เอง เมื่อได้ผู้เข้ามาแล้วก็สามารถเผยแผ่พระธรรมได้ วิธีการนี้สามารถเห็นได้จากกรณีต่าง ๆ เช่น การไปโปรดอุบาลี ซึ่งเป็นกรณีที่สำคัญ พระพุทธเจ้าได้ไปหาอุบาลีด้วยพระองค์เอง และให้แนวทางแก่พระสาวก ตั้งแต่ ๖๐ รูปขึ้นไป โดยพระพุทธเจ้าไปเองและมอบหมายให้คนอื่นไปด้วย

จากการที่พระพุทธเจ้าไปแสดงธรรมและโปรดชาวประมงที่ชื่อว่าอริยานั้น มีความสำคัญมาก พระพุทธเจ้าไปพร้อมกับพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ พระพุทธเจ้าใช้วิธีการถามชื่อของแต่ละคน เช่น พระสารีบุตร ชื่อว่า สารีบุตร, พระโมคคัลลานะ ชื่อว่า โมคคัลลานะ, อานนท์ และชาวประมงคนนี้ชื่อว่า อริยะ พระพุทธเจ้าจึงรู้ว่าอริยะต้องการให้พระองค์ถามเรื่องการเชื่อของเขา พระพุทธเจ้าจึงถามว่า "ท่านเชื่ออะไร" ชาวประมงตอบว่า เขาเชื่อว่าการกระทำของเขาต้องการการพิสูจน์ พระพุทธเจ้าจึงชี้ให้เห็นว่าการมีชีวิตที่เต็มไปด้วยการฆ่าสัตว์ การเบียดเบียน และการละเมิดศีลนั้นไม่ถือว่าเป็นอริยะ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าอริยะต้องเว้นจากการฆ่าสัตว์และการเบียดเบียนสิ่งมีชีวิต พระพุทธเจ้าทรงปรับเปลี่ยนมุมมองของคนในสมัยนั้นที่มองว่าความดีหรือความชั่วขึ้นอยู่กับชื่อ วรรณะ หรือชาติพันธุ์ โดยพระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่าความดีหรือความชั่วขึ้นอยู่กับกระทำของบุคคล

กรณีการโปรดชาวประมงนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงปฏิรูปกระบวนทัศน์หรือ paradigm shift การที่พระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นว่า แม้จะเป็นชาวประมงที่ทำอาชีพฆ่าสัตว์ การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถนำไปสู่ความดีได้ เช่น การที่ชาวประมงยโสธรและชาวประมง ๕๐๐ ตระกูล ที่พระพุทธเจ้าโปรดให้เว้นจากการฆ่าสัตว์และการเบียดเบียน แม้ว่าอาชีพของพวกเขาจะเป็นการจับสัตว์ แต่เมื่อถึงวันอุโบสถ พวกเขาต้องถือศีล

พระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นว่าธรรมะสามารถเข้าไปในวิถีชีวิตของคนได้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติกับมุมมองตามสถานภาพของตนเองนั้นสำคัญ ซึ่งพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตรก็ได้สอน

เช่นเดียวกัน ธรรมะของพระพุทธเจ้าในระดับพื้นฐานถือเป็นสิ่งสำคัญในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติของคน แม้จะอยู่ในสถานภาพใดก็สามารถปฏิบัติได้โดยความเหมาะสมตามคุณภาพของตนเอง

ผลกระทบของการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลเป็นอย่างไร? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? สังคมสงฆ์ ھاใช่เพราะชื่อ หรือชาติ หรือวรรณะ แต่เป็นเพราะการกระทำ อันนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจน เช่น เรื่องการโปรดชาวประมงให้ละเว้นจากการฆ่าและการเบียดเบียน จึงจะได้อธิว่าเป็นอริยะ ซึ่งถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิรูปกระบวนการทัศนคติในการคิดของคนในยุคหนึ่ง กรณีเช่นนี้ แม้แต่ในอรรถกถา การันทียชาดก ก็เช่นเดียวกัน อาจารย์ ปณิธานที่ดีมีความหมายว่า พระพุทธเจ้าทรง แสดงความหมายเพื่อให้เกิดมนุษย์ในแง่ที่มีการเปลี่ยนแปลง การพิจารณาเรื่องผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสองด้านแน่นอนคือคำสอนของพระพุทธเจ้ามีส่วนช่วยให้คนมีความเข้าใจที่ถูกต้อง

การเข้าใจในเรื่องชาติกำเนิดและการกระทำที่เป็นผลจากกรรมของเทพเจ้าต่างๆ ทำให้เข้าใจว่าความเชื่อเรื่องชาติกำเนิดหรือวรรณะไม่ใช่ปัจจัยหลักในการตัดสินความดีหรือความชั่ว แต่เป็นการกระทำของบุคคล ซึ่งเป็นการคลายความเชื่อเก่า เมื่อเข้าใจเรื่องกรรมและพฤติกรรม จะช่วยเปิดมุมมองในการพ้นจากวิถีสีวิตที่เต็มไปด้วยความต้องการและบทบาทต่างๆ การบรรลุนิพพานในระดับต่างๆ ตั้งแต่การพัฒนาทางจิตใจและการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

สำหรับมราวาสอาจจะยังไม่ชัดเจนในการได้รับการยอมรับจากสังคม แต่สำหรับพระสงฆ์จะเห็นว่าคนจัณฑาลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และได้รับการยอมรับจากสังคม เช่น ศากยสมณบุตร ซึ่งพระพุทธเจ้าเรียกจะมีสถานะที่ได้รับการยอมรับจากสังคม

ในขณะที่พระเจ้าชาติถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการเป็นสมณะ พระพุทธเจ้าอธิบายว่าเมื่อพระองค์เห็นค่าของทาสบริวารที่ออกบวช พระองค์จะให้ความเคารพและเชิญให้นั่งในสถานที่ที่เหมาะสม และจะไม่ให้ไปทำงานเหมือนเมื่อก่อน นั่นหมายถึงการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพที่ชัดเจน การเปลี่ยนแปลงนี้ถือว่าเป็นผลกระทบที่ดีในด้านบวก

ส่วนผลกระทบในทางลบคือการที่สังคมอาจมองไปในทางลบเนื่องจากไม่ได้เข้าใจพุทธศาสนาและคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตามการศึกษาจะเห็นว่าพราหมณ์ตระกูลภารตะที่เข้ามาบวชก็ยังถูกดูถูกเหยียดหยาม แต่พระพุทธเจ้าได้อธิบายให้เห็นว่า พราหมณ์ก็เป็นผลมาจากอวิชชาของแม่ ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจใหม่

สรุปได้ว่าผลกระทบในด้านจิตใจคือการพัฒนาความศรัทธาของคนที่ยึดมั่นจากการเป็นคนธรรมดาจนถึงขั้นบรรลุผลตามลำดับ ส่วนด้านกายภาพ การบวชทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน การได้รับการยอมรับจากสังคมถือเป็นการยกระดับตนเองขึ้นมาจากการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา

ประเด็นผลกระทบของการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลเป็นอย่างไร? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? กล่าวได้ว่า เห็นด้วยกับอาจารย์บรรจบที่ได้กล่าวไปเมื่อกี้ว่าผลกระทบจากการที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่คนชั้นต่ำและหัวหน้าตามนั้น เมื่อเข้ามาสู่พระพุทธเจ้า เราสามารถเปรียบเทียบกับกรณีของพราหมณ์วรรณะชาตที่ปรากฏในอัคคัญสูตรหรือในสูตรอื่นๆ เช่น วันอาทิตย์สูตร แม้แต่คนชั้นสูงก็มาบวชและมาจากการดูถูกชาติตระกูล ซึ่งการบวชของคนที่มีวรรณะต่ำก็อาจเกิดผลกระทบได้

อาจเป็นไปได้ไหมว่าคนวรรณะต่ำจะถูกดูถูกจากคนวรรณะสูงที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ยังไม่พบว่ามีข้อมูลที่ชัดเจนในกรณีนี้ แต่เป็นไปได้ที่อาตมามองว่ามันก็เป็นผลกระทบเช่นเดียวกันจากการที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดคนวรรณะต่ำและให้เข้ามาสู่พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เช่นในกรณีที่ปรากฏในมหาวิงค์ กล่าวว่าเมื่อกรบบุตรจากชนชั้นต่ำเข้ามาบวช ก็มีพุทธบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุตำราหรือใช้ถ้อยคำทำให้ภิกษุที่มาจากชั้นต่ำเกิดความเคืองใจ โดยเฉพาะคำพูดที่กระทบกระเทือนเรื่องของชาติกำเนิด เช่นมีข้อความบอกว่า "เจ้าเป็นคนจัญทาล เป็นคนจักสาน เป็นนายพราน" เป็นต้น ถ้าภิกษุใช้คำพูดเหล่านี้กับภิกษุที่เคยเป็นชนชั้นต่ำ พระพุทธเจ้าจะปรับอาบัติปาจิตติทุกคำพูดที่กระทบกระเทือน เช่นนี้ ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกมหาเวทย์เป็นผลกระทบเชิงบวกที่เรามองว่าภิกษุจากทุกตระกูลที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัย อาจจะมีภิกษุที่เป็นปุถุชนเกิดความรังเกียจหรือใช้คำพูดว่ากล่าวเสียดสี แต่พระพุทธเจ้าห้ามมิให้ทำเช่นนั้น และถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องอีกประการหนึ่งคือ การที่พระภิกษุในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามาจากชั้นต่างๆ เป็นการเปิดโอกาสให้ทายกทายิกาได้อุปถัมภ์บำรุงภิกษุเหล่านั้น โดยไม่ต้องกังวลเรื่องชั้นวรรณะ ซึ่งเรียกว่าเป็นการเปิดโอกาสให้แม่ผู้ที่อยู่ในชั้นวรรณะสูงกว่าภิกษุเมื่อภิกษุเหล่านั้นเข้ามาบวช ญาติโยมสามารถอุปถัมภ์บำรุงหรือทำบุญได้โดยไม่รู้สึกละอายใจ เพราะถือว่าไม่ได้ทำบุญต่อคนจากชั้นต่ำ แต่เป็นการทำบุญอุปถัมภ์ต่อพระสุสมณสภบุตรในพระพุทธศาสนา อาตมามองได้ว่า เป็นผลกระทบที่เป็นเชิงบวกครับ

ผลกระทบส่วนมากจากการที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่คนวรรณะต่ำและเชิดชูการล้างล้างในเรื่องของวรรณะต่างๆ เป็นผลดีมากกว่าผลเสียด้วยซ้ำไป ส่วนที่จะเป็นผลเสียน้อยคือการที่อาจมีการมุสาวาทหรือเหยียดหยามเรื่องชาติตระกูล ซึ่งเป็นข้อคิดหรือสิ่งที่ไม่ดีอย่างที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติพระวินัยเพื่อเตือนสติ

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบที่ทำให้เห็นแก่คนวรรณะต่ำทำให้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมอินเดียเริ่มมีการมอบโอกาสให้แก่คนในสังคมมากขึ้น จะเห็นว่าคนชั้นอื่นๆ ที่สูงกว่าเริ่มให้การยอมรับมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเราสังเกตได้จากพุทธศาสนาในศตวรรษที่ ๒ และ ๓ ประมาณนี้ ตั้งแต่สังคายนา เราจะเห็นว่าคนวรรณะต่ำหรือจัญทาลเริ่มมีบทบาทในสังคมอินเดีย โดยไม่พยายามที่จะมองตัวเองว่าเป็นชนชั้นต่ำในบริบทของพุทธศาสนา

ผลกระทบที่ขอเสนอมี ๒ ด้าน คือ (๑) เชิงบวก คือ การเปิดพื้นที่ชีวิตให้กับคนทุวรรณะเข้ามาได้ ซึ่งเป็นมิติทางสังคมที่เราเห็นได้ชัดเจน พระพุทธเจ้าให้โอกาสแก่ทุกคน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากว่าด้วยเรื่องกรรม มีแนวคิดหนึ่งในปรัชญาที่ผู้หญิงถือว่าเป็นชนชั้นที่ต่ำเช่นเดียวกัน ถ้าพิจารณาจากบริบทของสังคมอินเดีย การที่พระพุทธเจ้าเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามาบวชได้มากมาย ถือว่าเป็นผลกระทบเชิงบวก อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจในเชิงบวกคือ การที่คนเข้ามาบวชมากมายอาจจะเป็นเพราะศรัทธาหรือเหตุผลอื่นก็ตาม (๒) เชิงลบ คือ การที่บางคนที่ไม่ใช่ศรัทธาเข้ามาบวช หรือมีสถานะในราชการทหารมากมาย ก็เห็นได้ชัดเจนว่าไม่จะเป็นคนวรรณะสูงหรือต่ำ ก็มีปัญหาเกี่ยวกับการรับสักการะและการเข้ามาบวชมากมาย ซึ่งส่งผลให้เกิดการออกข้อบัญญัติและข้อกฎหมายต่างๆ เช่น การสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่เกิดจากข้อขัดแย้งมากมาย พระเจ้าอโศกจึงได้ทำการสังคายนาอย่างชัดเจนโดยรวมแล้ว การเปิดพื้นที่ให้แก่ทุกคนเป็นสิ่งที่นำไปสู่ผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ

ประเด็นสัมภาษณ์ที่ ๕ มีอุปสรรคหรือความท้าทายใดบ้างที่พระพุทธเจ้าพบในการเผยแผ่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำ? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า พระพุทธเจ้านอกจากจะมีวิธีการสอนในสมัยนั้นที่อาจถูกมองว่าคนวรรณะต่ำมีคุณค่าน้อยแล้ว พระพุทธเจ้ายังทรงให้

กำลังใจคนเหล่านี้ อย่างไรก็ตามทำให้พวกเขามีพลังอำนาจมากขึ้นและความเชื่อมั่นในตัวเอง จนสามารถแสดงศักยภาพของตัวเองให้โลกเห็น เช่น พระอุบาลีและภิกษุณีหลายท่าน รวมไปถึงตัวอย่างอื่นๆ ที่ยังไม่เคยได้ยินจากครูบาอาจารย์หลายท่าน

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าคนชนชาติสูงหรือต่ำก็สามารถได้รับการยอมรับและมีศักยภาพที่พึงพอใจเหมาะแก่การเผยแผ่และเพิ่มกำลังใจในการใช้ชีวิตของคนที่ถูกมองว่ามีคุณค่าน้อยหรือต่ำกว่า แม้แต่การประยุกต์ใช้กับผู้หญิงในทางปรัชญาโบราณที่ถือว่าผู้หญิงมีศักยภาพน้อยกว่านั้น ท่านอาจารย์จาตุรงค์ได้กล่าวถึงในประเด็นนี้ ชุตธรรมะของพระพุทธเจ้าที่สลายความเป็นวรรณะคือระบบที่สำคัญที่สุดคือการที่พระพุทธเจ้าให้พระสงฆ์ที่มาจากชนชั้นวรรณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชาติตระกูลใดก็ตาม พระองค์ให้ถือระบบความเป็นอาวุโส ระบบอาวุโสเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พระที่มาจากวรรณะต่างๆ มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยพระพุทธเจ้ากำหนดให้เรียกกันตามพรรษา คือ คนที่บวชก่อนจะถูกเรียกว่าเป็นอาวุโสและมีการเคารพตามลำดับพรรษา ส่วนคนที่บวชหลังจะถูกเรียกว่าเป็นผู้น้อย ระบบพรรษาจึงมีบทบาทสำคัญในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า การเคารพในพระธรรมวินัยถือว่าเป็นระบบของความอาวุโสและสลายความเป็นวรรณะ เช่นเดียวกับการที่พระพุทธเจ้าบอกว่าพระจะได้รับการเคารพตามพรรษาและความสามารถ ไม่ใช่ตามวรรณะของตน การเข้ามาสู่วัฒนธรรมนี้ทำให้พระภิกษุได้รับการเคารพตามคุณสมบัติและศักยภาพของตน โดยไม่คำนึงถึงชาติกำเนิด

ในกรณีที่พระพุทธเจ้ากล่าวถึงการเป็นอุปัชฌาย์ จำเป็นต้องมีทั้งพรรษาและความรู้ความสามารถในการปฏิบัติและการสอน การมีพรรษาอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องมีคุณสมบัติอื่นๆ เพื่อให้เป็นที่เคารพและศรัทธาของญาติโยม

การสลายวรรณะในศาสนาพุทธเปิดโอกาสให้คนทุกระดับเข้ามาในศาสนาและสามารถบรรลุธรรมได้ โดยไม่มีการแบ่งแยกตามชาติกำเนิด เช่น นางปชาบดี โคตม ที่ได้ขอบวช และพระพุทธเจ้าก็ตอบว่า ผู้หญิงสามารถบรรลุธรรมได้ แต่มีเงื่อนไขพระพุทธเจ้าทรงสลายระบบวรรณะและสร้างโอกาสให้ทุกคนได้บรรลุธรรม แม้ว่าจะมาจากชาติกำเนิดใดก็ตาม ถ้าปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ทุกคนสามารถเข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ได้ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ามีวิสัยทัศน์ในการเปิดโอกาสให้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในเส้นทางแห่งการบรรลุธรรม

ประเด็นอุปสรรคและความท้าทายที่อาจพบในการเผยแผ่แก่คนวรรณะต่ำได้ ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญกล่าวว่า จากการวิเคราะห์ถ้าพูดถึงความท้าทายและอุปสรรคที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้ามักพบกับความท้าทายจากคนวรรณะสูงมากกว่าคนวรรณะต่ำ เท่าที่สังเกต พบว่า การคัดค้านความคิดเห็น การโต้แย้ง หรือการแสดงความไม่เคารพมักเกิดจากคนวรรณะสูง ส่วนคนวรรณะต่ำยังไม่ค่อยพบการท้าทายหรือโต้แย้งจากพระพุทธเจ้ามากนัก

พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเป็นครูในการสอน ทั้งกับคนวรรณะสูงและต่ำ โดยศึกษาดูและเข้าใจถึงความท้าทายจากแต่ละระดับวรรณะ การท้าทายจากคนวรรณะต่ำในสมัยพุทธกาลนั้นพบน้อย และเมื่อพระพุทธเจ้าสอนให้กับคนวรรณะต่ำ เขามักจะยอมรับและฟังคำสอนโดยไม่เกิดความท้าทายในทางกลับกัน คนวรรณะสูงมักมีการคัดค้านและไม่เห็นด้วยมากกว่า ซึ่งการท้าทายจากคนวรรณะสูงนั้นเป็นปัญหาที่เห็นได้ชัดเจนกว่า สำหรับคนวรรณะต่ำ เช่น จันฑาล ที่มีการท้าทายมากนั้นก็ยังไม่เห็นภาพมากนัก แต่การสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้มีความสำคัญในการเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามาบวชและบรรลุธรรมได้

พระพุทธเจ้าทรงเปิดโอกาสให้คนจากทุกวรรณะสามารถบรรลุธรรมได้ แม้ว่าจะมาจากวรรณะต่ำหรือจัณฑาล ซึ่งรวมถึงกรณีของพระมหาปณิกและท่านพระจุฬปณิกที่มีบิดาเป็นนายพรานและเป็นจัณฑาล แต่เมื่อบวชแล้วก็ได้รับการสอนจากพระพุทธเจ้าโดยไม่ต้องเผชิญการทำทาสใดๆ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเผยแผ่พุทธศาสนาแก่คนวรรณะต่ำ อาจไม่ใช่ผลกระทบที่เกิดจากพระพุทธเจ้าโดยตรง แต่เป็นผลกระทบจากระบบพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น ตัวอย่างเช่น การบัญญัติกฎหมายห้ามคนที่มีโรคติดต่อบวช หรือการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับมารยาทในการฉันอาหาร ที่เกิดจากการมีพระจากคนวรรณะต่ำเข้ามามาก

ในที่สุด การทำทาสที่เกิดจากการเผยแผ่พุทธศาสนาแก่คนวรรณะต่ำก็ไม่เกิดผลกระทบโดยตรงต่อพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์จะตรวจสอบความพร้อมของผู้ที่มาบวชก่อนเสมอ ถ้าพร้อมก็สามารถสอนให้สำเร็จได้ แม้แต่ผู้หญิงจากคนวรรณะต่ำ เช่น เมียของช่างศาล ก็สามารถบรรลุธรรมได้โดยไม่มีเงื่อนไข นี่คือนโยบายที่พระพุทธเจ้าได้เปิดโอกาสให้แก่ทุกคนในการเข้าถึงธรรมะของพระองค์

ประเด็นเรื่องมีอุปสรรคหรือความท้าทายใดบ้างที่พระพุทธเจ้าพบในการเผยแผ่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำ? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร?

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญ กล่าวว่า ประเด็นอุปสรรคหรือความท้าทายที่พระพุทธเจ้าทรงพบในการเผยแผ่แก่คนวรรณะต่ำ คือเรื่องที่เรากำลังพูดถึงนี้แหละ คือระบบวรรณะ ซึ่งเป็นความท้าทายยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า เราได้ทราบแล้วว่า ระบบวรรณะมีมาก่อนพระพุทธเจ้าด้วยซ้ำไป และแม้หลังจากพระพุทธเจ้าสิ้นพระชนม์ ระบบนี้ก็ยังคงมีอยู่ พระพุทธเจ้าสามารถปฏิรูปหลักคำสอนหรือความเชื่อบางอย่างในสังคมอินเดียได้บางส่วน แต่ระบบวรรณะที่มีอยู่ก่อนหน้านั้น อาตมามองว่าพระพุทธเจ้าไม่สามารถปฏิรูปได้เต็มที่ หรืออาจพูดได้ว่าไม่ประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ ระบบวรรณะยังคงมีอยู่และเข้มข้นอยู่จนถึงปัจจุบัน

อุปสรรคหลักของพระพุทธเจ้า คือ ระบบวรรณะ โดยเฉพาะระบบที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น ความเชื่อของคนวรรณะต่ำที่มองว่าตนเองถูกกำหนดให้เป็นคนชั้นต่ำสุด และยอมรับในสถานะของตนเอง อาจถือว่าเป็นมิจฉาทิฐิ หรือความเชื่อผิดที่แก้ไขได้ยาก บางคนในวรรณะต่ำอาจมีความเชื่อผิดที่ไม่สามารถแก้ไขได้ แต่บางคนสามารถปรับเปลี่ยนความคิดหรือมุมมองของตนได้

พระพุทธเจ้าใช้วิธีการในการต่อกรกับระบบวรรณะโดยการสลายความเชื่อผิดก่อน ทรงชี้ให้เห็นว่าระบบวรรณะไม่ใช่สิ่งที่เกิดจากการสั่งการหรือบันดาลพระองค์ต้องการแสดงความเชื่อให้คนเห็น เพื่อสร้างกำลังใจให้คนที่อยู่ในวรรณะต่ำว่า พวกเขาสามารถปรับเปลี่ยนตนเอง ยกสถานะจากคนต่ำให้มีศักยภาพและศักดิ์ศรีในสังคมอินเดียได้

วิธีการที่พระพุทธเจ้าใช้คือการสลายความเชื่อผิดนี้ออกไป แม้ว่าจะไม่สามารถทำได้ ๑๐๐% แต่ก็ประมาณการว่าประสบความสำเร็จในระดับ ๕๐% เราไม่มีสถิติชัดเจนว่าคนที่เป็นวรรณะต่ำที่เข้ามาบวชมีจำนวนมากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงแม้จะมีจำนวนไม่มาก ก็ยังถือว่ามีความสำคัญ พระพุทธเจ้าเสนอแนวทางใหม่ให้กับคนวรรณะต่ำ เช่น การสอนว่า การเกิดและสถานะของคนไม่ได้เกิดจากพรหมกำหนด แต่เกิดจากกรรมและการกระทำของตนเอง ซึ่งทำให้คนเห็นว่าศักยภาพและสถานะของตนขึ้นอยู่กับกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าใช้วิธีการเช่นนี้ในการต่อกรกับระบบความเชื่อวรรณะของอินเดียโบราณ

ประเด็นเรื่อง มีอุปสรรคหรือความท้าทายใดบ้างที่พระพุทธเจ้าพบในการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำ? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร?

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญ กล่าวว่า เรามองไม่เห็นว่าคุณวรรณะต่ำมีปฏิริยาทำทางต่อพระพุทธเจ้ามากนัก ส่วนในพระสูตรต่าง ๆ เช่น อคคัณฐสูตร^{๓๒๒}และอัมพพัฏฐสูตรเราจะพบว่าพระพุทธเจ้าได้รับการท้าทายจากลัทธินอกศาสนาและลัทธิที่ไม่ใช่ศาสนาอาจเป็นเพราะการที่พระพุทธเจ้าได้ประกาศในพระธรรมวินัยของพระองค์ว่า ศาสนาของพระองค์ไม่จำกัดเฉพาะคนวรรณะใดวรรณะหนึ่งเท่านั้น

ดังนั้นปฏิริยาที่พระพุทธเจ้าต้องเผชิญคือการที่พระองค์ได้โต้ตอบกับลัทธิอื่น ๆ พระพุทธเจ้าทรงใช้เหตุผลในการชี้แจง เช่น ปฏิิจจสมุปบาทและสามัญญลักษณะ เพื่อต่อสู้ในกระบวนการเชิงความคิด พระองค์ใช้วิธีการในการชี้แจงถึงเหตุและผล และให้เห็นถึงผลกระทบต่าง ๆ หลายพฤติกรรมของคนในวรรณะต่าง ๆ ที่เข้ามาในศาสนานั้นอาจจะพยายามมองตัวเองว่ามีสถานะสูงหรือพิเศษ ซึ่งอาจทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติธรรมและการเรียนรู้พระธรรมต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าใช้กฎและเหตุผลในการอธิบายว่าอุบาสกและอุบาสิกาทุกคนเปรียบเสมือนมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ไม่จำกัดเฉพาะคนที่มาจากวรรณะสูงเท่านั้น

ดังนั้น วิธีการที่พระพุทธเจ้าใช้ในการแก้ปัญหานี้คือการชี้แจงและนำเสนอหลักการเพื่อให้ทุกคนเห็นว่าทุกคนมีสิทธิเข้าถึงการปฏิบัติธรรมและการเรียนรู้พระธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน

ประเด็นเรื่องมีอุปสรรคหรือความท้าทายใดบ้างที่พระพุทธเจ้าพบในการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำ? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร?

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญ กล่าวว่า ประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องนี้คือการที่พระพุทธเจ้าท้าทายระบบและมีวิธีการรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อพระพุทธเจ้าออกบิณฑบาตและได้รับเชิญให้กลับบ้าน พระพุทธเจ้าจึงออกบิณฑบาตทันที โดยที่ตามหลักชาติกำเนิด พระพุทธเจ้าคือเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งทรงกลับไปที่บ้านหรือพระราชวังของพระองค์ แต่พระพุทธเจ้ายังออกบิณฑบาตตามหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ามีวิธีการบางอย่างที่อาจถือเป็นอุปสรรคหรือความท้าทายในการเผยแผ่ธรรม การเผยแผ่ธรรมอาจใช้คำพูด บุคลิกภาพ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อสื่อสาร โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาภาษาหรือปาฏิหาริย์เสมอไป ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือคำว่า 'จันทาล' ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่มีสถานะต่ำ และพระพุทธเจ้าได้พูดถึงวิธีการรับมือกับคนที่มีสถานะต่ำ เช่น การแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าอาจไม่จำเป็นต้องใช้โรงเรียนในการเผยแผ่ธรรม แต่ให้รูปแบบแก่สาวกเพื่อปรับใช้

กรณีที่ ดร. เอ็มเบตการ์ พูดถึงนั้นน่าสนใจว่าเป็นผลพวงของสิ่งที่พระพุทธเจ้าเผชิญ ซึ่งส่งต่อมายังยุคปัจจุบัน การเชื่อมโยงงานวิจัยนี้กับแนวทางของ ดร.เอ็มเบตการ์อาจเสนอวิธีการเผยแผ่ในยุคปัจจุบันและอนาคตได้ ข้อเสนอแนะในงานวิจัยอาจรวมถึงการสังเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่ที่ ดร.เอ็มเบตการ์เสนอ ซึ่งมองว่าพระพุทธเจ้าให้อิสระในการเข้าถึงความจริงทางศาสนา ซึ่งช่วยคลี่คลายปัญหาชีวิตและให้ความสำเร็จในชีวิตมนุษย์ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาหรือบงการ

ประเด็นเรื่อง มีอุปสรรคหรือความท้าทายใดบ้างที่พระพุทธเจ้าพบในการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำ? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร?

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสำคัญให้ข้อสังเกตของผู้ทรงคุณวุฒิ ว่า ในสมัยพุทธกาล คณะสงฆ์รับสมาชิกจากทุกวรรณะ รวมทั้งวรรณะล่าง โดยเน้นว่าการบรรลุธรรมนั้นขึ้นอยู่กับความพยายามส่วนบุคคล ไม่ใช่ภูมิหลังทางสังคม ตัวอย่างที่โดดเด่นบางประการของบุคคลวรรณะต่ำซึ่งมีสถานะทางจิตวิญญาณสูง ได้แก่ (๑) สุนิตาเถระ – อดีตคนกวาดถนน (ถือว่าเป็นอาชีพที่ต่ำมากในสังคมอินเดีย) เขากลายเป็นพระอรหันต์หลังจากเข้าร่วมคณะสงฆ์ (๒) ปุณณ มัณฑนีบุตร – เกิดมาในวรรณะต่ำ กลายเป็นพระภิกษุและครูสอนจิตวิญญาณที่มีชื่อเสียง ในส่วนของภิกษุณีนั้น ศีลกำหนดเรื่องการอุปสมบทสตรี โดยมีพระมหาปชาบดีโคตมี ป้าและแม่อุปถัมภ์ของพระพุทธเจ้าเป็นภิกษุณีองค์แรก น่าจะมีภิกษุณีจากชนชั้นทางสังคมต่างๆ มากมาย แม้ว่าคนส่วนใหญ่จะไม่ได้กล่าวถึงชนชั้นวรรณะ โดยเฉพาะก็ตาม

บทที่ ๕

สรุป ผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษางานวิจัย เรื่อง “ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก” จากผลการวิจัยสามารถสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกเป็นคำสอนดั้งเดิมสำหรับพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ปิฎก ประกอบด้วยตะกร้า ๓ ใบ ที่ครอบคลุมคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก วิธีการเผยแผ่คำสอนในพระไตรปิฎกนั้นมีหลายแง่มุมที่สะท้อนถึงวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกของพระองค์ มีสาระสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) สันติสนา (แจ่มแจ้ง) คือ การอธิบายเนื้อหาธรรมะให้ชัดเจน ตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย (๒) สมาทปนา (ชักจูงใจ) คือ การชักจูงให้ผู้ฟังเห็นจริง เห็นจัง เชื่อในสิ่งที่ได้ฟัง และอยากนำไปปฏิบัติ (๓) สมุตเตชนา (หาญกล้า) กระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความกล้าหาญ มั่นใจ มีกำลังใจ ที่จะนำธรรมะไปปฏิบัติ (๔) สัมปหังสนา (ร่าเริง) สอนธรรมะด้วยวิธีที่สนุกสนาน น่าสนใจ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกเบิกบาน ร่าเริง

พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก

ศึกษาวิธีการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาไปยังวรรณะต่ำโดยเฉพาะวรรณะศูทรและจัณฑาล เราสามารถตรวจสอบส่วนที่เกี่ยวข้องภายในพระไตรปิฎก การเผยแผ่คำสอนของพระองค์ไปยังวรรณะต่ำได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะการยอมรับคนวรรณะต่ำเข้าสู่คณะสงฆ์เป็นการนำเสนอเส้นทางสู่การหลุดพ้นทางจิตวิญญาณที่ก้าวข้ามข้อจำกัดที่กำหนดโดยสถานะทางสังคมของพวกเขาทั้งที่ในสมัยของพระองค์นั้น ระบบวรรณะยังมีความเหนียวแน่นไม่มีการสั่นคลอนใดๆ

วิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก บทบาท ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย

ในการศึกษาและวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกนำไปสู่คนวรรณะต่ำ คือ ศูทรและจัณฑาลนั้น เราต้องเจาะลึกเข้าไปในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เชื่อถือได้ของพุทธศาสนิกายเถรวาทและจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์โดยละเอียดว่าคำสอนเหล่านี้เผยแผ่เข้าสู่วรรณะต่ำได้อย่างไรและมีความหมายโดยนัยอย่างไร กรณีนี้ เราจะพึงทราบหลักการสำคัญ ได้แก่ (๑) บริบทและภาพรวมของพระไตรปิฎก (๒) ทศนคติของชาวพุทธต่อวรรณะ (๓) การเผยแผ่หลักธรรมไปยังคนวรรณะต่ำ (๔) บทบาทและผลกระทบ (๕) การประยุกต์ในสังคมร่วมสมัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก พบว่าปรากฏเนื้อหาและวิธีการสอนที่มากมายและหลากหลายพอจะประมวลวิธีการได้ ดังต่อไปนี้ กล่าวคือ (๑) มุขปาฐะ (Oral Transmission) หมายถึง การทบทวนหลักคำสอนถี่ๆหรือสาธยายบ่อยๆ เป็นการอ่านซ้ำทวนความและการท่องจำอย่างแม่นยำโดยหมู่แห่งพระสงฆ์มีลักษณะเหมือนการสวดมนต์ ได้แก่ การที่พระภิกษุหรือบุคคลทั่วไปพยายามท่องเพื่อจำคำสอนด้วยการออกเสียงในที่ชุมนุมชน (สังฆสังคายนา) วิธีการนี้ จะสามารถรับประกันความถูกต้องและความสม่ำเสมอในการถ่ายทอดเนื้อความให้สมบูรณ์ได้ นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีการสวดมนต์เป็นกลุ่มเพื่อช่วยในการท่องจำและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของหมู่พระสงฆ์เอง รวมไปถึงการท่องจำแบบรายบุคคล เช่น การที่พระภิกษุสาธยายเพื่อทรงจำพระปาฏิโมกข์ เป็นต้น เป็นการทบทวนและอุทิศเพื่อการจดจำ (Remembrance) หลักคำสอนไว้ในความทรงจำ หรือเป็นการเน้นย้ำไปที่ข้อความหรือส่วนเนื้อหาเฉพาะเจาะจงของหลักธรรม (๒) การผลิตต้นฉบับ ข้อความหรือเนื้อหาแห่งหลักธรรมจะถูกจารึกไว้บนใบตาลซึ่งผูกเข้าด้วยกันเป็นหนังสือ บางครั้งคำสอนและหลักธรรมสำคัญๆ อาจจารึกไว้บนเสาหินและหลักศิลา ทำให้บุคคลทั่วไปเข้าถึงได้ (๓) การสอนและการเทศนา การสอนในที่สาธารณะ หมายถึง กิจกรรมการเทศนาโดยพระภิกษุสงฆ์เพื่อแสดงเทศนาในหมู่บ้าน เมือง และตามสถาบันต่างๆ พระธรรมเทศนาเหล่านี้ มักมีพื้นฐานมาจากพระสูตรต้นปิฎก

พบว่า ส่วนใหญ่จะดำเนินการด้วยกัน ๒ วิธี คือ ๑) มีการสนทนาถามตอบ เช่น พระภิกษุตอบคำถามจากฆราวาส ให้ความกระจ่างและให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับคำสอน ๒) การศึกษาอย่างเป็นทางการของสงฆ์ เช่น วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยพระภิกษุสามเณรมุ่งแสวงหาและได้ศึกษาพระคัมภีร์ภายใต้คำแนะนำของพระภิกษุผู้แตกฉานในหลักคำสอน มีการพัฒนาหลักสูตรที่มีโครงสร้างเพื่อศึกษาพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรมปิฎกอย่างเป็นระบบโดยเฉพาะในสังคมพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบไทย (๔) การแสดงภาพและศิลปะ หมายถึง การที่ศิลปินจะเป็นผู้แทนแสดงออกด้วยการสร้างศิลปะ เช่น การวาดภาพพุทธประวัติ และการเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และนอกจากนี้ ยังแสดงออกไปถึงการรักษาความศรัทธาต่อบุคคลในพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างเจดีย์และพระธาตุเพื่อเป็นการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์องค์สำคัญอื่น ๆ ทั้งนี้ จะถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นจุดศูนย์กลางในการสักการะและการสอนดังจะเห็นได้จากจิตรกรรมฝาผนังและรูปปั้นของการแสดงภาพพุทธประวัติ นิทานชาดก และเหตุการณ์สำคัญอื่นๆ อย่างมีศิลปะ ช่วยถ่ายทอดคำสอนด้วยสายตา ผ่านศิลปะเชิงสัญลักษณ์ บางครั้งอาจประยุกต์ใช้ในการทำสมาธิและการสอนเพื่อแสดงแนวคิดหลักของหลักธรรมอีกด้วย (๕) พิธีกรรมและพิธีการ เช่น วันอุโปสถ ประเพณีและเทศกาลต่างๆ วันอุโปสถ ถือเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระภิกษุมารวมตัวกันเพื่อสาธยายพระปาฏิโมกข์และชาวบ้านจะมาฟังพระธรรมเทศนาภายในวัด เป็นต้น อนึ่ง เราจะพบว่า เทศกาลที่สำคัญๆทางพระพุทธศาสนา มีหลายโอกาส เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา เป็นต้น เปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรมร่วมกัน นอกจากนี้ การให้ความสำคัญและการอนุรักษ์พระคัมภีร์ เช่น พระไตรปิฎก ได้ช่วยเน้นความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญของคำสอนของพระพุทธศาสนาด้วย (๖) การแสวงบุญและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พุทธสาวกและสาวิกา มักจะเยี่ยมชมสักการะสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ เช่น ลุมพินี พุทธคยา สารนาถ กุสินารา และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ทั่วโลก ย่อมเป็นอีกหนึ่งวิธีการเผยแผ่และแสดงความเคารพต่อคำสอนอย่างกว้างขวาง (๗) การมีส่วนร่วมของ

ชุมชน ฆราวาสสนับสนุนชุมชนสงฆ์ผ่านการทำบุญตักบาตร ซึ่งจะช่วยอำนวยความสะดวกให้พระสงฆ์มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติได้ง่ายขึ้นและสามารถเข้าถึงคำสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เหล่าฆราวาส ย่อมได้รับการสนับสนุนให้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรม และหลักศีล ๕ ซึ่งมักได้รับการอบรม การสั่งสอน และการส่งเสริมผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ในชุมชนและสังคม

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจันทาล) ในพระไตรปิฎก พบว่า หลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับคนวรรณะต่ำโดยตรงนั้น อาจจะปรากฏทั้งในคัมภีร์หลัก เช่น พระไตรปิฎกและตำราอื่นๆอีกมากมาย แต่จะสรุปนำเสนอสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

(๑) พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎกมีความเกี่ยวข้องกับหลักวินัยของสงฆ์เป็นหลัก พระพุทธเจ้าแม้จะไม่ได้เน้นที่วิธีการเผยแผ่ไปยังวรรณะใดๆเป็นการจำเพาะ แต่ก็ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับธรรมชาติของคณะสงฆ์หรือชุมชนสงฆ์ที่เปิดกว้างและลดการกีดกันทางวรรณะและสังคม กล่าวคือ ๑) การยอมรับเข้าสู่คณะสงฆ์ พระวินัยอนุญาตให้บุคคลจากวรรณะใด ๆ มาเป็นพระภิกษุก็ได้ การไม่แบ่งแยกวรรณะนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากพระพุทธศาสนา มีวิธีการปฏิบัติที่ตรงกันข้ามกับระบบวรรณะที่เข้มงวดของอินเดียโบราณ ๒) ความเสมอภาคในคณะสงฆ์ เมื่อบุคคลใดบวชเป็นภิกษุแล้ว จะถือว่า บุคคลนั้นเท่าเทียมกับพระภิกษุอื่นๆ โดยไม่คำนึงถึงฐานะทางสังคมในอดีต การปฏิบัตินี้ โดยธรรมชาติแล้ว ย่อมส่งเสริมแนวคิดที่ว่า “ทุกคนสามารถเข้าถึงความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณได้รวมถึงกลุ่มวรรณะศูทรและจันทาลด้วย”

(๒) พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระสุตตันตปิฎก

พระสุตตันตปิฎกประกอบด้วยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่ใกล้ชิดของพระองค์ พระสูตรหลายข้อให้ข้อมูลเชิงรายละเอียดว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการเผยแผ่ไปยังชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกันอย่างไร รวมถึงวรรณะต่ำ ดังปรากฏใน (๑) อัมพัตถสูตร (ทีฆนิกาย) ในหลักธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์ชื่ออัมพตเถและอภิปรายถึงความไม่เกี่ยวข้องกับวรรณะในการกำหนดคุณค่าของบุคคล พระสูตรนี้ได้ตอกย้ำจุดยืนของพระพุทธเจ้าที่มุ่งต่อต้านระบบวรรณะของอินเดียโบราณ (๒) วสธสูตร (สุตตนิบาต) พระสูตรนี้ กล่าวถึงพวกจันทาล (คนนอกวรรณะ) โดยเฉพาะ และกำหนดความหมายเสียใหม่ว่า “การที่ใครจะเป็นผู้สูงศักดิ์อย่างแท้จริง และใครจะเป็นจันทาล ย่อมเป็นไปตามการกระทำของพวกเขา ไม่ใช่มาจากชาติกำเนิด” คำสอนของพระพุทธเจ้าในประเด็นนี้ เป็นการท้าทายบรรทัดฐานทางสังคมในสมัยของพระองค์โดยตรง (๓) กาลามสูตร (อังคุตตรนิกาย) พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนให้ชาวกาลามะซึ่งเป็นผู้ไม่ใช่วรรณะสูง ให้พึงพาประสบการณ์ สติปัญญาและความเข้าใจด้วยตนเอง แทนที่จะยอมรับคำสอนตามประเพณีหรืออำนาจของผู้อื่นเพียงอย่างเดียว วิธีการสอนแบบประชาธิปไตยนี้ของพระพุทธเจ้ามีความสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับบุคคลจากวรรณะที่ต่ำกว่า

(๓) พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรมปิฎกมีลักษณะทางเทคนิคและการวิเคราะห์มากกว่า โดยเกี่ยวข้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้าในด้านปรัชญาและจิตวิทยา ไม่ได้กล่าวถึงวิธีการเผยแผ่ไปยังกลุ่มสังคมใดกลุ่มหนึ่งโดยตรง แต่เน้นถึงการนำไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นสากลของพระธรรม

สรุปวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ

๑. คำสอนของพระพุทธเจ้าครอบคลุมและมุ่งเป้าไปที่การทำลายอุปสรรคทางวรรณะ พุทธศาสนาเสนอทางเลือกที่ต่างไปจากระบบวรรณะด้วยการอนุญาตให้คนทุกระดับวรรณะเข้าร่วมคณะสงฆ์และปฏิบัติต่อพระภิกษุทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

๒. พระพุทธเจ้าได้กำหนดบรรทัดฐานทางสังคมใหม่โดยเน้นความประพฤติทางศีลธรรมมากกว่าสิทธิโดยกำเนิดซึ่งปรากฏในหลักธรรมว่าด้วยวสสสูตร สาระสำคัญนี้ ย่อมทำให้คำสอนในพระพุทธศาสนาน่าสนใจสำหรับพวกวรรณะต่ำที่ถูกกีดกันจากโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ของอินเดียโบราณ

๓. พระพุทธเจ้าทรงให้กำลังใจแก่บุคคลในการทดสอบคำสอนเพื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของตนเอง ดังที่เราได้เห็นในหลักการของกาลามสูตร ซึ่งจะช่วยให้ผู้คนรวมถึงผู้ที่มาจากวรรณะต่ำสามารถควบคุมการเดินทางแห่งจิตวิญญาณของพวกเขาได้

๔. พระพุทธเจ้ามักจะตรัสโดยตรงถึงบุคคลจากวรรณะต่ำในคำสอนของพระองค์ โดยให้ความเคารพและเอาใจใส่แก่พวกเขา วิธีการนี้ ย่อมสร้างความอัศจรรย์แก่คนในยุคหนึ่ง เพราะถือเป็นเรื่องใหญ่และมีความแปลกใหม่มาก เป็นการกะเทาะชุดความคิดแบบโบราณจากอิทธิพลของพระเวทในยุคหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ได้รับความไว้วางใจและสนใจในธรรมะจากทุกกลุ่มชนชั้นวรรณะมากขึ้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก บทบาท ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย

ในการศึกษาและวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาไปยังวรรณะต่ำ (ศูทรและ) จัณฑาล) ในพระไตรปิฎก เราต้องเจาะลึกเข้าไปในพระไตรปิฎกภาษาบาลีซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เชื่อถือได้ของพุทธศาสนานิกายเถรวาท ที่ถูกประมวลวินัยสงฆ์ หลักธรรม และการวิเคราะห์เชิงปรัชญาและจิตวิทยา การวิเคราะห์โดยละเอียดว่าด้วยคำสอนที่เผยแผ่ไปยังวรรณะต่ำและความหมายโดยนัยได้อย่างไรพบว่า

๑. บริบทและภาพรวมของพระไตรปิฎก (Context and Overview of the Tipitaka)

พระไตรปิฎกประกอบด้วยคำสอนและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่ครอบคลุมตามที่พระพุทธเจ้าทรงถ่ายทอดว่าด้วยส่วนของกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตสงฆ์ว่าด้วยพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าและว่าด้วยปรัชญาและหลักคำสอนที่ขยายเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอน

๒. ทศนคติของชาวพุทธต่อวรรณะ (Buddhist Attitude Towards Caste)

จุดยืนของพระพุทธเจ้าในระบบวรรณะ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์ระบบวรรณะอย่างเข้มข้น พระองค์ทรงเน้นย้ำถึงความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกคน โดยไม่คำนึงถึงสถานะการเกิดของพวกเขา โดยหลักธรรมสำคัญที่เน้นในเรื่องนี้ ได้แก่ (๑) วสสสูตร พระพุทธเจ้าทรงประกาศว่า “บุคคลนั้น ย่อมไม่ใช่คนที่ถูกขับออก (คนถ้อย) ไปโดยกำเนิด แต่โดยมาจากการกระทำของตนเอง” (๒) อัสนสลายนสูตร พระพุทธเจ้าทรงสนทนากับพราหมณ์ชื่ออัสนสลายนะ โดยพระองค์ทรงหักล้างความคิดเรื่องความเหนือกว่าโดยธรรมชาติของพราหมณ์ และเน้นย้ำถึงความประพฤติทางศีลธรรมมากกว่าการเกิด (๓) มหาสุทฺธสนะสูตร หลักการนี้ พระพุทธเจ้าทรงบรรยายถึงการที่สมเด็จพระมหาสุทฺธสนะผู้เป็นเจ้า ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้ทรงมีพระคุณมาก ทรงปฏิบัติต่อพสกนิกรทุกคนอย่างยุติธรรมโดยไม่คำนึงถึงวรรณะ

๓. การเผยแผ่หลักคำสอนสู่วรรณะต่ำ (Propagation to the Lower Castes)

วิธีการและแนวทาง

๓.๑ การรวมตัวกันในคณะสงฆ์

คณะสงฆ์เปิดให้ทุกคนรวมทั้งผู้ที่มาจากวรรณะต่ำด้วย ดังเราจะพบตัวอย่างที่โดดเด่น ได้แก่ พระอุบาลีเถระ ผู้เป็นช่างตัดผม ถ้าแบ่งตามวรรณะแล้ว พระอุบาลีเถระนั้น เป็นคนวรรณะต่ำ ซึ่งต่อมาท่านได้กลายมาเป็นหนึ่งในสาวกชั้นยอดของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ ก็ยังมีพระสุนีเถระ อดีตคนจับทาสผู้ได้อุปสมบทแล้วเป็นพระอรหันต์

๓.๒ การใช้ภาษาท้องถิ่น

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมเป็นภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่คนทั่วไปเข้าถึงได้ ต่างจากภาษาสันสกฤตซึ่งถูกอนุรักษ์จากพราหมณ์ การเลือกภาษานี้ เป็นก้าวสำคัญในการเผยแพร่คำสอนให้กับคนวรรณะต่ำ

๓.๓ การสอนผ่านอุปมาและเรื่องราว

พระพุทธเจ้ามักทรงใช้อุปมาเรื่องราวเพื่อถ่ายทอดคำสอนของพระองค์ซึ่งง่ายสำหรับคนทุกภูมิหลังที่จะเข้าใจเรื่องราวต่างๆ เช่น การพบเนื้อหาทำนองอุปมาในนิทานชาดกที่มีความสัมพันธ์และมีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

๔. หลักจริยธรรม

พระพุทธเจ้าทรงเน้นที่ความประพฤติทางศีลธรรมและการพัฒนาตนเองมากกว่าความบริสุทธิ์หรือชาติกำเนิด ซึ่งแนวทางการปฏิบัตินี้ได้ดึงดูดผู้ที่มาจากวรรณะต่ำซึ่งมักถูกแยกออกจากพิธีกรรมของพราหมณ์โดยสิ้นเชิง

บทสรุป

พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานที่เพียงพอถึงความพยายามของพระพุทธเจ้าในการเผยแพร่คำสอนของพระองค์แก่บุคคลทุกคน โดยไม่คำนึงถึงวรรณะ พระพุทธศาสนาท้าทายระเบียบสังคมที่มีอยู่ทั่วไปและเสนอเส้นทางแห่งการยกระดับจิตวิญญาณและสังคมแก่วรรณะที่ต่ำกว่าด้วยการปฏิบัติที่ครอบคลุม การใช้ภาษาที่เข้าถึงได้ และการมุ่งเน้นที่หลักจริยธรรม หลักการเหล่านี้ ยังคงสร้างแรงบันดาลใจให้กับความพยายามร่วมสมัยที่มีต่อความเท่าเทียมและความยุติธรรมทางสังคมมาอย่างยาวนานและสอดคล้องกับระบบคิดแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญ

อภิปรายผลวิเคราะห์เหตุผลที่ได้ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเรื่องศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก พบประเด็นสำคัญสามารถนำมาอภิปรายผล คือ

(๑) ความเป็นมาของพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก พบว่า แม้พระพุทธเจ้าจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับระบบคิดแบบพระเวท และมีการต่อต้านพระเวทอย่างเข้มข้น แต่พระองค์ไม่ได้เลือกเอาคนวรรณะต่ำเข้ามาเป็นบาทบริจาริกของศาสนาของพระองค์เพียงกลุ่มเดียว แต่เปิดโอกาสให้กับคนทุกกลุ่ม ไม่ยกเว้นแม้แต่สตรีเพศ บ่งชี้ให้เห็นถึงความใจกว้างของพระองค์ ถือว่า เป็นศาสดาเพียงพระองค์เดียวในยุคหนึ่งที่ทำให้กำเนิดลัทธิสิทธิการยอมรับอิสตรีในวงการศาสนาและสังคม จึงส่งอิทธิพลมายังระบบความเชื่อของพระพุทธศาสนายุคปัจจุบันที่เห็นความสำคัญของการเท่าเทียม สิทธิสตรี และการไม่แบ่งแยกระบบวรรณะแต่อย่างใด มีการยอมรับว่า การเป็นคฤหัสถ์ หรือ คนชั่ว การเป็นคนรวยหรือ การเป็นคนจน การมีอำนาจ หรือ การไร้อำนาจ การบรรลุธรรมหรือการไม่ได้บรรลุธรรม ไม่ได้มาจากการรังสรรค์หรือตกแต่งจากอำนาจของพระเจ้า หรือสวรรค์ แต่ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นมาได้ด้วย

อำนาจของ (มนุษย์) ตนเอง จึงกล่าวได้ว่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาสามารถรองรับทุกคนจากทุกกลุ่มวรรณะ ไม่มีข้อยกเว้น แม้จะเป็นบุรุษหรือสตรี ดังปรากฏความสอดคล้องในงานวิจัยของพระมหากิตติธัช สิริบุญโญ เรื่องกลวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเชิงภาษาพจน์ในพระสูตรต้นตปิฏกว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้นสามารถปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างกว้างขวาง ประกอบด้วย ๓ รูปแบบ (๑) ตอบปัญหา (๒) บรรยายธรรม สนทนา (๓) วิธีการสอนเชิงภาษาพจน์ เช่น การเน้น อุปมา และ สัมพจกันย์ ด้านคุณค่าคำสอนประกอบด้วย (๑) ด้านบุคคล (๒) ด้านสังคม (๓) ด้านการศึกษา (๔) ด้านการสอน (๕) ด้านระบบจักรวาล (๖) ด้านประวัติพุทธศาสนา^{๓๒๓}

(๒) พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศุทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎกไม่พบงานวิจัยที่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้โดยตรงของกรณีศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก แต่เห็นผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาศรัทธาคุณ ปณฺณโก เรื่องพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท กล่าวถึง วิธีการเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทว่าด้วยการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอรรถกถาธรรมบทกับสังคมในปัจจุบัน มี ๔ เรื่อง ได้แก่ ๑) คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม ๒) คำสอนที่สอดคล้องกับหัวใจพระพุทธศาสนา ๓) คำสอนเกี่ยวกับความประพฤติด้านบุคคลเป็นกิจที่ตนพึงกระทำ และคำสอนเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ๔) รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่จากพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถา ได้แก่ พุทธวจนะ ปุจฉา-วิสัชนา และ การใช้สื่อทันสมัยทั่วโลก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ) เรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทยที่กล่าวถึงพระสงฆ์ในสังคมไทยสามารถนำเอาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าไปปรับหรือพัฒนาเป็นรูปแบบการเผยแผ่ได้ซึ่งหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในครั้งนั้น มีรูปแบบและยุทธศาสตร์การเผยแผ่แตกต่างกันออกไป...ที่มุ่งประโยชน์ ๓ ประการ คือ จริยาที่เกิดประโยชน์ต่อชาวโลก ประโยชน์ต่อคนญาติและประโยชน์ต่อความเป็นพระพุทธเจ้าซึ่งสามารถนำไปพัฒนา กำหนดเป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทยได้จริง^{๓๒๔}

ความสอดคล้อง

ทั้ง ๓ งานวิจัย คือ (๑) ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก (๒) วิธีการเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท และ (๓) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย มุ่งศึกษาเกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาซึ่งเน้นย้ำถึงความสำคัญของการปรับวิธีการเผยแผ่ให้เหมาะสมกับทุกกลุ่มเป้าหมาย มุ่งเน้นไปที่ผลลัพธ์ของการเผยแผ่ศาสนา คือ ประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ความแตกต่าง

งานวิจัยของพระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ) มุ่งเน้นไปที่วิธีการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน วิเคราะห์จากบริบทและสถานการณ์ของสังคมไทย ส่วนงานวิจัยของพระมหาศรัทธาคุณ ปณฺณโก เรื่องพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท มุ่งเน้นไป

^{๓๒๓} พระมหากิตติธัช สิริบุญโญ และคณะ, “กลวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเชิงภาษาพจน์ในพระสูตรต้นตปิฎก”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ๑๕, ๒๕๖๓, (เพิ่มเติม). Bangkok, Thailand: 191-202. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGSR/article/view/211563>.

^{๓๒๔} พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ) และ ชยุต ภาวนานันท์กุล, “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย” วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ๑๓ (๒), ๒๕๖๐, หน้า 335-346.

ที่วิธีการเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล วิเคราะห์จากหลักธรรมคำสอนและตัวอย่างจากพระสูตร และเรื่องศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก มุ่งไปที่การศึกษาเนื้อหาหลักธรรมที่มุ่งสอนแก่คนวรรณะที่แตกต่างกัน แต่กลับพบว่า ไม่มีหลักธรรมใด มุ่งสอนประชาชนที่วรรณะต่ำโดยแยกเป็นเอกเทศ แต่กลับสนับสนุนให้ทุกกลุ่มวรรณะเข้าถึงหลักธรรมได้อย่างเท่าเทียมกันถ้วนหน้า

ประเด็นสำคัญ

งานวิจัยเรื่องนี้ ชี้ให้เห็นว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้มีรูปแบบตายตัว แต่ต้องปรับให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ และกลุ่มเป้าหมาย สิ่งสำคัญที่สุด คือ มุ่งเน้นไปที่ผลลัพธ์ของการเผยแผ่หลักธรรมเพื่อ ประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคกัน

ศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศุทฺรและจันฑาล) ในพระไตรปิฎก บทบาท ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยในอดีตพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นแนวทางที่ชัดเจนในการไม่แบ่งแยก (No Discrimination) โดยกล่าวถึงลำดับขั้นทางสังคมและส่งเสริมความเท่าเทียมกัน ในพระไตรปิฎก มีการอ้างอิงและคำสอนมากมายที่แสดงให้เห็นเจตนาของพุทธศาสนาเกี่ยวกับวรรณะและวิธีการเผยแผ่คำสอนไปยังทุกส่วนของสังคม รวมถึงกลุ่มวรรณะต่ำ เช่น วรรณะศุทฺรและจันฑาล การวิเคราะห์และสังเคราะห์คำสอนที่เกี่ยวข้อง บทบาท ผลกระทบ และการประยุกต์ร่วมสมัย พบว่า

วิธีการเผยแผ่สู่คนวรรณะต่ำ

(๑) การไม่แบ่งแยกและการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน ในวสสสูตร อธิบายถึงคำสอนเรื่องความเท่าเทียมกันซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างชัดเจนว่า วรรณะหรือชาติเกิดไม่ได้กำหนดความบริสุทธิ์หรือคุณค่าทางจิตวิญญาณของตน แต่เป็นการกระทำและความประพฤติของตนต่างหากที่เป็นตัวกำหนดอนาคตของชีวิตอย่างแท้จริง (๒) การมีส่วนร่วมโดยตรง พระพุทธเจ้าและสาวกของพระองค์มีส่วนร่วมโดยตรงกับผู้คนทุกวรรณะ รวมถึงกลุ่มคนวรรณะต่ำ โดยเน้นถึงการนำไปประยุกต์ใช้หลักสากลของคำสอนของพระองค์ (๓) การอุปสมบท พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ผู้คนจากทุกวรรณะเข้าร่วมคณะสงฆ์ซึ่งเป็นชุมชนสงฆ์โดยทำลายอุปสรรคทางสังคมแบบดั้งเดิม

ธรรมะเป็นสากล

(๑) ธรรมะอันเป็นสากล คำสอนของพระพุทธเจ้า ถูกนำเสนอเป็นความจริงสากลที่ใช้ได้กับสัตว์ทั้งปวง ดังปรากฏการส่งเสริมให้ผู้คนพึงพาประสบการณ์ส่วนตัวและเหตุผลมากกว่าประเพณีหรือวรรณะ (๒) การสอนในที่สาธารณะพระพุทธเจ้ามักจะสอนในพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนเข้าถึงได้เพื่อให้แน่ใจว่าวรรณะต่ำจะได้เข้าถึงคำสอนของพระองค์ซึ่งเสด็จไปเผยแผ่พระธรรมอย่างกว้างขวางโดยไม่เลือกปฏิบัติ

บทบาทและผลกระทบ

บทบาทของบุคคลวรรณะต่ำในพระพุทธศาสนา มีตัวอย่างของการเคลื่อนไหวทางสังคมของบุคคลจากคนวรรณะต่ำ เช่น พระสุนีเถระและพระอุบาลีเถระได้เป็นตัวอย่างให้เห็นถึงศักยภาพในการบรรลุผลทางจิตวิญญาณโดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคม (๒) อิทธิพลและคุณูปการ พระภิกษุสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกามีส่วนในการเผยแผ่และการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เรื่องราวของพวกเขาได้รับการเก็บรักษาไว้ในตำรามากมาย เช่น ในตำราของพุทธศาสนาแบบเถรวาทซึ่งเน้นย้ำถึงความครอบคลุมและพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงของธรรมะ

ผลกระทบต่อสังคม

การพังทลายของอคติทางวรรณะ พุทธศาสนาได้ท้าทายและกัดกร่อนอคติทางวรรณะโดยการบูรณาการบุคคลวรรณะต่ำเข้าไปในคณะสงฆ์และปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างเท่าเทียมกัน ๒) การปฏิรูปสังคม การเน้นย้ำถึงความประพฤติอย่างมีจริยธรรมและคุณธรรมส่วนบุคคลเหนือชาติกำเนิด ได้วางรากฐานสำหรับการปฏิรูปสังคม และส่งเสริมสังคมที่มีความเท่าเทียมมากขึ้น

แนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย

(๑) การส่งเสริมความเท่าเทียมกันโดยการมีโครงการริเริ่มด้านการศึกษาดำเนินโครงการการศึกษาที่สอนหลักความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติที่พบในคำสอนของพุทธศาสนา หลักการนี้สามารถช่วยต่อต้านอคติทางวรรณะที่ถูกยึดมั่นได้ (๒) แนวทางปฏิบัติแบบครอบคลุม องค์การศาสนาและชุมชนสามารถนำแนวทางปฏิบัติแบบครอบคลุมนี้มาใช้เพื่อให้มั่นใจว่า สมาชิกทุกคน โดยไม่ถูกคำนึงถึงวรรณะ สามารถเข้าถึงโอกาสทางศาสนา สังคม และเศรษฐกิจได้อย่างเท่าเทียมกัน (๓) การส่งเสริมการอุปสมบท ส่งเสริมบุคคลจากชุมชนชายขอบให้เข้าร่วมคณะสงฆ์ โดยเปิดโอกาสให้พวกเขาเติบโตทางจิตวิญญาณและการเคลื่อนไหวทางสังคม (๔) การสร้างเครือข่ายสนับสนุนสำหรับพระภิกษุและคณวรรณะต่ำเพื่อให้แน่ใจว่าพวกเขามีทรัพยากรที่จำเป็นและการสนับสนุนจากชุมชนที่ทัดเทียมกัน

การมีส่วนร่วมของชุมชน

ขบวนการส่งเสริมระดับรากหญ้าที่ได้รับแรงบันดาลใจจากคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อจัดการกับการเลือกปฏิบัติตามชนชั้นวรรณะและส่งเสริมความสามัคคีในสังคม สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนาที่เน้นคุณค่าร่วมกันของความเสมอภาคและความเห็นอกเห็นใจโดยทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นวรรณะ

บทสรุป

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่บ้านทีกไว้นในพระไตรปิฎกเป็นกรอบที่ชัดเจนในการจัดการกับการเลือกปฏิบัติทางวรรณะและส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางสังคม แนวทางที่ครอบคลุมของหลักการทางพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมโดยตรงกับทุกส่วนของสังคม และบทบาทของบุคคลวรรณะต่ำภายในคณะสงฆ์ แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นทางประวัติศาสตร์ในการเอาชนะลำดับชั้นทางสังคม ในสังคมร่วมสมัย หลักการเหล่านี้ จะสามารถนำไปใช้ผ่านการศึกษา การปฏิบัติที่ครอบคลุม การสนับสนุนการอุปสมบทจากชุมชนชายขอบ และการเคลื่อนไหวระดับรากหญ้า เพื่อส่งเสริมสังคมที่มีความเท่าเทียมและความสามัคคีมากขึ้นและเป็นเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงถือว่าเป็นวิธีการที่ทรงประสิทธิภาพมากที่สุด

องค์ความรู้ใหม่

บทบาทของวรรณะต่ำในชุมชนชาวพุทธ

เมื่อบวชแล้ว บุคคลจากวรรณะต่ำสามารถก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญในคณะสงฆ์ เป็นครู เป็นนักวิชาการ และเป็นแบบอย่างที่ดีได้ พวกเขามีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการสอน การปฏิบัติ และการเป็นผู้นำทางสังคม แสดงให้เห็นว่า ทุกคนสามารถเข้าถึงการรู้แจ้งได้

ผลกระทบต่อสังคม (Roles and Impacts)

ความคล่องตัวทางสังคมย่อมเกิดขึ้นด้วยการแต่งตั้งบุคคลจากวรรณะต่ำและปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างเท่าเทียมกัน พุทธศาสนาได้เสนอเส้นทางสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมและการปลดปล่อยทางจิต

วิญญาณเป็นบรรทัดฐานใหม่ทางสังคมที่ทำทลาย เพราะเป็นการรวมเอาความโดดเด่นของบุคคลวรรณะต่ำในคณะสงฆ์ที่สามารถสร้างการทำทลายโฉมหน้าของสังคมที่มีอยู่และส่งเสริมความเท่าเทียมกันมากขึ้น การเข้าถึงคำสอนและการศึกษาของสงฆ์ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยวรรณะ ซึ่งนำไปสู่โอกาสทางการศึกษาที่กว้างขึ้น

การประยุกต์ในสังคมร่วมสมัย

หลักการความเสมอภาค

การเน้นย้ำทางพุทธศาสนาในเรื่องความเสมอภาคและศีลธรรมเหนือสถานะการเกิดยังคงมีความเกี่ยวข้องในปัจจุบัน โดยส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคมและการไม่แบ่งแยก การประยุกต์ใช้หลักการในยุคสมัยใหม่ประกอบด้วยรูปแบบการศึกษาและบริการชุมชนที่ได้รับแรงบันดาลใจจากหลักพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนชายขอบ องค์กรและขบวนการทางพุทธศาสนา มักสนับสนุนการปฏิรูปสังคม โดยอาศัยคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อจัดการกับประเด็นร่วมสมัยเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติทางวรรณะและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการเผยแผ่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาแก่คนวรรณะต่ำโดยศึกษาวิธีการต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกนำมาใช้ในการเผยแผ่หลักการทางพระพุทธศาสนา รวมถึงวิเคราะห์บทบาทและผลกระทบของการเผยแผ่คำสอนในสังคมร่วมสมัย ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคมความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลและชุมชน และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในทางที่ดีขึ้นซึ่งตอบโจทก์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎกและการศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก บทบาท ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

(๑) ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้

การนำผลวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในสังคมไทยสามารถส่งเสริมความเท่าเทียมและลดความเหลื่อมล้ำทางวรรณะได้ โดยเน้นการใช้หลักธรรมเช่น เมตตา, กรุณา, มุทิตา, และอุเบกขา การศึกษาวิจัยช่วยให้เข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยมากขึ้น เพื่อสร้างนโยบายและกิจกรรมที่เสริมสร้างความเข้าใจและความสามัคคีในสังคม ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมในโรงเรียน การจัดอบรมด้านจริยธรรมในชุมชน และการใช้สื่อสารมวลชนเพื่อเผยแพร่แนวคิดความเท่าเทียมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยเริ่มจากหน่วยสังคมย่อยตั้งแต่ครอบครัวไปจนถึงหมู่บ้านตำบลและอำเภอขึ้นไปทั่วประเทศ

(๒) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๒.๑ ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎกยังคงเป็นเนื้อหาที่ยังจำกัดอยู่เฉพาะแต่ในพระคัมภีร์ ยังไม่ปรากฏเป็นการแพร่หลาย จึงยากแก่การเข้าถึงข้อมูล ดังนั้น ผู้จะวิจัยต่อไป ควรนำประเด็นสถานะของคนวรรณะต่ำมาเปรียบเทียบกับความเหลื่อมล้ำในสังคม ทางออกและวิธีแก้ เพื่อให้เห็นความชัดเจนและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในยุคเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม

๒.๒ การยอมรับให้คนวรรณะต่ำสามารถแสดงบทบาทในสังคมโดยไม่กีดกัน เล็งเห็นความสามารถส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ และยอมรับความหลากหลายของคนในสังคม สนับสนุนการมีกิจกรรมร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน ปรับโครงสร้างแนวความเชื่อภาพลักษณ์ของคนวรรณะต่ำให้มีสถานะเท่า

เทียบกับกลุ่มสังคมอื่นๆ เชื่อว่าจะเป็นคุณูปการกับสังคมโดยรวมเป็นอย่างดี คุณค่าและคุณภาพชีวิต
ของชุมชนโลก จะดีขึ้น และมีสันติภาพอย่างน่าพึงพอใจ

(๓) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ควรศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกที่ปรากฏในพระสูตร
ต้นปิฎกและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในศตวรรษแห่งเทคโนโลยี

๓.๑ ควรศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างหลักคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาทกับ
หลักคำสอนของศาสนาคริสต์ว่าด้วยการปฏิบัติต่อคนในวรรณะที่แตกต่างกัน

๓.๓ ควรศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างวิธีการปฏิบัติต่อคนด้อยโอกาสตามหลักคำสอน
ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับรูปแบบและวิธีการปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

๓.๔ ระบบวรรณะมีปฏิสัมพันธ์กับความไม่เท่าเทียมของสังคมด้านอื่นๆ เช่น เพศหรือ
ศาสนาอย่างไร

๓.๕ ผลกระทบทางจิตวิทยาจากการสร้างระบบวรรณะอย่างไร ?

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

-----พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

-----อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงพิมพ์วิบูลย์, ๒๕๓๒.

มหามงกุฎราชวิทยาลัย. อรรถกถาแปล. ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

มกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือภาษาไทย

กิตติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๓, คณะวารสารศาสตร์และ

สื่อสารมวลชน, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เชียงใหม่, วิชาธรรมภาคและคหิปฏิบัติ ฉบับมาตรฐาน,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๓๕.

จำนงค์ ทองประเสริฐ, แผนการกู้ยืมสภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕,

กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗.

----- เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย :

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒.

ชาตรี ชุมเสน. ศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตชาวพุทธปรัชญาเถรวาท. วารสารมหาจุฬาราชการ ปีที่ ๓(๒).

๒๕๖๐.

อติภาพ ชยวัช. แม่ไม้บริหาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ซี.พี. บุ๊ค แสตนด์การ์ด. ๒๕๔๘.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การสื่อสารณรงค์เชิงยุทธศาสตร์เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์เน้นการ เจาะจง

กลุ่ม. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ไร่เขียว. ๒๕๔๒.

บรรจบ บรรณรุจิ. พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ไคลยวนพ่าย, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท นิวิไทยมิตรการพิมพ์ (๑๙๙๖) จำกัด. ๒๕๔๔.

ปรีดา จันท์แจ่มศรี, ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาในสังคมไทย

สมัยปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีการเผยแพร่ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ง

จังหวัดนนทบุรี และโบสถ์คริสต์จักรแสงสว่าง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. คณะ

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖.

ปรม สดเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๐.

พระสุริยา ไชยประเสริฐและคณะ. พุทธวิธีการสอนในศตวรรษที่ ๒๑. Journal of Santayaphiwat Wat nongnakkod Vol ๑(๓). ๒๐๒๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิก. (๒๕๔๔).

พระครูวินัยธรวรรณ ญาณวโรและคณะ. การบูรณาการหลักพุทธวิธีการสอนในการสอนสังคมศึกษา. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑. ๒๕๖๕.

พระครูกลายณสิทธิวัฒน์ (สมาน), พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

-----แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: กองทุนวัฒนธรรม, ๒๕๔๔.

-----การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๔๐.

-----นิติศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

-----ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

-----ลักษณะแห่งพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

-----พุทธวิธีการสอน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๑.

-----พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๙.

พระศรีคัมภีร์ญาณ,รศ.ดร.และคณะ. พจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : Thai Tipitaka Dictionary Mahachulalongkornrajavidyalaya University, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗.

เรืองเดช สิทธิเดช. บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธ โฆสปริทรรศน์ ๘ (๓). ๒๐๒๒.

พระอธิการสมชาย อินทโชโต (จันทร์เกตุ). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๖๒.

พระมหานันท์ กตสาโร (ทิมนิม). รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๖ (ฉบับพิเศษ). ๒๕๖๑.

พระสาทิพย์ อนุบาลโย และคณะ. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสมุปาทกับการบรรลุธรรม. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ๔(๒). ๒๕๖๒.

วิรัช สงวนวงศ์วาน. การจัดการและพฤติกรรมองค์กร. พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร : เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า. ๒๕๔๗.

วิโรจน์ โสวัณณะ. คู่มือสู่ความสำเร็จอันไร้ขอบเขต. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนิตยสารโลกทิพย์. ๒๕๔๕.

วรเมธีศรีสกุล อุทัยและคณะ. พุทธวิธีการเรียนการสอน. Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus ๕(๑). ๒๐๑๘.

สุริย์ มีผลกิจ, พุทธประวัติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอมพ์ร้อมจำกัด, ๒๕๔๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, จำกัด, ๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

แสง จันทรงาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เกษมบัณฑิต, ม.ป.ท.เสนาะ ตียาว. อ้างอิงมาจาก Kelley, Robert (๑๙๗๗:๙). การสื่อสารในองค์การ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๘.

อรามรัตน์ สุทัศน์, และ อินทองปาน ประเวศ. การกำเนิดและพัฒนาการของคัมภีร์พระไตรปิฎก. ธรรมธारा. ๒๐๒๒

โอบส์ แก้วจาปา. ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๗.

(๒) หนังสือภาษาอังกฤษ

Andre Gingrich: Konturen eines Frontwechsels: Christoph Fürer-Haimendorfs Wege vom NS-Sympathisanten zum britischen Regierungs in: Andre Gingrich; Peter Rohrbacher (Hg.), Völkerkunde zur NS-Zeit aus Wien : doi:10.1553/978OEAW 86700.1945.

Brunnholz, Karl. When the Clouds Part, The Uttaratantra and Its Meditative Tradition as a Bridge between Sutra and Tantra. Boston & London: Snow Lion. 2014.

Bhattacharyya, N. N., History of the Tantric Religion. New Delhi: Manohar. ISBN 978-81-7304-025-2.

Second Revised Edition., Frawley, David (1994). Tantric Yoga and the Wisdom Goddesses: Spiritual Secrets of Ayurveda. Lotus Press. ISBN 978-0910261395. 1999.

Buswell, Robert Jr; Lopez, Donald S. Jr., eds. Princeton Dictionary of Buddhism. Princeton, NJ: Princeton University Press. p. 34. ISBN 978-0691157863. 2013.

Commissioner., India. Census “General report on the census of India, ๑๘๙๑: Census Reports – 1891”. JSTOR saoa.crl.25352825. 1893.

Charles Willemen, Bart Dessein, Collett Cox Sarvāstivāda Buddhist Scholasticism. BRILL, Handbuch Der Orientalistik. 1998.

Cox, Collett. Abidharma in: Buswell, Robert E. ed. Encyclopedia of Buddhism, New York: Macmillan Reference Lib. ISBN 0028657187. 2003.

Dhammadinno, P. N., & Daosayam Vajirapanno, P. Book Review Buddhist Methods Of Teaching.

- Danielson, Leilah C. In My Extremity I Turned to Gandhi : American Pacifists, Christianity, and Gandhian Nonviolence, [1915–1941], *Church History* 72 (2). 2003.
- Fung, Gregory. An Exploration of the Pāli Buddhist Tipitaka Using Selected Verses of the Dhammapada. California Institute of Integral Studies ProQuest Dissertations. 2003.
- Frauwallner, Erich. The Earliest Vinaya and the Beginnings of Buddhist Literature. Rome: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente. 1956.
- Greenberg, Yudit Kornberg Encyclopedia of Love in World Religions, ABC-CLIO, p. 255, ISBN 978-1-85109-980-1. 2008.
- Gupta, Dipankar. Caste , in Schaefer, Richard T. (ed.), Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Society, Thousand Oaks: Sage, pp. 246–250, ISBN 978-1-4129-2694-2. 2008.
- Jurewicz, Joanna. Playing with Fire: The Pratītyasamutpāda from the perspective of Vedic thought. *Journal of the Pali Text Society*. 2000.
- Kitiarsa, Pattana. Beyond the Weberian Trails: An Essay on the Anthropology of Southeast Asian Buddhism. *Religion Compass*. 3 (2). 2009.
- Major Religions In India. World Atlas. Archived from the original on ১৫ February 2021; Retrieved 28 July 2021. 2020.
- Moffitt, Phillip. Dancing with Life: Buddhist Insights for Finding Meaning and Joy in the Face of Suffering, Rodale, Kindle Edition. (An explanation of how to apply the Four Noble Truths to daily life). 2008.
- McDermott, Rachel Fell “Bengali religions”. In Lindsay Jones (ed.). Encyclopedia of Religion: 15 Volume Set. Vol. 2 (and ed.). Detroit, Mi: MacMillan Reference USA. pp. 824–832. ISBN 0- 02-865735-7. 2005.
- Mochizuki, Kaie. “How Did the Indian Masters Read the Lotus Sutra? -”. *Journal of Indianand Buddhist Studies*. 59 (3), 2011.
- Murthy, K. Krishna. Glimpses of Art, Architecture, and Buddhist Literature in Ancient India. Abhinav Publications. p. 91. ISBN 978-81-7017-226-0. 1987.
- Maha-Nidana Sutta. The Great Causes Discourse translated from the Pali by Thanissaro Bhikkhu. ১৫৫৭.
- Mabbett, I. W. *The Journal of Asian Studies* 47, (2) [403–5]. <https://doi.org/10.2307/2056230>. 1988.
- Turin, Mark. In Memory of Christoph von Furer-Haimendorf". *Himalaya, the Journal of the Association for Nepal, and Himalayan Studies*. 17 (2), 1997.
- Nattier, Jan. “Church Language and Vernacular Language in Central Asian Buddhism.” *Numen* 37 (1990):195-219.; McRae, John and Nattier, Jan, eds. Collection of

Essays 1993: Buddhism

- Across Boundaries Chinese Buddhism and the Western Regions. Sanchung, Taipei: Fo Guang Shan Foundation, 1999.
- Ness, Eliot. *The Untouchables*. New York: Julian Messner, Inc. 1957.
- Pathom Hongsuwan. The Myths of Buddha's Relics of the Tai People: Reflections on the Relationship between Buddhism and Indigenous Beliefs. *MANUSYA: Journal of Humanities* (Special Issue (9)). 2005.
- Rosas, Paul, "Caste and Class in India," *Science and Society*, vol. 7, no. 2 (Spring 1943), pp. 141– 167. In JSTOR. 1943.
- Redington, James D. "Elements of a Vallabhite Bhakti-synthesis". *Journal of the American Oriental Society*. 112 (2): 287–294. doi:10.2307/603707. JSTOR 603707. 1992.
- Rev. Mediyawe Piyarathana. *Teaching Methods Used by the Buddha Globalized Ethics for Creating a Sustainable Society. Buddhist Approach to Global Education in Ethics*, Sri Lanka. 2023.
- Salomon, Richard. *Ancient Buddhist Scrolls from Gandhāra: The British Library Kharosthī Fragments*. Gandharan Buddhist Texts. Seattle: University of Washington Press; London: The British Library. ISBN 978-0-29597769-0. 1999.
- Raj, Papia; Raj, Aditya. Caste Variation in Reproductive Health of Women in Eastern Region of India: A Study Based on NFHS Data. *Sociological Bulletin*. 53 (3): 326–346. doi:10.1177/0038022920040302. S2CID 157709103. 2004.
- Silk, Jonathan. Indian Buddhist Attitudes toward Outcastes. *Indo-Iranian Journal*. 63 (2) : doi:10.1163/15728536-06302003. hdl: 1887/138378. S2CID 225688259. 2020.
- Saranurak, Somchaisara. "BUDDHA TEACHING METHODOLOGY & APPLICATIONS". *The Journal of Buddhist Innovation Review* 2 (2). Phranakhon Sri Ayutthaya Thailand:46-58. <https://soo.tci-thaijo.org/index.php/JBIR/article/view/254646>. 2021.
- Sangha. *Lexico, UK English Dictionary*. Oxford University Press. 2020
- .

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์สนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

1

ที่ อว. พิเศษ/2567

1 กรกฎาคม 2567

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักวิจัยสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลการวิจัย (Focus Group)

เรียน ศ.พิเศษ,ร.ท.,ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามเกี่ยวกับการวิจัย

ด้วยข้าพเจ้า อาจารย์ ดร. ธนาธิป ฮาดเนาลี เป็นอาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หัวหน้าโครงการวิจัยและพร้อมคณะนักวิจัย ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “ศึกษาพุทธวิถีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก” โดยเป็นทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยรุ่นใหม่ BRI NEW GEN ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลการทำวิจัย มีความประสงค์จะขอเข้าสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูลในการทำวิจัย (Focus Group) โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่และผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

ดังนั้น จึงขอนิมนต์/เรียนเชิญมายังท่านเพื่อให้คณะนักวิจัยได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ต่อไป ในวันพฤหัสบดี ที่ 11 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2567 ผ่าน Zoom ID: 801 232 7434 Passcode: 292999, <https://zoom.us/j/8012327434> เวลา 13:00-15:00 นาฬิกา ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยจะไม่มีผลกระทบต่อส่วนตัวและองค์กรของท่าน

จึงนิมนต์/เรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบนำสการ/ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานโครงการวิจัย : อ.ดร.อติเทพ ผาหา, โทร. 065 378 5210
อ.ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี, โทร. 093 082 6406

ที่ อว. พิเศษ/2567

1 กรกฎาคม 2567

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักวิจัยสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลการวิจัย (Focus Group)

เรียน อาจารย์ ดร. พระจางค์ อธิการบดี, ภาควิชาศาสนาและปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามเกี่ยวกับการวิจัย

ด้วยข้าพเจ้า อาจารย์ ดร. ธนาธิป ฮาดเนาลี เป็นอาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หัวหน้าโครงการวิจัยและพร้อมคณะนักวิจัย ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “ศึกษาพุทธวิถีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก” โดยเป็นทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยรุ่นใหม่ BRI NEW GEN ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลการทำวิจัย มีความประสงค์จะขอเข้าสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูลในการทำวิจัย (Focus Group) โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่และผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

ดังนั้น จึงขอนิมนต์/เรียนเชิญมายังท่านเพื่อให้คณะนักวิจัยได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อความสำเร็จของงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ต่อไป ในวันพฤหัสบดี ที่ 11 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2567 ผ่าน Zoom ID: 801 232 7434 Passcode: 292999, <https://zoom.us/j/8012327434> เวลา 13:00-15:00 นาฬิกา ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยจะไม่มีผลกระทบต่องานส่วนตัวและองค์กรของท่าน

จึงนิมนต์/เรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบนมัสการ/ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานโครงการวิจัย : อ.ดร.อิทธิเทพ ผาตา, โทร. 065 378 5210

อ.ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี, โทร. 093 082 6406

ที่ อว. พิเศษ/2567

1 กรกฎาคม 2567

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักวิจัยสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลการวิจัย (Focus Group)

เรียน อาจารย์ ดร. พระมหาชนบ สหายปญโญ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามเกี่ยวกับการวิจัย

ด้วยข้าพเจ้า อาจารย์ ดร. ธนาธิป สาดเนาลี เป็นอาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หัวหน้าโครงการวิจัยและพร้อมคณะนักวิจัย ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก” โดยเป็นทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยรุ่นใหม่ BRI NEW GEN ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลการทำวิจัย มีความประสงค์จะขอเข้าสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูลในการทำวิจัย (Focus Group) โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่และผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

ดังนั้น จึงขอนิมนต์/เรียนเชิญมายังท่านเพื่อให้คณะนักวิจัยได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ต่อไป ในวันพฤหัสบดี ที่ 11 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2567 ผ่าน Zoom ID: 801 232 7434 Passcode: 292999, <https://zoom.us/j/8012327434> เวลา 13:00-15:00 นาฬิกา ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยจะไม่มีผลกระทบต่องานส่วนตัวและองค์กรของท่าน

จึงนิมนต์/เรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบนมัสการ/ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.ธนาธิป สาดเนาลี)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานโครงการวิจัย : อ.ดร.อิทธิเทพ ผาธา, โทร. 065 378 5210

อ.ดร.ธนาธิป สาดเนาลี, โทร. 093 082 6406

ภาคผนวก ข

เครื่องมือการวิจัย : แบบสัมภาษณ์

เรื่อง ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก

แบบสอบถามสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก (๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศุทรและจันทาล) ในพระไตรปิฎกและ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศุทรและจันทาล) ในพระไตรปิฎก, บทบาท, ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย โดยมีข้อความข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยมีข้อความประกอบด้วย ๒ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก

ส่วนที่ ๒ เป็นคำถามสัมภาษณ์เชิงลึกที่แสดงถึงศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก พระไตรปิฎก ซึ่งเหมาะสมสำหรับการสัมภาษณ์นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง: คำถามสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) อย่างไร จำนวน ๑๐ ข้อ ดังนี้

๑. พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎกมีลักษณะอย่างไร?

๒. ทำไมพระพุทเจ้าจึงเลือกเผยแผ่ธรรมแก่คนทุกชนชั้น โดยเฉพาะคนวรรณะต่ำ? วิเคราะห์เหตุผลและปัจจัยที่ทำให้พระพุทเจ้าเน้นย้ำถึงการเผยแผ่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำ

๓. ผลกระทบของการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎกต่อคนวรรณะต่ำในยุคพุทธกาลเป็นอย่างไร? อธิบายการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากการเผยแผ่คำสอนแก่คนวรรณะต่ำในยุคนั้น

๔. หลักคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแสดงถึงความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันอย่างไร? อธิบายว่าคำสอนของพระพุทเจ้าในพระไตรปิฎกช่วยส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างชนชั้นต่างๆ อย่างไร

๕. การเผยแผ่ธรรมต่อคนวรรณะต่ำมีบทบาทอย่างไรต่อระบบสังคมอินเดียโบราณ? วิเคราะห์ผลกระทบของการเผยแผ่ธรรมต่อการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงในสังคมอินเดียในยุคนั้น

๖. วิธีการเผยแผ่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างไร? พิจารณาว่าหลักการและวิธีการเผยแผ่ธรรมแก่คนวรรณะต่ำจะสามารถปรับใช้ในบริบทสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง

๗. พุทธวิธีการเผยแผ่ธรรมแตกต่างจากวิธีการเผยแผ่ในศาสนาอื่นๆ อย่างไรในแง่ของความเสมอภาคทางสังคม? เปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่ของพุทธศาสนากับศาสนาอื่นในเรื่องการปฏิบัติต่อชนชั้นวรรณะต่ำ

๘. คำสอนในพระไตรปิฎกมีผลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณและความเมตตาต่อบุคคลในสังคมอย่างไร? วิเคราะห์ว่าคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีส่วนช่วยในการพัฒนาจิตใจและส่งเสริมความเมตตาในสังคมได้อย่างไร

๙. อะไรคือคุณลักษณะสำคัญของพุทธวิธีการสอนที่ทำให้สามารถสื่อสารกับบุคคลในวรรณะต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ? เจาะลึกถึงลักษณะและวิธีการที่ทำให้การเผยแผ่ธรรมของพระพุทเจ้ามีประสิทธิภาพต่อบุคคลจากทุกชนชั้น

๑๐. การเผยแพร่ธรรมะในพระไตรปิฎกมีบทบาทอย่างไรในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของสังคมในยุคปัจจุบัน?

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเป็นความลับผู้วิจัยจะไม่นำมาเปิดเผยในที่สาธารณะได้

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมาผู้ให้ข้อมูลสำคัญมา ณ โอกาสนี้

ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี

หัวหน้าโครงการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย : การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

เรื่อง ศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก

แบบสอบถามสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก (๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจันฑาล) ในพระไตรปิฎกและ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจันฑาล) ในพระไตรปิฎก, บทบาท, ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย โดยมีข้อคำถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยมีข้อคำถามประกอบด้วย ๒ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญการจัดประชุมสัมมนาทางออนไลน์

ส่วนที่ ๒ เป็นการสนทนากลุ่มย่อยทางออนไลน์ที่แสดงถึงศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก อย่างไร จำนวน ๕ ข้อ ดังนี้

๑. พระพุทธเจ้ามีวิธีการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำอย่างไรบ้างในพระไตรปิฎก? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? โปรดอธิบายว่า พระพุทธเจ้ามีวิธีการใดในการทำให้คนวรรณะต่ำยอมรับและเข้าใจหลักธรรมะของพระองค์

๒. มีตัวอย่างเหตุการณ์หรือเรื่องราวใดในพระไตรปิฎกที่แสดงถึงการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำหรือไม่? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? กรุณายกตัวอย่างเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เด่นชัดในพระไตรปิฎก

๓. พระพุทธเจ้ามีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ที่มีมาจากรวรรณะต่ำหรือไม่? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? หากมีการปรับเปลี่ยน โปรดอธิบายว่า เป็นอย่างไรและมีผลอย่างไรต่อการยอมรับของคนวรรณะต่ำ

๔. ผลกระทบของการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลเป็นอย่างไร? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? โปรดให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมหลังจากการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำ

๕. มีอุปสรรคหรือความท้าทายใดบ้างที่พระพุทธเจ้าพบในการเผยแผ่ธรรมะแก่คนวรรณะต่ำ? ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร? โปรดอธิบายอุปสรรคที่พระพุทธเจ้าต้องเผชิญและวิธีการที่พระองค์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเป็นความลับผู้วิจัยจะไม่นำมาเปิดเผยในที่สาธารณะได้

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมาผู้ให้ข้อมูลสำคัญมา ณ โอกาสนี้

ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก ค

ภาพการลงพื้นที่ภาคสนาม /รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

การจัดประชุมสนทนากลุ่มย่อยออนไลน์ผ่าน Zoom ID: 801 232 7434 Passcode: 292999,

<https://zoom.us/j/8012327434>

ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๑ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

ณ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชุดที่ ๑ คณะผู้วิจัยและผู้ร่วมโครงการวิจัย

๑. ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี	หัวหน้าโครงการวิจัย
๒. พระมหายงยุทธ อธิธรรมโม,ดร.	อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์
๓. พระมหามงคลกานต์ อธิธรรมโม, รศ.ดร.	ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์
๔. พระสุชีศม สีสเตชบุตติโย,ดร.	ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์
๕. พระครูพิสิฐธรรมพิสุทธ์,ดร.	ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์
๖. รศ.ดร. กฤต ศรียะอาจ	ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์

ชุดที่ ๒ ผู้เข้าร่วมประชุมการสนทนากลุ่มย่อย

๑. พระมหาอุทตนา นรเชฏฐโร,ดร.	ผอ.หลักสูตรคหกรรมบัณฑิตสาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา, หัวหน้าภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์
๒. พระมหาสราวุธ ญาณโสภโณ,ดร.	อาจารย์ประจำสาขาพุทธศาสนาและปรัชญา ภาควิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๓. พระจางตรงค์ อาจารย์สุโณ,ดร.	ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์
๔. พระมหาชนบ สหายปัญโญ,ดร.	ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๕. ศ.ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณารุจิ	ราชบัณฑิต

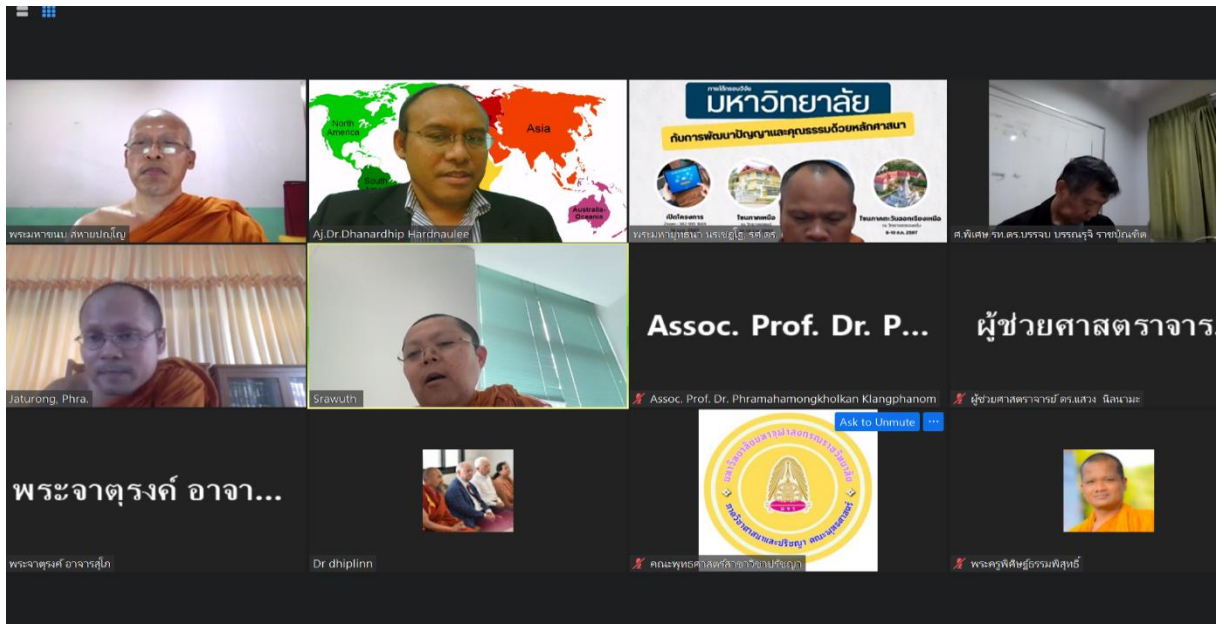
ชุดที่ ๓ ผู้ให้การสัมภาษณ์

๑. พระครูสิริรัตนบัณฑิต, ผศ.ดร.	ผอ.หลักสูตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระไตร ปิฎกศึกษา,รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์
๒. พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ.ดร.	ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ,หัวหน้า

ศาสตร์

คณะพุทธศาสตร์

ภาคผนวก ง

รับรองงานผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. จากศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก ประชาชนและผู้ที่มีความสนใจวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก นิสิต นักศึกษา มหาวิทยาลัย สงฆ์ รวมทั้งมหาวิทยาลัยของภาครัฐและเอกชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ทางด้านสังคมศาสตร์ ทางพุทธศาสนากับวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎกอย่าง ลึกซึ้งได้ดี

๒. การนำไปใช้ประโยชน์ด้วยวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนากับแก่คน วรรณะต่ำในพระไตรปิฎก การเผยแผ่คำสอนพื้นฐานแก่ประชาชนทั่วไปถือเป็นรากฐานสำคัญของการ ปฏิบัติและประเพณีทางพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหลักการและคำสอนของพระพุทธเจ้า ต่อมา ถือเป็นรากฐานแห่งการศึกษาและเผยแผ่ไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียกลางและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระไตรปิฎกซึ่งประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ถือเป็นหลักฐาน ขึ้นสำคัญสำหรับพระพุทธศาสนาและถูกมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกจารึกคำสอนทาง พระพุทธศาสนา

ภาคผนวก จ

แบบสรุปโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่: ว.๐๑๓/๒๕๖๗

ชื่อโครงการวิจัย: ศึกษาศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก

หัวหน้าโครงการวิจัย: ดร.ธนธิป ฮาดเนาลี คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘๐๐๐

E-mail : pairat@mcu.ac.th

ผู้ร่วมโครงการวิจัย: พระมหาหิงยุทธ อธิธมฺโม, (ดร.) พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม, (รศ.ดร.) พระสุชีคม สีลเตชปุตฺติโย (จิรมหาสุวรรณ), ดร. พระครูพิสิฐฐธรรมพิสุทธ์, (ดร.) รศ.ดร. กฤต ศรียะอาจ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘๐๐๐

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

งานวิจัยชิ้นนี้ เจาะลึกถึงหลักการและวิธีการประยุกต์การเผยแผ่หลักคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งเหมาะสมแก่บุคคลทุกระดับชั้น กรณีนี้ ผู้เขียนมุ่งศึกษากรณีวิธีการเผยแผ่หลักคำสอน (ธรรม) ต่อคนในวรรณะต่ำ (คนวรรณะศูทร) แม้ว่า พระไตรปิฎกจะไม่ได้กล่าวถึงการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะอย่างชัดเจน แต่การศึกษานี้ จะสำรวจและตรวจสอบในแง่มุมที่เป็นสากลและเสมอภาคของคำสอนทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาว่า พระพุทธเจ้าและสาวกของพระองค์เข้าถึงความแบ่งแยกและความเสมอภาคในการเผยแผ่ธรรมได้อย่างไร การวิจัยจะได้สำรวจประเด็นสำคัญต่างๆ เช่น ธรรมชาติของความทุกข์ การปฏิเสธลำดับชั้นหรือวรรณะและการเน้นย้ำถึงความประพัตติและความเมตตาตามหลักจริยธรรมโดยวิเคราะห์หลักคำสอนจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลักโดยเน้นกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงโต้ตอบกับบุคคลจากภูมิหลังทางสังคมที่หลากหลาย เช่น บุคคลที่มาจากวรรณะพราหมณ์ซึ่งมีภูมิหลังความเชื่อที่แตกต่างกันและส่งเสริมหลักจริยธรรมของชุมชนที่ก้าวข้ามการแบ่งชนชั้นวรรณะ^{๓๒๕}

การศึกษานี้ ได้อ้างอิงเนื้อหาจากหลักการแห่งพรหมวิหารธรรม เช่น ความเมตตาและความกรุณาของพระพุทธเจ้าที่ทรงให้การยอมรับของพระสาวกจากชั้นทางสังคมต่างๆ เข้าสู่คณะสงฆ์ (การเปิดรับคนทุกชนชั้นเข้าสู่ชุมชนสงฆ์ในมิติความเท่าเทียมและเสมอภาคกัน) การศึกษานี้ มุ่งหวังที่จะให้ความกระจ่างต่อคำ

^{๓๒๕} Rosas, Paul, “Caste and Class in India,” Science and Society, vol. ๗, no. ๒ (Spring ๑๙๔๓), pp. ๑๔๑-๑๖๗. In JSTOR.

สอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าความเสมอภาคเป็นเส้นทางที่ก้าวข้ามอุปสรรคทางสังคมได้หรือไม่ มากน้อยแค่ไหน อย่างไร ทั้งนี้ จะได้วิเคราะห์เชิงคุณภาพจากข้อความที่ปรากฏและเกี่ยวข้องในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นทุติยภูมิอื่นๆที่จำเป็น

ในพระไตรปิฎกนั้น มีคำสอนที่เกี่ยวกับความสามัคคีในสังคม ความเห็นอกเห็นใจและหนทางสู่ความหลุดพ้นอยู่ในหลักคำสอนต่างๆมากมาย พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนให้สาวกเผยแผ่หลักธรรมแก่ทุกคนโดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยจะพิจารณาให้เป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้คนทุกภูมิหลังที่แตกต่างกัน (Different Background)

โดยสรุป คำสอนของพระพุทธเจ้ามุ่งหมายไว้อย่างชัดเจนสำหรับสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยเน้นถึงความเป็นสากลแห่งความทุกข์และศักยภาพในการหลุดพ้นโดยวิถีทางที่ก้าวข้ามวรรณะทางสังคม หรือความแตกต่างอื่นใด หลักคำสอนสากล (Universal Doctrines) เหล่านี้ ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงแรงดึงดูดความสนใจจากเหล่าสาวกผู้มีภูมิหลังที่หลากหลายและแตกต่างกันทั่วไป คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น เรามักเรียกกันว่า พุทธศาสนา (พุทธสส สาสน์) หมายถึง คำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้า มีรากฐานมาจากการรับรู้ถึงธรรมชาติแห่งความทุกข์ของมนุษย์และการแสวงหาความหลุดพ้นจากความทุกข์นั้น (Enlightenment) การเน้นความเป็นสากลนี้ ปรากฏชัดในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าหลายประการ เช่น ความจริงอันสูงสุด (อริยสัจสี่) ประการแรกประกอบด้วยความทุกข์ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เริ่มต้นด้วยการรับรู้ทุกข์ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะแปลว่า ความทุกข์ หรือกลไกการขับเคลื่อนธรรมชาติที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ (ตลอดเวลา) อย่างไรก็ตาม สาระนั้นทั้งหมดนั้นมักจะครอบคลุมความหมายว่าด้วยความไม่พึงพอใจในบริบทที่กว้างมากขึ้นด้วย

ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ฮินดู

นักวิชาการหลายคนเชื่อว่า ศาสนาพราหมณ์ฮินดูเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก โดยมีหลักปฏิบัติและต้นกำเนิดย้อนหลังไปมากกว่า ๔,๐๐๐ ปี ปัจจุบันศาสนาพราหมณ์ฮินดูเป็นศาสนาที่ได้รับความนิยมมากเป็นอันดับสามของโลก รองจากศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ โดยมีผู้นับถือศาสนาพราหมณ์มากกว่าหนึ่งพันล้านคน ประเทศอินเดียเป็นแผ่นดินกำเนิดของชาวพราหมณ์ฮินดูมากกว่า ๙๔ % ทั่วโลก^{๓๒๖} รากฐานและประวัติศาสตร์ของศาสนานี้ยากต่อการค้นพบหลักฐานที่แน่นอนเนื่องจากไม่มีบุคคลผู้ก่อตั้งเป็นหลักซึ่งแตกต่างไปจากศาสนากระแสหลักของโลก ศาสนาพราหมณ์ฮินดูจะแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ตรงที่เป็นกลุ่มของประเพณีและปรัชญามากมาย ชาวพราหมณ์ฮินดูนับถือคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์หลายแบบ เช่น การนับถือเทพเจ้าระดับสูง ระดับกลาง และเทพเจ้าชั้นต่ำเป็นจำนวนมาก รวมถึงประเพณีการเฉลิมฉลองเทศกาลและประเพณีต่างๆ นับจำนวนไม่ได้ แม้ว่า แนวความคิดของชาวพราหมณ์ฮินดูจะมีผลกระทบต่อ การก่อตัวของระบอบวรรณะของอินเดีย แต่อำนาจทางการเมืองและศาสนาก็ได้หล่อหลอมระบบนี้ขึ้นมาอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเวลาผ่านไปและแม้เบื้องต้นจะไม่มี การบังคับใช้อย่างเข้มงวดก็ตาม แต่มันกลับ

^{๓๒๖} Commissioner., India. Census (๑ January ๑๘๙๓). “General report on the census of India, ๑๘๙๑: Census Reports - ๑๘๙๑”. JSTOR saoa.crl.๒๕๓๕๒๘๒๕

กลายเป็นวัฒนธรรมที่ไม่อาจปฏิเสธได้ในที่สุด ปัจจุบันศาสนาพราหมณ์ฮินดูมีนิกายหลัก ได้แก่ นิกายตรีมูรติ (Trimurti)^{๓๒๗} ลัทธิไศวนิกาย (Shaivism)^{๓๒๘} ไวษณพ (Vaishnavism)^{๓๒๙} ลัทธิศักติ (Shaktism)^{๓๓๐} นอกจากนี้ ยังมีนิกายเล็กๆ หลายนิกายที่ปฏิบัติตามประเพณีทางศาสนาที่แตกต่างกัน นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า หุบเขาสินธุ (Indus Valley Civilizations) ซึ่งอยู่ใกล้กับปากีสถานในปัจจุบัน เป็นแหล่งกำเนิดของศาสนาพราหมณ์ฮินดูในช่วงระหว่าง ๒,๓๐๐ ถึง ๑,๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล อย่างไรก็ตาม ชาวพราหมณ์ฮินดูจำนวนมากแย้งว่า ศาสนาของพวกเขาเป็นอมตะและเป็นเช่นนั้นมาโดยตลอด กล่าวคือ เป็นอยู่โดยถาวรไม่มีการเปลี่ยนแปลง ศาสนาพราหมณ์ฮินดูตรงกันข้ามกับศาสนาอื่นๆ คือ เป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อต่างๆ มากมาย แทนที่จะมีผู้ก่อตั้งเพียงคนเดียว กลับมีแหล่งที่มาของความเชื่อที่แตกต่างกันมากมายและหลากหลาย เมื่อจะกล่าวถึงศาสนาพราหมณ์ฮินดู ก็จำเป็นต้องเอ่ยถึงสมัยพระเวท คือย้อนกลับไปประมาณ ๑,๕๐๐-๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ในสมัยพระเวท จะมีพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มากมาย เช่น การสวดมนต์และการสังเวยพลีกรรม (Sacrifice) ที่แพร่หลาย โดยเฉพาะในห้วงระหว่าง ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล มีช่วงเวลาที่แตกต่างกันสามช่วง กล่าวคือ (๑) ช่วงปุราณิกมหากาพย์ (Puranic Epics) และ (๒) ช่วงคลาสสิก (Classics) ชาวพราหมณ์ฮินดูเริ่มให้ความสำคัญกับการบูชาเทพเจ้า โดยเฉพาะพระศิวะ เทวี และพระวิษณุ เป็นต้น (๓) ช่วงร่วมสมัย (Religious Emergencies) เป็นห้วงของการผสมผสานคำสอนและวัฒนธรรมหลากหลายเข้าด้วยกันจนนี้กำลังเป็นศาสนาในมิติใหม่ เรียกว่า ศาสนาพราหมณ์ฮินดู^{๓๓๑} เรามีข้อสังเกตว่า ศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพุทธศาสนามีความคล้ายคลึงกันหลายประการ แม้พระพุทธศาสนาจะไม่ได้ถือกำเนิดจากศาสนาพราหมณ์ฮินดูโดยตรง แต่มีความสอดคล้องกันบางกรณีอย่างมีนัยสำคัญและทั้งสองศาสนาเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิด (Reincarnation/Rebirth) กรรม (Act/Karma) เป็นต้น

นอกจากนี้ ศาสนาพราหมณ์ฮินดูมีชีวิตแห่งความจงรักภักดีและเกียรติยศเป็นหนทางสู่ความหลุดพ้นและการตรัสรู้ ทั้งนี้ยังมีความแตกต่างที่สำคัญบางประการระหว่างสองศาสนา พุทธศาสนายืนยันอย่างหนักแน่นต่อกรณีการปฏิเสธบรรพบุรุษโดยสิ้นเชิงและละทิ้งพิธีกรรมที่ไร้สาระมากมายอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

^{๓๒๗} Rigopoulos, Antonio. ๒๐๒๔. "Trimurti." In Handbuch der Orientalistik. ๒. Abt., Indien, vol. ๖, ๘๑-๙๐. Leiden: Brill.

^{๓๒๘} Greenberg, Yudit Kornberg (๒๐๐๘), Encyclopedia of Love in World Religions, ABC-CLIO, p. ๒๕๕, ISBN ๙๗๘-๑-๘๕๑๐๙-๙๘๐-๑

^{๓๒๙} Redington, James D. (๑๙๙๒). "Elements of a Vallabhite Bhakti-synthesis". Journal of the American Oriental Society. ๑๑๒ (๒): ๒๘๗-๒๙๔. doi:๑๐.๒๓๐๗/๖๐๓๗๐๗. JSTOR ๖๐๓๗๐๗

^{๓๓๐} McDermott, Rachel Fell (๒๐๐๕). "Bengali religions". In Lindsay Jones (ed.). Encyclopedia of Religion: ๑๕ Volume Set. Vol. ๒ (๒nd ed.). Detroit, Mi: MacMillan Reference USA. pp. ๘๒๔-๘๓๒. ISBN ๐-๐๒-๘๖๕๗๓๕-๗.

^{๓๓๑} Mehta, D. 2015. "The Ayodhya Dispute: The Absent Mosque, State of Emergency, and the Jural Deity." Journal of Material Culture 20, no. 4: 397-414. <https://doi.org/xxxxxx>.

(๑) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนในพระไตรปิฎก (๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก, บทบาท, ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย
ผลการวิจัย โดยภาพรวม พบว่า จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ การเผยแผ่คำสอนในพระไตรปิฎกมักใช้วิธีการผสมผสานแบบประเพณีทางวาจา (มุขปาฐะ) ข้อความเป็นลายลักษณ์อักษร การสอนภาครัฐและเอกชน ทักษะศิลป์ พิธีกรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน วิธีการเหล่านี้ ทำให้มั่นใจได้ถึงการอนุรักษ์ การเข้าถึง และการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในภูมิภาคและรุ่นต่างๆ ทำให้เกิดผลกระทบอย่างลึกซึ้งและยั่งยืนต่อชุมชนชาวพุทธทั่วโลก จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ รูปแบบการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ ๑. คำสอนของพระพุทธเจ้าครอบคลุมและมุ่งเป้าไปที่การทำลายอุปสรรคทางวรรณะ พุทธศาสนาเสนอทางเลือกที่ต่างไปจากระบบวรรณะด้วยการอนุญาตให้คนทุกวรรณะเข้าร่วมคณะสงฆ์และปฏิบัติต่อพระภิกษุทุกองค์อย่างเท่าเทียมกัน ๒. พระพุทธเจ้าได้กำหนดบรรทัดฐานทางสังคมใหม่โดยเน้นความประพฤติทางศีลธรรมมากกว่าสิทธิโดยกำเนิดซึ่งปรากฏในหลักธรรมว่าด้วยวสสสูตร สาระสำคัญนี้ ย่อมทำให้คำสอนในพระพุทธศาสนา น่าสนใจสำหรับพวกวรรณะต่ำที่ถูกกีดกันจากโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ของอินเดียโบราณ ๓. พระพุทธเจ้าทรงให้กำลังใจแก่บุคคลในการทดสอบคำสอนเพื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของตนเอง ดังที่เราได้เห็นในหลักการของกาลามสูตร ซึ่งจะช่วยให้ผู้คนรวมถึงผู้ที่มาจากวรรณะต่ำสามารถควบคุมการเดินทางแห่งจิตวิญญาณของพวกเขาได้ ๔. พระพุทธเจ้ามักจะตรัสโดยตรงถึงบุคคลจากวรรณะต่ำในคำสอนของพระองค์ โดยให้ความเคารพและเอาใจใส่แก่พวกเขา วิธีการนี้ ย่อมสร้างความอัศจรรย์แก่คนในยุคนั้น เพราะถือเป็นเรื่องใหญ่และมีความแปลกใหม่มาก เป็นการกระเทาะชุดความคิดแบบโบราณจากอิทธิพลของพระเวทในยุคนั้น ซึ่งจะช่วยให้ได้รับความไว้วางใจและสนใจในธรรมะจากทุกกลุ่มชนชั้นวรรณะมากขึ้น จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำ (ศูทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก บทบาท ผลกระทบและแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยในการศึกษาและวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาไปยังวรรณะต่ำ (ศูทรและจัณฑาล) ในพระไตรปิฎก เราต้องเจาะลึกเข้าไปในพระไตรปิฎกภาษาบาลีซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เชื่อถือได้ของพุทธศาสนานิกายเถรวาท ที่ถูกประมวลวินัยสงฆ์ หลักธรรม และการวิเคราะห์เชิงปรัชญาและจิตวิทยา การวิเคราะห์โดยละเอียดว่าด้วยคำสอนที่เผยแผ่ไปยังวรรณะต่ำและความหมายโดยนัยได้อย่างไร พบว่า

๑. บริบทและภาพรวมของพระไตรปิฎก (Context and Overview of the Tipitaka)

พระไตรปิฎกประกอบด้วยคำสอนและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่ครอบคลุมตามที่พระพุทธเจ้าทรงถ่ายทอดด้วยส่วนของกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตซึ่งว่าด้วยพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า และว่าด้วยปรัชญาและหลักคำสอนที่ขยายเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอน

๒. ทศนคติของชาวพุทธต่อวรรณะ (Buddhist Attitude Towards Caste)

พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานที่เพียงพอถึงความพยายามของพระพุทธเจ้าในการเผยแพร่คำสอนของพระองค์แก่บุคคลทุกคน โดยไม่คำนึงถึงวรรณะ พระพุทธศาสนาท้าทายระเบียบสังคมที่มีอยู่ทั่วไปและเสนอเส้นทางแห่งการยกระดับจิตวิญญาณและสังคมแก่วรรณะที่ต่ำกว่าด้วยการปฏิบัติที่ครอบคลุม การใช้ภาษาที่เข้าถึงได้ และการมุ่งเน้นที่หลักจริยธรรม หลักการเหล่านี้ ยังคงสร้างแรงบันดาลใจให้กับความพยายามร่วมสมัยที่มีต่อความเท่าเทียมและความยุติธรรมทางสังคมมาอย่างยาวนานและสอดคล้องกับระบบคิดแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญ

การประชาสัมพันธ์/สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต

การ

<http://www.mcu.ac.th> หรือ <http://bri.mcu.ac.th>

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย)
(ภาษาอังกฤษ)

ดร.ธนาธิป ฮาดเนาลี

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ

อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์

๓. หน่วยงานและสถานที่ที่ติดต่อได้สะดวก

เลขที่ ๑๗๙ หมู่ที่ ๑ คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดนครศรีอยุธยา

๔. ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๖๐ : Ph.D.(In Philosophy) Banaras Hindu University, Varanasi, Uttar Pradesh.

India Thesis: A Study of Theory of the Stages of Life in the Light of

Pali Buddhist Literature.

พ.ศ.๒๕๕๑ : สำเร็จการศึกษาปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชา ปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๔๗ : สำเร็จการศึกษาปริญญาบัณฑิต สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๔๕ : สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค สำนักเรียนวัดปทุมคงคา

พ.ศ.๒๕๔๑ : จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

พ.ศ.๒๕๓๘ : สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก กองธรรมสนามหลวง

๕. งานวิจัย/ผลงานทางวิชาการ (พ.ศ. ๒๕๖๒-๒๕๖๖/๒๐๑๙-๒๐๒๓)

๕.๑ งานวิจัย

Dhanardhip Hardnaulee, et al. “*The Integrated Meditation-Training Model for Learning in the 21st Century*.” “Ref. No.: jibsc/01/21.” Under the research plan: Mindfulness: The Development of Mindfulness-Based-Learning Model in the 21st Century. It will be publishing in the Vol.10 No.1 (January–June 2024)

๕.๒ บทความวิชาการ

Dhanardhip Hardnaulee, et al. “The Studies of the perspectives the core Dhamma of Buddhism.” *Journal of International Buddhist Studies*. “Ref. No.: AJRC2021/48.” Under the process, will be published in Vol. 6 No. 1 (January – June 2023)

ธนาธิป ฮาดเนาลี และคณะ. “ทางพันธุกรรมที่พระพุทธเจ้าปฏิเสธ.” *วารสารมหาจุฬาราชวิทยาลัย*. ISSN (ONLINE): 2651-2440. ฉบับปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๖ (TCI-๒): ๙๗-๑๐๘.

Dhanardhip Hardnaulee, et al. “Social Welfare Programs for Elderly People and Women in Thailand.” Asia Pacific Journal of Religions and Cultures”. “Ref. No.: AJRC2021/48.” In TCI Group 2, Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Nakhon Pathom, Thailand, will be published in Vol. 6 No. 1 (January – June 2022)

๖. ความรู้งานวิชาการ:

- มีความเชี่ยวชาญด้านปรัชญาตะวันออกและตะวันตก
- มีความเชี่ยวชาญด้านหลักธรรมวินัยและประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนา

ประวัติผู้ร่วมนักวิจัย

ชื่อ /ฉายา/ นามสกุล	พระมหายงยุทธ อธิธมฺโม (พลมน)
ตำแหน่งทางวิชาการ	อาจารย์
วัด/ที่อยู่	วัดใหม่พิเรนทร์ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐
วุฒิการศึกษา	ป.ธ.๔ (ภาษาบาลี) พธ.บ. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผลงานทางวิชาการ	๑. บทความวิจัย (๑) พระมหาดิเคช สติโว, พระมหายงยุทธ อธิธมฺโม, สุเทพ พรหมเลิศ, วิสารินท์ ชามพูนท และนภาพัทธ งามบุษบงโสภิน. (๒๕๖๖). “การขับเคลื่อนหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนากับหลักสูตรด้านพุทธศึกษาในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑”. วารสารวิชาการ สถาบันพัฒนาพระวิทยากร, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน) : หน้า ๑๒๑-๑๓๔. https://so๐๖.tci-thaijo.org/index.php/tmd/article/view/๒๖๗๕๖๗ (๒) พระมหายงยุทธ อธิธมฺโม, พระเจริญ วฑฺฒโน, พระวรพนธ์ วรธมฺโม, พระสุชีตม สีสเตชปุตติโย, พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม, นฤมล จิวัฒนาสุข. “สัมมาวาจา : พุทธบูรณาการเพื่อการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม”. วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๖) : หน้า ๑๕ - ๓๐. (TCI ฐาน ๒) https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jmb/issue/download/17939/5547 (๓) ธนาธิป ฮาดเนาลี, พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม, พระสุชีตม สีสเตชปุตติโย, พระมหายงยุทธ อธิธมฺโม, พระครูพิศิษฐ์ธรรมพิสุทธิ์, ศร.ดร.กฤต ศรียะอาจ. ศึกษาพุทธวิถีการเผยแผ่หลักคำสอนแก่คนวรรณะต่ำในพระไตรปิฎก, วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๗) วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๖) : หน้า ๒๖๔ -

	๒๗๙. (TCI ฐาน ๒) Vol. 8 No. 2 (2567): Journal of MCU Buddhist Review (May – August 2024) Journal of MCU Buddhist Review (tci-thaijo.org) ๒. บทความวิชาการ (๑) พระมหายงยุทธ พลมัน. (๒๕๖๔). “การบูรณาการภาษาอังกฤษเชิงโหราศาสตร์เพื่อให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตแก่ชาวพุทธสิงคโปร์”. วารสาร มจร ภาษาและวัฒนธรรม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน) : ๒๙-๔๔. View of Integration of Astrological English in Consultation to Singaporean Buddhists on their Life Problems (tci-thaijo.org) (๒) พระมหายงยุทธ พลมัน, พระมหาบุญเกิด ปญญาปฐุฑฒิ, คงสฤษฏ์ แพ่งทรัพย์, พระมหาพิทักษ์ จิตตโสภโณ.(๒๕๖๕) “การปฏิบัติกรรมฐานตามแนวพระมหาเถรศรีศรัทธา”. วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม) : ๒๔๘ - ๒๖๑. https://so๐๖.tci-thaijo.org/index.php/jmb/article/view/๒๖๐๓๐๘ (๓) พระมหายงยุทธ อธิธมโม, พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฒโน, พระครูปลัดเจริญ วฑฒโน, พระมหาบุญเกิด ปญญาปฐุฑฒิ, คงสฤษฏ์ แพ่งทรัพย์, ธนาธิป ฮาดเนาสี, สันติ เมืองแสง. (๒๕๖๖). “ทางพ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าปฏิเสธ”. วารสารมหาจุฬาวชิการ. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑(มกราคม-เมษายน) : ๙๗-๑๐๘. View of The The path leading to the cessation of suffering what the Buddha rejects (tci-thaijo.org)\ (๔) พระมหายงยุทธ อธิธมโม, รูปแบบการปฏิบัติกรรมฐานและการประยุกต์ใช้ในสังคมไทย”. วารสารมหาจุฬาวชิการ. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๓๒๕-๓๔๕. View of Patterns of Meditation Practice and Their Application in Thai Society (tci-thaijo.org) ๓. หนังสือ (๑) พระมหายงยุทธ อธิธมโม, ดร. (๒๕๖๒). พุทธจิตวิทยาโหราศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด. จำนวน ๑๔๕ หน้า. (๒) พระมหายงยุทธ อธิธมโม, ดร., ศ.ดร.วัชรระ งามจิตรเจริญ, พระทินวัฒน์ จันทปญโญ. (๒๕๖๓). กรรม โหรา จิตวิทยาเทศนา. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด. จำนวน ๑๕๐ หน้า. (๓) พระมหายงยุทธ อธิธมโม, ดร., พระมหาสมพงษ์ สุนตจิตโต, ดร. Fung Yim Shan. (๒๕๖๕). คู่มือภาพพุทธพยากรณ์ (๓ ภาษา: ไทย-อังกฤษ-จีน). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสุวรรณโคมคำ, ๒๕๖๕. จำนวน ๒๔๑ หน้า. (๔) พระมหายงยุทธ อธิธมโม, ดร., พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธีราจารย์(กิตติเชษฐ์ สิริวฑฒโก), พระเจริญ วฑฒโน, ผศ.ดร., พระวรพนธ์ วรธมโม, ดร.นฤมล จิวัฒนาสุข.
--	--

	(๒๕๖๖). อัญฎกาลชาดก. กรุงเทพมหานคร : ดีเซมเบอร์รี่. จำนวน ๑๖๗ หน้า. (๕) พระมหายงยุทธ ชีระมโธ, ดร. (๒๕๖๖). ดาราศาสตร์ในพระพุทธศาสนาและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : ดีเซมเบอร์รี่. จำนวน ๒๐๗ หน้า.
สถานที่ติดต่อ	ชั้น M ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทร./โทรสาร : ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๙๗ ภายใน ๘๐๘๗
เบอร์โทรศัพท์มือถือ	๐๘๔ ๗๒๓ ๑๗๖๕
อีเมล	yongyutpolman@gmail.com

ประวัติผู้ร่วมนักวิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) พระมหามงคลกานต์ ชีระมโธ,รศ.ดร.
๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำสาขาปรัชญาและศาสนา คณะพุทธศาสตร์
๓. หน่วยงานและสถานที่ที่ติดต่อได้สะดวก เลขที่ ๑๗๙ หมู่ที่ ๑ คณะพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔. ประวัติการศึกษา

ป.ธ.๙ (เทียบเท่าปริญญาตรีด้านพุทธศาสนา)

พร.บ. (ปรัชญา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(เกียรตินิยมอันดับ ๑

ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช:นิติศาสตร์, การบริหารการศึกษา,การสอนมัธยมศึกษา(เกียรตินิยม),รัฐศาสตร์,การศึกษานอกระบบ,เทคโนโลยีการอาหาร

ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยรามคำแหง: การบริหารรัฐกิจ, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, ประวัติศาสตร์, สื่อสารมวลชน, ภาษาไทย

พร.ม. (ปรัชญา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยานิพนธ์ดี)

ศษ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร

ศน.ด. (พระพุทธศาสนาและปรัชญา), มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (วิทยานิพนธ์ยอดเยี่ยม)

๕. ตำแหน่งและบทบาททางวิชาการ

ผู้อำนวยการหลักสูตรปริญญาเอก สาขาศาสนาเปรียบเทียบ

บรรยายในระดับปริญญาตรี เช่น ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, ปรัชญาพุทธเถรวาท, ปรัชญามหายาน, ปรัชญาศาสนา

บรรยายในระดับปริญญาโท เช่น เปรียบเทียบหลักจริยธรรมในศาสนา, ศาสนากับสถานะและบทบาทของสตรี, การสัมมนาวิทยานิพนธ์
บรรยายในระดับปริญญาเอก เช่น ศาสนากับการพัฒนาสังคม, ศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่

๖. ความเชี่ยวชาญและความสนใจทางวิชาการ

ปรัชญาและศาสนา
จริยศาสตร์และจริยธรรมศาสนา
ปรัชญาสังคมและการเมือง
การพัฒนาสังคมและการจัดการทางศาสนาในบริบทโลกยุคใหม่
ศาสนากับบทบาทของสตรีและประเด็นสิทธิมนุษยชนในศาสนา

๗. ผลงานหนังสือและสิ่งตีพิมพ์

๒๕๖๓ : “สายธารแห่งปรัชญา” ศิลปะแห่งการบอกเล่าปรัชญาด้วยอัตชีวประวัติของนักปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อโลก
“จิตในปรัชญาของวิลเลียมเจมส์” การเชื่อมโยงวิธีคิดในปรัชญากับการแก้ไขปัญหาชีวิต

๘. บทความวิชาการ

๒๕๖๒ : "การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย:กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่," วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๕๖๓ : "พื้นฐานปรัชญาสังคมและการเมืองเพื่อรัฐประศาสนศาสตร์," วารสาร มจร.อุบล
ปริทรรศน์ (TCI-2)

๙. บทความวิจัย

"การศึกษาวิจัยพุทธศาสนาในบริบทสังคมไทย"
"บทบาทของศาสนาในกระบวนการพัฒนาสังคมไทย"

๑๐. บริการทางวิชาการและสังคม

วิทยาการในงานสัมมนาทางศาสนาและปรัชญา
กิจกรรมพัฒนาชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม
ส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาศาสนาในสังคมร่วมสมัย

ประวัติผู้ร่วมนักวิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) : พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย(จิรมหาสุวรรณ), ดร.
(ภาษาอังกฤษ): phra Sukheesom Silatechaputtiyo, (Jiramahasuwan), Dr.
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗ ๗๙๔ ๙๕๙๕

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน :

- การศึกษาทางธรรม-บาลี : นักธรรมเอก
การศึกษาทางโลก
- Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) IBSC,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, (2566)
- ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (ABAC) 2551
- ปริญญาตรี สาขาการบัญชี มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (ABAC) 2544

๔. ประสบการณ์ทางวิชาการ/งานเอกสารตำรา

๔.๑ งานวิจัย

พระมหายงยุทธ อธิธมฺโม.พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม.พระเจริญ วฑฒโน.พระวรพนธ์ วรธมฺโม.
พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย.ดร.นฤมล จิวฒนาสุข(๒๕๖๖)“สัมมาสติ:พุทธบูรณาการเพื่อ
การสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา
ลัย.๑-๑๗๔.

พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม, รศ.ดร.,พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมาจารย์(กิตติเชษฐ สิริวฑฒโก), พระ
วิระชัย เมตตาทิโร,พระวรพนธ์ วรธมฺโม,พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย,แม่ชีนฤมล จิวฒนาสุข
(๒๕๖๖)“ การศึกษาเปรียบเทียบความอ่อนน้อมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนา
เต๋า”,บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.๑-๑๒๗.

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมาจารย์.พระวรพนธ์ วรธมฺโม.พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย.พระวิระชัย เมตตาทิโร
,ดร.นฤมล จิวฒนาสุข.ผศ.ดร.วรณิชา วสุรัตน์(๒๕๖๖)“การนำเสนอการพัฒนาสุขภาพจิต
สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมด้วยธรรมคีตะออนไลน์”มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
๑-๑๕๔.

๔.๒ บทความวิจัย

พระมหายงยุทธ อธิธมฺโม,ดร.พระเจริญ วฑฒโน,ผศ.ดร.พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม,รศ.ดร.พระ
วรพนธ์ วรธมฺโม.พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย.ดร.นฤมล จิวฒนาสุข.สัมมาวาจา : พุทธบูรณา
การเพื่อการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม.วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๗
ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๑๕-๓๐.

พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม,พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมาจารย์(กิตติเชษฐ สิริวฑฒโก), พระวิระชัย
เมตตาทิโร,พระวรพนธ์ วรธมฺโม,พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย, นฤมล จิวฒนาสุข“การ
ศึกษาเปรียบเทียบ ความอ่อนน้อมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเต๋า”.วารสาร
ชัยภูมิปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๗) : ๑๒๖-๑๓๖.

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมาจารย์(กิตติเชษฐ สิริวฑฒโก).พระวรพนธ์ วรธมฺโม.พระวิระชัย เมตตาทิโร

,พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย,นฤมล จิววัฒนาสุข “การนำเสนอการพัฒนาสุขภาพจิตสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมด้วยธรรมคีตะออนไลน์” วารสารมจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๗) : ๒๖-๔๐.

๔.๓ บทความวิชาการ

พระวรพนธ์ วรธมโม.พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย.พระทองเก็บ ญาณพล. “การประยุกต์ใช้มหาสติปัฏฐานเพื่อการพัฒนา ศักยภาพของมนุษย์ในยุคดิจิทัล.วารสาร มจร พุทธศาสตร์ ปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๑๕-๓๐.

พระปลัดธนเดช สมจิตโต (สมบัติมา).พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย (จิรมหาสุวรรณ)วิ “เคราะห์แนวคิดพุทธสันติวิธีในวิถีชีวิต”วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม๒๕๖๗) : ๓๖๙-๓๘๓.

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม,,พระวรพนธ์ วรธมโม.พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย. “การบริหารจัดการโบราณสถานในวัดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๗) : ๒๒-๓๑.

พระเจริญ วฑฒโน.พระวรพนธ์ วรธมโม.พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย.อริยสัจ ๔ กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมไทย” การประชุมวิชาการระดับชาติ และนานาชาติ ครั้งที่ ๑ / ๒๕๖๖, ศูนย์วิจัยธรรมศึกษาโครงการธรรมศึกษาสำนักเรียนวัดอาวุธสิตาราม และหน่วยงานภาคีเครือข่าย : ๓๐-๔๔.

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม,พระวรพนธ์ วรธมโม(ต้นทัพนเกียรติ).พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย (จิรมหาสุวรรณ). “การบริหารจัดการวัดที่มีโบราณสถานเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์”.วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๗): ๑-๑๐.

ประวัตินักวิจัยร่วม

พระครูพิศิษฐ์ธรรมพิสุทธ์, ดร.

สถานที่ทำงาน:

ห้องบัณฑิตศึกษา ชั้น 3 โซน D อาคารเรียนรวม คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ๓๓๑๗๐

การศึกษาทางโลก :

พธ.บ.(พุทธจิตวิทยา)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พธ.บ.(ศาสนาเปรียบเทียบ)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาระหน้าที่:

- นักจัดการงานทั่วไป (ลูกจ้างชั่วคราว) หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

ประวัติผู้ร่วมนักวิจัย

รศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ

๑. สถานที่ทำงาน :

ภาควิชาศาสนาและปรัชญา ชั้น M คณะพุทธศาสตร์, โชนD อาคาร
เรียนรวม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๓๑๗๐

๒. ตำแหน่งทางบริหาร

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริการสังคม

๓. ตำแหน่งวิชาการ

รองศาสตราจารย์

๔. ผู้เชี่ยวชาญ

ปรัชญาและศาสนา

๕. การบรรยาย

อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา

๖ ประวัติการศึกษา

การศึกษาทางธรรม: เปรียญธรรม ๔ ประโยค

การศึกษาทางโลก: พธ.บ. (ปรัชญา)

พธ.ม. (ปรัชญา)

พธ.ด. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. ความเชี่ยวชาญ/Proficiency

ปรัชญาไทย

ศาสนาฝ่ายตะวันออก

๘. สิ่งตีพิมพ์/Publication / หนังสือ

๒๕๖๓ : กฤต ศรียะอาจ, *ปรัชญาศาสนา*. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๙. บทความวิจัย

๒๕๖๕ : พระราชรัตนาลงกรณ์, อธิเทพ ผาทา, ณัฏฐ์ ศรีดี, กฤต ศรียะอาจ,

หนองคาย”. “การออกแบบผังสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดีในจังหวัด

วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร.

๒๕๖๒ : กฤต ศรียะอาจ, “การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล”. วารสาร มหาจุฬาวิชาการ.

๑๐. บทความวิชาการ

๒๕๖๔ : พระเนติธร มหาปุณฺณ, กฤต ศรียะอาจ, “การศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่นกกปกครองในจักกวัตติสูตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับ คัมภีร์ หลุนอวี่ในศาสนาขงจื้อ”. วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระ วิทยากร.

๒๕๖๑ : กฤต ศรียะอาจ, “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องตรีภาวะสัมพันธ์ในปรัชญาของคานธี”. วารสารมหาจุฬาวิชาการ.